

1601

नमः श्री-अनुयोगाचार्येभ्यः प्रज्ञांश्रीमद्विजयदानेभ्यः ।

श्री वीरसमानग्रन्थालं तृतीयम् (३)

श्रीमच्छिवदामसूरीश्वरसन्दब्धं श्रीमच्चक्रेश्वराचार्यप्रणीतभाष्यमलधारीयश्री-

हेमचन्द्राचार्यविहितशुचिबुतं ।

श्रीवन्द्यशतकप्रकरणम् ।

लघुभाष्यं च

सप्तशतपुष्पनवदामणिधूम्रगणिविनयगणिधियरत्नमहानपस्विसाम्बोधिपद्मसूत्र्यश्रीमद्विजयसिद्धिबुधोपदिष्टश्री-
राजनगरवास्यश्रेष्ठिर्य श्री दलपतभाइ भगुभाइ पत्नी रंगाबाई श्रेष्ठिवर्यश्रीहृदीभाइ सुपुत्र दमाभाइ पुत्र

पनालालकृष्णसाहाय्येन मुकाशकः राजनगरस्थो वीरसमानः

११ पुस्तकं राजनगर (अमरावाट) मध्ये शाह फेराबाल दलपुत्रभाइ श्रीवीरसमानसेक्रेटरी इत्यनेन

श्रीवीरसमाजीयधीचोखासन्धीटोण्णिसमन्थे मुद्रयित्वा प्रकाशितम्.

वीरसेपत् २४-० आरम्भसपत् २८

सन १९२३

चिक्रमसंप्त १९८०

18/14
5/14
22/14

पूज्यपाद-परमगुरु-श्रीमद्वज्रयत्तमलसूरीश्वरेभ्यो नमः

॥ श्रीशतकप्रकरणप्रस्तावना ॥

“इहानन्तभवभ्रमणनिबन्धनमहासोहस्रन्वत्सिलगते निरिथापिष्ठाधिनक्रवक्रातिरौद्रे जातिजराभरणमन्दमहो-
मिभिर्मे गम्भीराधारसंसारवारास्त्रिधौ निमज्जता पुरुषेण प्रबले यानवाग्रपि संप्राप्य श्रीसर्वज्ञधर्मान्तिं मनुष्यमन्य परोपकारे
यतितव्यम् । तस्यैव सकलधर्मसारत्वेन यथोक्तमनुष्यजन्मफलरत्नात्, उक्तं च-

“संक्षेपात् कथ्यते धर्मो, जनाः किं विस्तरेण नः ? । परोपकारः पुण्याय, पापाय परपीडनम् ॥ १ ॥”

स चोपकारः परमार्थज्ञो जिनवचनोपदेशो एव, तस्यैवानन्तभवोपचितवलेद्यविच्छेदेहेतुत्वादिति जिनवचनोपदेशो-
नरोपकर्तव्यः प्राणिनः । स च जिनवचनोपदेशो यद्यप्युपदेष्टव्यमेवादात्तकथा, तथापि धर्मणः सकलदुःखमूलकराक्षतस्वरूपमेव
यत्नज्ञो ज्ञापनीयम् । ज्ञापिते हि सकलदुःखमूले धर्मण्यगततत्त्वत्वाः प्राणिनः तदपगमार्थं यत्नमाधाय परमनिष्ठचित्तमधिग-
च्छन्तीति निर्धार्य, बहुवित्ताराऽपिगम्भीररूपमकृतिमाभूतादिश्रन्योक्तधर्मस्वरूपाऽमाहनाऽसमर्थानां तथाविद्यायुर्नलेयथादि-
सामग्रीयिकलानां साम्यतसाधूनामनुग्रहकाम्यया समर्पितश्रुतजलधितत्त्वैरनेकबाहसमरविजयिभिः श्रीजिनवचनैर्भूमिरिभिः संशि-
प्ततरं सुलावबोधे च गाथाश्रवपरिमाणनिष्पद्यं यथार्थनामकं श्लोकान्वयं प्रकरणमभ्यस्यति ॥ इति तु व्याख्याकृतृभिर्मैत्रधारग-
च्छीयधर्मपदेमन्दसूरीश्वरेव प्रस्तावितम्, अत एव सान्त्वयिष्येयस्य संक्षिप्ततरस्य सुलावबोधस्य दृष्टिवादानामकदादृष्टानात्

समुद्धरितत्वेन सारभूतस्य चारय प्रकरणरत्नस्य के पारदेभ्यः प्रवचनपरमार्थवेदिनः प्रणेताः ? किमर्थं चास्य प्रणयनम् ? इत्या-
दिप्रश्नपरम्पराया नास्त्यक्ताश्लेषोऽपि । परं पूर्यप्रवराध्यै कदेयं मानबलोपम-विशेषतया जैनसमाजम्-अनन्यसाधारणेन
स्वकीयजीवनेनोपाकृष्यत ! इत्ययं प्रश्नस्तत्त्ववदव्योपनिष्ठते, तथाऽपि साधनाभावात् नालंभृष्टुरद्वेन समाधातुम् । सामान्येन
पूर्यप्रकाशस्य वीरसमानां सहस्रत्वात् तदन्तरालभाविन इति तु निर्विवादं, विशेषेण दृष्टिवादपाठ्यभ्यर्थेतया श्रुतकेवलिकालः
स्यात्, स च वीरसमानां शतद्वयेति निर्णयं रयात् (?) अभिजनादिज्ञाने तु न साधनमिति निरुपायः “चोदससविहाओ
सवाओ पुणगयाओ कहेसि” इति वचनमपि तेषां प्रभूणां सकलश्रुतधत्तद्योतकम् ।

यद्यप्यस्मिन् प्रकरणरत्ने गाथानां समाधिरक्षतमानस्य दृश्यमानत्वेन भवत्येकत्वं शङ्कास्थानं यदुत “गाथाशतपरिमा-
णनिष्पन्नं यथार्थनामकं श्रुतकारणं प्रकरणं” इत्येतत् कथनं वयद्धारं सत्यतामञ्चति ? परं तन्न युज्यते, यतस्तस्य प्रथमा गा-
थाऽभिधेयाऽभिधीयिका, द्वितीया तृतीया च द्वारप्रतिपादिका, गुणस्यानेषु योगानां यतान्तरस्योक्तिका त्रयोदशी गाथा
तन्त्यक्षरुता यद्वा स्वरक्तुक्तापि यतान्तरं गुणस्यानेषु योगानां प्रतिपादकत्वेन पृथक्कृत्या न गणनीया, अन्तिमाः तिस्रश्च
क्रमशः ग्रन्थोपसंहार-स्यौद्धत्यपरित्याग-ग्रन्थप्रयोजनादिप्रतिपादिकाः सन्ति, अतोऽस्य सामर्थ्याख्यायां नास्त्येव यत्किञ्चि-
दपि शङ्कास्थानम् । व्यवहारतो वा पञ्चाशदेकं यथा न्यूनाधिकगाथासंभवेऽपि पञ्चाशदाह्ला अष्टके पोटश्लोकेऽपि तच्चदाह्ला तथाऽत्र

“किं परिकल्प-मुच पदगणुओग-पुवगय-चूलिगामइयातो सवाओ दिदिवायाओ कहेसि ? न इत्युच्यते, पुव-
गयाओ । किं त्वप्यायपुव-अग्गेणिय जाव लोगविंसाराओनि एयाओ चोदसविहाओ सवाओ पुवगयाओ कहेसि ? न

इत्युच्यते, अगेनियातो वीयाओ पुढातो । किं अट्ठवत्तुपरिमाणो अगेणियपुढातो सवातो कहेसि ? न इत्युच्यते, पुढंते अवहेते धुवं अधुवे एत्थं खणलद्वीणामपंचमं वत्थुं, तातो पंचमातो वत्थुतो कहेमि । किं सवातो वीसइयाहुदपमाणमेवातो कहेसि ? न इत्युच्यते, तस्स पंचमस्स वत्थुरस्स चउत्थं पाहुं कम्मपगढीनामपेज्झं ततो वहेमि । तस्स चउतीसं अणुओगदाराइं भवन्ति, तंजहा- 'कइ (कंजइ) ? देदणा (देदण) २ फाते ३ कम्मं ४ पगटी य ५ वंण ६ गिइंथे ७ । पक्कम ८ उवकम् ९ दए १० (सुवक्कम उदए १०) मोवले ? पुण संकमे १२ लेस्सा १३ ॥ १ ॥ लेसाकम्मे १४ लेसापरिणामे १५ तह य साय-मस्माते १६ । दीहे हस्से १७ भवधारणीय १८ तह योगला अचा १९ ॥ २ ॥ निहचमणिहत्तं च २० निकाइयमणिक्काइयं २१ च कम्ममिती २२ । पच्छिमखन्धे २३ अप्पावहुगे च २४ सवत्थओ (चउवीसमरया उ) ॥ ३ ॥ " चि, किं सवतो चउवीसाणुओगदारमयातो कहेसि ? न इत्युच्यते, तस्स छट्ठमणुओगदारं वंणंति ततो कहेमि । तस्स चत्तारि भेदा, तंजहा- वंधो वंधो वंधणीयं वंधविहाणंति, किं सवातो चउट्ठाणुओगदारातो कहेसि ? न इत्युच्यते, वंधविहाणंति चउत्तयमणुओगदारं ततो कहेमि । तस्स चत्तारि वियागा, तंजहा-यगइंथो डिनिग्गो अणुभागवंथो पदेसवंथोत्ति मूलुत्तरपगइ-यभिन्नो, ततो चउविहातोचि किंचि किंचि समुद्धारिय समुद्धारिय भणापि । " इत्यनेन चूर्णिक्कारचरणानामुल्लेनेत्येवत्तु स्पष्टमेवावसीयते यदुत परिकर्मे-सूत्र-अथमानुयोग-पूर्वगत-चूलिकामयो दि दृष्टिवादो द्वादशपदं, तस्मिन्नापि चतुर्दशपूर्वमय-पूर्वगतविभागे अष्टवस्तुसमन्वितं श्रीसप्ततिकायाप्यटीकाकारवचनानुसारेण च चतुर्दशवस्तुसमन्वितं च द्वितीयमप्रायणीयारूपं पूर्वमस्ति, तत्रापि क्षणलब्धि नाम पञ्चमं वस्तु-अस्तुतमकरणव्याख्याणेतारस्तु प्रणिक्कित्तरारूपं पञ्चमं वस्तित्ति, तस्मि-

शपि कर्मपशुविनामकं चतुर्थं ग्राह्यं श्रुतमिषोपरूपम्, तस्मिन्नपि वन्यनाभिषं प्रमुगनुयोगद्वारं, तत्रापि चतुर्थं वन्यविधानाख्य-
प्रमुगयोगद्वारं, तस्य प्रकृतिरन्यादिकाधत्वारो मेदाः, तेभ्यश्चतुर्थोऽपि मेदेभ्यः किञ्चित् २ सारभूतं सप्तद्वयं सप्तद्वयं रचि-
वमिदं प्रकरणरत्नमेभिः पूर्वपरपूज्यपादैः ।

इदं प्रकरणरत्नं दृष्ट्वादनिवन्धनमिति तु साक्षात् ग्रन्थद्वयवचनात् चूर्णिकारध्वनाव सुस्पष्टम् । एतत् दृष्ट्वादिनि-
वन्धनमित्येव न किंतु “ x सारजुनाओ । कोच्छं वइइयाओ भाहाओ दिट्टिवायाओ ॥ १ ॥ ” इति ग्रंथद्वयवनात्
“ दृष्ट्वादो द्वादशमहं तस्मात्, दृष्ट्वादे हि द्वितीयमप्रायणीयाख्यं पूर्वपस्मि, तत्रापि मणिधिकल्पाख्यं पञ्चमं वस्तु, तस्मिन्नपि
सप्तमप्रकृतिमाश्रुतं नाम चतुर्थं माश्रुतं श्रमविदोपरूपम्, तत्रापि यत्कर्मैव दृष्टिवन्धनं तत्तत्तं द्वारं, तस्माद्दुल्लैता गाया अहं वक्ष्ये
इति भाषायाः । ” इति व्याख्यातृवचनाचास्मिन् प्रकरणरत्ने यत् गाथानां यत्तकं तत्र सैद्धान्तिको महान् भागो दृष्ट्वा-
दसक्त एवेति निश्चीयते । अनेन संसारवारांनिधौ त्रीकल्यां श्रीजिनमूर्तिं विनपूजां च ये निषेधयन्ति तेषां छुम्पकप्रतीनां
यथ कश्चिदंशुगीनः पण्डितंमन्योऽन्यचक्रवर्ती “ कैत्यं जिनौकस्वद्विद्वय ” इत्यादि प्रमाणान्ययमस्य ‘ वस्तुमात्रा चै-
श्वर्यो नास्ति गिनमूर्त्यादिवाचको नास्ति च श्रीजिनपूजा ध्वन्यविहिता ’ इत्यादिकं प्रलयपति तस्य च दुल्लवन्धो विभीषते,
यत एतस्मिन् प्रकरणरत्ने-

“ अरहन्तं सिद्धं चेइय तव सुयं गुरुं सादु संयमहणीओ । वन्यद् दंसणमोहं अणन्तसंसारियो लेणं ॥ १८ ॥ ”

पाणवहाइसु रओ जिनपूआमोक्समगावियकरो । अज्जेइ अनराय न लहइ जेणिच्छियं लाभं ॥ २६ ॥ ”

इति गाथायुग्मेन स्पष्टतया ज्ञापितमेव यदुत चैतस्यस्यापि मत्स्यनीकोऽर्णवादाधनिष्टनिर्वर्त्तको जीवो येन वद्धेनानन्त-
संसारिको भवति तददर्शनमोह-मिथ्यात्वमोहनीयं कर्म वच्नाति, भिनपूजाविघ्नकरश्चाज्जयति-निर्वर्त्तयति पञ्चमकारमप्य-
न्तरायं कर्म ।

यद्विषयवर्णनमस्मिन् प्रकरणरत्नेऽस्ति नव्यशतके-पञ्चमरूपग्रन्थे च नास्ति तत् प्रदर्शयते-

“ द्वापष्टिमार्गणास्यानेषु चतुर्दश जीवस्यानानि, चतुर्दशजीवस्यानेषूपयोगाः योगाश्च, द्वापष्टिमार्गणास्यानेषु गुणस्या-
नानि, गुणस्यानेषूपयोगाः योगाश्च, गुणस्यानेषु सामान्येन चत्वारो वन्धमत्पयाः, अष्टानां कर्षणां विशेषमत्पयाः, अष्टानां
मूलमकृतीनां वन्धोदयोदीरणास्यानानि गुणस्यानेषु वन्धोदयोदीरणास्यानानां संवेद्य, मूलोत्तरप्रकृतयः, गुणस्यानेषुत्तरम-
कृतिवन्धस्वामित्वं, मार्गणासु वन्धस्वामित्वम्, उत्तरमकृतिषु च मिथ्यात्वाद्याश्चत्वारः मत्पयाः । ” परमुक्ता एते पदधीतौ

- अथ च यद्विषयवर्णनं नव्यशतके वर्ततेऽत्र च न वर्त्तते तत् प्रकाशयते-

“ भ्रुवन्धोदयसत्तापरावर्त्तप्रकृतयः समन्विपक्षाः, उत्तरमकृतीनां जगन्मोक्तृष्टस्थितिः, एकेन्द्रियादिषु स्थितिप्रतिपा-
दनम्, अवाधाकालः, एकस्मिन् ग्रहर्त्ते शुद्धरूपव्यपमाणम्, गुणस्यानेषु स्थितिबन्धः, एकेन्द्रियादिस्थितिवन्धानामलवद्बहुत्वम्,
सान्तरवन्धस्य निरन्तरवन्धस्य चोत्कृष्टेतरकान्यमानम्, वर्णणास्वरूपम्, गुणश्रेणयः, गुणस्यानानां जगन्मोक्तृष्ट चान्तरालम्,
पल्योपमस्वरूपम्, पुद्गलपरावर्त्तस्वरूपम्, श्रेणिद्वयं चेति । ” अन्यत्रैतदर्थस्य दृढत्वाद् नावोल्लेखः ।

चतुर्दशानां पूर्वाणामग्रायणी (त्रिणीयं) नाम कृद्धितोयपूर्वान्तर्गतविशतिप्राम्भुतप्रमाणपञ्चमवस्तुनः सकाशाच्चतुर्वाचतुर्विगत-

नुयोगद्वारमयाः कर्मभूत्याख्याः भाभूताम् समुद्धृतिवत्त्वेन दृष्टिवद् निबन्धनः सकलकामिकग्रन्थचूडामणीभूतः कर्मप्रकृतिनामा-
माचीनप्रबन्धोऽर्थभिरप्य पूर्वधारण्यैः प्रणीतो वक्तव्यः, तस्मिन् दन्धनसदृशमणोद्भवो दीराणोपगमनानिधित्तिनिकाचनात्मकं
करणाष्टममुदयः स चा चेति प्रकरणदशकं विद्यते, तत्र च यदन्धननानाकं करणं तत् तदैव दृष्टान्तं भवति यदेदं प्रकरणं परिशीलितं
स्यादिति त पर पूज्यपादा दन्धनकरणोपसंहारे प्ररूपयन्ति, तथाच तत्प्राप्तः-

“ एवं बंधनकरणे परस्विप सह हि बंधनसमेण । बंधविहाणाभियमो सुदममिगंतुं लहुं होइ ॥ १०२ ॥ ”

अनेनास्य प्रकरणरत्नस्यावीवोपयोगित्वं परमोपकारित्वं च परिरुद्धतयाऽवसीयते । अतीवोपयोगितया परमोपका-
रितया च प्रतिष्ठितस्यास्य प्रकरणरत्नस्योपरि देत्तु न स्यात् माने बहुवचनं “ तथूर्णानामपतिगम्भीरलात् ” इति वचनादनेकाः
चूर्णयः कृता आसीरन्, परं ताः केनापि कारणेन व्यरच्छिन्नाः, केरलदेका लघुचूर्णिः दृश्यते, ता च पूर्वक्षरिणीता आरा-
ध्यपाद-अनुयोगाचार्य-मुख्युरत्य-श्रीमदानविजयगणिवरसदुपदेशस्थायित-राजनगरस्य-श्रीवीरसमाजेन स्वकीयमथप्र-
न्यरत्नतया पूर्वमेव प्रकाशिता । तस्यां द्वादशमपत्रस्य प्रथमपट्टेऽष्टमपट्टौ “ वेडहिय (आहारय) दुगसहिया ” इति मुद्रितं
परं तदधुर्दे जानं, तस्मान्मे मूलपात्र एव सम्यग् । एवमवक्तव्यव्याधिकारे एकोनचत्वारिंशत्तमपत्रद्वितीयपट्टे पञ्चदशतमपट्टौ
(चारिच) इत्यपि निष्पयोजनमेव जातम् । तथाऽत्रोपदेशरत्नस्य रचितता-अवचरिपि विद्यते, कर्तुनामरहिते चतुर्विंशतिगाया-
प्रमिते द्वे मायौ अपि वर्तते । तयोरेकं भाष्यं मुख्यार्थैः कृत्वा नूतनं टिप्पणं निर्वक्षितमस्य ग्रन्थस्य शान्तभागे । एकं तु बृहद्भाष्यं
श्रीचक्रेश्वरस्य रितचितं तस्मास्मिन्नेव मुद्रितम् । अत्र मुद्रितस्य बृहद्भाष्यस्य प्रणेताः श्रीमन्त्रयकेश्वरद्वयः केषां कृपापरीतचे-

तसां सुखवर्ग्याणां शिरयभावं प्रतिपद्याः ? कस्मिंश्च समये किमर्थं चैतद्भाष्यं विरचितवन्तः ? इत्यादिकं ज्ञातुं समीक्षा चेत् ? अवलोकनीयं तस्यैवान्तिप्रभार्यापञ्चक्रम्य । तच्चेदय-

“ सिरिवद्धमाणगहर-सीसेहि विशारगेहि सुहबोहं । पयं सिरिचकेसरसूरीहिं सयगयुरुभासं ॥ १९ ॥

सुगहरगुणधरनामनिययविणेयस्स वयणओ रइयं । सुयणे सुणंतु जाणंतु बुद्धजणा तह विसोहिंतु ॥ २० ॥

सुसनववइमि य वच्छरम्मि विक्कमनिवाउ वट्टेने । कच्चियच्चमासदिणे गोमुसणे विसयवित्तेनयरे ॥ २१ ॥

दहिवइमी सिरिसिद्धरायभूइपसायगेहस्स । अन्नलदेवनिवइणो मुहरज्जे वट्टमाणम्मि ॥ २२ ॥

निरुक्कत्तिमुवागयमिणं ता नंदउ जाव सिद्धिसुहसूने । तियलोकपायहजसो जिणवरधम्मो जए जयइ ॥ २३ ॥ ”

श्रीवदयमभसूरिसन्दब्धं पद्विंशतिश्लोकन्यूनसहस्रपरिमितं टिप्पणकमपि वचंत इति माच्यक्रमग्रन्थप्रस्तावनायामुक्तम् ।

अथास्य व्याख्याकर्त्तारोऽनुयोगद्वारविशेषावदयकभाष्यादिवृत्तिकरणतो विख्यातकीर्तयोऽप्यविख्यातवितृष्णाः श्रीयन्तः

श्रीहंपुरीय (अपरनाम मलधार) गच्छीयश्रीमदभयदेवसूरिशिष्याः श्रीमदेमचन्द्रसूरय इति त्वेतत्परतुतमकरणवृत्तिप्रशस्तिप्रामा-

न्तरतिनाऽनेन काव्यपञ्चकेनावगम्यते-

“ आज्ञा यस्य नरेश्वरैरपि शिरस्यारोप्यते सादरं, यं दृष्ट्वापि मुदं प्रजानि परमं प्रायोऽन्विदुष्टा अपि ।

यद्वक्त्राभ्युधिनिर्यदुज्ज्वलचःपीयूषपानोद्यत-गीर्वाणैरपि दुग्धसिन्धुमयने वृत्तिर्न लेभे जनैः ॥ ६ ॥

कृत्वा येन तपः सुदुष्करतरं बिम्बं प्रबोधय प्रयो-स्तीर्थं सर्वविदः प्रभावितमिदं तैरतैः स्वकीर्यगुणैः ।

शुचलीकुर्वद्देशेपविष्कुहरं, भर्ग्यैर्निवद्धस्पृहं, यस्याशास्वनिवारितं विचरति, भेषांष्टुगैरं यदाः ॥७॥
यमुनामवाहचिपलश्रीयन्मुनिचन्द्रशूरिसम्पन्नतु । अपरसरितेव सकलं, पवित्रितं येन भुवनतलम् ॥ ८ ॥
विरसृज्यैरकलिकालदुस्तरतपःसन्तानमुत्तमस्मितिः, सुप्रेषेव विषेभूयशिरस्यासाद्य येनोदयम् ।
सम्पन्नज्ञानसूरैश्चिरन्तनमुनिखुण्णः समुद्द्योतितो, मार्गः सोऽभयदेवशूरिरप्रवत्सेभ्यः प्रसिद्धो भुवि ॥ ९ ॥
वच्छिद्यलवमायै-रभीतार्थैरपि शिष्टजनतृष्टये । श्रीहेमचन्द्रशूरिभि-रियमनुरचिता श्रुतकृत्तिः ॥ १० ॥ ५”
एभिश्च पारमेष्ठ्यप्रवचनपानपीवरैः प्रवचनतत्त्वनिष्पन्नप्रवर्णैः पूज्यप्रवरैः कस्मिन् काले पात्रितेयं भारतभूमिः ? इति
जिज्ञासायां जातयां एभिरेव विरचितस्य विशेषावश्यकविवरणस्य प्रसक्तौ स्थापितभ्यां-

“ तच्छिद्यलवमायैरगीतार्थैरपि शिष्टजनतृष्ट्यै । श्रीहेमचन्द्रशूरिभिरियमनुरचिता प्रकृतकृत्तिः ॥ १० ॥
श्रदां च पञ्चसप्तत्यधिकैकादशशतेष्वतीतेषु । कार्तिकसितपञ्चम्यां श्रीगजपतिसिंहशूरपराज्ये ॥ ११ ॥ ”
इत्येताभ्यां पद्याभ्यां स्पष्टतयाऽवसीयते यदुक्तं यिः पूज्यैर्विक्रमाङ्गीयद्वादशशताब्द्यामेव पवित्रितेयं भारतभूमिः ।
सिद्धान्ततत्त्वनिष्पन्नप्रवणाः सहृदयदृढयद्धारिणः के के ग्रन्था आराध्यपदैरभिः संहन्वा ? इति जिज्ञासायापि
प्रदर्शयितुं ग्रन्थनिर्माणप्रयोजनमेयिरेव शूरिपुरंदरैः समुच्छिखितः सविस्तरं गद्यमयोल्लेख एव समालोचनीयः, तस्मिन्
ग्रन्थनामप्रदर्शनपरो य लङ्घेत्तः स चायम्-

“ x x x ततो मया तस्य परमपुरुषस्योपदेशं श्रुत्वा विरचय्य झटिति निवेक्षितमावश्यकटिप्पनिकाभिधानं
॥४॥

सद्भावनामञ्जूपायां नूतनफलकम्, ततोऽपरमपि शतकविवरणनामकम्, अन्यदयन्त्रुयोगद्वारवृत्तिसंज्ञितम्, ततोऽपरपुष्टेशमालासूत्राभियानम्, अपरं तु तद्वृत्तिनामकम्, अन्यच्च जीवसमासविवरणनामधेयम्, अन्यत्तु भवभावनासूत्रसंज्ञितम्, अपरं तु तद्विवरणनामकम्, अन्यच्च द्वादिनि विरचय्य तस्याः सद्भावनामञ्जूपायां अङ्गभूतं निवेशितं नन्दिटिप्पनकनामधेयं नूतनद्वयफलकम् । एतच्च नूतनफलकनिवेशितैः वज्रमयीव संज्ञाताऽसौ मञ्जूपा तेषां भाषानामगम्या । ततस्तैस्तीरच्छलयावित्तया संचूर्णयितुमारब्धं तद्द्वाररूपादसंपुष्टम् । ततो मया ससंभ्रमेण निपुणं तत्प्रतिविधानोपायं चिन्तयित्वा विरचयितुमारब्धं तद्द्वारविधानेनोर्विशेषावद्यकविवरणाभिधानं वज्रमयमिर नूतनरूपादसंपुष्टम् । ”

एतत्संशोधनक्रियायां च संशोधकपूज्यैः कुतोऽपि विशेषमयत्नं वृत्तिसत्कं पुस्तकद्वयं भाष्यसत्कं त्वेकमेव समासादितम् । एतं शान्तवर्मोर्निश्रीमद्भिक्षयसिद्धिद्वारीश्वरसत्कमशुद्धं, द्वितीयं च ह्युनिश्रीचतुरविजयद्वारा पट्टनाख्यपत्तनश्रीसंयसत्कं शुद्धमायं च । भाष्यसत्कं तु प्रवर्तकश्रीपत्तान्तिविजयसत्कमशुद्धतरतमं च । अत एव वृत्तमद्भ्युतं भाष्यं मदीयगुरुवर्यैः प्रायेण टीकानुसारेणैव संशोधितं तत्र च संभव्येव दोषसद्भावोऽतः संशोधनीयमेव तत् श्रेष्ठुपीशालिशेखरैरिति समीहन्ते ते पूज्यपादाः ।

अथाऽयं प्रवृत्तिसंशोधनं तु कर्ममकृत्यादिद्वाह्वरत्नारत्नारत्नैर्मदीयगुरुवर्यैः सचारित्रपवित्रगानश्रीगद्विजयसिद्धिद्वारीश्वराणां साहाय्येनैवाकारि । मुक्ताणां संशोधनेऽपि न्यायाग्मोनिधिश्रीमद्भिक्षयानन्दद्वारीश्वरशिष्यरत्नमहाप्रहोषाध्यायश्रीमदीरविजयविनेयावतंस-सिद्धान्तरत्नारत्नारत्नैर्मदीयगुरुवर्यैरन्युयोगाचार्यै-श्रीमद्भू-दानविजयगणिनः, सर्वज्ञ-

सिद्धान्तसिद्धिद्वयश्रीमद्भिन्नयसिद्धिसूरीश्राद्धिव्यात्म-स्वकीयदेशनाश्रयत्वाऽवजितसकलभग्यनिवह-पंन्यासपदपरिमण्ड-
त-श्रीमन्नेपानिजयराणवः, मूलयतया पठनपाठनरसिकवद्विद्यगुरुवश्राकासमायेतुः ।

परिमः पण्डितमहाशयैः पूर्वोक्तपुस्तकजितयायातेन महता प्रयासेन च संशोभितेऽप्यस्मिन् प्रकरणे लोकास्पदनां
स्वाभावविशेषेन प्रपादोपेक्षास्योपेक्षितेन दृष्टिदोषेण वा कथंचिदवाशुद्धं कृतं जातं वा भवेत्तत् संगोपनीयं विपश्चिदपश्चिमैः
संशयनीयं च कृपया यदशुद्धं विज्ञायते तद्वदेन द्वितीयसंस्करणे संस्किप्येति प्रार्थयते-

संवत् १९८० आश्विन-शुक्लतृतीया }
महोदय, } आराध्यपाद-पंन्यासश्रीमद्दानविजयगणिसिष्यरत्नमुनिसत्तमश्री-
मेमविजयगणिवरपादारविन्दमधुव्रतो, मुनि-रामविजयः ।

॥ ॐ अहंम् ॥

॥ न्यायान्मोनिधिधर्मोमद्विजयानन्दसुरिभ्यो नमः ॥

परमर्षिप्रीमद्विश्वद्वर्गभूरिप्रवराविरचितं मलधारसगच्छीयश्रीगण्डेभक्तद्रुमरिविरचितन्याह्वयया
श्रीचक्रसरम्भरिविरचितभाष्येण च समलंकृतं

श्रीश्रुतकर्मकरणम् ॥

दो० जयत्यभिमतसमृद्धिहेतुः शमी समाधिस्तकर्मबीजः । सुरेन्द्रवन्द्यः स्फुटवस्तुवादी शुनीश्वरः श्रीजिनवर्द्धमानः ॥ १ ॥

प्रतिसर्तितां जलनिधयो निखिलविनिर्दिष्टकर्मपरिणतयः । श्रुतसागरपारदशो जयन्ति गणधारिणः सर्वे ॥ २ ॥

एकैकमपि श्रुत्वा वाक्यं यस्यास्तकर्ममलपटलः । शिवपदयननजर्बिलेभे तज्जयति जिनवचनम् ॥ ३ ॥

इहानन्तभवभ्रमणनिबन्धनमहामोहसन्तविसलिलगहने विविधाधिव्याधिचक्रचक्रातिरोद्रे जातिजरामरणप्रबन्धमहोर्मिभीमे
गम्भीरापारसंसारवारान्निधौ निमज्जना पुरुषेण प्रवर्णे यानपात्राभिव संश्राप्य श्रीसर्वज्ञशर्मान्वितं मनुष्यजन्म परोपकारे यति-
तव्यम् । तस्यैव सकलधर्मसारत्वेन यथोक्तमनुष्यजन्यफलत्वाद्, उक्तं च—“संक्षेपात्कथ्यते धर्मो, जनाः किं विस्तरेण
नः । परोपकारः पुण्याय, पापाय परपीडनम् ॥ १ ॥ स चोपकारः परमार्थतो जिनवचनोपदेश एव, तस्यैवानन्तभवोप-

चित्तवलेन विच्छेदहेतुत्वादिति जिनरचनोपदेशेनोपकृतव्याः प्राणिनः । स च जिनरचनोपदेशो यद्यप्युपदेष्टव्यमेवादादेकशः
नथापि कर्मणः महत्तदुःखमूलत्वात्तत्स्वरूपेयं यत्तत्रो हि स्रक्तन्दुःखमूले कर्मण्यवम रतस्वरूपाः प्राणिनः
तदपगमायै यत्तथापय परमनिवृत्तिमिगच्छन्तीनि निश्चित्य, गृह्णित्वाराऽतिगम्भीरकर्मपकृतिमाभूतादिग्रन्थोक्तकर्मस्वरू-
पावादानासपर्यानां तथाविशदुर्कर्मोपादिसामग्रीविक्रानां साम्यतसाधूनामनुग्रहकाम्यया समधिगतश्रुतजलचित्तस्वैरनेकवा-
दसमरविजयिभिः श्रीशिवशर्मस्वरिभिः संसिद्धनरं सुखावबोधं च गाथाश्रुतपरिमाणानिपन्नं यथार्थनामकं श्रुतकारणं प्रकर-
णमभ्यशयीति । इदं च यद्यपि पूर्ववृणिकारैरपि व्याख्यातम्, तथापि तत्पूर्वोनामतिगम्भीरत्वादस्मादद्यां दुरधिगमत्वाच्च
गुरुभ्यः समप्रिगतायेत्यात्मसंस्तुत्येऽल्पश्रियामनुग्रहार्थं च भन्दयतिनापि यथा व्याख्यायते । अत्र चैयमादिगाथा—

‘भा० चतुर्वन्धुभोमविहीदुवारचवविणयवयणमङ्कुमला । उदए चउतीसुत्तपयदीजुवा जयन्तु जिने ॥ १ ॥ सय-
गमि कम्भगन्धे, सुतपयाई अकासहानां ऊयवि विसमपयाई, फासिचा किञ्चिमेचाई ॥ २ ॥ विरएमि सयगयासं, तय-
तियएई च तस्स भावत्यो । भावेयव्यो सम्मं, सुचं परिभावेकेई ॥ ३ ॥ एतय य गाहापत्यावणाउ पइअक्खरं च परि-
कहणं । पाएण नतिय पयढं भावत्यं पुण निसागेह ॥ ४ ॥ तस्य य विणविणायुवत्तंण मिट्टिविदियसमयस्स । परिवान्णाय
पत्तुयगन्धकइअगाहदुगमाह ॥ ५ ॥

अरहन्ते भगवन्ते अणुत्तरपरक्कमे णमिक्कणं । वन्धसय्मो निबद्धं संगहम्मिण्णो एवक्खामि ॥
सुणह ॥ जीवगुणसन्निपसु ठाणेसु सारजुत्ताओ । वोच्चं कहवइयाओ गाहाओ दिट्ठिवायाओ ॥ १ ॥

टी० 'मुणह' चि श्रुणुत धृयमिति गम्यते, शिव्यामन्त्रणं चैतत् 'इह' चि अस्मिन्नन्तस्तस्ववर्तिनि शतकमकरणे,
 यदहं 'वस्ये' भणिष्यामि तच्छृणुत ययमिति सोयस्कारमुत्तरेण संबन्धः । किं तद्वणिष्यत इत्याह—'गाहाओ' चि गीयन्ते
 प्रतिपाद्यन्ते अर्था अभिरिति गायाः; क्रियन्तः पुनस्ता इत्याह—'कइवइयाओ' चि प्रायः संक्षिप्तचित्तात्साम्यतश्चोतृणां
 तत्प्रवृत्तकामिदं वचः क्रियतीरपि वस्ये न बहोरिति भावः । पुनस्ता एव विशिष्यन्ते 'सारजुचाओ' चि, सारः सकलक-
 र्मविचारनिव्यन्दभूतोऽतिव्यापकतया प्रधानो योऽर्थ इति गम्यते, तेन युक्ता इति । कैषु विषयेषु पुनस्ता भणिष्यन्त इत्याह—
 'गणेसु' चि तिष्ठन्ति जीवा गुणा वा एवमिति स्थानानि स्वरूपभेदलक्षणानि तेषु, कथंभूतेष्वित्याह—'जीवगुणसन्निपसु'
 चि अत्र संक्षिप्तशब्दस्य प्रदेशकमभिसंबन्धसदृशं जीव इति गुण इति च संज्ञा संग्रहात् एवमिति नारकादि दर्शनादि, तत्प्रत्यये
 जीवसंक्षितानि गुणसंक्षितानि चेति । तेषु स्थानेष्वपि प्रत्येकमभिसंबन्धयते । ततश्चेदमुक्तं भवति, जीवसंक्षितेषु स्थानेषु
 मुख्यैकैन्द्रियादिलक्षणेषु, गुणसंक्षितेषु च स्थानेषु मिथ्याष्टयादिस्वरूपेषु विषयेषु एता गाथा भणिष्यामीति । कुतः पुनरेता
 अमिथास्यन्त इत्याह—'दिडिवायाओ' चि दृष्टिघातो द्वादशमङ्गं तस्मात्, दृष्टिघादे हि द्वितीयमग्रायणीयाख्यं पूर्वमस्ति ।
 तत्रापि प्रणिधिकल्पाख्यं पञ्चमं वस्तु । तस्मिन्नपि कर्मप्रकृतिमाश्रितं नाम चतुर्थं प्राशृतं श्रुतविशेषरूपम् । तत्रापि यत्कर्म-
 प्रकृतिवग्यनलक्षणं द्वां, तस्मादुच्यतेता गाथा वस्ये इति भावार्थः । एतेन चात्मनः स्वमनिरिषिका परिहृता भवति, शास्त्रस्य
 च गौरवमापादितं भवति । भवति ह्याधारविशेषादायस्य गुणप्रकर्षविशेषो, जगदेरिव सित्वाद्याधारविशेषादिति । जीव-
 स्थानगुणस्थानविषये दृष्टिघादाया गाथा अहं वस्ये ता यूयं शृणुतेति पिण्डार्थः । अत्र च शृणुतेति शब्दो महलत्राचिन्वादादौ

विनिर्दिष्टः । एतदभिप्रेत्य श्रवणस्य श्रुतरूपत्वान्द्वयस्य च ज्ञानपञ्चकान्तःपातित्वस्य च भावनन्दित्वेन महत्त्वत्वाभिधानादिति । मन्त्रपरिशुद्धितानि च शास्त्राणि निर्विघ्नेन परिसमाप्यन्ते, शिष्यप्रशिक्षणपरम्परया च प्रतिष्ठाश्रयणञ्जन्तीति । 'बोच्छे कइवइयाओ माहाओ' इत्यादिना तन्निषेधनिर्देशः कृतः, उक्तस्वरूपाशानामत्र प्रकरणेऽभिधास्यमानत्वादिति । प्रयोजनं तु प्रकरणकर्तृश्रेष्ठोरनन्तरपरम्परयेदाञ्चित्वनीयम् । तत्र प्रकरणकर्तृरनन्तरं सत्त्वानुग्रहः प्रयोजनम्, श्रोतुं नस्तु-तमकरणार्थपरिज्ञानम् । परम्परसंयोगेन तु द्वयोरपि परम्पदमामिरिति । इदं तु प्रयोजनं साक्षादनुक्तमपि सामर्थ्याद्गन्त्यते, प्रज्ञानप्रकरणस्य परममुनिमणीतदृष्टिवादन्यगन्तव्यत्वात् । यथोक्तप्रयोजनसाधकत्वमवनादिति । संबन्धस्तु सिद्धान्तानुसारिणां ज्ञात्वोत्थानकथनादिकोऽनेकधाभिप्रेतः । तत्रैव दृष्टिवादाज्ञाया वक्ष्ये इतिवचनाच्छास्त्रोत्थानलक्षणः संबन्धः कथितो द्रष्टव्यः । तर्कानुसारिणां तूपायोपेयलक्षणः संबन्धः, । तत्र वचनरूपासं प्रकरणमिदमुपायः, प्रकरणार्थस्तूपेय इत्ययद्विभ्यते, अनेन च भागलाघाभिधानेन सकलशास्त्रकृतां ग्रहणानुसृता भवति, तथा च तैत्तरीयम्-“ प्रेक्षावतां महत्त्वार्थमभिप्रेयप्रयोजने । प्रकृतं चैव शास्त्रादौ- वाक्यमिष्टार्थसिद्धये ॥ १ ॥ ” इतिगाथायः ॥ १ ॥ अत्र च-अरहन्ते भगवन्ते, अनुत्तरपरकमे पणमि-ज्जणे । वन्धसंयोगे निवर्तं, संग्रहमिणमो पवक्खमि ॥ १ ॥ (इतीयं) गाथा आदौ दृश्यते, सा च पूर्ववर्णिकारैरव्याख्या-तत्वात् प्रसेपगोयेति लक्ष्यते, मुग्गा च । नवरं कर्मप्रकृतियाश्रुतादुदृत्य संग्रहयेनपन्नस्तच्चगृहीते प्रवक्ष्यामि । कथंभूतम् ? इत्याह-“ निवर्द्धम् ” आगेपित्तम्, क ? इत्याह ‘ वन्धसंयोगे ’ प्रस्तुतप्रकरणे इदं हि कृतगाथानिपपन्नत्वाञ्जतकोऽभिधीयते, वन एव चात्र विस्मरेणाभिधास्यते अन्यो वन्धप्रधानः अतको वन्धशतकस्तस्मिन्निर्णयः ॥ १ ॥ इहानन्तरगाथायां सारयुक्ता

गाथा वक्ष्य इति प्रतिज्ञातम्, कीदृशाधिकाश्रुताः पुनरेता इति प्रश्नमाह्वय्य तासामर्थधिकारसंग्रहार्थं द्वात्रिंशत्तमोऽङ्कः—

भा० एतत् य अरुन्ते इह आश्रमागाहा उ अन्नकदरया । सुणह इह दुहयगाहा इह पत्थुयकविकया नेया ॥ ६ ॥ एत्या-
भिप्रेयमंगलसंप्रयोगोपाद समर्पेः ऊरेयव्वा इ दुहेहि चुन्निओ वित्तिओ ना वि ॥ ७ ॥ साखुया वोच्छे गाहाओ जं
मुत्तये तर्हि तासि । अत्थादिआकहणं दुवाराहादुगं आह ॥ ८ ॥

उवओगाजोगविही, जेसु अ ठाणेसु जत्तिया अत्थि । जप्पवइओ वन्थो, होइ जहा जेसु ठाणेसु ॥ ९ ॥
वन्धं उदयसुदीरणविहिं च तिनहं पि तेसि संजोगं । वन्धचिहणे य तहा किंचि समासं पवयवामि ॥ १० ॥

टी० अत्र विधिशब्दो भेदवचनः, प्रत्येकं च योज्यते । 'उवओगा' इत्याकारात्तात्पर्यविकस्तत्तद्व्यपयोगभेदा योगभेदाश्च
येषु स्थानेषु जीवस्थानगुणस्यानलक्षणेषु प्रत्येकं यावन्तः सन्ति तैः प्रकरणैऽभिधास्यन्त इति । प्रथमायायां क्रियाध्या-
हारो द्रष्टव्यः । चकारस्य भिन्नक्रमत्वाद्यत्ययश्च वन्थो मिथ्यात्वाविरतिक्रियायोगानां कर्मादृक्स्यापि सामान्यवन्धतूनां मध्ये
कैवेन्येहेतुभिः कस्मिन् गुणस्थाने वन्धः संभवतीत्यप्यत्राभिधास्यते । 'होइ जहा' चि स एव वन्धः प्रत्येकं ज्ञानावरणादिकर्मणां
ज्ञानप्रत्यनीकतादिभिर्विशेषहेतुभिर्निर्याभवतीत्येतदभिधास्यते । 'जेसु ठाणेसु' चि गाथाचरमानवचनो द्वितीयगाथया सम्बध्यते ।
येषु स्थानेषु गुणस्यानलक्षणेषु यावान्संभवति तं सम्भविनं वन्धनिधिसुदयविधिसुदीरणविधिं च 'प्रवक्ष्यामि' भणित्वामीनि
संग्रह्यः, अत्रापि विधिशब्दो भेदवचनः प्रत्येकसम्बन्धश्च । तथा त्रयाणामपि तेषां प्रत्येकोक्तानां वन्धोदयोदीरणाविधीनां च
संयोगं एतावतीः कर्मप्रकृतीर्विभक्तद्वन्द्वसमकालमेवयतीर्विद्वत्सुदीरयति चेत्यादिलक्षणं प्रवक्ष्यामीतीहापि क्रिया सम्बन्धः ।

‘वन्यविज्ञाने य’ नि वन्यविधाने च वन्यपदे च प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशलक्षणे, ‘समाप्तं’ संसर्गं काञ्चित्प्रवृत्त्यामीतियोगः ।
 ‘तद्’ नि यया कर्मप्रकृतिमाभूतादिग्रन्थकं तथेत्यर्थः । इतिगणादथास्यार्थः । साम्प्रतं भावार्थः प्रत्ययवयवमुच्यते ‘उबलोग’
 नि उपयोगजन्ययोगो बोधरूपो जीवव्यापार इत्यर्थः । कर्मणि वा घञ् । उपयुज्यते वस्तुपरिच्छेदं प्रति व्यापार्यते य इत्युप-
 योगः । करणे वा उपयुज्यतेऽर्थपरिच्छेदं प्रति जीवोऽनेत्युपयोगः । सर्वत्र जीवस्वतत्त्वभूतो बोध एवोपयोगो मन्त्रव्यः । स
 च द्वेषमेवाद् द्विधा, साकारोऽनाकारश्च । सामान्यविशेषात्मकं हि सबलं द्वेयं वस्तु, कथम् ? इति चेदुच्यते, दूरादेव हि ज्ञा
 ल्मालम्बमालम्बकुलाशोकव्यक्तादिविशिष्टव्यक्तिरूपवयान्नधारितं तल्लिङ्गमन्त्रोक्तयतः सामान्येन कृत्स्नमात्रप्रतीतिजनकं यदप-
 रिच्छुटं किमपि रूपं चक्षास्ति तत्सामान्यरूपम्, यत्पुनः तस्यैव निरुद्धीभूतस्य श्रान्ताल्लादिव्यक्तिरूपतयाऽवधारितं तमेव तत्-
 निरुद्धमनुसृत्यतो विशिष्टव्यक्तिप्रतीतिजनकं परिच्छुटं रूपमाभाति तद्विशेषरूपमिति प्रतिप्राप्तिं प्रसिद्धप्रमाणावाधितप्रतीति-
 दूयवशात्प्रतिवस्तु सामान्यविशेषरूपद्वयात्मकत्वं भावनीयम् । कथम् ? एकस्य सामान्यविशेषात्मकताभित्यादि तु न चर्यते,
 प्रत्यविस्तरमयादन्यत्र सुचर्चितत्वाच्चेति । तत्र विशेषरूपप्रादुर्भूतः साकारोपयोगः स हि विनिष्ठाकारेण दत्त इति कृत्वा, सामान्य-
 रूपविषयस्य वनाकारोपयोगः सामान्याकारयुक्तत्वं सत्यपि विशिष्टव्यक्त्याकाररहितत्वादिति । एवं च सत्यैव वक्ष्यमाणस्व-
 रूपाणि पञ्चानानि प्रतिश्रुतावधिमनःपर्यायेकत्वाल्ल्यानि, त्रीणि चाज्ञानानि मत्प्रज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्गागाल्ल्यानि विशेषरूप-
 प्रादित्वात्साकारोपयोगरूपाणीति साकारोपयोगोऽप्युच्यते । तथा चक्षुषा दर्शने सामान्यार्थग्रहणरूपं चक्षुर्दर्शनम् । तथाऽचक्षुषा
 चक्षुर्दर्शनेऽपिन्द्रियचतुष्टयेन मनसा च दर्शने सामान्यार्थग्रहणेवाचक्षुर्दर्शनम् । एवमवधिनाऽवधिर्वा केवलेन केचनमेव वा दर्शने

ययोक्तस्वरूपमविद्यदर्शनं केवलदृश्यं च । एवानि चत्वार्यपि दर्शनानि सामान्याख्याहित्वाद्रक्षाकारोपयोगरूपणीत्यनाकारो-
 पयोगधत्तुर्द्धा भवति । तथा च सत्पुण्ययोगः सामान्येन दृढदृश्या सिद्धः । ' जोग ' चि योजनं योगो जीवस्य वीर्यं शक्ति-
 रस्ताः पराक्रमश्रेष्ठा परिस्सन्द इति यावत् । युज्यते धावनवल्गनादिक्रियासु व्यापार्यते य इति वा योगो, युज्यते मन्त्रव्यते
 धावनवल्गनादिक्रियया जीवोऽनेनेति वा योगो निर्दिष्टस्वरूप एव । स च मनोवाक्काययोगश्रेष्ठात्रिग । तद्यथा काययोगेन
 मनःप्रयोगवर्णाणां यो गृहीत्वा मनोयोगेन मनस्त्वेन परिणमितानि वस्तुचिन्ताप्रवर्तमानि द्रव्याणि मन इत्युच्यते, तेन
 मनसा सहकारिकारणभूतेन योगो मनोयोगो, मनोविषयो योगो वा मनोयोगः १ । तथा उच्यते इति वाग्, भाषापरिणा-
 मापन्नः पुद्गलद्रव्यसमूह इत्यर्थः, तथा वाचा सहकारिकारणभूतया योगो वागयोगः, वाग्बिषयो वा योगो वाग्योगः २ । एवं
 तथा चीयत इति काय औदारिकारिक्तेन सहकारिकारणभूतेन योगः काययोगः, कायविषयो वा योगः काययोगः ३ । एवं
 च त्रिविधोऽपि पुनः पञ्चदशधा भिद्यते । तत्र मनोयोगस्तावत्तुर्द्धा । तद्यथा-सन्तो मुनयः पदार्था वा तेषां यथासङ्ख्यं
 मुक्तिप्राप्तयेन यथावस्थितस्वरूपचिन्तनेन च हितः सत्यः, " अस्ति जीवः सदसद्रूपो देहमानव्यापकः " इत्यादियथावस्थितवस्तु
 विकल्पनपर इत्यर्थः, सत्यध्यासौ मनोयोगश्च सत्यमनोयोगः । आह-ननु योगः परिसंपन्दक्रियारूप उक्तस्तस्य कथं सत्यादि-
 व्यपदेशः सम्भवति तयाप्रतीतेरबाभावात्, सत्यं, तथापि सत्यमनोविज्ञानजनकत्वान्मनोयोगस्यापि सत्यत्वमुच्यते, कारणे
 कार्यधर्माणोपचारादित्येवमन्यत्रापि भवतीत्यम् १ । तथा सत्यविपरीतोऽसत्यो " नास्ति जीव एकान्तसद्रूपे वै " त्याद्यथावस्थित-
 वस्तुचिन्तनपर इत्यर्थः । असत्यध्यासौ मनोयोगश्चेत्यसत्यमनोयोगः २ । तथा सत्यध्यासावन्त्यथेति कृताकृतादिवत् कर्मधारयः,

सत्योपलक्षितमसत्यं यत्र स तथेति बहुव्रीहिर्वा, सत्यासत्यध्यासौ मनोयोगश्चेति सत्यासत्यमनोयोगः। इह भवत्सदिरपलाशादिभिश्चेषु बाहुल्यशोकोत्पन्नमेवेति यदा विकल्पयति तदा प्रस्तुतमनोयोगविषया, अयं हि विकल्पस्तत्राशोकदृष्टाणां सद्भावात्सत्यो, अन्येषामपि धर्मादीनां तत्र-सद्भावादसत्य इति भवति सत्यासत्यमनोयोगविषय इति ३। तथा न विद्यते सत्यं यत्र स भवत्सत्यो, न विद्यते मृषा यत्र स भवत्सत्योऽसत्यध्यासावमृष्येति पूर्ववक्तृमधारयः, सचासौ मनोयोगश्चेत्यसत्यामृष्यमनोयोगः। इह विमतिपत्तौ सत्यां वस्तुप्रतिष्ठापना सर्वज्ञानानुसारेण यद्विकल्प्यते प्रोच्यते वा यथा—“अस्ति जीवः सदसद्रूप” इत्यादि। तत्तत्कालसत्यं परिभाषितं आराधकत्वात्। यत्तु विमतिपत्तौ सत्यां वस्तुप्रतिष्ठापना सर्वज्ञानतोषीर्णं किञ्चिद्विकल्प्यते प्रोच्यते वा यथा—“नास्ति जीव इत्येकान्तनित्यो वे” इत्यादि, तत्सत्यमिति परिभाषितम्, विरावकत्वात्। यत्पुनर्वस्तुमतिष्ठापनाप्रसङ्गेन स्वरूपमात्रमतिपादनपरं व्यग्रहारपतितं किञ्चिद्विकल्प्यते प्रोच्यते वा यथा—“हे देवदत्त! यद्यमानय, गां देहि मयापि” इत्यादि, तदेतत्स्वरूपमात्रमतिपादनपरं व्यावहारिकं विकल्पज्ञानं वचनं वा, न सत्यं नापि मृषा किन्त्वसत्यामृषमिति परिभाषितमनो भवति प्रस्तुतासत्यामृष्यमनोयोगस्य वक्ष्यमाणसत्यामृष्यमनोयोगस्य च विषय इति ४। तदेवं मनोयोगमथर्तुर्द्वयाख्यातः, एतद्व्याख्यानं न च वाग्योगोऽपि चतुर्विधो व्याख्यान एव द्रष्टव्यः। प्रायो मनोविकल्पितस्यैव वाग्विषयत्वात्तथापि स्थानादन्त्यापि किञ्चिद्व्याख्यायते—सत्त्वं हिता सत्या, सा चासौ वाक्चेति सत्यवाक्, तथा सहकारिकारणभूतया योगः सत्यव्यायोगः। अथवा वचनमनो सत्यत्वं तत्कार्यत्वाद्योगोपपचर्यते, नतश्च मत्यध्यासौ वाग्योगश्चेत्यपि मन्तव्यं, नेपभावापेक्षितु सत्यमनोयोगवद्वक्तव्यः, १। तथा सत्यादिपरीता असत्या, सा चासौ वाक् चेत्यसत्यवाक् तथा योगोऽसत्यवाग्योगः २। तथा सत्या चासावसत्या चेत्यादि

पूर्ववत्सम्प्रसारयो बहुव्रीहिर्मा, सा चासौ वाक् नैति तथा योगः सः यासत्यवाग्योगः ३ । तथा न विद्यते सत्यं यत्र सोऽसत्यो, न विद्यते मृषा यत्र सोऽमृषः, असत्यथासावष्टयश्चेत्यसत्यामृषः स चासौ वाग्योगश्चेत्यसत्यामृषवाग्योगः, शेषं तु मनोयोग-वत्सर्वं वाच्यमिति ४ । अत्र च वृत्तीयचतुर्थौ मनोयोगौ वाग्योगौ च परिस्फुरत्यवहारनयमतेन द्रष्टव्यौ । शुद्धनयानां तु मनोपानं वचनं वा सर्वमदुष्टविवक्षापूर्वकं सत्यम् । अज्ञानादिदूषितामृत्यपूर्वकं त्वसत्यम् । उभयानुभयरूपं तु नास्त्येव, सत्या-सत्यराशिद्वयेऽन्तरभावादिति भावनीयम् । काययोगस्तु सप्तथा-औदारिकदार्कमिश्रवैक्रियमिश्राहारकाहारकमिश्र-कर्मणकाययोगमेवादात् । तत्रोदारं प्रधानं उदारमेवौदारिकम् । प्राधान्यं नैह तीर्थरक्षणधरशरीरापेक्षया वेदितव्यम्, ततोऽन्य-स्यानुत्तरशरीरस्याधनन्तगुणहीनरूपत्वात् । अथवा उदारं सातिरेकयोजनसहस्रमानत्वाच्छेषशरीरेभ्यो दृढत्वभाणमुदा-रमेवौदारिकमिति । दृढत्वं चास्य भवधारणोपसहजशरीरापेक्षया मन्तव्यम्; अन्यथा दुस्तरवैक्रियं लक्षयोजनमानमपि लभ्यत इति । औदारिकमेव वीर्यमानत्वात्कायस्तेन सहकारिकारणभूतेन तद्विषयो वा योग औदारिककाययोगः ? तथा औदारिकं मिश्रं यत्र कर्मणेनेति गम्यते स भवत्यौदारिकमिश्रः । उत्पत्तिदेशे वनन्तरगतो जीवः प्रथमतमये कर्मणेनवाहारयति, ततः परमौदारिकस्याप्यारम्भत्वादौदारिकेण कर्मणमिश्रेणाहारयति, उक्तं च निर्युक्तिहृता- "नोपेण कम्पणं आहारं, अणन्तरं जीवो । तेन परं धीसेनं जात्र शरीरस्य निष्कृती ॥ १ ॥ " इत्यौ- ३

१ यो गेन कामर्णेगाद्वियतेऽन्तरं जषिः । तेन परं मिश्रेण यायत् शरीरस्य निष्पत्तिः ॥ १ ॥

तस्यां भवं वैक्रियं, विविष्टं कुर्वन्ति तदिदं वा निपातनाद्वैक्रियं तदेव कायस्तेन योगो वैक्रियकाययोगः ३ । तथा वैक्रियं मिथं यत्र क्षमणेनेति सम्भवे स वैक्रियमिथः । अयं तु द्वेनारम्भाणामप्यर्थाशास्त्रायां प्रत्यक्षः । तथा वादरपथशास्त्रकवयोः पञ्चेन्द्रियनिर्णयमुप्याणां च वैक्रियलक्षित्यां वैक्रियं कृत्वा, तत्परित्यज्य पुनरौदारिकं स्वीकुर्वन्तामौदारिकेणापि मिथं वैक्रियमवाप्यत इति । अथ यथा अत्र वैक्रियमौदारिकेण मिथमतो वैक्रियमिथमिति व्यस्यद्विश्यते, तथौदारिकमपि वैक्रियेण मिथमित्यौदारिकमिथमित्यपि कस्मादोच्यत इति चेत् ? तदुक्तम्, यतो हन्त प्रथमेनैव व्यपदेशो भवति वैक्रियपरित्यागफले च बहुव्यापारत्वात्तदेव प्रधानमिति तेनैव व्यपदेशः, अत एव हि वाक्यदीनां वैक्रियमिथ्यताव्यपदेशः । औदारिके हि स्थिता अमी वैक्रियमारम्भेन, ततश्च प्रारम्भकत्वेन बहुव्यापारत्वादौदारिकं प्रधानमिति तेनैव व्यपदेश औदारिकमिथमिति । अन्ये तु वैक्रियारम्भफल एवाभीष्टां वैक्रियमिथं प्रतिपद्यन्ते, प्रारम्भमाणत्वेन वैक्रियस्य प्राधान्यविवक्षया तेनैव व्यपदेशमिच्छन्तीतिभावस्तदन्तं प्रसङ्गेन, विस्तरार्थिना प्रज्ञापनादिकैव निरीक्षणीयेति । वैक्रियमिथ्यतासौ कायश्च तेन योगो वैक्रियमिथ्यकाययोगः ४ । तथा चतुर्दशपूर्वविदा तथाविधकार्योत्पत्तौ विविष्टाग्न्यवशादादिश्यते निर्वर्त्यते इत्याहारकम्, अथवा आह्वयन्ते शब्दाने तथैवद्वारादिसमीपे सूक्ष्मा जीवादयः पदार्था अनेनेत्याहारकं तदेव कायस्तेन योग आहारककाययोगः ५ । तथा आहारकमिथं यत्रौदारिकेनेति सम्भवे स आहारकमिथः स एव कायस्तेन योग आहारकमिथ्यकाययोगः, यदा सिद्धमयोजनश्चतुर्दशपूर्वविदाहारकं परित्यज्यौदारिकोपादानाव भवन्ते तदैवौदारिकेण मिथ्यमाहारकं प्राप्यते बहुव्यापारत्वेन प्रधानत्वादादारेणेण व्यपदेश प्रतिभासः । अन्ये तस्यपि प्रारम्भकाल एवाहारकमिथं प्रतिपद्यन्ते प्रारम्भमाणत्वेनाहारकस्य प्राधान्यविवक्षया तेनैव व्यपदेश-

पिरुहन्तीति हृदय ६ । तत्रा कर्मैव कर्मणम्, अथवा कर्मणो विकारः कर्मणम्, उक्तं च—“कर्मविवागो कर्मणमद्विचि-
 चित्तकर्मनिष्कन्दं । सर्वेति सरिराणं कारणभूयं भुण्जेत्येवं ॥ १ ॥” कर्मणमेव कायस्तेन योगः कर्मणकाययोगः ७ । तदेवं
 पञ्चदश्यापि योगाः प्ररूपिताः । विद्यां विधिरिति विधियद्व्यो भेदवचनः प्रत्येकं योज्यते, स च योजित एव । एतं चोपयो-
 गप्रियो योगविषयश्च शेषे जीवगुणस्थानेषु अपि भास्यन्ते, तेषां भावार्थोऽनन्तरमेव कथ्यत इति नेह प्रतन्यते । ‘अत्य’
 ति पदमेकवचनान्तमपि प्राकृतं दीक्ष्या बहुवचनान्तत्वेन योजितम् । ‘जप्यच्छब्दो वन्यो’ चि वे प्रत्यया यस्य वन्यस्य स
 तथा तैऽपि वन्यस्य सामान्यप्रत्यया मिथ्यात्वाधिरतिक्रपाययोगलक्षणाः सभावार्था अनन्तरं वक्ष्यत इति । ‘होइ जह’
 ति इत्यत्र स एव वन्यो विशेषहेतुभिर्ज्ञेयमन्वयनीकनादिभिर्यथा भवति, तथा ‘पदणीयमन्तराए’ इत्यादिना सभावार्थ-
 वक्ष्यते । ‘जेह ठाणेशु’ चि एतदन्तरमांशया योजितमेव । साम्यत्वं वन्यादीनां भावार्थं उच्यते—तत्र मिथ्यात्वादिभिर्वि-
 न्यहेतुभिर्ज्ञानवर्णपूर्वसुहृत्स्वधिरन्तरं पुद्गलनिचिते लोके कर्मयोग्यवर्माणपुद्गलैरात्मनो वस्तव्यः पिण्डवदन्योन्यानुगमपरिणा-
 मात्मकः सम्यग्गो वन्यः । तेषामेव यथा स्वस्थितिबद्धानां कर्मपुद्गलानामपवर्धनादिकरणविशेषतः स्वभावो योदयसमय-
 प्राप्तानां विपाकवेदनमुद्रयः । तेषामेव कर्मपुद्गलानामालम्बासांशुदयावलिङ्गतीतानां जीवसामर्थ्यविशेषादुदयावलिङ्गायां
 जवेदानमुदीरणा, शेषयोजना कर्तव्य । ‘वन्यविहाणे य’ चि वन्यस्य विद्यानं भेदः प्रकृत्यादिलक्षणः । अत्र च भेदकदृष्टान्तं

१ कर्मविवागः कर्मणमष्टविधविचित्रकर्मनिष्पन्नम् । सर्वेषां शरीराणां कारणभूतं प्रातव्यम् ॥ १ ॥ २ ‘गाथायां’ इत्यपि.

३ धर्मातीतानां रंजितानामित्यर्थः

वर्णयन्ति । यथा वातापहृद्द्रव्यनिष्पन्नो मोदकः प्रकृत्या वातमपहरति । पिचापहृद्द्रव्यनिष्पन्नः पित्तम । श्लेष्मापहृद्द्रव्य-
नियमः श्लेष्माणमित्यादि । स्थित्वा तु स एव कश्चिद्विनेयमेकमवशिष्टं, अपरस्तु दिनद्रव्यमन्यस्तु त्रयं यावन्मासादिकमपि
क्राम्य कश्चिद्विशिष्टं, ततः परं विनश्यति । स एवानुभागेन स्निग्धमप्युरस्वल्क्षणैः कश्चिदेकगुणानुभावो भवत्यपरस्तु द्विगुणा-
नुभावोऽन्यस्तु त्रिगुणानुभावं इत्यादि । प्रवेशः कर्णिकादिद्रव्यमणरूपानैः प्रवेशः स एव कश्चिदेकमष्टनिममाणोऽपरस्तु
प्रयुनिद्रव्यमनोऽन्यस्तु प्रसूतिप्रयमान इत्यादि । एवं कर्माणि ज्ञानाचारकादिषु द्रव्यैर्निष्ठं प्रकृत्या किञ्चिज्ज्ञानमाहणोति
किञ्चिद्वर्गं किञ्चित् मुक्तदुःखं जनयतीत्यादि, स्थित्वा तु तदेव त्रिकत्सागरोपमकोटाकोट्यादिकालावस्थायि भवति ।
अनुभागतस्तु तदेव कृत्यानि कश्चित्स्थानिकीममन्दादिकरसयुक्तम् । श्वेतस्तु तदेवावस्थामुदंशनिष्पन्नं स्यादिति । एष च
महत्यादिरसमाद्यतुर्विषयोऽपि कर्मण उपदानकाल एव वक्ष्यत इति वक्ष्यतुर्विधः सिद्धो भवति । स च कर्ममकृतिमाशु-
नादिग्रन्थेषु विस्तरणोक्त इह तु संक्षेपोऽपियास्ते । अत एवोक्तं वक्ष्यमाणे समासे संक्षेपं प्रवक्ष्यामीति । इह च जीवसि-
द्धपरीनत्वादुत्तरोत्तरयोर्मरुत्थप्रत्यगादिग्रन्थमन्यपसिद्धः पूर्व जीवस्य लक्षणं वक्तव्यम् । तद्योपयोग एवेति पूर्वमुपयोगस्य
प्रकरणम्, तद्व्यस्योऽपि च जीवो मनोबाधयैव सर्वविधः करोतीति तदनन्तरं योगग्रहणम्, योगाद्योपशान्तमोहादिषु केवला
अपि कर्मवन्वर्तुलं न्यायित्वे, मिथ्याहत्यादिषु पुनर्मिथ्यातादिप्रामाण्यवन्वर्तव्यत्वाया इति तदनन्तरं सामान्यवन्व-
र्तव्यप्रकरणम्, सामान्यं च विशेषं ज्वलिष्ठम् इति तदनन्तरं विशेषकर्मवन्वर्तव्ययोगदानम्, तैश्च सामान्यविशेषप्रत्ययैर्जीवः
कर्मं यत्रतीति तदनन्तरं वन्वर्तव्यस्मिन् सत्युद्यो भवतीति तदनन्तरमुद्यस्तस्मिन् सत्युदीरणा भवतीति तदनन्तरमुदीरणा

वन्ध्यादयश्च पृथग् मित्राः संयोगवर्धित्यत इति तदनन्तरं इति तदन-
 वन्ध्यादयश्च पृथग् मित्राः संयोगवर्धित्यत इति तदनन्तरं संयोगः । सामान्योक्तश्च वन्धः पुनर्विशेषतश्चिन्त्यत इति तदन-
 न्तरं वन्धविधानमिति । अत्राह कश्चिद्, ननु यथा सामान्येन वन्धविधिप्रमाणाया पुनर्बन्धोऽसौ वक्ष्यते, एवमुदयोदीरणे
 अपि क्रस्मात् न वक्ष्यते ? सत्यमेतत्किन्तु वदभेदोदयादिविषयीभवतीति वन्धस्य प्रधानत्वाद्बहुवक्तव्यत्वाच्च तस्यैव भेदतो-
 ऽभिरानमित्यदोष इति गाथाद्वयार्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ इह प्रथमायायां जीवशुणसंज्ञितेषु स्थानेषु गाथा वक्ष्यत इत्युक्तम् । तथा
 द्वितीयायायामप्युपयोगविधयो येषु स्थानेषु जीवशुणस्थानलक्षणेषु यावन्तः सम्भवन्ति तेषां विधास्यन्त इत्युक्तम्, तत्र किं

स्वरूपाणि क्रियति च तावज्जीवस्थानानि भवन्ति, येषु गाथाभिरुपयोगादयोऽविधास्यन्त इत्याह—
 भा० एतस्य विवस्वत्सप्तमो दारणोऽत्र परवणा दुविहा । संभवद् नव दुवालस-भेरहि तस्य नव एवं ॥९॥ दारणेषु जेसु
 निराण-स्वेष्टुवओगदुगमेय । जणचइओ वइयं होइ जहा तुरिययं होइ ॥ १० ॥ जेसु दारणेषु गुण-स्वेष्टु वन्धउदउ-
 दीरणया । एण तिगमिजणे सत्त हुति तिन्हि तेसि पि ॥ ११ ॥ संजोगो इइ अइगं वन्धविहाणे य नवमयं होइ । वारस-
 दारविचस्वा नयमे दारम्मि चउह कए ॥ १२ ॥ पयइहीअणुभाग-णपसभेरहि होइ अह एसि । दारणां इय कमभण-का-
 एणं मुणह इणमो ति ॥ १३ ॥ नस्य सुदुत्तरभवजलहिपटियरणं व दुछहं लहुं । मणयत्तं सेत्तमुहगुरुहम्मसवणाइसाभणी ॥
 ॥ १४ ॥ विउत्तेणे जइयव्वं मोवस्सकए सोवि होइ कम्मसया । सो पुण वन्धावगमे वन्धावगमो जियायत्तो ॥ १५ ॥ जीवा
 उवयोगाईहि लखियव्व चि तो मणइ पढं । उवजोगावो तल्लवस्सणो पि जीवोत्त सव्वाओ ? ॥ १६ ॥ किरियाओ जोगेहि
 कुणइ तओ जोगभणमह तेवि २ । सामद्ववन्धपचयजुचा तेसि अओ भणणं ३ ॥ १७ ॥ ते पुण विसंसवन्धपचयसहियत्ति होइ

तत्पणं ५ । तेषां क्रियाण कर्मण होइ वन्यो छि तं मणइ ५ ॥ १८ ॥ तस्मिं उद्यो ६ दीरण ७ तओ य त्तिन्दं पि तेसि संयोगो ८ । सापन्नभणियमत्थं पुणो वित्तेसण भणियत्वं ॥ १९ ॥ इय कारणओ पणइ ९ ठी १० अणुभाग १५ पणएसओ १२ चडडा । कन्धं भणइ तओ इह वारसं दारा इवे हुन्ति ॥ २० ॥ पंजलणएण इहं पडिज्जाणामासु दारागाहासु । नव वेव दुवाराई लक्खिज्जात्ती पुणो विवरे ॥ २१ ॥ चडडा कयमि हुन्ती कन्धविहाणसस वारस दुवारा । अह पदमे दारदुगे किञ्चि- वित्तेसं पक्कवामि ॥ २२ ॥ उवओगा जोगविहिं सि दारदुगमेत्थ सुत्तगारेण । अट्ठहिं ठणेहिं इमारसहिं गाहाहिं भणियन्ति ॥ २३ ॥ तदि पदमे जियठाणा १ दुइए वणमि मण्णेसु जिया २ । जीवेंसु उवओगा तइयट्ठालो ३ तह जिएसु ॥ २४ ॥ जोगा य वच्चिया तुरिकयमि ठाणमि ४ पंचममि पुणो । गुणठाणगाइ ५ तह मण्णेसु गुणठाणगा छट्ठे ६ ॥ २५ ॥ सस- मयमि गुणेंसु उवओगा हुन्ति ७ तह गुणेंसु विय । जोगा पदंसिया अट्ठमि ठाणमि ८ इह सुत्ते ॥ २६ ॥ इह जियगु- णठाणए उवओमदुगेवि एगमेवयं । उवओगाभिददरं पदं जोगे दुक्खे सि ॥ २७ ॥ जोगविहाणं दारं एगं विय पत्थ होइ विद्वियं । उवओगजोगवसओ जीवगुणा नं दुगं मणियं ॥ २८ ॥ जियगुणजणन्दरे जं पच्छा वा मण्णाइ भणियाई । गुण- ठाणेंसु तइ वि दारत्तेणं न नेयाणि ॥ २९ ॥ एवमुवओगजोगा दारदुगं वच्चियं समेयं पि । अहुणावच्चियदारकमेण निमुणेह भावत्थं ॥ ३० ॥ इह उवओगा जोगा ठाणेंसु जीवगुणसत्थेसु । यणिय्वा तदि पदयं जीवट्ठालाभिमण्णेह ॥ ३१ ॥

एगिन्दिएसु चत्तारि, होन्ति विगलिन्दिएसु उच्चवेव । पच्चिन्दिएसुवि तहा, चत्तारि हवन्ति ठाणाणि ॥ ३१ ॥
टी० इह जीवन्ति जीविप्यन्ति इति जीवाः, विमुन्ति जीवा एष्विति स्थानानि जीवन्तां स्वप्नानि जीवस्थानानि,

सूक्ष्मैकान्तियस्यानादीनि तानि पुनश्चतुर्दशैव, यतो नैतेभ्यो बहिः संसारिणो जीवाः कैऽपि वर्तन्त इति । कथं पुनश्चतुर्दशै-
 ति चेदुच्यते । ' एगिन्द्रिएसु चत्वारि होन्ति ' चि एकं सर्वानलक्षणमिन्द्रियं येषां ते एगैन्द्रियास्तेषां चत्वारि स्थानानि
 भवन्ति । तद्यथा एकेन्द्रिया द्विविधाः, सूक्ष्मनामकर्षोदयात्सहसाः, सर्वलोकव्यापिनः पृथिव्यादयः, वादरनामकर्षोदयाद्वाहाराः,
 लोकदेशवर्तिनस्ते । एवं पुनरपि सूक्ष्मा द्विविधाः, पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च, वादरा अपि द्विविधाः, पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च ।
 पर्याप्तिस्वरूपं चैव वक्ष्यते । तदेवमेकेन्द्रियाश्चतुर्विधा अतस्तेषां स्थानान्यपि चत्वारि भवन्ति, प्रतिविशिष्टतत्त्वरूपस्यैव
 स्थानशब्दवाच्यत्वादिति । ' विगलिन्द्रिएसु छवेव ' चि विक्रान्त्यसम्पूर्णानीन्द्रियाणि येषां ते विकलेन्द्रियाः । एवोऽवधारणे,
 चः पुनरर्थे, स च भिन्नक्रमो विकलेन्द्रियेषु पुनः पदेव स्थानानि भवन्ति । कथमिति चेदुच्यते-विकलेन्द्रियास्त्रिविधाः
 द्वीन्द्रियास्त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रियाश्चेति । पुनः प्रत्येकं पर्याप्तापर्याप्तमेदात्पोदा भवन्त्यतस्तत्त्वरूपभूतानि स्थानान्यपि पदेव तेषु
 भवन्तीति । पञ्च इन्द्रियाणि येषां ते पञ्चेन्द्रियास्तेष्वपि ' तथा ' तेनैव प्रकारेण प्रसिद्धस्वरूपेण चत्वारि भवन्ति स्थानानि ।
 केन प्रकारेण ? उच्यते, पञ्चेन्द्रिया द्विविधाः, संश्लिन्नोऽसंश्लिन्नश्च । पुनः प्रत्येकं पर्याप्तापर्याप्तमेदात् एव चतुर्विधा इति तत्त्वरूप-
 निर्हृत्तानि स्थानान्यपि तेषु चत्वारि भवन्तीति । सर्वाण्यपि चतुर्दश जीवस्थानानोतिगार्थः ॥ ४ ॥ एवं स्वरूपतो भेदत-
 श्रोक्तानि जीवस्थानानि, सामान्यत उक्तमपि च वस्तु विशेषधर्मविवारणामन्तरेण न सम्यग्निर्दिष्टं शक्यते, अतस्तान्येव
 विशेषधर्मनिधयार्थं गत्यादिमार्गेणस्थानेषु वृण्वन्ते । यथा कानि क विद्वन् इत्याह-

भा० एगिन्द्रिएसु गाहा ते हि सुहुमियरअपज्जप्लत्ता । चउमेया एगिंदी विगलुदुमेया अवज्जियरा ॥ ३२॥ पंचिदिपसु

चउरो ठाणा सन्नी तहेव असन्नी । अपज्जत्ता पज्जत्ता एवं चउदस विपद्युणा ॥ ३३ ॥

तिरियमतीए बोइस हवन्ति सेसासु जाण दो दो उ । मग्गणठाणेसेवं, नेयाणि समासठाणाणि ॥ ६ ॥

टी० तत्र मांणास्यानानि तावदस्यादीनि चतुर्दश भवन्ति, उक्तं “ भइन्दिए य काए, जोए वेए कसाय नाणे य । संजमंसणलेसा, भवममे सन्नि आहारे ॥ १ ॥ ” एतेषु च जीवद्वयः पदार्थाः सर्वेपि मायो मृगन्तेऽन्विष्यन्ते विचार्यन्ते इति यावदित्येवानि भांणास्यानान्युच्यन्ते । इयं च सूत्रेऽपि दृश्यते, परं प्रक्षेपगाथेति लक्ष्यते, चूर्णिकारित्वाख्यातत्वादिति । तत्र गम्यत इति गतिः, सा चतुर्विधा, नरकमतिस्तिर्यग्मार्गानुप्यपादिवंगतिरिति । एतासु पथे तिर्यग्मार्गे चतुर्दशानि जीवस्थानानि भवन्ति । यतस्तस्यामेकेन्द्रिया विकलेन्द्रियाः, संज्ञयसंज्ञिपञ्चेन्द्रियाश्च समेदाः प्राप्यन्तऽतस्तद्गतानि चतुर्दशानि जीवस्थानानि लभ्यन्त इति भावः । ‘ तेसासु जाण दो दो उ ’ चि तुः पुनरर्थे, त च भिन्नक्रमः, दोषान् पुनस्तिष्ठतु नारकपनुदयदेवगतिषु ‘ जानीहि ’ अवगच्छ द्वे द्वे संज्ञिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तलक्षणे जीवस्थानत्रे, शेषाणि तु न लभ्यन्ते, एकेन्द्रियादीनां तन्मायावादिति । अत्र चापर्याप्ते द्विया सम्भवति । लब्ध्या कारणेन च, तत्र योऽपर्याप्तक एव परिप्यति न पुनः पर्याप्तिः समर्थेयिष्यति स लभ्यपर्याप्तकः, यः पुनः कारणानि क्षरिन्द्रियादीनि न तावन्निरवसेयनि निवर्त्तयिष्यति च पुरस्तात्तापर्याप्तक एव परिप्यति स कारणपर्याप्तक उच्यते । तत्र नरकदेवगत्योऽपर्याप्तकः कारणेन मृष्यते, न लब्ध्या, लभ्यपर्याप्तकस्य भवोत्पत्तेरेवाभावात्, मनुष्यागतौ पुनरुभयथापि लभ्यत इति । अत्राह कश्चित्, नतु मनुष्यगतावसाञ्जपञ्चेन्द्रियापर्याप्तकमनुष्यलक्षणं तृतीयमपि जीवस्थानकं लभ्यते तत्कस्माद्वेहोक्तमिति सत्यम्, लभ्यते केवलं विशिष्टमनुष्यकार्यकारणत्वात्सहिदृष्ट्वाच्च । तिर्य-

ग्रहणेन ग्रहीतोऽसावित्येकं, अपर्याप्तं पुरासौ कालं करोतीत्यल्लालभावितान्न विवक्षित इत्यन्ये, तत्त्वं तु केवलिनो विद-
 न्नीति । तदेवमाद्ये गतिद्वारे जीवस्थानानि सासद्भिषाय, शेषेष्वविदिशन्नाह- 'मगणठाणेसेवं नेयाणि समासठाणाणि' ति ।
 (समासः) संक्षेपस्तस्य स्थानानि समासस्थानानि । इह यैः स्वर्त्यरपि स्यान्वैहवोऽपि पदार्थाः संक्षिप्योच्यन्ते, तानि सामान्येन
 समासस्थानान्प्रविधीयन्ते । अत्र तु श्रुतावात्समासस्थानत्वेन जीवस्थानान्यभिप्रेतानि । चतुर्दशभिरप्यमीभिरन्तानामपि
 शीवानां संक्षिप्याभिधानात्, तत्क्षेपदुक्तं भवति-गतां चिन्तितत्त्वादयपि स्या श्लेषेण चिन्तितत्त्वादयपि स्या श्लेषेण चिन्तितत्त्वादयपि स्या
 श्लेषानि, यानि यत्र सम्भवन्ति तानि च तत्र इव दुष्टाज्ञातव्यानि समासस्थानानि जीवस्थानानीत्यर्थः । इत्थमिति विदुष्यन्प्यमूनी-
 न्द्रियादिमार्गणाद्वारेषु विनयजनानुग्रहार्थं संक्षेपतश्चिन्त्यते ॥ 'इन्द्रिये' चि, इन्द्रो जीवस्तेन निर्वचितानीन्द्रियाणि स्वर्धनरसनघ्राण-
 चक्षुःश्रोत्राणि पञ्च, तत्र स्पर्शनेन्द्रिये चतुर्दशापि जीवस्थानानि लभ्यन्ते सकलभूतग्राह्यापकत्वात्तस्य, रसनन्द्रिये त्वेकेन्द्रिय-
 सम्भवादि चत्वारि वर्जयित्वा शेषाणि दश जीवस्थानानि लभ्यन्ते, एकेन्द्रियेषु तस्याभावाद्, द्वेन्द्रियादिषु च सर्वत्र भावादिति,
 घ्राणेन्द्रिये त्वेकेन्द्रियेन्द्रियसम्भवीनि षड्वर्जयित्वा शेषाण्यष्टौ लभ्यन्ते, एकेन्द्रियेन्द्रियेषु तस्याभावादित्यत्र तु सर्वत्र भावादिति,
 चक्षुरिन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियसम्बन्धीनि षड् लभ्यन्ते, न शेषाणि, शेषजीवेषु तस्याभावादेतेषु तु भावादिति, श्रवणेन्द्रिये
 पञ्चेन्द्रियसम्बन्धीनि चत्वारि जीवस्थानानि प्राप्यन्ते, न शेषाणि, शेषजीवेषु तस्याभावात्पञ्चेन्द्रियेषु तु भावादिति ॥ 'काण' चत्वारि
 चि, चीयमानत्वात्कायः । पृथिव्यग्नेजोवायुबनस्पतिवसकायभेदात्तोढा । तत्राद्येषु पञ्चसु कायेत्येकेन्द्रियसम्बन्धीनि चत्वारि
 जीवस्थानानि प्राप्यन्ते, त्रसकाये त्वेकेन्द्रियसम्बन्धीनि चत्वारि वर्जयित्वा शेषाणि द्वेन्द्रियादिसम्बन्धीनि दश लभ्यन्ते, द्वेन्द्रि-

यादीनामेव असत्वादिति ॥ 'जोए' चि, योगो मनोवाक्ययोगभेदात्संक्षेपवृत्तिश्च, तत्र मनोयोगे संक्षिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तक-
लक्षणमेकं जीवस्थानमवाप्नोते, तत्रैव मनसः सञ्ज्ञावादिति, वाग्योगे तु पर्याप्तद्विन्द्रियवीन्द्रियचतुरिन्द्रियासंक्षिपञ्चेन्द्रियसंक्षिप-
ञ्चेन्द्रियलक्षणानि पञ्च जीवस्थानानि लभ्यन्ते, न श्लेषाणि, तेषु वाग्योगाभावादिति, क्वाययोगे तु चतुर्दशापि जीवस्थानानि
लभ्यन्ते सर्वजीवस्थानव्यापकत्वात्तस्य ॥ 'वेदे' चि, वेद्यते इति क्दे, स्त्रीपुंनपुंसकभेदाद्विधा तत्र स्त्रीपुरुषभेदयोः पर्याप्तापर्या-
प्तकसंक्षिपञ्चेन्द्रियलक्षणानि चत्वारि जीवस्थानानि लभ्यन्ते, अपर्याप्तकश्चात्र करणेन शुद्धते, न लब्ध्या, लब्ध-
पर्याप्तकस्य सर्वस्यैव नपुंसकत्वादिति । अन्यच्च यदत्रासंक्षिपि स्त्रीपुंसाभिधानं तत्कार्पाशनिर्विकर्मत्वेनैव द्रष्टव्यम् । सैद्धान्तिकानां
त्वसंक्षिप्यतीत्यर्थात्तो वा नपुंसक एव, तथा च प्रश्नाभिः 'ते' णं भन्दे ? असंक्षिपञ्चेन्द्रियत्तिरित्युक्तोपनिषा जीवा किं इत्यपि वेद्या
पुरिसवेद्या नपुंसकवेद्या ? गौर्यमा ! नो इत्यिवेद्या नो पुरिसवेद्या नो नपुंसकवेद्या । मनुष्या असंक्षिपन्स्तु लब्धपर्याप्तका एव
भवन्तीत्यतस्तं निर्विवादं नपुंसका एवेत्यलमसन्देहः । नपुंसकवेदे तु चतुर्दशापि जीवस्थानानि प्राप्यन्ते, सकलजीवस्थानसम्यक्त्व-
वत्तस्य । अत्र च वेदाग्रहणेन तत्प्रतिपक्षभूतो वेदाभावोऽपि मृचिनः । सुचकत्वात्सूत्रस्य, ततश्च वेदाभावे संक्षिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तकलक्षणमेकं
जीवस्थानमवाप्नोते, अन्यच्च वेदाभावाभावादवगम्यत्रापि प्रतिपक्षभावना कार्यति ॥ 'कस्माय' चि, क्वाया वक्ष्यमाणस्वरूपाः
पीठश्च तेषु चतुर्दशापि जीवस्थानानि लभ्यन्ते । क्वायाभावे वेदाभाववदाच्यमिति ॥ 'नणो' चि, ज्ञानानि मत्प्रादीनि वक्ष्य-

१ ते भदन्त ! असंक्षिपञ्चेन्द्रियतियव्योनिष्ठाः जीवाः किं स्त्रीवेदका पुरुषवेदका नपुंसकवेदकाः ? भौतम् ! न स्त्रीवेदका
न पुरुषवेदका, नपुंसकवेदकाः

माणस्वरूपाणि पञ्च, तत्र मतिश्रुतावधिषु संक्षिपयाग्रापयार्थोल्लक्षणं द्वे जीवस्थाने लभ्येते, न शेषाणि, तेषु ज्ञानाभावात् । अप-
 र्याप्तोऽपि करणेन गृह्यते, न लब्ध्या, तदपर्याप्तस्य मिथ्यादृष्टित्वेन ज्ञानाभावादिति । ननु सास्वादनसम्पदगृह्यो मतिश्रुते लभ्येते,
 स च पृथिव्यादिद्रव्यवत् इति वक्ष्यते, तत्कथं मतिश्रुतयोर्द्वे एव जीवस्थाने प्रोच्यते ? सत्यम्, मलीमसत्वात्स इहाज्ञानित्वेन
 विवक्षित इत्यदोषः । मनःपर्यायकेवलज्ञानयोस्तु संक्षिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तकल्लक्षणमेकमेवजीवस्थानं लभ्यते, न शेषाणि, तेषु
 चारित्राभावात्तद्भावे च मरुतुज्ञानाभावादिति । केवली च यद्यपि न तंज्ञी नाप्यसंज्ञीति प्रसिद्धस्तथापि द्रव्यमनोयोगादिद्व
 संज्ञितेन विवक्षितः । अज्ञानानि मरुतुज्ञानश्रुताज्ञानविभ्रज्ज्ञानाल्यानि ज्ञीणि, तत्र मरुतुज्ञानश्रुताज्ञानयोः सर्वाण्यपि जीवस्था-
 नानि सम्भवन्ति, तयोर्मिथ्यात्वमत्यवस्थाचस्य च सर्वत्र सम्भवदिति । विभ्रज्ज्ञाने तु संज्ञी पर्याप्तः करणापर्याप्तश्च लभ्यते ॥
 'संजम' चि, इह सूचकत्वात्सूत्रस्य संयमग्रहणेन त्रितयं मूच्यते । संयमः संयमासंयमोऽसंयमश्चेति । तत्र संयमे सामायिकच्छेदो-
 पर्यापनीयपरिशरविशुद्धिकमूहसंपराययाख्यानलक्षणे, संयमासंयमे च देशविराटरूपे संक्षिपयाग्रापयार्थेन्द्रियकल्लक्षणमेकमेव
 जीवस्थानं प्राप्यते, न शेषाणि, तेषु सर्वदेशविरत्योरसम्भवात्, असंयमे तु चतुर्देशापि जीवस्थानानि सम्भवन्ति, सर्वसम्भ-
 वित्वात्तस्येति ॥ दंसणे चि, दर्शने पूर्वोक्तस्वरूपं चक्षुरचक्षुस्त्वधिकेवलदर्शनरूपं चतुर्विधम् । तत्र चभुदर्शने पर्याप्तचतुरि-
 न्द्रियासंक्षिपञ्चेन्द्रियलक्षणानि त्रीण्येव जीवस्थानानि लभ्यन्ते, अन्यत्र चक्षुष एवाभावात् । अचक्षुर्दर्शने त्वसंयमव-
 द्वाग्यम् । अवधिदर्शने अवधिज्ञानवत्, केवलदर्शने वैकल्यज्ञानवदिति ॥ 'लेस' चि, लेस्याः कृष्णादिकाः षट् प्रतीता
 एव । तत्र कृष्णनीलक्रापोतलेस्यास्त्वसंयमिजीववदेव वाच्यम् । तेजःपञ्चशुक्लेस्यासु संक्षिपञ्चेन्द्रियः पर्याप्तमोऽपर्याप्तकश्च

श्रुतक-
॥१०॥

लभ्यते, अपर्याप्तकोऽपि कारणेन लभ्यते, न लभ्या, तदपर्याप्तकश्च प्रथमलेश्यात्रयवर्चित्वादिति । अत्र च तैजस्यां देवे-
भ्योऽनन्तरोत्तमो वादः करणपर्याप्तक एकेन्द्रियोऽपि लभ्यते, स चात्यन्तालभावित्वादिना केनचित्कारणेन 'वृणिकृता' नोक्त
इत्यस्माभिरपि नाभिहितः ॥ अब्ब चि, अत्र च भग्नग्रहणेन भव्याभ्यां सूचितौ तयोश्चतुर्दशापि जीवस्थानानि लभ्यन्ते,
सर्वत्रानयोत्सवादान् ॥ 'सम्म' ति सम्यक्त्वग्रहणेन सायिकवेदकक्षायोपशमिकोपशमिकसास्वादनलक्षणानि पञ्च वा सम्यक्त्वानि
तन्मतिपसभृतं मिथ्रं मिथ्यात्वं च सूचितम् । तत्राद्येषु त्रिषु सम्यक्त्वेषु सङ्क्षिप्तेन्द्रियः पर्याप्तकः करणापर्याप्तकश्च लभ्यते ।
क्रमेणैवपपर्याप्तको लभ्यते इति चेत् ? उच्यते, इह कश्चित्सर्ववेदाशुक्तः सायिकसम्यक्त्वं सिष्यमाणसम्यक्त्वणुञ्जवरप्रप्राप्तकूपं
वेदकसम्यक्त्वं चोदयद्य मतिचतुष्टयस्यान्यतरस्यां यताकुलप्रधानः प्रथमपर्याप्तकः सायिकसम्यग्दृष्टिर्वेदकसम्यग्दृष्टिश्च लभ्यते,
सायोपशमिकसम्यग्दृष्टिस्तु देवादिभ्योऽनन्तरविशेषप्रधानस्तीर्थकरादिरपर्याप्तकः प्राप्यते इति सुमतीतमेवेति । औपसन्निक-
सम्यक्त्वं पर्याप्तसङ्क्षिप्तेन्द्रिय एव लभ्यते, अन्यस्य तदयोगात् । अन्ये तु सङ्क्षिप्तेन्द्रियापर्याप्तकस्यापर्याप्तशमिकसम्यक्त्वं
वर्णयन्ति, तत्र नागच्छामस्तयाहि-अयमपर्याप्तशम्यायां तावदेतसम्यक्त्वं नोत्पादयति, तत्राविधविशुद्धयभावात्, पारभक्तिकं
तद्वि भवित्यतीति चेत् ? तदपि न युक्तिसमं, तथाहि-यो मिथ्यादृष्टिसंस्तत्रयमतया औपशमिकं सम्यक्त्वमवाप्नोति स
तद्भावमापन्नः कालं न करोति । यत्र उक्तम्-“ अंजनयो ? दय ? मातृवद्वय ? कालं च ४ सासणो कुण्ड । उबसमसम्भ-
दिदो चउण्मेकेपि नो कुण्ड ॥ १ ॥ ” उपशमप्रेणौ इदवाऽनुत्तरसुरेश्वरपन्नस्यपर्याप्तकस्यैतच्छ्रुयत इति चेत् ? नन्वेतदपि
१ अतन्नानुबन्धिवद्वयो ? दय ? मायुष्क कश्च ? कालं च ४ सास्वादनं करोति । उपशमसम्यग्दृष्टिः चतुर्गो मध्ये एकमपि न करोति ॥१॥

न यद्रुमन्यामहे, नस्य ग्रथयममये एव सम्यक्त्वमुद्गुगलोदयान्, उक्तं च बृहच्छ्रूणां विस्मिन्नेव विचारे “जो उवसम्मसम्महिदी उवममेत्तेदीए कालं करेइ, सो पदमसमये नेर सम्मच्चनुं उदयावलियाए छोदुण सम्मत्तुगले वेएइ, तेण न उवसम्मसम्महिदी अपच्चत्तो गच्छइ” इत्यादि । तस्मात्पर्याप्तसंश्लिषणमेकमेव जीवस्थानमत्र प्राप्यत इति स्थितम् । सास्वादनसम्यक्त्वे तु लब्ध्या पर्याप्तताः करणेन त्वपर्याप्तता वादरेकेन्द्रियदीन्द्रियनीन्द्रियचतुर्दिश्यासंश्लिषणमिन्द्रिया लभ्यन्ते, संज्ञी तु लब्ध्या पर्याप्त एव करणेन त्वपर्याप्तः पर्याप्तधन्यते । सम्यग्भिध्याहणौ करणपर्याप्तसंश्लिषणलक्षणमेकमेव जीवस्थानं लभ्यते, स हि पूर्व-प्रतिपत्तो न भवान्तरं संक्रामति “न सम्मभिर ओ कुणइ कालं” इति वचनात्, प्रतिप्रधाननस्तु पर्याप्तसंश्लिषणमिन्द्रिय एव भव-तीति । विध्यादक्षेणं चतुर्दिश्यापि जीवस्थानानि लभ्यन्ते, सर्वव्यापकत्वात्तयेति ॥ सन्नि चि, अत्र संश्लिषणेन तत्प्रविपक्ष-भूतोऽसंशयपि सूचिनस्त्वन संक्षिनि संश्लिषणांश्यापर्याप्तलक्षणं जीवस्थानद्वय प्राप्यते, शेषापि तु द्वादशापि जीवस्थानान्यसंक्षिनि लभ्यन्ते, धनो विकलत्वात्तयेति ॥ ‘आहारे’ च आद्याहारकग्रहेन तत्प्रतिपक्षभूतोऽनाहारकोऽपि सूचितस्तत्राहारकेषु भिद्य्वादर्शनद्वाराच्यम् । अनाहारकेषु त्वपर्याप्तसम्भवादरेकेन्द्रियचतुर्दिश्यासंश्लिषणमिन्द्रियलक्षणानि विग्रहतां सप्त जी-वस्थानानि लभ्यन्ते, संश्लिषणांश्याकोऽपि केवलस्मिन्मुद्रयाते तृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु सम्भाप्यत इति गार्थायः ॥ ५ ॥ तदेवं जीवस्थानानि स्वरूपतः सामान्येनाभिहितानि, विशेषतोऽपि मांश्रणस्थानेषु चिन्तितानि । साम्प्रतं ‘उवओणा जोगविही’त्यादि

१ य उवओमातम्यगहट्टिः उपशमभेणो कालं करोति, स प्रथमतसमये एव सम्यक्त्वमुद्गुदयावलिकायां प्रक्षिप्य मगगरुपुडलाद् वेदयति, तेन नोपशमसम्बन्धिरपर्याप्तको लभ्यते. २ न सम्यग्भिध्याहट्टिः करोति कालं

प्रतिष्ठापनुरन्त्येव सामान्यविशेषतया निश्चितेषु जीवस्थानेषूपयोगांश्चित्यव्याह—

भा० अह तिरियगई गइदिगाइयलेण पागठणेसु । जीवद्वानमभणं मगणनाया व भणियंति ॥ ३४ ॥ तिरिसु चउइस जेणं इगविगलपणिंदिया समेयावि । सव्ये वि अत्यि दो मइ-विगमि पज्जेयरो सत्री ॥ ३५ ॥ एत्य गइदिगाइ वीइस ठाणेण नो मओ विवरो । चावट्टियेयिन्नो संसित्तेण (य) गइस्स ॥ ३६ ॥ एत्य समासद्वानग-सदो संसेव-
 दाणपज्जाओ । तेण व एत्य सु पत्यावओय जियठाणाभिण्या ॥ ३७ ॥ जेणं चउइसेहि वि एएहि अजन्तयाण वि जि-
 याणं । संसिविऊणं भणणं कयन्ति अह इह गइचउणे ॥ ३८ ॥ सुत्तमसेणं जीवा सुते, वि विचिन्तिया तयणुसारा । सेसि-
 दियसांसुं मगणठाणेसु तेरस्सु ॥ ३९ ॥ जहंसंभवसंसेया समईए चिन्तिऊण जियठाणा । तयेगिन्दियजीवाण आइमा
 चवजियद्वाणा ॥ ४० ॥ विविचउरिन्दिसु दो दो अन्निमचउरो पणिन्दिसु हवन्ति । यावरपणं पदमा चउरो चरमा
 दस तसेसु ॥ ४१ ॥ विगलतियसत्तसत्री पज्जाया पड्ड हुन्ति वयओए । मणवोणे सक्केओ दुरिसियिक्केए चरमचउरो
 ॥ ४२ ॥ काओगि नुंसुत्तसायमइसुज्जाणअविरयअचक्खु । आइतिलेसाभविअर-पिच्छआहाराणं सव्ये ॥ ४३ ॥
 मइसुयओदिगुविभइइसुक्कासु तिसु य सस्सेसु । सच्चिमिअ, दो द्वाणा सज्जिअपज्जचपज्जचा ॥ ४४ ॥ मणपज्जवेक्केल-
 दुग-संजयदेसइमीमदिट्ठीसु । सुत्रीपज्जो चक्खुमि जिज्जिऊणजियचरया ॥ ४५ ॥ सच उ सासाणे चायरा अय
 अयज्जसिअपज्जो य । तेउत्तेसे बावरऽपज्जचो दुविहसन्नी य ॥ ४६ ॥ जसन्नि आइंवारस्स अणहारे अट्ट सचऽपज्जचा ।
 सक्की पज्जचो उह इयगइयाइसु जियद्वाणा ॥ ४७ ॥ मणेसु जिया यणिवा जहुणा चउइसजियसु उवओगा । जोगा एगासेसु

इंग्गादुगेणाह ॥ ४८ ॥

इंग्गादुगेणाह ॥ ४८ ॥

एकारसेसु तिय दोसु चउकं च दारसेकम्मि । जीवसमासेसेवं उवओणविही मुणेयव्वो ॥ ६ ॥
दी० पर्याप्तचतुरिन्द्रियासंक्षिप्यसंक्षिप्येन्द्रियवर्जेषु शेषेकेकादशसु जीवस्थानेषु मत्पज्ञानश्रुताज्ञानाचतुर्दशैरलक्ष-
जास्यस्य उपयोगा भवन्ति, न शेषाः, सम्यक्त्वाभावेन शेषोपयोगानागतेष्वसम्भवादिति । च पुनरर्थे भिन्नक्रमश्च,
द्वयोः पुनर्निरस्यानयोः पर्याप्तचतुरिन्द्रियासंक्षिप्यलक्षणयोश्चत्वार उपयोगा भवन्ति, त्रयस्त्वावपूर्विका एव, चतुर्थस्तु
चतुर्दशैरुपयोगैर्जनयोश्चतुषः सद्भावादिति । 'वारसेकम्मि' चि एकस्मिन् संक्षिप्यसंक्षिप्यकजीवस्थाने द्वादशाप्युपयोगाः
पूर्वोक्तस्वरूपाः प्राप्यन्ते । अत्र च सर्वत्राप्याप्तिक्रमहर्णेन लब्ध्यपर्याप्तिको गृहीतो, यस्तु करजापर्याप्तिकः स पर्याप्तिकग्रहणेन
गृहीतोऽपर्याप्तिसंक्षिप्तो मतिश्रुतावप्युपयोगानभिधानात्, अन्यथा हि तीर्थकरादेः करणतोऽपर्याप्तस्यैते उपयोगा लभ्यन्त एवेति ।
'जीवसमासेसु' जीवस्थानेषु, 'एवम्' वक्तृक्रमेण, 'उपयोगविधिः' उपयोगभेदः, 'श्रुणितव्यो' ज्ञातव्य इति गार्थः ।

—प्रतिपादयद्वाह—

॥ ६ ॥ साम्भनं तेषेर जीवस्थानेषु योगान् प्रतिपादयद्वाह—

मा० दसमदुगालसचोदस जीवद्वान्दशोत्तु सेसेसु । मइसुयअज्जाणअवस्सुदंसणा विवि उवओगा ॥ ४९ ॥ ते निज्जि
चरदुजुता चत्तारि हवन्ति दसदुगालसमे । चोदसगम्मि य दारस एत्थ य सवत्थऽपज्जत्तो ॥ ५० ॥ लद्धिऽपज्जत्तो जो
सो नेओ जो उ करणपज्जत्तो । सो पज्जत्तगहणेण गिण्हिओ सत्तिजो जेण ॥ ५१ ॥ अपज्जत्तस्स उ मइसुयओहीण अणि-
त्तणा मुए य पुणो । नित्सपरार्हणं करणअपज्जत्ताण उवओगा ॥ ५२ ॥ एए भणिया तम्हा करणअपज्जत्तओ उ पज्जत्तो ।

ददुवो वृगत्यं किञ्चि वित्तसं पक्वस्वामि ॥ ५३ ॥ जो सन्निअपज्जतो लद्धोए तस्स तित्ति उवओया । एए भणिया ओ पुण
 करणं आसज्ज अपज्जतो ॥ ५४ ॥ सत्ती तस्सुवओया ओट्टव इवन्ति वेणिमं भणियं । यणनाणव्वसुंवल-दुगरहिया सन्नि-
 पज्जत्ते ॥ ५५ ॥ ते वववुजुया गम्भय-सन्निपज्जचनरतिरिक्काणं । वाओ विणिग्गवाणवि तिरियज्जचाण सत्तीणं ॥ ५६ ॥
 ते अट्ट उ वववुजुया नव्व हुन्ती तहा नराणंपि । गम्भा विणिग्गवाणं ते नव्व जा अट्ट वरिसाणि ॥ ५७ ॥ गेहत्थत्तं तदुवरि
 जइ सभवओ उ ते नव्ववओया । पडिवक्कामि चरिचे यणनाणुया दस हवन्ति ॥ ५८ ॥ तदुवरि जइ सभवओ चरित्तिओ
 वच्छरे अक्कत्ते । कंवलिय नाणंदंसहगसहिया वात्त हवन्ति ॥ ५९ ॥ अप्पज्जेवरयेया दुहा जिवा तदि अप्पज्जओ
 दुवियो । लद्धोए करप्पेण य तस्स सत्त्वं इमं भणिय ॥ ६० ॥ अप्पज्जतो दुविहो लद्धिअपज्जत्तकरणअपज्जतो । तत्थ य
 ओ अप्पज्जत्त-एव कालं विहरंइ ॥ ६१ ॥ न पुणो पज्जतोओ पूरिसइ सो उ लद्धिअपज्जतो । जो पुण सरीरदन्दिय-
 माईणि उ करणसत्ताणि ॥ ६२ ॥ नो अज्जवि निवत्तइ निवत्तइस्सइ य पुण पुरो नियमा । न भरिस्सइ अप्पज्जतो करणो-
 ऽपज्जत्तओ सोत्त ॥ ६३ ॥ सुरतेरइया नियम्म करणापज्जत्तया तया हुन्ति । यणुयगईया दुविहा वि हुन्ति तिरिया
 वि एवेव ॥ ६४ ॥

नयसु चउके एके जोगा एगो य दोत्ति पन्नरस । तत्पभवयाएसु एए भवन्तरगाएसु काओगो ॥ ७ ॥

टी० नवसु जीवस्यानकेषु चउके जीवस्यानकानामेकस्मिन् जीवस्यानके यथासंख्यं योगा भवन्ति । सामान्येनैको
 दौ पञ्चदशेति । तत्र मूसवन्नरपर्याप्तपार्याप्तदेहिन्ना एकेन्द्रियाद्यदयोऽपर्याप्तकाः पञ्च एतेषु

ननु जीरस्थानंरुद्र सामान्येन तावदेकः काययोगो भवति । विशेषतस्तु लब्ध्या करणेन चापर्याप्तैश्चु सप्तस्वर्ग्यौदारिकमिश्रकाय-
योगः पर्याप्तस्य तु मूर्ध्निन्द्रियस्य वादरैकेन्द्रियस्य च वायुबज्जैस्त्र्यौदारिककाययोगो लभ्यते । वायोस्तु वादरपर्याप्तस्य वैक्रि-
यीक्रियमिश्रकाययोगौ लभ्यते औदारिककाययोगश्च लभ्यते । एते च सर्वेऽपि सामान्यं काययोगत्वं न व्यभिचरन्तीति सामा-
न्यतः नून एककाययोगत्वेन विवक्षिताः । जीरस्थानचतुष्के करणपर्याप्तद्वौन्द्रियरीन्द्रियचतुरिन्द्रियासङ्घिष्वप्येन्द्रियलक्षणे द्वौ
योगौ भरतस्तद्यथा-औदारिककाययोगोऽस्त्याष्टपद्मयोगश्च विषययोगश्च विषयकाययोगलक्षणाः पूर्वोक्ताः प्राच्यन्ते । आह-ननु
यत्प्रश्ने जीरस्थाने पञ्चदशपि योगाश्चतुर्विधमनोयोगश्चतुर्विधवाग्योगस्तथाविधकाययोगलक्षणास्तु कथमस्य पर्याप्तस्य सम्भवन्त्यप-
नेपर्योगाः पर्याप्तसंज्ञिनि सम्भवन्तु, औदारिकमिश्रवैक्रियमिश्राहारकमिश्रकर्मणलक्षणास्तु पुनरौदारिकं स्वीकृष्टवतः
र्याप्तादस्याभावितादमीपामिति ? उच्यते, वैक्रियमिश्रस्तावद्वैक्रियं कृत्वा प्रयोजनसिद्धौ तत्परित्यज्य पुनरौदारिकं स्वीकृष्टवतः
संयतादेर्लभ्यते । अथवा यो लब्ध्या पर्याप्तः करणेन त्वपर्याप्तः सोऽपीह पर्याप्तकग्रहेण ग्रहीतस्तस्य च देवनारकेषूत्पद्यमा-
नस्य वैक्रियमिश्रः सुमतीत एवेति । आहारकमिश्रस्त्वाहारकं कृत्वा तत्परित्यज्य पुनरौदारिकं स्वीकृष्टवतः संयतस्यैव लभ्यते ।
औदारिकमिश्रकर्मणयोगौ तु केवलिनः समुद्रयातगतस्य प्राच्यन्ते । तथा चोक्तं-“औदारिकमयोक्ता प्रथमाष्टमसमययोररसा-
विष्टः । मिथौदारिकयोक्ता सप्तपट्टदीप्तिषु ॥ १ ॥ कर्मणश्चरीरयोगी चतुर्थे पञ्चमे दूतीये च । समयत्रयेऽपि तस्मिन्भवत्य-
नाहारको नियमात् ॥२॥” एते च पर्याप्ता एवेति भावनीयम् । ‘तद्वत्’ इत्यादि, स चासौ नाराकाद्यन्यतरो भवश्च तद्वत्त्वस्तं
यतास्तत्त्ववगता विवक्षितस्यानप्राप्ता इत्यर्थेऽप्येते पूर्वोक्ता योगा ज्ञातव्याः, भवान्तरगतेषु विप्रगतेषु पुनः सर्वेष्वप्येक एव

काययोगः क्षामेणकायलक्षणो भवति, न योगास्तेषां तजसम्भवादिति गाथायाः ॥ ८ ॥ प्रकृतपुंसद्वाराह ।

लङ्की-नरणापञ्चवयसु सचसु वि । विद्वेओ ओराखियमीसो एगो इहे जोगो ॥ ६६ ॥ भवअंतरालमा वि हु ते अप्पज्जा तओ य तंसिपि । कम्मणजोगो वि भवे इय जोगदुगं पि तेसिं भवे ॥ ६७ ॥ तह तेसिं अप्पजाणं तणुपज्जाण केइ ओरालं । विदी तेसिं सयओ यडिज्ज नोमविगमिति पेच्छ ॥ ६८ ॥ अपज्जातपससोणं वेडविक्खमीसओ चउत्योवि । जोगो यडेज्ज सत्तसु अप्पज्जेसु इय विसंती ॥ ६९ ॥ पज्जसुहुमे वि एसो जोगो नवरं तु उल्लामो सी । पज्जत्तवापरं वाउवज्जिए उल्लमेवेण ॥ ७० ॥ वायरवाए पज्जत्तयम्मि वेडव्वियुल्लओराला विद्धि इयजोगेओ एसो भणियो विसंसेण ॥ ७१ ॥ एवं नवगा नेसुं जइ संभवओ उ पज्ज तणुजोगा । आहासगदुगरहिपा पान्ति एत्थं परं किन्तु ॥ ७२ ॥ एए सन्वे वि पुणो सरिरजोगा उ नो वधिपरन्ति । इय इतत्तणुजोगेवं हुते सामदओ भवियं ॥ ७३ ॥ ओरालासच्चासुस दो जोगा छअददसदुवाअसने । एगम्मि चउइसमे जोगा उ हवन्ति पनसससु ॥ ७४ ॥ सक्कीणं पज्जाणं चउ चउ प्पानवयणउरालेउव्वा । दस युगमा सेसगतणु- पणजोगसंसेस भागणिया ॥ ७५ ॥ वेडविद्यं पज्जुअिय तं युञ्जन्तसस उरलसीकरणे । वेडविधीसजोगो अइवा जो लद्धिपज्जतो ॥ ७६ ॥ करणेण अपज्जसो सी वेत्थ उ पज्जगइणओ गहिओ । तसस सुनारागासुं गइसु उववज्जयाणसस ॥ ७७ ॥ होइ विडविक्खमीसो तह चउदसपुव्विणो उ आहारं । तं पिव युञ्जन्तसस उ उरलं परिगिण्णयाणसस ॥ ७८ ॥ होयाहारगमीसो ओराखियमीस रुम्मजोगा य । केवल्लिणो समुधायं गयस्य फ़िळ हुन्ति दुवे वा ॥ ७९ ॥ एवं पनरससभिम्मि हुन्ति तं तं

भर्ग अरत्तस । कम्मणुभवन्तराले अह उवओगाइया गाहा ॥ ८० ॥

उवओगा जोगविही जीवसमासेसु वन्निया एवं । एत्तो गुणेहि सह परिगयाणि ठाणाणि मे सुणसु ॥ ८ ॥
टी० गायापूर्वादि विधिश्चन्द्रस्य प्रत्येकमभिसम्बन्धादुपयोगविधयो योगविधयश्च 'जीवसमासेसु' जीवस्थानेषु, 'वर्णिताः' भणितः, 'एवम्' उक्तक्रमेणेत्यर्थः । इदमुक्तं भवति-उवओगा जोगविहीत्यादिगाथायां यत्प्रतिज्ञातमासीत्तत्रोपयोगा योगाश्च जीवस्थानेषु चिन्तिताः । साम्प्रतं पुनस्त एव गुणस्थानकेषु चिन्तनीयाः, अतः पूर्वं तावद् गुणस्थानकान्येव स्वरूपतो मेदत्तत्र विभक्तिगुणापवादार्द्धेन पातनामाह- 'एत्तो' इत्यादि, इव ऊढं 'गुणैर्ज्ञानादिभिः सह' 'परिगतानि' युक्तानि, स्थानानि 'मे' मम भगव इति गम्यते शृणुत यूयमिति गाथार्थः ॥ यथाप्रतिज्ञातमेवाह—

भा० सुगमेयेत्तो उ गुणे मिच्छागाहा उ आह सा सुगमा । नवरं किञ्चि सत्त्वं गाहाहि इमाहि पभणामि ॥ ८१ ॥

मिच्छादिद्वीसासणमिस्ते अजण य देसविरए य । नव संजणसु एवं चोवत्त गुणनामठाणाणि ॥ ९ ॥

टी० इह प्राकृतदीप्त्या दृष्टिदृष्टस्योत्तराद्यापि सम्बन्धात् "भीमो भीमसेन" इति न्यायादेकदेशेन सहृदायस्य गम्यमानत्वाच्चूकत्वाच्च सूत्रस्येत्यमवान्तव्यम् । मिथ्यादृष्टिगुणस्थानम् 'सासणे' चि, सासादनसम्पददृष्टिगुणस्थानम्, 'मिस्ते' चि, 'सम्यग्मिथ्यादृष्टिगुणस्थानम्, 'अजण' चि, अयतोऽविरत इत्यनर्थान्तरम्, ततश्चाविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानम्, 'देसविरए' चि, देशविरतिगुणस्थानं चकारो समुच्चये एतानि पञ्च गुणस्थानानि । शेषाणि पुनर्नव गुणस्थानानि, 'संयतेषु' प्रमत्ताप्रमत्तचिन्त्यनिवृत्तिभूषमस्मरपरायोपशान्तमोहक्षीणमोहसमोन्मथो गिन्द्रक्षणेषु भवन्ति, एते हि सर्वेपि संयम-

माभान्यं न व्यभिचरन्तीति संयत्नत्वेनोक्ता. एतेषु न च गुणस्थानानि भवन्ति, तद्यथा-प्रपञ्चसंयतगुणस्थानमप्यसंयतगुणस्थान-
नमर्पदूररुणगुणस्थानमनिष्टत्वाद्दसंयतगुणस्थानं मूढमसंयतगुणस्थानमुपशान्तकृषयवीतरामच्छब्दस्थगुणस्थान क्षीणकृपाय-
रीतरामच्छब्दस्थगुणस्थानं सयोगिवैश्वल्लिगुणस्थानमयोगिवैश्वल्लिगुणस्थानं नैति सर्वायिथेयमुत्सवेदेण 'चतुर्दशगुणनामानि'
गुणाभिधानानि 'स्थानानि' गुणस्थानानीति यागदित्यसुरयोजनाऽधुना भावार्थ उच्यते-तत्र मिथ्या विपर्यस्ता दृष्टिर्हेतु-
मीनरत्नप्रतिपत्तिर्यस्य भक्तिनष्टत्वरूपस्य सिते भीतप्रतिपत्तिर्द्वैतस्य मिथ्यादृष्टिः, गुणा ज्ञानदर्शनचरित्ररूपा जीवस्वभाव-
निक्षेपास्तिष्ठन्ति गुणा अस्मिन्निति स्थानं ज्ञानादियुगानादेवोपचयापचयकृतः स्वरूपमेदः, गुणानां स्थानं गुणस्थानं मिथ्यादृष्टे-
र्गुणस्थानं मिथ्यादृष्टिगुणस्थानम्, सात्वाद्यनाद्यपेक्षया ज्ञानादियुगानामपचयकृतः स्वरूपमेदो मिथ्यादृष्टिगुणस्थानम् । आह यदि
मिथ्यादृष्टिरसौ कथं तस्य गुणस्थानं? विपर्यस्तदृष्टत्वाद्, गुणानां च सभ्य-बोधमूलस्त्वादिति । अत्रोच्यते, यद्यपि समुद्रतटवना-
भिनवजीमूतपटलेन रश्मिजनिकरकरनिरूपः तिरस्कृत्यते, तथापि नैकान्तेन तत्प्रभानाहः सम्पद्यते । प्रतिप्राणिप्रसिद्ध-
दिनरत्ननिर्भागाभावप्रसङ्गाद्वाह च-“मुद्रुवि मेहरस समुद्र ए होइ पहा चन्दसुराजम्” इति । एवमस्यापि प्रवक्ष्यामि अज्ञानावरणोदये-
नाप्यतिसंचिद्विगोदारमथायामपि नैकान्तेन चैतन्याभावाः क्रियते, अजीवत्प्रसङ्गात्, अजीवादि जीवस्य चैतन्यकृतो विशेषस्त-
थैतर्हमपि गच्छेत् जीवोऽजीवत्वमेव प्राप्नुयात्तत्प्रसङ्गात्संस्पृष्टस्यापि मिथ्यादृष्टेः कार्वाचैतन्यमात्रा प्रतिपत्त्यन्या, सा च यद्यपि
मिथ्यात्वमोहनीयोदयाद्विपर्यसना तथापि चिदप्रत्वाद्वाहातौ गुणत्वेन विवक्षितेवोदोषः । जिनप्रणीतं चैकमप्यसुरमश्रद्धधानो

१- मुद्रुपपि मेघस्य समुद्रये भवति प्रभा चन्द्रसूर्योरिति

मिथ्यादृष्टिर्भवतीति । लक्ष्मं च-“पञ्चदशसं पि एकं पि जो न गोपह सुचनिदिह । संसं रोयन्तो विं ह्यु मिच्छादिष्टी
 मुनेयवो ॥ २ ॥” मिथ्यात्वं च पञ्चधा अनेककारं वा भवति । तत्रोपरिष्टादश्याम इति ॥ १॥ आयं उपशमिकस्यवत्स्वा-
 भलक्षणं सादयःपनप(ती)त्यासादनसन्तानुबन्धिकषायदेदनम्, नैरक्तो यश्चदलोषः । सति हि तस्मिन्नन्तसुफलदो निःश्रे-
 यस्तस्वीजभूत औपशमिकस्यवत्स्वाभो जपःयतः समवेनोदृष्टतः पद्मभिरावलिकार्थिः सीदयपगच्छतीति सह आसादनेन
 वर्तत इति सामादनः । सम्यगन्विषयता दृष्टिर्जनप्रणीतवस्तुप्रतिपत्तिरिय स सम्यग्दृष्टिः सासादनश्चासौ सम्यग्दृष्टिश्चेति
 सासादनसम्यग्दृष्टितरय गुणस्थानं सासादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थानम् । अथवा सहाशतनयाऽनन्तानुबन्ध्यदुलक्षणया वर्तत
 इति साशावनः स चासौ सम्यग्दृष्टिश्च तस्य गुणस्थानं, अथवा सह समयकदलक्षणतत्त्वरसारवादानेन वर्तते, समयकधरसं ना-
 घापि सर्वथा त्यजतीति कृत्वा सास्वादकः स चासौ सम्यग्दृष्टिश्च तस्य गुणस्थानं सास्वादतत्त्वरसारवादानेन वर्तते । एतच्च
 यथा भवति तथोच्यते । इह गम्भीरापारतंसारस्मागम्यविषयवर्षि जन्तुः सकलदुःखपादपीजभूतमिथ्यात्वप्रयमन्तस्तुह-
 लपरावर्त्तनन्तदुःखलक्षणपुभूय कथमपि तयामयकवपरिपाकवशाद्विरसार्दुपलभ्योलनाकल्येनाधवसायविशेषरूपेणानाभोग-
 निर्वर्त्तितयथाप्रवृत्तिकरणेनायुर्वर्ज्यानि ज्ञानावरणादीनि कर्माप्यन्तःसारोपकोटाकोटीरियति कानि करोति, अत्र चान्तरे कर्म-
 प्रकृपदलतिरकृतवीर्यविशेषाणामसुमतां दुर्भेद्यः कर्मेष्टनिविदचिरप्रस्वगुणिलग्रन्यवत्कर्मैरिणामजिनोऽतिनिविदरागेद्वयपरि-
 णामलोऽभिनमपूर्वो ग्रन्थिर्भवति । तदुक्तं-गच्छि चि मुदुभेओ कवस्वदृष्टस्वदृष्टगच्छि व । जीकस कमजणिओ यणरागदोस-

१. पदप्रक्षरमन्त्रेकमपि यो न शब्दयति सूत्रनिर्दिष्टम् । श्रेयं रोच्यमनोऽपि इ मिथ्यादृष्टिर्भवति ॥ १ ॥ २. प्रन्यारिति
 सुदुर्भेदः कर्मेष्टरागदृष्टगुणिलग्रन्यव । जीवस्य कर्मजनितो घनरागद्वय-

पेरिणामो ॥ १ ॥ इयं च ग्रन्थि यावदभया अपि यथाप्रवृत्तिरूपेण कर्म क्षापयित्वा अनन्तशः समागच्छन्त्येव,
एतदन्तरं पुनः ऋथिदेव गृह्यत्वा समासद्वयमिन्द्रिचिमुलसमुल्लसितप्रचुरदुनिर्वाच्यप्रसरोऽतिनिश्चितकुटारधारयेव परम-
गिर्युद्ध्या ययोक्तस्वरूपग्रन्थेयं विधाय मिथ्यात्वमोहनीयं कर्मस्वित्स्वहृत्तुमुदयक्षणादुपयतिक्रम्यापूर्वकरणानिष्ठतिरुण-
लक्षणविशुद्धिजनितसाध्याऽन्तर्हृत्तुलप्रमाणं तत्त्वदेवदलितामारुह्यन्तरकरणं करोति । अत्र च यथाप्रवृत्तापूर्वा-
निष्ठचिहरणानामयं रूपो वेदितव्यो, यथा-“जो गच्छो ता पदमं, गतिं समश्चछओ भवे त्रीयं । अनियदृक्करणं पुण सम्मत्त-
पुरस्वहे जीये ॥१॥” गच्छि समश्चछउ ति । ग्रन्थि समतिक्रामतो भिन्दानस्येत्यर्थः । सम्मत्तपुरस्ववहे ति, सम्यक्त्वं पुरस्कृतं
येन स तथा तस्मिन्नासन्नसम्पत्त एव जीयेऽनिष्ठचिहरणं भवतीत्यर्थः । श्रेयं सुगमं एतस्मिन्नान्तरकरणे कृते तस्य मिथ्यात्व-
मोहनीयस्य कर्मणः स्थितौयं भवत्यन्तरकरणादयस्तुनो प्रथमास्थितिरन्तर्हृत्तुमात्रा, तस्मादेवोपरितनो श्रेया द्वितीयास्थिति-
रिति । स्यापना चैयं । तत्र प्रथमास्थितौ मिथ्यात्वदलितरुदनादसौ मिथ्यादृष्टिरेवान्तर्हृत्तुं पुनस्तस्याप्रपगतायामन्तरकरण-
प्रथमसमय एवोपग्रभिक्तं सम्यक्त्वमाप्नोति, मिथ्यात्वदलितरुदेवभावात् । यथा हि चन्दवानलः पूर्वदयेन्यनमूपरं वा देवमप्यप्य
विश्वापयति, तथा मिथ्यात्वदेवनाश्रित्यन्तरकरणमाप्य विध्यापयति, तस्यां चान्तर्हृत्तुचिक्त्वापुष्पान्ताद्वायो परमनिधिला-
भस्तत्वायां जयन्त्येन समयोपायमुत्कृष्टतः पडावलिक्रायेयायां कस्यचिन्माहविधिषिकोत्थानरुदोऽनन्तानुबन्ध्युद्यो भवति ।
तदुद्यो चासौ सास्ताऽनसम्यगदृष्टिमुणस्याने वच्चेत् उपग्रभश्रेणिप्रतिपतितो वा कथितसासादनत्वं यातीति । तदुत्तरकालं
चास्य मिथ्यादृष्टिर्वनीत्यलं विस्तरेणेति ॥ २ ॥

१. परिणामः ॥१॥ २. यावदग्रन्थिस्तावत् प्रथमं ग्रन्थिं समतिक्रामतो भवेत् द्वितीयम् । अनियदृक्करणं पुनः सम्यक्त्वं पुरस्कृते जीये ॥१॥

तथा सम्पत्त्वमिध्यात्तद्विपर्ययस्य स सम्यग्मिध्यादद्विस्तस्य गुणस्यानं सम्यग्मिध्याद्विगुणस्यानम् । इदमत्र हृदयं-वर्णि-
 तविधिना लब्धेनीयमपि कृतसमस्तनौपधिविशेषकत्वेन मदनकोद्वददृष्टदं दर्शनमोहनीयं कर्म जीवः शोधयित्वा त्रिधा करोति ।
 तद्यथा । शुद्धमर्दविशुद्धमशुद्धं चेति स्थापना । त्रयाणां चैतेषां पुत्रानां मध्ये यदाद्विविशुद्धः पुत्र उदेति, तदा तदुदयवशा-
 दूर्द्धविशुद्धमर्ददृष्टितत्त्वप्रदानं भवति जीवस्य, तेन तदासौ सम्यग्मिध्यात्त्वगुणस्यानन्तमुद्भूतं स्पृशति, तत ऊर्द्धमवश्यं सम्यक्त्वं
 मिध्यात्वं वा गच्छतीति ॥ ३ ॥ तथा विरसति स्म सावद्ययोगेभ्यो निवर्त्तते स्मेति “गत्यर्थकर्मक” इत्यादिना कर्त्तरि विहिते-
 क्तमत्यये विरतो, न तथाऽविरतः, अथवा “नपुंसके भावे क” इति क्तप्रत्यये विरमणं विरतम्, सावद्ययोगप्रत्याख्यानमेव,
 नास्य निरतमस्तीत्यविरतः सचासौ सम्यग्दृष्टिश्चेत्यविरतसम्यग्दृष्टिः । यद्यपि सम्यग्दृष्टित्वेन सावद्ययोगप्रत्याख्यानं जानाति,
 [अज्ञानिनः सम्यग्त्वायोगात्] तथापि तदासौ नाभ्युपगच्छति, न च पालयति, अग्रत्याख्यानावरणकपायोदयात्, ते ह्येतन्मपि
 प्रत्याख्यानामावृण्वन्तीति अग्रत्याख्यानावरणा उच्यन्ते, नञोऽल्लभ्यार्थत्वात्, इदमुक्तम्भवति-यः पूर्ववर्णितौपधिमिकसम्पददृष्टिः,
 शुद्धदर्शनमोहपुद्गोदयवर्त्ती वा क्षायोपक्षामिकसम्पददृष्टिः, क्षीणदर्शनसक्तो वा क्षायिकसम्पददृष्टिः, परममुनिमणीतां सावद्ययोग-
 विरतिं सिद्धिसाध्यायारोहणतिः श्रेणिकल्यां जानन्नभ्यप्रत्याख्यानावरणरूपायोदयविभ्रितत्वान्नाभ्युपगच्छति, न च तत्पालनाय
 यतन इत्यसावविरतसम्पददृष्टिरुच्यते, तस्य गुणस्थानमविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्यानम् । उक्तं च-“वैधं अविरद् हेऊं जार्जतो राग-
 दोसदुक्त्वं च । विरद्सुहं इच्छन्तो विरद्ं काउं च असमत्यो ॥ १ ॥ एस असंयसंभो निन्दन्तो पावकम्मकरणं च ।

१ यन्धमविरतिहेतु जानन्न रागद्वेषदुक्त्वं च । विरतिसुखमिच्छन्न विरतिं कर्तुं चासमर्थः ॥ १ ॥ एष असंयतसम्यन्तवी
 निन्दन् पापकर्मकरणं च ।

कृतम्-
॥१६॥

अद्वितीयोरात्रौ अन्विद्यद्विद्वी चलिष्योहो ॥०॥ ४ ॥ तथा सर्वसावद्योगस्य देशे एषव्रतविषये स्थूलसंविषयोगादौ
संयतविषयानुमतिद्वन्द्वसंसावद्योगान्ते विरत विरात्रिसंसाहौ देशविरतः । सर्वसावद्योगविवरितविरतस्य नास्ति, प्रत्या-
रथानारण्यकपायोदयात्, सर्वस्मिन्नस्य हि प्रत्याह्वानमावृण्वतीति प्रसास्यानावरणा उत्पन्नैर्द्रुति । देशविरतस्य गुणस्यानं
देशविरतगुणस्यानम् । उक्तं च-“संयमसंयमसहिष्यो गिरुतो विरसृष्टसत्तीष्ट । एगहयाउचरिसो अशुप्रदेक्षो चि देसजई
॥१॥ परिमियमुसैवन्तो अपरिवियपण्णतयं परिदर तो । वादइररिय लोए अपरिमियपण्णतयं सोवत्वे ॥१॥” ५ ॥ संय-
चरुनि स्म-रम्यगुपरमति रय “मत्थयार्त्तमर्देक” इत्यादिना कचेरि कम्पदये संयतः, प्रयादाति रम-संययोगेषु सीदति स्मेति
पूर्वतत्त्वैरि कम्पयसे प्रपत्ता, अथवा प्रमदने प्रपत्ता, स क मदिस्तिष्यकपायनिद्राविकशानां पञ्चानामन्यतमा, सर्वे
वा, मपत्तमस्यातीन्द्रशोदित्या-मत्त्वर्थायाऽप्रत्ययोपादाना-भ्रमन्तः दगादशानिन्दयः, स चासौ संयतश्चेति ममत्तसंयतः । तस्य
समन्विना गुणानां स्थान तदुपपदयापचदठुनः । वरुषवर्देप, तथाहि-देशविरतिगुणादेशया एतदुपपदानामुपचयोरऽप्रमत्त-
संयतगुणापेक्षया तपचयः, इत्येवमन्येऽपि गुणस्थानकं पु पूर्वोत्तरादेशया उपचयपचययोगना कर्तव्येति ॥ ६ ॥ तथा न
ममत्तोऽप्रपत्तो नास्ति ना प्रमत्तमयेत्यप्रमत्तो मदिरादिप्रमादरहितः, अप्रमत्तश्चासौ संयतश्चेत्यप्रमत्तसंयतस्य गुणस्थानमप्रमत्त-

१ अधिगतजीवाजीवोऽचलितदर्शकालितमोह । या २ सम्य दर्शनसहित गृह्यन् विरतिमा रम्यभया । एकवृत्ताद्विचारिमो-
हमुक्तिमात्र इति देशयति ॥ १ ॥ पूर्वोक्तमनुपसेवन् अर्क्षरमितमन्तकः पश्चिद्वत् । प्रामोदित एते लोकेऽपरिमितमन्तकं
मोह्यम् ॥ २ ॥

संयतगुणस्थानम् ॥ ७ ॥ अयेदानीमपूर्वकरणगुणस्थानमुच्यते । तत्रापूर्वमभिनवं प्रथममित्यनर्थान्तरं, करणं क्रिया निर्नेर्जनमिति
 चानर्थान्तरं, अपूर्वं करणं यस्य स भवत्यपूर्वकरणः । स हि रियतिघातसघातगुणश्रेणिगुणसंक्रमसिधितिवन्धलक्षणान् पञ्च पदा-
 यस्मिन्पूर्वनिष्करोति, तथाहि-बृहत्प्रमाणाय ज्ञानावरणादिकर्मरियतेरपवर्तनावरणेन खण्डनमल्पीकरणं स्यतिघात उच्यते ।
 रत्नस्यापि वक्ष्यमाणस्वरूपस्य प्रचुरस्य सतोऽपवर्तनाकरणेनैव खण्डनमल्पीकरणं रसघात उच्यते । एतौ च द्वावपि पूर्वगुण-
 स्थानेण विशुद्धेरत्नत्वादल्पावेव कृतवानन पुनर्विशुद्धेः प्रवृत्त्याद् बृहत्प्रमाणतयाऽपूर्वाभिर्गो करोतीति । तथा उपस्तितस्थितोन्न-
 शुद्धिबशादपवर्तनाकरणेनान्नतरितस्य दलिक्रयान्तमुहूर्चप्रमाणमुद् यत्प्रमाणदुपरि क्षिप्रतरक्षणाया प्रतिक्षणमसंख्येयगुणवृद्धया नि-
 रचनं गुणश्रेणिरित्युच्यते । स्थापना । एतौ च पूर्वगुणस्थानेस्वविशुद्धत्वात्कालतो दीर्घा दलिक्रविरचनामाश्रित्याभीयसौ दलिक्र-
 स्थालस्यापवर्तनाद्विरचितवान्, इह तु तामेव विशुद्धत्वादपूर्वा, कालतो ह्रस्वतरां, दलिक्रविरचनामाश्रित्य पुनः पृथुतरां बहुतर-
 दलिक्रस्यापवर्तनाद्विरचयतीति । तथाऽवध्यमान(ना)भुमप्रकृतिदलिक्रस्य प्रतिक्षणमसंख्येयगुणवृद्धया (वध्यमानाच्छु) विशुद्धिवक्षा-
 न्नयनं गुणसंक्रमस्तमप्यसौ बहुतरदलिक्रस्य संक्रमणादिहापूर्वं करोति । तथा स्थितिं च कर्मणा विशुद्धत्वाद् प्राग् दीर्घां यद्धवानिह
 तु तामपूर्वां विशुद्धत्वादेव ह्रस्वां, वज्रातीत्येवं पञ्चानां पदार्थानामपूर्वकरणमिह भावनीयं, उपलक्षणं चैतदुद्योद्भूतनादीनां, तेषा-
 मपि ह्यत्र सर्वेषामपूर्वत्वादिति । अयं चापूर्वकरणो द्विधा भवति । क्षपक उपलक्षको वा, क्षपणोपलक्षनाहत्वाद्राज्याहकुमारानयत्,
 न पुनरसौ क्षपत्युपलक्षयति वा, तस्य गुणस्थानमपूर्वरूपस्थानं, एतच्च गुणस्थानं प्रपञ्चानं कालत्रयवर्तिनो नानाजीवानपेक्ष्य
 मामान्यतोऽसद्बुद्धेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यद्व्यवसायस्थानानि भवन्ति । कथं पुनस्तानि भवन्तीति विनियजनानुग्राहार्थ

पूर्वकरण इति संज्ञा तथा निवृत्तिरित्यपि संज्ञान्तरं दृश्यते “नियद्विअनियद्विवायसुदुष्टु” इत्यादिवचनात्तत्कथम् ? अत्रोच्यते,
युगपदेतद्गुणस्थानं प्रविष्टानां परस्परमध्यवसायस्थानस्य मेदलक्षणा निवृत्तिरप्यस्ति न पुनर्वक्ष्यमाणाऽनिवृत्तिवादरवदेक-
समयमविष्टानामध्यवसायस्यैकत्वमेव ततश्च निवृत्तियोगाच्चिद्वचिरप्युच्यतेऽसावित्यदोषः ॥ ८ ॥

इदानीमनिवृत्तिवादसम्परायगुणस्थानमुच्यते । युगपदेतद्गुणस्थानं प्रतिपन्नानां चहूनां जीवानां परस्परसम्बन्धिनांऽ-
ध्यवसायस्थानस्य व्यावृत्तिरिह निवृत्तिरोभेदा, नास्ति तथाविधा निवृत्तिरस्यत्यनिवृत्तिः । समकालमेवाहृतस्यापरस्य
यदध्यवसायस्थानं विवक्षितोऽपि कश्चिच्छब्दस्यैवेत्यर्थः । सम्परैति—पर्यदति संसारभनेनेति सम्परायः कृपायोदय इह विवक्षितः,
वादरः—स्पूरः सम्परायो यस्यासौ वादरसम्परायोऽनिवृत्तिश्चासौ वादरसम्परायश्च तस्य गुणस्थानं अनिवृत्तिवादरसम्पराय-
गुणस्थानम् । इदमप्यन्तर्दृष्टं प्रमाणमेव भवति । तत्र चान्तर्दृष्टं यावन्तः समयास्तत्त्वविष्टानां तावन्त्येवाध्यवसायस्थानानि
भवन्त्येकसमयमविष्टानामेकस्यैवाध्यवसायस्यानुवर्त्तनादिति । स्थापनाः । सचानिवृत्तिवादरो द्विधा क्षपक उपपन्नमक्षय ।
तत्र क्षपको मोहस्य विशतिप्रकृतीः स्त्यानर्द्धिकं प्रयोदश नाममकृतीश्चः क्षपयति । उक्तं च “नैसिह तओ खवगो खोभं
मोचूण मोहवीसगवि । तह यीणगिद्धितिगमवितेरस नागपि एत्येव ॥१॥” कथमिति चेत् ? उच्यते, प्रथमं तावन्त्यत्याल्या-
नामपत्यानवरणाख्यानणै कृपायान् क्षपयितुमारभते । तेषु चार्द्धसप्तित्येवाविविशुद्धिवशादन्तराल एव स्त्यानर्द्धिकं

१. निवृत्त्यानिवृत्तिवादरसूक्ष्मः ॥ २. नाशयति ततः क्षपको लेभं मुक्त्वा मोहवीयस्य विशतिरपि । तथा स्त्यानगुद्धिक-
मपि त्रयोदश नाशोऽप्यत्रैव ॥ १ ॥

नामश्रेयास्तपोदश मधुवीरूच्छादयति, तद्यथा-नरकद्विकं तिर्यग्द्विकमेन्द्रियद्वौन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियजातयथैतस्त्र आ-
त्ममुद्योतं स्यात्तं साधारणं सूक्ष्ममिति । एवासु च पौडश्च मृकृत्पि क्षपितास्तु पुनः कपसाहस्य क्षपितोपं क्षपयति ।
ततो नृपुंसब्देन, ततोऽपि स्त्रीर्देन, तदनन्तमपि च हास्यादिपद्वद्, ततोऽपि दूरपदेन क्षपयति । तत्र ऊर्द्धं सञ्जलनक्रोधैः,
ततो माने, ततो मयां निर्द्वलयति, ततो लोभे क्षपयितुमारभते । एतांश्च चतुरः कपायान्वेदयंस्तदनुभागस्य त्रिशुद्धिप्रकर्ष-
मादन्त्याः किदोः फरोति । ननु किद्वेति कः शब्दार्थः ? उच्यते, इह तावदनन्तैः परमाणुभिर्निष्पन्नान् रक्तान् जोवः फर्मतया
गृह्णाति, तत्र चैकैकस्मिन्ने यः सर्वजन्यरसः परमाणुः सोऽपि केवलप्रिया छिद्यमानः किल सर्वलोकेभ्योऽनन्तगुणान्
भागान् प्रपच्छत्यपरस्तु नानयेकाधिकानन्यस्तु तानपि द्वायधिकानपरस्तु तानपि त्र्यधिकानित्याद्येकोत्तरद्वया तावन्नेयं,
यादन्त्य उरुहृत्तरस, परमाणुर्गोलारोमन्तगुणानपि रसभागान् प्रपच्छति । अत्र च जन्यरसा ये केचन परमाणवस्तु
सर्वजीवानन्तगुणरसभागयुक्तेष्वप्यसत्कल्पनया नृत्त रसांशानां परिकल्पते, एतेषां च समुदायः समानजातियत्वाद्वा वर्गणे-
त्यभिधीयते । अन्येषां त्वेकोत्तरशतरसांशानामणूनां समुदायो द्विविधावर्गणा, अपरेषां तु द्रुत्तरशतरसांशानामणूनां
समुदायस्तृतीया वर्गणा । अपरेषां तु त्र्युत्तरशतरसभागयुक्तानामणूनां समुदायश्चतुर्थी वर्गणा एवमनया दिशा एकैकसमाम-
हृद्दानामणूनां समुदायरूपा वर्गणाः सिद्धानामन्त यामेऽभ्यन्तरोऽनन्तगुणा नाच्याः । एतावतीनां च वर्माणानां समुदायः
स्पष्टैकमित्युच्यते । स्पष्टेन इवामेकोत्तररससद्व्या परमाणुवर्गणा इतिहृत्वा, एतावानन्तरोक्तानन्तगुणा अप्यसत्कल्प-
नया एद स्यात्यन्ते, इदमेकं स्पष्टेन । इह ऊर्द्धमेकोत्तरया निम्नतरया द्वया रसो न लभ्यते किं तर्हि सर्वजीवानन्तगु-

भेदः रसभोगेन्द्रो लभ्यत इति । तेनैव क्रमेण द्वितीयं स्पन्दमारभ्यते । ततस्तथैव तृतीयमित्यादि, यावदनन्तानि रसस्पन्द-
 णानि उच्यन्ति । तदेवमेवानि रसस्पन्दकानि प्रस्तुतगुणस्याने समयातः क्रोथादिपणकाले विशुद्धिवशतो हला अनन्त-
 गुणहीनरसान्यपूर्वाणि करोति । एतान्यपि विशुद्धिकर्षतो हत्वात्यन्तात्परसानि कृत्वा एकोचरष्टद्विक्रमं त्याजयति छुट्टान-
 न्तरसभागान्तराब्धेनद्रसं करोतीत्यर्थः । इदमुक्तं भवत्यनन्तरोकारपूर्वस्पन्दकसम्यन्धियु जयन्यरसेषु परमाणुषु यद्यसत्कल्पनया-
 पञ्चाशद्रसविभागा लभ्यन्ते, तदा किट्टीकरणकाले तेष्वेवासत्कल्पनया पञ्चैव रसभागा लभ्यन्ते । तदनन्तरमेकेन द्वाधादिभिर्वा
 रसभागीरपिक्ता भ्रणो न लभ्यन्ते, किन्त्वनन्तैरेव रसभागीरपिक्ताः प्राप्यन्ते । ते च भागाः किलाऽसत्कल्पनया पञ्चविंशतिः ।
 तदनन्तरं पुनरप्यनन्तैरेवानुभागभागीरपिक्ता अणवो लभ्यन्ते, नैकांश्चरष्टदशा, तेष्वपि भागाः किल सार्धैश्चतुर्दश । अत्र स्थापना
 १५ इदं च निदर्शनमात्रं, सद्भाक्तः पुनरित्यनन्तरसभागान्तराला अनन्ताः किट्टयो वाच्यास्तदेवमुदकमभ्यप्रक्षिप्तैर्लवद्भि-
 ५ छुटितस्यैकोत्तरष्टद्विक्रमं त्याजितस्य परिहृतस्पन्दकक्रमस्य विशुद्धिकर्षतः स्वण्डिता अल्पीकृतस्य रसस्य सद्भावतोऽनन्त-
 भागात्पक्ता अपि कल्पनया दर्शितपञ्चादिस्वरूपा अवस्याविद्योपाः किट्टयोऽभिधीयन्ते । एताश्च क्रोधादिषु चतुर्ज्वपि प्रत्येकम-
 नन्ता भवन्त्योऽपि कर्मप्रभृतिप्रभृतादिनिगदितविवक्षया तिस्रस्तिस्रो विवक्ष्यन्त इति । सर्वा अपि द्वादश, एताश्च
 प्रथमं यादराः सूररसाः करोति । ततः प्रतिसमं विशुद्धमानस्ता एव सूक्ष्माः सूक्ष्मतराः प्रायो निवृत्तरसाः करोति । एवं
 च ह्येते क्रोधमानमायासम्बन्धिनीरिहवासौ क्षपयति । लोभसम्बन्धिनित्तु किट्टीर्वादरा अयमेव, सूक्ष्मास्तु सूक्ष्मसम्भरायः
 क्षपयति । तदेवं यः क्षपकोऽनिवृत्तिबादराः स उक्तक्रमेण द्वितीयकपायाद्या याथावसाना विशति मोहमकुतीः क्षपयति ।

उपशमकः पुनरुक्ता एव वक्ष्यमाणक्रमेणोपशमयति । उद्देवनादिक्रमयोग्याः करोतीत्यर्थः । अपरं चासौ सपकादिशुद्ध्या अनन्तगुणहीनो भवत्यनः श्रोपयानमाशेषशमकाले तदनुभागस्य छिदीर्न करोति । लोभस्य तु पूर्वोक्तवर्तितः किट्टीः करोति । तदुपशमकाले तयाविधयिशुद्धेः सद्वाशदिति लेखतो व्याख्यातमिदं गुणस्यानं, विस्तरादिना तु कर्मप्रकृतिरनुसरणीयेति ॥ ९ ॥ इतः सूक्ष्मसम्परायमुपशमस्थानमुच्यते । सूक्ष्मः सम्परायः छिदीकृतलोभकपायोदयस्यो यस्यासौ सूक्ष्मसम्परायः, सोऽपि द्विविधः सपक उपशमको वा, तत्र सपकोऽनिवृत्तिबादरेण याः कृताः श्लक्ष्णकट्टयस्ता निर्मूलत एव सपयति । तदुक्तम्- “ वायसरतोण कया गुहूमो पेणइ मुहुमकिट्टीओ । तन्वा मुहुमसरामो मुहुमो मुदपयोगणा ॥ १ ॥ ” उपशमकस्तु ता एवोपशमयति । सर्वक्रमायोग्याः करोति, तदुक्तं-“ उवसन्तं जे कम्मं, न तओकडुइ न देइ उदए वि । न य गमयइ परपरइ, न चैव उकडुए तं तु ॥ १ ॥ अस्या अपि विनेयानुग्रहार्थं व्याख्या-सर्वोपशमेन यदुपशान्तं मोहनीयं कर्म, अन्यस्य सर्वोपशमायोगान् । “ संव्योवसमो मोहस्सेने ” ति वचनादिति । न तदपकर्पति-न तदपवर्चनाकरणेन स्थितिरसाभ्यां हीनं करोतीत्यर्थः । अपिवाच्यस्य मिश्रक्रमताच्चाप्युदये नवदति-नापि तद्वदेयतीत्यर्थः, उपलक्षणताचदविनाभावान्याहुदीरणा-यामपि न ददातीत्यपि धत्तव्यमिति । न च वक्ष्यमानसंगतीयस्यो परप्रकृतिं सद्रूपकरणेन गमयति-तद्वद्वयति । न च वृत्तमोपशान्तं सद्रूपकर्पयति-उद्देवनाकरणेन स्थितिरसाभ्यां वृद्धिं नयति । निधचिचिकारचनयोस्तु प्रागपूर्वकरणकाल एव निवृत्तरात्रोपशान्तत्वेन तन्निर्गमः क्रियत इति । दर्शनधिकं मुक्ता उपशान्तस्य मोहनीयकर्मणः स्वरूपमन्यथापि भावनीयम् ।

१. वायसरतोण कृता मुहमो वेदयति सूक्ष्मकिट्टीः । तस्मात् सूक्ष्ममपरायः सूक्ष्मः शुद्धयोगाल्या ॥१॥ २. सव्योपशमो मोहस्यवेति.

दर्शनविक्रस्य तु सङ्क्रमकरणमेकं प्रवर्तते एवेति, तस्योपगमकसङ्क्रमसम्परायस्य गुणस्थानं सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानम् ॥ ? ० ॥
 इदानीमुपशान्तकपायवीतरागच्छन्नस्यगुणस्थानमुच्यते । तत्र च्छाद्यते केवलं ज्ञानं दक्षिणं चात्मनोऽनेनेति च्छन्नं, ज्ञानावरणदर्श-
 नावरणमोहनीयान्तरायकर्मोदयः । इह यद्यपि केवलज्ञानदर्शनयोराच्छादकत्वेनान्तरायं कर्म न प्रसिद्धम्, तथाऽप्यन्वयव्य-
 तिरकमानोपेतया तयोच्यते, सति तस्मिन् केवलस्यानुत्पादात्तदपगमनन्तरं चोत्पादादिति, च्छन्नानि तिष्ठतीति च्छन्नस्यः,
 स च सरागोऽपि भवतीति अतस्तद्व्यवच्छेदार्थं वीतरागग्रहणम् । बोधो रागो मायालोभकपायोदयरूपो यस्य स वीतरागः,
 स चासौ च्छन्नस्येति वीतरागच्छन्नस्यः, स च क्षीणकपायोऽपि भवति, तस्यापि यथोक्तरागपगमात्ततस्तद्व्यवच्छेदार्थ-
 मुपशान्तकपायग्रहणम् । कपसिपञ्च इत्यादिद्वन्द्वकथावृद्धिसार्थः कृपन्ति कृत्यन्ते च परस्परमस्मिन् प्राणिनः इति कपः
 संसारः, “पुंसि संशयोऽयः प्रायेणेति”, प्रायोग्रहणात् व्यस्यः, अन्यथाहि हलन्तत्वात् “हलश्चे”ति घञ् स्यादिति ।
 कपमयन्ते गच्छन्त्येभिः प्राणिन इति कपायाः क्रोधादयः, उपशान्ता उपशमिता विद्यमाना एव सङ्क्रमणोद्वर्तनादिकुरागा-
 योग्यत्वेन व्यवस्थापिताः कपाया येन स उपशान्तकपायः, स चासौ वीतरागच्छन्नस्येत्युपशान्तकपायवीतरागच्छन्नस्यस्तस्य
 गुणस्थानमिति प्राग्वदिति । तत्राविरतसम्यग्दृष्टिप्रवृत्तेर्ज्ञानसत्त्वबुधशान्तं सम्भवति । उपशमयश्चेत्यात्मभे ह्यनन्तानुबन्धि-
 कपायानविरतो देशविरतः ममत्तोऽग्रमत्तोवा सद्बुधशम्य, भिद्य्यादर्शनमोहव्रितयबुधमयति, तदुपशमानन्तरं च मयत्ताऽप्रमत्त-
 परिदृष्टिज्ञातानि कृत्वा, ततोऽपूर्वकरणगुणस्थानमनुभूय, तदनन्तरमनिवृत्तिवादरसम्परायगुणस्थाने चारित्रमोहस्य मयं
 नपुंसकवेदमुपशमयति । ततः स्वीदेदं, ततो हास्यत्परतिशोकभयजुगुप्साख्यं युगपत् पदम्, ततः पुरुषवेदम्, ततो युगपद-

मत्वाख्यानावरणप्रत्याख्यानावरणौ क्रोधी, ततः संज्वलनक्रोधं, ततो दुःखद्वितीयतृतीयौ भानौ, ततः संज्वलनभानं, ततो युगपद्वितीयतृतीये याये, ततः संज्वलनयायां, ततो युगपद्वितीयतृतीयौ लोभौ, ततः सूक्ष्मसम्परायगुणस्थाने संज्वलनलोभमुपशमयतीति । तदेवमन्येवपि गुणस्थानेषु क्वापि क्षियतामपि कृपायाणां प्रशान्तस्वसम्भवादुपशान्तकृपायव्यपदेशः सम्भवतोऽन्यतस्तद्व्यवच्छेदार्थमुपशान्तकृपायग्रहणे सत्यपि वीतरागग्रहणं कर्तव्यमुपशान्तकृपायवीतराग इति दैतावतैश्वर्यसिद्धौ च्छब्दग्रहणं स्वरूपकदमार्चं, व्यवच्छेदाभावावच्छब्दस्य उपशान्तकृपायवीतरागः सम्भवति, यस्य च्छब्दस्यग्रहणेन व्यवच्छेदः स्यादित्यलं प्रसङ्गेनेति ॥ ११ ॥ इदानीं क्षीणकृपायवीतरागञ्छब्दस्यगुणस्थानमुच्यते ॥ तत्र क्षीणा अभावप्रपञ्चाः कृपाया यस्य स क्षीणकृपायस्त्वगान्त्वानुबन्धिकृपायान् ययमपरिरतसम्यग्दृशाग्रप्रवृत्तत्वगुणस्थानेषु क्षययति, ततः क्षेपान् संज्वलनलोभवर्जानि निवृत्तिरादरसम्परायगुणस्थाने क्रमेण क्षययति । संज्वलनलोभं मूक्ष्मसम्परायगुणस्थान इति तदेवमन्येवपि सरागेषु क्षीणकृपायव्यपदेशः सम्भवति, क्वापि क्षियतामपि कृपायाणां क्षीणतत्सम्भवादतस्तद्व्यवच्छेदार्थं वीतरागग्रहणं, क्षीणकृपायवीतरागत्वं च केनान्नोऽप्यस्तीति तद्व्यवच्छेदार्थं छब्दस्यग्रहणं, छब्दस्यग्रहणे च इते सरागव्यवच्छेदार्थं वीतरागग्रहणम् । वीतरागधासौ च्छब्दस्यश्चेति वीतरागच्छब्दस्यः । स चोपशान्तकृपायोऽप्यस्तीति तद्व्यवच्छेदार्थं क्षीणकृपायधासौ वीतरागच्छब्दस्यश्च क्षीणकृपायवीतरागञ्छब्दस्यस्तस्य गुणस्थानमिति प्राग्वदिति । अत्र चोपशान्तक्षीणमोहयोरप्ये विशेषः । “जलमिव पसन्तकलुप्तं पसन्तमोहो भवे त उदसन्तो । मयकलुप्तं जह तेषां गयमोहो स्त्रीणमोहोऽपि ॥ १ ॥” इत्यादि ॥ २ ॥ अधुना सयोगिकैरग्न्याग्नस्यानम् । तत्र योगो वीर्यं शक्तिस्तसाहः पराक्रम इत्यनर्थान्तरं स च मनोवाक्कायलक्षणकृष्णवय-

१. जलमिव प्रशान्तकलुप्तं प्रशान्तमोहो भवेत्पृथगान्त । गनकलुप्तं यथा तोयम्, गतमोहं स्त्रीणमोहोऽपि ॥ १ ॥

भेदान्तिः संज्ञा लभ्यते । मनोयोगो वाग्योगः काययोगश्चेति । अमीषां भावार्थः पूर्ववदान्यः, स चायं त्रिविधोऽपि योगो
 भगवतः प्रस्तुतः केवलिनः सम्भवति । तत्र मनोयोगश्चात्मनः पर्यायज्ञान्यादिभिरनुचरसुरादिभिर्वा जीवादितत्त्वं किञ्चिन्म-
 नसा पृष्ठस्य मनसैव देशानां सम्भवति । वाग्योगस्तु सामान्येन धर्मदेशनादौ, काययोगस्तु चङ्क्रमणेभ्येपनिषेधादौ । तदनेन
 त्रिविधेन योगेन मह यत्ते इति सयोगः सयोगीति वा, “सर्वधनादे” राकृतिगणत्वेन मत्पर्यायेन्विधानादिति । केवलं वक्ष्यमा-
 नस्वरूपस्यातीति केवली, सयोगधासौ केवली च, सयोगी वा चासौ केवली च, तस्य गुणस्थानमिति भाग्यदिति ॥ १३ ॥
 अयायोगिरेवलीगुणस्थानं प्रस्तूयते । तत्र नास्ति पूर्वोक्तो योगोऽस्येत्ययोगोऽयोगीति वा पूर्ववदिति । कथमयोगित्वमुपगच्छ-
 त्यसामिति चेत्? उच्यते, त्रिविधोऽपि हि पूर्वोक्तो योगः प्रत्येकं द्विधा भवति । सूक्ष्मो वादरय, केवली च केवलज्ञानोत्पत्त्यनन्तरं
 जपन्यतोऽन्तर्मुखमुत्पृष्टतरतु देशानां पूर्वोक्तो विहरान्तर्गुह्यचित्रोपायुष्कः शैलेभ्यो प्रतिपिस्तुः, प्रथमं तावद्वादकाययोगेन
 वादरवाह्मनोयोगौ निरुणद्धि । ततः सूक्ष्मकाययोगाग्रहमेव वादकाययोगं निरुणद्धि । मति तस्मिन् सूक्ष्मयोगस्य निरोद्धु-
 मशक्यमाह, ततश्च सर्ववादयोगनिरोधानन्तरं सूक्ष्मकाययोगाग्रहमेव सूक्ष्मवाह्मनोयोगौ निरुणद्धि, सूक्ष्मकाययोगं तु
 सूक्ष्मक्रियमनिवृत्तिधुम्ल-धानं व्यापन् स्वाग्रहमेव निरुणद्धि । अन्यस्याग्रहभ्रमनीययोगान्तरस्य तदासत्त्वादिति तद्विरो-
 धानन्तरं समुच्छिन्नक्रियमप्रतिपातिधुम्ल-धानं व्यापन् ह्रस्वपञ्चाक्षरोद्विहरणयात्र कालं शैलेशीकरणं प्रविष्टो भवति, शीलस्य
 योगलेख्याफलद्विप्रमुक्तपयाख्यातचारिभ्रमलक्षणस्य य ईशः स शीलेश्वरत्वेयं शैलेयी । त्रिभागोनस्वदेशवगाहनायामुदरादिर-
 न्ध्रपूरणवशात् सङ्कोचितस्वप्नदेशस्य शीलेशस्यात्मनोऽत्यन्तस्थिरावस्थितिस्त्यर्थः । तस्यां करणं पूर्ववचितशैलेशीसमय-

समानगुणश्रेणीकृत्य वेदनीयनाम्नोऽस्यस्याप्यतिर्झातितयस्यासद्व्येकगुणया श्रेण्या आयुःश्रेयस्य तु यथास्वरूपस्थितया-
श्रेण्या निर्द्वयेण शैलेदीकरणं, तच्चासौ प्रविष्टोऽयोगोऽयोगी वा भवति, स चासौ केवली च । अयं च भद्रम्यः शैलेलीकरणच-
रसप्रमाणानन्तरं तु चिद्वस्तुविशेषप्रमाणनन्तराच्छिद्रफलव्यनैरष्वेवोक्तप्रवृत्तिप्रवृत्तेः, सर्वथा प्रिहाय श्रीरत्रयसम्बन्धं, दत्त्वा
भयजलपेनलान्त्रिलिपुर्द्वयश्रेण्या समयेन गच्छत्या लोकात्वाच्च परलोऽपि, फस्यस्यैव बलरूपगत्युपगृह्यकथमस्तिष्ठाया-
भावाच्च चासौ सिद्धोऽयोगिशैलेली सादिसपर्यवसानं कालं सकलसंसारद्वन्द्वविनिर्मुक्तः सकलरगादिकञ्च विनिर्मुक्तत्वेन स्वा-
भाविकं परमानन्दस्वरूपं सुखमनुभवकास्ते, वस्य गुणस्थानमिति भावदिति ॥ १४ ॥ व्याख्यातानि सभावाथानि चतुर्दश्यापि
गुणस्थानानीति गायथैः ॥ ९ ॥ तदेवं स्वरूपतो भेदतद्योक्तानि गुणस्थानानि, सामान्येनोक्तमपि वस्तु विशेषविचाराणा-
मन्तरेण न सम्प्रतिधेयं शक्यतेऽतस्तान्येव विशेषनिधयार्थं गत्यादिषु मार्गणास्थानेषु मुरयन्ते—

‘ना० जीवाऽप्यत्येवं विणोवद्वेष्टु जा असदहणा । सदहणा चिय मिच्छा विवरीयपरूषणा वा य ॥ ८२ ॥ संसयकरणं
जे पिय जो तेसु अणापरो पयत्येसु । तं पञ्चविहं मिच्छं तदिही मिच्छदिही य ॥ ८३ ॥ स्वसमअद्याए विव मिच्छमपचो
तमेव गन्तु मणो । समं आसायन्तो सासायणमो मुण्येवो ॥ ८४ ॥ जइ सुदहदीणि विसमाणि भावरहियाणि हेन्ति मिससाणि ।
भुंजंस्स तहोभय वदिही मीसदिही य ॥ ८५ ॥ तिविहे वि हु सम्मत्ते केववि न विरइ जस्स कम्मवसा । सो अविरव चि
भन्नइ देसो पुण देसविरइ ॥ ८६ ॥ विगहाक्सायनिदासदइज्जो भवे पणचो चि । पञ्चसपिओ तियुत्तो अपपत्तजई
मुण्येवो ॥ ८७ ॥ एवमपुष्पमणुवं जहुत्तरं जो करे दीसणं । रसखण्डं तम्यायं सो होइ अणुवकरणो चि ॥ ८८ ॥ विणिव-

याणि श्रोत्रादीनि पञ्च, तानि चेन्द्रियवत्त्वं जीवन्तरेण स्वतन्त्राणि न भवन्त्यतो जीवाश्रयेणैव धार्यमाणेन क्रियते, तत्रैकेन्द्रिया-
द्विपु पञ्चेन्द्रियवत्त्वात्तेषु जन्तुषु पयसिष्वपयसिषु च सर्वत्र मिथ्यादृष्टिलभ्यते । तेनोवाश्रयवत्त्वेकवाद्दरैकेन्द्रियद्विनिवृत्तरिन्द्रि-
यास्तद्विपञ्चेन्द्रियेषु लभ्या पयसिषु कारणेन त्वपयसिषु, संक्षिपञ्चेन्द्रियेषु पुनर्लभ्या पयसिषु देव कारणेन तु पयसिष्वपयसिषु च
सास्वादवत्सम्पदभित्तमभ्यते । शेषाणि तु समयमिष्यादृष्ट्यादीनि द्वादशापि गुणस्थानानि संक्षिपञ्चेन्द्रिये कारणेन पयसिषु एव
लभ्यन्ते । कञ्चनप्रवितसम्पददृष्टिः कारणेनापयसिषु देव तस्यिच्छभ्यते ॥ कथं पृथिवीकायादिकृतसकायान्तः पौष्टा, ज्ञात
मिष्यादृष्टिः सर्वेन लभ्यते । वादरपृथिव्यप्यत्येकवत्स्वविशेषेषु लभ्या पयसिषु देव कारणेन त्वपयसिषु, जन्तुषु पुनर्लभ्या-
पयसिषु देव कारणेन तु पयसिष्वपयसिषु च सास्वादवत्सम्पददृष्टिः प्राप्यते । शेषाणि तु समयमिष्यादृष्ट्यादीनि द्वादशापि
गुणस्थानानि जन्तुषु कारणपयसिषु देव लभ्यन्ते, नवरससंगतसम्पददृष्टिः कारणेनापयसिषु देव लभ्यते ॥ योगः सामान्येन
मनोवाकापयेदानिना । तत्र च त्रिविधेऽपि योगेऽप्येकवत्स्वविशेषेषु लभ्यन्ते । वेदः स्त्रीपुंसपुंसकमेदा-
त्रिधा, तत्र त्रिविधेऽपि वेदेष्वर्कगणान्तान्यष्टौ गुणस्थानानि प्राप्यन्ते । अनिष्टत्वाद्दरौऽपि यादृथापि वेदान्न क्षयत्युपश-
भयति वा तादृत् स्वरगुणस्थानं सद्रूपेयभागान्यावच्छिन्त्यते । तत्र ऊर्ध्वं सर्वेऽप्यवेदकाः ॥ कृपायाश्चत्वारः क्रोधादयः । तत्र
क्रोधमानमापालक्षणेषु त्रिषु कषायेष्वर्कगणान्तान्यष्टौ गुणस्थानानि लभ्यन्ते अनिष्टत्वाद्दरौऽपि यावदयुक्त क्षयत्युपश-
यति वा तावत् स्वरगुणस्थानकं सद्रूपेयभागान्यावच्छिन्त्यते, लोभकषाये तु दृष्ट्यसम्पराधानानि दृष्ट्य गुणस्थानानि लभ्यन्ते ।
उपपिष्टात्सर्वेऽकृपायाः ॥ ज्ञानानि भविष्याददीनि पञ्च, तत्र भविष्याददीनि क्षोणमोहान्तानि नव गुणस्थानानि

प्राप्यन्ते । यतः पर्यायज्ञाने तु प्रमत्तादीनि क्षीणमोहान्तानि सप्त लभ्यन्ते । केवलज्ञाने तु सयोग्ययोगिगुणस्थानद्वयम् । मयज्ञानश्रुताज्ञानविभक्तज्ञानेषु मिथ्याहृष्टिमासादनमिश्रलक्षणं गुणस्थानत्रयं लभ्यते ॥ संयमः सामाधिकच्छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिः क्रमस्मरणापराधालयातसेवममेदात्पञ्चधा, तत्राद्यसंयमद्वये प्रमत्तादीन्यनिष्ठचित्तादरान्तानि चत्वारि गुणस्थानानि लभ्यन्ते । परिहारविशुद्धिकसंयमे तु मपत्ताप्रमत्तसंयतगुणस्थानद्वयमेव लभ्यते । सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानमेकमेव । यथालयातसंयमे तूपशान्तमोहादीन्ययोग्यान्तानि चत्वारि गुणस्थानानि लभ्यन्ते । अत्र तु संयमग्रहणेन तत्रातिपक्षभूतोऽसंयमः संयमसंयमश्च सूचितः । तत्रासंयमे मिथ्याहृष्ट्यादीन्याविरतान्तानि चत्वारि गुणस्थानानि । संयमासयमे त्वेकं देशविरतगुणस्थानं लभ्यत इति ॥ दर्शनं चक्षुरचक्षुस्त्वैकवलदर्शनमेदाशुद्धौ । तत्राद्यदर्शनद्वये मिथ्याहृष्ट्यादीनि क्षीणमोहान्तानि द्वादशगुणस्थानानि लभ्यन्ते । अवधिदर्शने त्वविरतादीनि क्षीणमोहान्तानि नव गुणस्थानानि लभ्यन्ते । अन्ये तु मिथ्याहृष्ट्यादीनामप्यवधिदर्शनं प्रतिपद्यन्ते, सूत्रे च प्रतिपादितत्वात्तथा च प्रशस्तिः—“ओहिदंसणअणागारोवडत्ता णं भन्ते । किं नाणी अन्नाणी ? गोयमा ! नाणी वि अन्नाणी वि । जे नाणी ते अत्थेगइया तिनानी, अत्थेगइया चडनाणी, जे तिनानी ते अभिणिबोहियनाणी सुयनाणी ओहिनानी मणपत्तवनानी । जे अन्नाणी ते नियमा मण्तअन्नाणी सुयअन्नाणी विभइत्ताणी ” । अत्र च ये अज्ञानिनस्ते मिथ्याहृष्ट्य

१ अनायासरावधिदर्शनेषु पुक्ता भदन्त ! किं ज्ञानिर्ज्ञानिन ? गौतम ! ज्ञानिनोऽप्यज्ञानिनोऽपि । ये ज्ञानिन ते सन्ति केचन खि-
शानिन, सन्ति केचन चतुर्लोकानि वे विज्ञानिनस्ते अभिनिबोधिः कश्चानि श्रुतज्ञानिनोऽवधिज्ञानिन । ये चतुर्लोकानि स्त अभिनिबो-
धिकसन्ति श्रुतज्ञानिनोऽवधिज्ञानिनो मन पर्यायज्ञानिन । येऽज्ञानिनस्ते नियमात् ज्ञानिन, मत्तज्ञानिन श्रुताज्ञानिनो विभइत्ताज्ञानिन ।

एवेति मिथ्यादृष्टीनामयवधिदर्शनमत्र इमे श्रोक्तम्, एवं यदा विषयज्ञानी सास्वादनेते मिथिले वा वर्तन्ते तदा सास्वादने-
मिथ्योरप्यवधिदर्शनं लभ्यत इत्यवधिदर्शनेऽपि क्षीणमोहान्नानि द्वादश गुणस्यानानि प्रविषादयन्त्यमी । ये तु मिथ्या-
दृष्ट्यादीनामवधिदर्शनं नाभ्युपगच्छन्ति, तदभिप्रायं तु बिशिश्रुतविदो विदन्तीति । केवलदर्शने तु सयोग्ययोगिशुण-
स्यानद्वयं लभ्यते ॥ लेस्याः कृष्णादिक्वाः पट् प्रतीता एव । तत्राद्यानि चत्वारि गुणस्थानानि पट्स्वपि लेस्यासु लभ्यन्ते,
देशविराजमत्ताऽप्रभतास्तुतिविरिधुल्लेस्यात्रये वर्तन्ते, न पुनरप्यत्र न कृष्णादिलेस्यात्रयेऽपीषां विराजत्वानयानियतसङ्कलेशे च
वित्तेरयावात् । अन्ये त्वंभिदधति, देशविराजमत्तौ पट्स्वपि लेस्यासु वर्तते । कृष्णनीलरूपोवलेक्ष्यानामपि प्रत्येकसङ्क-
ल्येपलोकाकाशममाणाध्यवसायस्यान्युक्तत्वात्, मन्दसङ्कलेशेषु च तदव्यवसायस्यानेषु तप्यविधिवित्तेरपि सद्भावात् । उक्तं च
महस्याम्-“सामास्यसंज्ञणं भन्ते ! कइसु लेसासु होज्जा । गोयषा ! छसु लेसासु होज्जा । एवं छेओवद्वावणियसंज्ञण
वी”त्यादि अपूर्वकरणादयः सयोग्यपर्यन्ताः शुल्लेक्ष्याणामेव वर्तन्ते । अयमेवो त्वलेस्य इति ॥ भवद्दारे भव्याभज्यौ सूचिर्वा,
तत्र भव्येषु चतुर्दशापि गुणस्थानानि वर्तन्ते, अभव्येषु तु मिथ्यादृष्टिरेव, न गोपास्तेषु सम्यगत्यागथायादिनि ॥ सम्यस्त्वद्दारे
क्षायिकसम्यक्त्वेऽविरतादयोऽप्योग्यन्ताः प्राप्यन्ते । क्षायोपशमिस्तसम्यक्त्वे चाविरतादयोऽप्रमत्तान्ताः । औपशमिस्तसम्यक्त्वे
पुनरविरतादय उपशान्तमोहन्ताः । गोपास्त्वात्मोपात्मीयमग्ने । तद्यथा-मिथ्यादृष्टिर्बिभ्याते, सास्वादनेस्तु सास्वादनेसम्यक्त्वे
मिथ्यस्तु सम्यग्मिथ्यात्वे वर्तते इति ॥ संक्षिप्तं मिथ्यादृष्टि सास्वादनो संक्षिप्तसंक्षिप्तं च लभ्यते । सम्यग्मिथ्यादृष्ट्यादयः

१- सामासिकसंज्ञो मन्दन्त ! कामु लेस्यासु मन्दन्त ! गोवम ! पट्सु लेस्यासु मवेत् । एवं छेदोपस्यायनोयसंयतोऽयि-

क्षीणमोहान्ताः पुनः संव्रियेव लभ्यन्ते । सयोगिकेवली तु न संक्षी, मनोविकल्पातीतत्वाद्, नाप्यसंक्षी, मनःपर्याप्तिमुक्तत्वादिति ।
 एवमयोगिकेवल्यपि ॥ आहारकन्दारे मिथ्यादृष्टिसास्वादनाविरतसम्यग्दृष्टिसयोगिकेवलिन आहारकेवनाहारकेषु च लभ्यन्ते,
 केवलिनोऽनाहारकृत्यै समुद्रयावगतस्य तृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु भावनीयम्, शेषाणां तु वज्रहताविति । अन्ये त्वयोगिवज्र्याः
 सम्यग्मिध्याद्यप्यदयः आहारका एव तद्भावयुक्तानां देषां विग्रहवत्यभावादिति । अयोगीत्वनाहारक एवेति । तदेवं गुणस्या-
 नानि स्वरूपतो भेदवशोक्तानि, विरोपतोऽपि मार्गणद्वारेषु चिन्तितानि, साम्प्रतं 'उबओगा जोगविहो' त्यादिप्रतिज्ञातमनुस-
 रत्तेष्वेव गुणस्थानेषूपयोगांश्चिन्तयन्नाह—

‘भा० सुरयाहाए गइए गुणा उ तेसेसु मगणेसाह । इगविगलेसु दोदो पर्वदीसु चउदसवि ॥ ९५॥ भूदगतवसुं दो एगम-
 गणिवाऊ चउदस ततेसु । जोए तेरसवेए विकसाए नव दस य लोभे ॥ ९६॥ मइसुयओहिदुगे नव अजयाइजयाइ सत्तमनानो ।
 केवलदुगम्मि दो विन्नि दो व पठया अनाणतिने ॥ ९७ ॥ सामइक्खेसुं चउरो परिहार दो एमत्ताई । देसे सुहुमे सग पढम-
 वरमचउ अजय अबखाए ॥ ९८ ॥ वारस अक्खसुक्खसु पढयालेसासु तिसु उ दोसु गग । सुक्काए तेर गुणा सव्ने भव्ने
 अभव्वेगं ॥ ९९ ॥ वेयग ४ खइय ? उ उवसमे उ चउरो एक्कारसट्ट वुरियाई । सेसतिवे सट्टाणं सन्निसु चउदस असन्निसु
 दो ॥ १०० ॥ आहारगेसु पठमा तेसस अणद्वारेसु पंच इमे । पढमतिपढदुगदुगअविस्वा गयाइसु गुणट्टाणा ॥ १०१ ॥

दोषहं पञ्च उ उच्चवेव दोसु एगम्मि होति वामिस्सा । सत्तुषओगा सचसु दो चेव य दोसु ठाणेसु ॥ ११ ॥

टी० द्वयोः—मिथ्यादृष्टिसास्वादनयोः, दुःशाब्दस्यैवकार्थत्वात् पञ्चैव भवन्त्युपयोगाः पूर्वोक्तशब्दार्थस्तदथा—यत्पद्मानश्रु-

तद्ज्ञानमिन्द्रज्ञानोपयोगात्प्रत्यक्षदुर्लभोपयोगौ च । अन्ये त्वविदर्शनोपयोगमपि षष्ठ्यभ्युपगच्छन्ति । तस्य चेहभ्युपग-
यानभ्युपगमयोः कारणमन्तरस्वेवोक्तमिति । द्वयोः-अविरवदेवविरवयोः, पहेवोपयोगा भवन्ति । भक्तिश्रुताविधिज्ञानोपयोगास्तस्य;
चक्षुरचक्षुरविदर्शनोपयोगाश्च त्रय इति सर्वेपि वदन्ति । एकस्मिन् सम्यग्निध्याद्धौ भवन्ति, पहेवेत्यत्रापि सम्बध्यते । तदा-
धा-भूतज्ञानभुताज्ञानविभवाज्ञानोपयोगास्तत्र चक्षुरचक्षुरविदर्शनोपयोगाश्च त्रय इति सर्वेपि वदन्ति । एते च कथम्भूता
इत्याह 'व्यापिना' इदमुक्तं भवति-सम्यग्निध्यादष्टिरयमुच्यते । ततश्च यावता अक्षेनात्र सम्यक्शब्दः भवति तावता
अक्षेन ज्ञानमप्यस्य प्रतिपत्तव्यमतो मविश्रुताविधिज्ञानांशैर्विमिश्रितेषां द्रष्टव्याः, अत एवाविधानां त्रिभिर्विधिदर्शनो-
पयोगोऽप्यस्योक्तः, अन्यथा हि शब्दे विभवाज्ञाने निध्याद्येति न मुख्यतया अवयवोक्तः स्यात्, भवान्तरगम्यत्वात्तस्येति ।
एतच्च मिश्रत्वं शब्दो वृत्तिमाश्रित्य सामान्यज्ञानत्वेनोच्यते । वस्तुतस्तु ज्ञानस्य गन्धोऽप्यत्र नास्ति, शुद्धसम्यक्त्वमूलत्वेनान
ज्ञानस्य प्रसिद्धत्वात्, अन्यथा हि यद्यशुद्धसम्भवत्वात्पि ज्ञानमभ्युपगम्यते, तदा सात्वादनस्याप्यावश्यक्रादिदिविवा-
ज्ञानाभ्युपगमः स्यात्, न चैतदस्ति, तस्याज्ञानित्येनानन्तरेवेह प्रतिपादितत्वात्, इत्यलं विस्तरेण तत्त्वस्य कर्त्रागम्यस्या-
दिति । सप्तोपयोगाः सप्तसु ममतादिषु क्षीणमोहानेषु प्राप्यन्ते । तत्राविरतदेवाविरतयोर्दे योक्ताः षट् स एव, मनःपर्याय-
ज्ञानोपयोगस्तु सप्तमः । यः पुनरर्थ, तस्य संपन्नः, द्वयोः पुनः सयोम्ययोगिगुणस्थानयोः केवलज्ञानकेवलदर्शनोपयोगौ-
दौ भवतः, न शेषास्तयोरतीन्द्रियादितेन तदसम्भवादिनि गार्थाः ॥ ११ ॥ उपयोगान् गुणस्थानेषु विचिन्त्य, सास्यते
तेष्वेव योगान् चिन्तयितुंकीयमतेन तस्मादाह-

भा० संयद् गुणटाणेसुवि लवओगा दोण्हपंचाहाए । भावत्योऽयं तस्य उ लवओगा मिच्छसासाणे ॥ ३ ॥
 अन्नाणाद् भइसुयविभेगाणि अचवसुचवसु इय पणगं । सम्मे देस्ते मइसुयअवहिदुगं चवसुअचवसु ॥ ३ ॥ इय छकं
 एयं चिय मिस्ससाणे मिस्ससं गुणेयव्वं । इह भावणिग्या मीसम्मि सम्मसदो उ अंसेण ॥ ४ ॥ जावइएण पवत्तइ
 अंसेणं तत्तिएण नाणंपि । नेयओ मइसुय-नाण अवहिनाणेहि मीसत्तं ॥ ५ ॥ नेयव्वं इय कारण-वसओऽवहिनाणलेस-
 मासज्ज । किंची अवहीदंसणइवओगो वि हु इहं भणिओ ॥ ६ ॥ इह मिस्सत्तं सद्धानु-वित्तिमासज्ज भन्नए एत्थ ।
 परमत्थओ य एयस्स नाणंगंधो वि न समत्थि ॥ ७ ॥ सम्मत्ते मुद्धे सइ इह नाणं सम्मयं पुणो सुत्ते । सासायणमार्हाणं वि
 नाणं अंगीकयं नत्थि ॥ ८ ॥ इह नत्थि तस्सणंतरमेवुत्ता अओ उ अज्जाणं । एवं च ठिण्णत्थं तत्तं पुण केवली सुणइ ॥ ९ ॥
 अह छासत्तमअट्टमनचमगदत्तिगारवारसगुणे य । पुविच्छुवओगछगं मणपज्जवनाणसंजुत्तं ॥ १० ॥ केवलियदुगं अंतिम-
 गुणेसु दोसुं पि इन्दि जोगा उ । भन्नंति गुणेसुं तस्य ताव एगेत्तिमयमेयं ॥ ११ ॥

तिसु तेरस एगे दस नव जोगा हुंति सत्तसु गुणेसु । एक्कारस य पमत्ते सत्त सजोगे अजोगेक्कं ॥ १२ ॥
 टी० त्रिणु गुणस्यानेषु मिथ्यादृष्टिमास्वादनाविरतलक्षणेषु त्रयोदश योगा भवन्ति, तद्यथा-भनोयोगश्चतुर्विधोऽपि
 वागयोगोऽपि चतुर्धा, औदारिकैर्वाक्रियकाययोगीं पर्याप्तिष्वेषु लभ्येते औदारिकैर्वाक्रियमिश्रकाययोगावपर्याप्तकावस्यायाप,
 कार्भणकाययोगो विग्रहगतावेवमेते त्रयोदश योगाः पूर्वोक्तस्वरूपा नानाजीवापेक्षया भवन्ति । आहारकतन्मिश्रद्विकं तु न
 सम्भवति, संयमप्रत्ययत्वात् तस्य । अत्र च भूते वैक्रिययोगसम्भवोऽविरतान्वाभावे पन्तव्यः, न देशविरतादीनाम्, तेषां

१ 'एकस्मि हुन्ति एक्कारस' इति चूर्णो.

वस्तुव्यवस्थादिति । 'एते दस' इति एकस्मिन् सम्यग्मिथ्याद्वौ दस योगा भवन्ति, अष्टौ मनोवाग्योगा औदारिकशरीरैर्वैक्रियशरीरैरेवेति । कर्मणशरीरं तु न सम्भवति, तस्य विग्रहात्वात्वेन भावादस्य च मरणाभावेन विग्रहात्त्यभावात्, तदुक्तम्-
 "ने सम्मयिच्छो कुण्ड कालमि" इति, अत एव औदारिकवैक्रियमिथ्येऽपि न सम्भवतस्तयोरपर्याप्तवस्थाभारिरात्, तदवस्थायामेव सम्यग्मिथ्यात्वाभावादिति । ननु यद्येवं तर्हि देवलोकनरक्तसम्भविर्वैक्रियमिथं भाभूदस्य, मनुष्यतिरथां तु सम्यग्मिथ्याद्वौ वैक्रियकरणसम्भवे तत्कस्मादस्य नाभ्युपगम्यते, सत्यपि, तेषां वैक्रियकरणसम्भवोऽन्यतो वा तुल्यवैक्रियकरणान्तदपि नोक्तमिति न ज्ञायते, तथा विधात्रायाभावादिति । सप्तसु गुणस्यानङ्गु देशविरतामचार्धकरणानिशीगमोक्षानेषु न नव योगा भवन्ति, अष्टौ मनोवाग्योगाः, औदारिकशरीरयोगश्चेति, तद्भावेनैषां जन्मान्तराभावाद् कर्मणौदारिकमिथ्ययोगी न सम्भवतः, वैक्रियद्विकाभावस्तु देवनारैक्यतत्त्वमसम्भवादिति । आशरकप्रथमतस्त्य किमिति न भवतीति चेत् ? उच्यते-अस्मिन् मते आहारकत्वराम्ये संसाधौ च प्रपन्न एव भवति, लभ्युपनीवनादिति नाममत्तस्याहारकद्विकृतसम्भवः । 'एकारस्य य प्रमते' इति चः पुनरपि भिन्नक्रमश्च, प्रपत्ते पुनरेकादस्य योगा भवन्ति, नव तावदनन्तरोक्ता एव, तथा आहारकद्विकृतं चेति । सयोगे-सयोगिकेवल्लिनि, सप्त योगा भवन्ति । सत्यमनोवोगोऽस्तस्यामृष्यमनोयोगश्चेत्वेन वाग्योगोऽपि द्विधा, तयोदारिककाय-योगः स्वभावस्ये लभ्यते, औदारिकमिथ्यकर्मण्यकाययोगी तु समुद्रातावस्थायामेवेत्येते सप्त लभ्यन्ते, न द्वेषा असम्भवादिति । 'अन्यो गेक्' इति साकृत्तथैल्या लुप्तमिभक्तिको निर्देशः, एकं अपयोगिकेवल्लिलक्षणं गुणस्यानं अयोगं योगविरहितं

१ न सम्यग्मिथ्याद्वौ करोति खल्वम् २ 'देव' इति सिध्.

भवति अयोगित्वादेवेत्यर्थः । एवमेकीयमतं वर्णितम् ॥ १२ ॥ ये पुनर्द्वयविरतादीनामपि वैक्रियमिच्छन्ति, आहारकसमा-
 द्युत्तरकाले च संयत्तस्याप्रमत्तभावमपीच्छन्ति, ते इत्थं पठन्ति-

‘भ्रा० तिस्रु तैरस इचाई तत्य य सासाणभिच्छसम्मेसु । तेरस जोगा मणचवइचउकम्मइगउरलुगं ॥ १२ ॥ वेउ-
 विदुगं नाणा जीवे आसज्ज किंदु वेउवो । सम्यंताणं वेव उ न पंचमाईसु वि गुणेसु ॥ १३ ॥ लद्धिअभावा तेसि मित्से
 दस मणवर्ण चउ चउगं । ओरालं वेउवं एवं दस वह य सचसु य ॥ १४ ॥ पंचमसत्तमाइसु वारसअंतेसु हुंति नव जी-
 गा । मणवयणअट्ट उरले इय नव नणु अपमत्तस ॥ १५ ॥ किं न भवे आहारग-दुगंपिई आह अयमभिप्पाओ । अपमत्तो वि
 पमत्तो होई आहारआरंभे ॥ १६ ॥ निट्ठवणे वि य लद्धीउवजीवणया इहं इमे वि मया । पुविछुनवाहारादुगसहिये-
 गारस पमत्ते ॥ १७ ॥ जोगिम्मि सत्त सबं असक्कोसं मणं तहा वयणं । सरलदुगं क्खओगो एक्कंतिमणं अजोगंति ॥ १८ ॥
 जे पुण विरयाविरय-प्पभिणं वि केइ विंति वेउवं । तह आहारगपरंभ-कालपरओ वि साहुस्स ॥ १९ ॥ अपमत्तंचेपि भ-
 यंति ते उ एवं पढंति इय गाहा । तेरस चउसु दसेगे इचाई तत्य अयमत्तो ॥ २० ॥

तैरस चउसु दसेगे पंचसु नव दोसु होति एकारा । एकंमि सत्त जोगा अजोगि ठाणं हवइ एक्कं ॥ १३ ॥

टी० तत्र पूर्वस्मिन् मते मिथ्यादृष्टिमास्वादानाविरलसंज्ञेषु त्रिषु गुणस्थानेषु त्रयोदश योगा उक्ताः, अत्र तु
 चतुर्षु द्रष्टव्यास्तवेह चतुर्थं प्रमत्तसंयत्तगुणस्थानं द्रष्टव्यम्; तत्रार्थैकादश योगाः पूर्वोक्ता एव वैक्रिय तन्मित्रादिक्रम
 सह तैजसि त्रयोदश भवन्ति । देवविरतदीनामप्यस्मिन्नेव मते वैक्रियाम्युपगमादिति यावः । ‘दसेग’ चि पूर्ववदेव ।

अन्यच्च पूर्वस्मिन् षोऽसप्तगुणस्थानेषु नव नव योगा उक्ताः, अत्र तु देशविराट्प्रपञ्चवर्णेषु तेष्वेव पञ्चासु गुण-
स्थानेषु त एव नव नव योगा यन्तव्याः, देशविस्तापमत्तयोस्तादृक्का वार्त्ता इत्याह-‘दोसु दोति एकार’ चि द्वयोर्दोश्चविराट्-
मत्तसंयतयोरेकादश एकादश योगा भवन्ति, तत्र देशविराट्स्य वावन्नव पूर्वोक्ता एव वैत्रियतन्मिश्रदिकेन सहैकादश भवन्ति ।
वैत्रियद्विक्तसम्भवे च फारणमुक्तमेव । अप्रमत्तसंयतस्य तु नव योगाः पूर्वोक्ता एव, आहारकवैक्रियकाययोगसहितास्तै एवै-
कादश भवन्ति, इदमत्र हृदयम्-वैत्रियमाहारकं वा कुर्वन् प्रारम्भसमये लब्धपुण्यजीवमोत्सुवयसम्भवात्प्रमत्त एव सम्भवीति
अप्रमत्तस्य वैक्रियाहारकमिथकाययोगौ न सम्भवताः, तत्समाप्तौ पुनरोत्सुवयनिवृत्तेरप्रमत्तोऽप्यस्मिन् षोऽसप्तगुणेषु
वैत्रियाहारककाययोगस्य लभ्येते इति । आह ननु सद्यस्मिन् यदत्र षोऽसप्तगुणेषु देशविराट्संयतयोर्वैक्रियमुक्तं ‘अस्मद्धावक-
विष्णुकुमारस्थूलभद्रादीनां तस्य सुभसिद्धत्वात्, पूर्वोक्तिमात्र षोऽसप्तगुणेषु तस्योक्तस्य शक्तिवैधः, सत्यं, स्वल्पत्वात्सदपि न
विश्वसितविति पद्यापस्तत्त्वं तु केवलिनो विशिष्ट्युक्तविदो वा विदन्तीति । उक्तमाह तु गताथम्, पूर्वोक्तोनाविशिष्टत्वादिति गा-
थायः ॥ १३ ॥ तद्वदं ‘उच्ययोगा जोगविही षेसु अ ठाण्से जतिया अत्ति’ चि, एतावत्प्रथमद्वारागाथायां व्याख्यातम्,
साम्भवं “अपञ्चरुलो वंघो” इत्येतद् व्याख्यानयन्नाह-

‘मा० पुर्विल्लसए भिच्छे सत्ते सत्ते य जोग तेरसगं । इहंते पमत्ते विव तेरसगं तत्त जे पुवा ॥ २१ ॥ एकारस ते
सहिया वेवविदुगेण तेरस हवति । देशविराट्पञ्चाषण्चि एत्त षण् होइ वेववं ॥ २२ ॥ षोसे दस ते चैव य तह एणसगमाह-
थारसंतेसु । जे पुवं सजसु नव अणिया ते चैव इहंति ॥ २३ ॥ देशजयमणमर्षे मोचुं सेतेसु पंचसु गुणेसु । नव हुंति तहा दोसु

पुरारस तस्य देसगुणे ॥ २४ ॥ वंशविपदगुणुचा बुद्धिश्चा नव हवति एकाहारा । अपमत्तसंजयरस उ ते नव साहारवंशहा ॥ २५ ॥
 इतिभारतसजोगा भारत्योयं विदग्धमाहारं । कुर्वतो आरंभे उमुगचित्तो हवइ जीवो ॥ २६ ॥ तत्तो होइ पमत्तो इय अपमत्ते
 रिजविसंमीसं । आहारमीसयंपि य न होइ तरस उसमत्तीए ॥ २७ ॥ उमुगथावनियत्तो एयमि मयमि होइ अपमत्तो ।
 तग्ग जुत्ता अपमत्तयाण येइवआहारा ॥ २८ ॥ एयमिंवि जोगगुणे जोगा सचेव हुंति पुव्वुचा । गुणठाणोसु एवं इय जोगविही
 इमो नेओ ॥ २९ ॥ जप्पचइओ वंयो इइ दारं इय एयमि किर लेहिं । सामन्नपच्चयोहिं हेजहिं कारणेहिं इइ ॥ ३० ॥
 चउपचइओ वंयो पढमे उवरिमत्तिगे लिपचइओ । मीसगयीओ उवरिमदुगं च देसिक्कदेसम्मि ॥ ३१ ॥
 उयरिल्लपंचगे पुण दुपचओ जोगपचओ तिणहं । सामन्नपच्चया खलु अट्ठणहं होंति कम्मणं ॥ ३२ ॥
 टी० नत्तया इतवः कारणनीत्यर्थान्तरं ते वेइ प्रतावात् ज्ञानवरणादिक्रमवन्धस्य द्रष्टव्याः । तेऽपि सामान्यविशेषमे-
 दाइ द्विधा, तत्रैव सामान्यमत्यया उच्यन्ते, विशेषप्रत्ययानां 'होइ जहा' इत्यरिषन् द्वारेऽनन्तसेव' पठणीयमंतराए' इत्यादिना (१५
 गाथायां) अभिधास्यमानत्वादिति । ते च सामान्यप्रत्ययाः कर्मवन्धस्य चत्वारस्तथा-भिध्यात्वं अविरतिः कृपाया योगाश्रितितत्र
 मिथ्यात्वं सामान्यतो विपरीतचोपस्यभावतया एकविधमेव, व्यक्तिविवक्षया तु त्रिविधम्, पञ्चविधं वा, त्रिपुष्टयधिकृतत्रयविधं
 वा, अपरमितमेदं वा । तत्र त्रिविधं-सांश्रयिकं, आभिग्रहिकं, अनाभिग्रहिकं चेति । तत्र सांश्रयिकं यदहंता जीवादितत्त्वमुक्तं
 तत्र ज्ञाने कित्तयेव स्यादुक्तान्येति, उक्तं च-“एकस्मिन्नपि तत्त्वे सन्दिग्धे प्रत्ययो जित्ते नष्टः । मिथ्या च दर्शनं तत्स चादि
 हेतुर्भयगतानाम् ॥ १॥” इति । आभिग्रहिकस्य येन बोद्धिकादिकुदृशेनानामन्यतमदर्शित्वाति । अनाभिग्रहिकमज्ञानाहवादीनामथवा

ईपमाथस्ययदनभिदृशदशनेविशेषा सर्वदर्शनानि शोभनानीत्येवंख्या प्रतिपचिरिति । पञ्चविधं त्वेकान्तमिध्यात्वं, वैक-
यिकमिध्यात्वं, सांख्यिकमिध्यात्वं, श्रुतमिध्यात्वं, निपरीवमिध्यात्वं चेति । तत्रैकान्तमिध्यात्वं अनन्तधर्माभ्यासितं वस्तुन्ये
कांदावधारणरूपम्, यथा 'अस्त्येव जीवो नास्त्येव वे'त्यादि । ऐहिकाशुष्यक्रमुत्तानि सुनृपादिविनयवानेव लभते, न
ज्ञानदर्शनेषवासन्नचर्यादिकृच्छ्रकलापादित्यभिव्यक्तो वैनायिकमिध्यात्वम् । संशयमिध्यात्वं तु पूर्वोक्तमेव । मृदानां त-
त्त्वादिविचारासमाणां पृथिव्यादीनां मिध्यात्वं मृढमिध्यात्वम् । निपरीतो विपर्यस्तवस्तव्यवसायो मिध्यात्वं हिंसाऽद्र-
मसंवादीनां वस्तुतो दुःखोत्पत्त्येवैत एव तत्त्वतः-सुखरूपा इत्यभिनिवेशो निपरीवमिध्यात्वं, यदाहुरेकै-^१ "सत्यं वच्मि
क्षितं वच्मि सारं वच्मि पुनः पुनः । अरिपञ्चसारे संसारे सारं सारदलोचना ॥ १ ॥ म्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तैः ।
प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चैतसा ॥ २ ॥" इत्यादि । निपुचयिच्छतत्रयविषं पुनः, "असिदस्यं किरियाणं अकि-
रियादार्णं होइ दुल्लीई । अण्णाणि य सच्छी वेण्णदयाणं च वत्तीसं ॥ १ ॥" इत्यादिनाऽऽवश्यकाचारादिष्वभिहितस्व-
रूपं द्रष्टव्यमिति । अयमितिमेदे तु 'नोवइया नयवाया नावइया चेव हुंति परसमया । नावइया परसमया तावइया चेव मि-
च्छता (नयवादा) ॥ १ ॥" इत्यादि द्रष्टव्यमिति । एवमेकैकिकल्पसम्भवेऽप्यत्र मध्यमदृष्ट्या पञ्चविधमेव मिध्यात्वं शृणोते ।
अविरतिरपि सामान्यतः सावययोगाऽन्विच्छिरापया एकविधैव । न्यक्तितस्तु यावन्ति हिंसादीनि पापस्यानानि तेभ्योऽनि-

१ अशीतिशतं क्रियाणामक्रियावादिनां भवति चतुरशीतिः । अज्ञानितश्च सप्तषष्ठिर्नेरेषिकानां च द्वाविंशतिः ॥ १ ॥

२ यावन्त नयवादाऽस्माकन् एव भवन्ति परसमयाः । यावन्तः परसमयास्तावन्त एव, म्रियात्विनः (मयवादाः) ॥ १ ॥

शुचिरुपपत्त्याऽनेकरिषा । अत्र तु मध्यमहृत्या द्वादश्या गृह्यते । तद्यथा-पृथिव्यपृथ्वीवायुवनस्पतिव्रसवथाऽविरतिः पोढा, तथा
 स्पन्दनरसनध्वानचक्षुःश्रोत्रमनोविषयेषु शब्दादिषु रागद्वेषाऽनिष्टचिरूपाऽप्यविरतिः पोढेति अविरतिरिह द्वादश्या भ-
 वति । कृपाया अनन्तानुबन्धिप्रयोगोद्भवो वक्ष्यमाणस्वरूपाः पोढन् । अपरं चेह कृपायग्रहणेन वक्ष्यमाणयुक्त्या तत्सहवा-
 रिणो वेदत्रयशास्त्रादिपङ्कलसणा नोकृपाया अपि नव गृह्यन्ते । योगास्तु पूर्वोक्तस्वरूपाः पञ्चदश । तदेवमेते मिथ्यात्वादि-
 सामान्यव्यपेक्षेतानामुत्तरमेदाः सर्वेऽपि सप्तपञ्चाशद् भवन्ति । मूलप्रत्ययास्तु चत्वार एव । एत एव च सामान्यविवक्षया
 पूरेऽभिहिताः, अत्रो मिथ्यात्वादयश्चत्वारः प्रत्यया यस्य स चतुष्प्रत्ययः । कं इत्याह-वन्थो ज्ञानावरणादीनामिति गम्यते,
 येत्याह-मयमे मिथ्यादृष्टिगुणस्याने, इदमुक्तं भवति-मिथ्यात्वादिभिश्चतुर्भिः सोत्तरमेदैर्मिथ्यादृष्टिज्ञानावरणादिकर्म ब-
 ध्नाति । उत्तरमेदास्त्वनावारकतन्मिश्रद्विकवर्जनात् पञ्चपञ्चाशदेव गन्तव्याः, तद्वर्जनं तु “संयमकवां तदुदयो नान्यस्ये”तिवच-
 नादिति । उपरितनन्त्रिं-सास्वादनमिश्राविरतलक्षणे, त्रयः प्रत्यया यत्र स त्रिप्रत्ययो वन्थो भवति । एतदुक्तं भवति-सा-
 स्वादनादपक्षयो मिथ्यात्वोदयाभावात्तद्वन्थैः शेषैस्त्रिभिः प्रत्ययैः सोत्तरमेदैः कर्म वदन्ति । ते चोत्तरमेदा पूर्वोक्तायाः पञ्च-
 पञ्चाशद्वो मिथ्यात्वपञ्चक्रेऽपनीते सास्वादनस्य तावत्पञ्चाशद् द्रष्टव्याः । सम्यग्मिथ्यादृष्टस्तु परलोकगमनाभावात् कार्येण
 औदारिकमिध्रं वैक्रियमिध्रं च न सम्भवत्यनन्तानुबन्धद्वयस्य चास्य निषिद्धत्वादनन्तानुबन्धिचतुष्टयं च नास्त्यत एते-
 प्यपि सप्तसु पूर्वोक्तायाः पञ्चाशदोऽपनीतेषु शेषास्त्रिचत्वारिंशदुत्तरमेदा भवन्ति । अविरतस्य तु परलोकगमनसम्भवाद्
 पूर्वोपनीतकार्मणौदारिकमिध्रवैक्रियमिध्रयो पूर्वोक्तायां त्रिचत्वारिंशति पुनः प्रक्षिप्ते पदचत्वारिंशदेदा भवन्ति । ‘मोस-

गरीओ चरिपदुगं च देसदेसंभि, 'चि देसः सर्वसावयोगस्य' असमाणविपलादिः, एकदेशस्तु तस्यैव देशस्य
 द्वीन्द्रविपलादिः 'तयोर्देशेकदेशयोर्विरक्तिसद्भादुपचारो देशविरतिरेव' इह देशेकदेशशब्देन विवक्षितः, तस्मिन्
 देशेकदेशे देशविरते, 'भीसयवीओ' चि द्वितीयोऽविरतिलक्षणः प्रत्ययो मिथो भवति, मिश्रशब्दश्चात्रापनिर्णवाची,
 असरपादस्य निवृत्तत्वात् द्वादशविधोऽप्यविरतिप्रत्ययो लभ्यत इति भावः । उपरिवनद्विकं च-कपाययोगलक्षणं च, इदं-
 हुक्तं भवति-अपरिपूर्णोऽविरतिप्रत्ययः कपायप्रत्ययो योगप्रत्ययश्च यथासम्भवं प्राप्यते । तत्र चाप्रत्याख्याभावशोदय-
 स्यास्य निषिद्धरागभस्याख्यानावरणचतुष्टय, तथा विश्वश्रवणपञ्चिकावस्थायां च देशविरतेरभावात् कार्पण्योदाहृतिकमिश्र-
 शरीरद्वयं त्रसासंयमाश्रित्यवृत्तत्वात्त्रसासंयमश्च न सम्भवति, अत एतानि सप्त पूर्वोक्तायाः पदवृत्तवार्तिशततोऽपनीयन्ते, ततः शेषा
 एकोनचत्वारिंशदुत्तरमेवा लभ्यन्ते । अत्राह-अनु त्रसासंयमात् सङ्ख्याकार्पण्येवासौ निवृत्तो न त्वारम्भनादेशककथं सर्वोऽप्ये-
 पोऽपनीयते ? सत्यं, किन्तु श्रुतिगोपश्रवणपरिहारदेन सत्त्वाधारभजनप्रसाऽसंयमो न विवक्षित इत्यदोषः । एतच्च बृहद्वृत्तै-
 मनुश्रित्य लिखितमिति न स्वप्नोपिपिन्ना भावनीयेति । 'एवमिष्टपंचमे पुण दुपुषओ' चि देशविरतादुपरितनयश्चक्रे पुनः
 मपत्तार्दौ सूत्रमसम्भरावान्तौ द्वौ प्रत्ययौ यत्र स द्विप्रत्ययो कथो भवति । एतदुक्तं भवति-मिथ्यात्वाविरतिप्रत्ययद्वयस्यैतज्ज-
 भावाच्छेपेण कपाययोगप्रत्ययद्वयेन सम्भवदुत्तरस्येदुक्तेनामी कर्म वक्षन्ति । तत्र प्रपञ्चस्य सङ्ख्येनकपायाश्चत्वारः, नोक्त-
 पाया नव, योगास्त्वादाहृतिकमिश्रकर्मणबलितास्त्रयोदश, सर्वेऽप्यमी पद्विंशतिरुत्तरमेवा भवन्ति । अग्रप्रत्ययस्य त्वनन्तरोक्तायाः
 पद्विंशतेः पूर्वोक्तयुक्त्या वैकियमिश्राहारकमिश्रद्वयेऽपनीते शेषाश्चतुर्विंशतिर्भवन्ति । अपूर्वकरणे त्वविविधत्वात् क्रियमाहारकं

न न सम्भवत्येव, ततो वैक्रियाहारमद्वयेऽनन्तरौक्तायाश्चतुर्विंशतेरपनीते शेषा द्वाविंशतिर्भवति । अनिष्टातिवादस्य तु हास्यादि-
 पट्टस्यापूर्वकरण एव स्थितत्वाच्चेष्टाः सञ्ज्वलनाथत्वारः कृपायाः वेदत्रयं नव योगा एते षोडश भवन्ति, यावदद्यापि वेद-
 त्रयं सञ्ज्वलनत्रयं च नापगच्छति, तदपगमे तु यथासम्भवो वाच्यः । सूक्ष्मसम्परायस्य तु वेदत्रयकोषमानमायानामनि-
 दृष्टिवाद एव व्यग्रच्छिन्नत्वाच्चेष्टा नव योगाः सञ्ज्वलनलक्ष्मीर्दश भवन्ति । 'जोगपञ्चओ तिण्ड' ति त्रयाणामुपशान्त-
 क्षीणमौहसयोगिस्त्वलिनां योग एव प्रत्ययो यत्र स योगप्रत्ययो क्वचः । स च योग उपशान्तक्षीणमौहयोः प्रत्येकं नवधा
 भवति, अष्टौ मनोवायोगा औदारिकक्राययोगश्चेति । सयोगिक्वचलिनस्तु योगः सप्तधा पूर्ववद्वक्तव्यः । अयोगी तु प्रत्यया-
 भावादवन्यक इति । उपसंहरन्नाह—'सामन्ते'त्यादि खलुरेवकारार्थः, एत इति च गम्यते, ततश्च सामान्यप्रत्यया एत प्रवाधानां
 कर्मणां भवन्ति, नान्ये इति । अत्र चोत्तरमेदानां सद्गुहाया 'पणपण १ पण्ण २ तिय ३ छहियचत् ४ इयुचत् ५
 छक् ६ चउसहिया । दुलुभा य वीस ८ सोलस ९ दस १० नव ११ नव १२ सत्त हेऊ उ १३ इति ॥ १ ॥ गाथाद्वयार्थः
 ॥ १४ ॥ १५ ॥ 'इदानीं होइ जह' ति द्वारप्रतिज्ञातान् विशेषप्रत्ययान् विभणिपुञ्जनिर्देशनावरणयोस्तावदाह—

भा० अट्टहवि कर्माणं वंधो एकेक्यमि गुणदण्णे । होइ इइय वयणाणं अत्ताहारेण इय पुत्तं ॥ ११ ॥ एयवारस्स पयं
 होइ तथा हंउणो य किर दुहिया । सामन्ना य चिसेसा होइ जहा इइ दारे दु॥ १२ ॥ अट्टहं कर्माणं चिसेसओ वंधेउ (गन्तरच्च) ।
 पडणीयमंतराइय इचाईहि उ गाहाईहि ॥ १३ ॥ वनिज्जसंति तवो इह सामत्था उलभई एवं । सामुन्नबंधेऊ अट्टहवि एत्थ कर्माणं
 ॥ ३४ ॥ एकेक्युणदण्णे इह भणियच्चं ति तो इयं भणइ । चउपच्चइओ वंधो इच्चाईयाहलुयलंति ॥ ३५ ॥ सामन्नबंधेऊ

गभीरो उचरिष्युर्गं च देशकंदंसंमि' चि देशः सर्वसाधयोगस्य त्रसप्राणातिपातादिः, एकदेशस्तु तस्यैव देशस्य द्वोन्ध्रियातिपातादिः ; तयोर्देशकंदस्योर्विरासिस्त्रावादुपचारतो देशविरतिरेव इह देशैकदेशान्देन विवक्षितः, तस्मिन् देशैकदेशो देशविरते, 'योसर्वबीओ' ति द्वितीयोऽविरतिलक्षणः प्रत्ययो मिथो भवति, मिश्रशब्दश्चात्रापरिपूर्णवाची, त्रसवधदस्य निवृत्तत्वाद् द्वादशविधोऽव्यविरतिप्रत्ययो लभ्यत इति श्रावः । उपरितनद्विकं च-कृपाययोगलक्षणं च, इदं मुक्तं भवति-अपरिपूर्णोऽविरतिप्रत्ययः कृपायप्रत्ययो योगप्रत्ययश्च यथासम्भव माप्यते । तत्र चाप्रत्याख्यानावरणोदयस्यास्य निषिद्धत्वाद्मत्याख्यानावरणचतुष्टयम्, तथा विश्रवतावपर्याप्तकावशायां च देशविरतेरभावाद् क्रामर्णौदारिकमिश्र-शरीरद्वयं त्रसासंयमाद्बिभृत्तत्वात्त्रसासंयमश्च न सम्भवति, अत एतानि सा पूर्वीकायाः पदचर्चारिशतोऽपनीयन्ते, ततः शेषा एकोनचत्वारिंशदुत्तरमेदा लभ्यन्ते । अत्राह-ननु त्रसासंयमात् सकलजादेरेवासौ निवृत्तो न त्वारम्भनादेस्तत्कथं सर्वोऽप्ये-पोऽपनीयते ? सत्यं, किन्तु शुद्धिणामशुभपरिहारत्वेन सन्नाधारम्भजनत्रासस्यमो न विवक्षित इत्यदोषः । एतच्च बृहच्चूर्णि-मनुश्रित्य लिखितमिति न त्रामनीपिका भावनीयेति । 'उर्वारिल्लपेचगे पुष्प दुपध्वो' चि देशविरतादुपरितनपञ्चके पुनः प्रमत्तादौ मूलमसम्प्रायान्ते द्वौ प्रत्ययौ यत्र स द्विप्रत्ययो वन्यो भवति । एतदुक्तं भवति-मिथ्यात्वाविरतिप्रत्ययद्वयस्यैतेष्व-भावाच्चेष्टेण कृपाययोगप्रत्ययद्वयेन सम्भवदुत्तरमेदयुक्तेनामी कर्म वधन्ति । तत्र प्रमत्तस्य सञ्जवलनकृपायाश्चत्वारः, नोक-पाया नव, योगास्त्वादौरिकमिश्रकामर्णवर्जितास्तयोदश, सर्वेऽप्यमी पद्विंशतिरुत्तरमेदा भवन्ति । अप्रमत्तस्य त्वनन्तरीकायाः पद्विंशतेः पूर्वोक्तयुक्त्या वैक्रियमिश्राहारकमिश्रद्वयेऽपनीते गुणशतवर्तिनश्चिरेवति । अपूर्वकरणे त्वतिविशुद्धत्वा कियमाहारकं

च न सम्भवेत्, ततो वैक्रियाहारकृद्येऽनन्तरोक्तायाश्चतुर्विधैरेषेति शेषा द्वाविंशतिर्भवति । अनिष्टातिबादरस्य तु हास्यादि-
 पट्टस्यादूरकरण एव स्थितत्वाच्चेष्टाः सञ्चलनाथत्वारः कृपायाः वेदत्रयं नव योगा एते षोडश भवन्ति, यावदद्यापि वेद-
 त्रयं सञ्चलनमयं च नापगच्छति, तदपगमे तु यथासम्भवो वाच्यः । दूरसप्तमरास्यस्य तु वेदत्रयक्रोधमानमायानामनि-
 शुचिनादर एव व्यरच्छिन्नत्वाच्चेष्टा नव योगाः सञ्चलनलोभक्षेत्रे दृष्टा भवन्ति । 'जोगपञ्चओ तिष्ठं' ति त्रयाणामुपशान्त-
 क्षीणमोहसयोगिरचलिनां योग एव मत्तयो यत्र स योगप्रत्ययो वन्द्यः । स च योग उपशान्तक्षीणमोहयोः प्रत्येकं नवथा-
 भवति, अष्टौ भनोवाग्योगा औदारिक्रपाययोगश्चेति । सयोगिवैवलिनस्तु योगः सप्तथा पूर्ववद्वत्तद्वयः । अयोगी तु मत्तया-
 मारादन्यक्त इति । उपसंहरन्नाह—'साम्बन्धे'त्यादि खलुरेवकार्थः, एत इति च गम्यते, ततश्च सामान्यमत्तया एव प्रवाष्टानां
 वृत्तानां भवन्ति, नान्ये इति । अत्र चोत्तरयेदानां सद्दहाया 'पणपण्य १ पण्य २ तिय ३ छदियचत्त ४ इगुचत्त ५
 छद्द ६ चउत्तहिया । दुजुआ य वीत्त ८ सोलस ९ दत्त १० नव ११ नव १२ सत्त हेऊ च १३ इति ॥ १ ॥ गाथाद्वयार्थः
 ॥ १४ ॥ १५ ॥ 'इदानीं होइ अह' ति द्वारप्रतिष्ठातान् विज्ञेयप्रत्ययान् विभिण्णिगुञ्जानिवर्धनावरणयोस्तावदाह—

भा० अट्टमि कम्मार्ण वंयो एक्केवयंमि गुणठाने । होइ इइय वयणार्ण अट्टाहारेण इय पुत्तं ॥ ११ ॥ एयद्दारस्स पयं
 होइ तवा इउणो य फिर दुहिया । सामग्वा य विसेत्ता होइ जहा इइ दारे दुवा ॥ १२ ॥ अट्टहं कम्मार्णं विसेसओ वंधेइउ (गन्तरच्च) ।
 पट्टणीयंमंतराइय इचाईहि उ गाहाई ॥ १३ ॥ चिन्निज्जस्संति तवो इह सामग्वा उट्टमई एवं । सामग्बंधेइऊ अट्टहवि एत्थ कम्मार्णं
 ॥ १४ ॥ एक्केसुगुणट्टाणे इह भणियवें ति तो इमं भणइ । चत्तपच्चओ वंयो इचाईगाहजुयलंति ॥ १५ ॥ सामग्बंधेइऊ

मिच्छन्तं अविराई कसाया य । जोगा य तस्य पदमे शुर्गमि चउपचओ वंघो ॥ ३६ ॥ मिच्छारहिओ उ उवरिम-गुणतिगे
 पंचमे त्रिपचइओ । किंतु तहि जो दुइओ हेऊ सो मीसओ होइ ॥ ३७ ॥ जेण किर पंचमगुणं विरयाविरयं तओ इमे
 भणियं । मीसगबीओ तिचउकसायजोगाभिहा हेऊ ॥ ३८ ॥ हुंतिउ शुद्धा जह संभवेण छट्ठाइसुहुभयंतसु । तिचउत्ता दो हेऊ
 तिनहे उवसंतभार्णि ॥ ३९ ॥ एगो उ जोगपचवंधो होई अबधु अजोगी । मिच्छाईहेऊण पुण्णए उत्तरपमेया ॥ ४० ॥
 मिच्छत्ताविराईकसायजोगमेयाण हुंति जहसंतं । पणवारसपणवीसं पनरसमेया गुणेसाह ॥ ४१ ॥ पणपन्न ? पन्न २ तिय
 छडियचत्त १ । ४ । इगुचत्त ५ छकवउसहिआ । दुजुया य बीस ६ । ७ । ८ । सोलस ९ दस १० नव ११ नव १२ सत्त १३
 हेऊओ ॥ ४२ ॥ जण्णवओ वंधो इयदारं अवसिंपति होइ जहा । इय दारं वंधेओ एयसत्तो इओ होइ ॥ ४३ ॥ सो वंधो
 एतेयं कम्माण विसंसंयहेऊहि । माणपओसाइहि जह होइ तहा भणइ इनिंद ॥ ४४ ॥

पटणीयअंतराइय उवघाए तप्पओसनिन्हवणे । आवरणदुर्गं भूओ वंधइ अचासणाए य ॥ १६ ॥

टी० इह शाकृतवादापेक्षाच विभक्तिव्यत्यादिना तत्सयं व्याख्याक्रियते । तत्रावरणद्विके-ज्ञानावरणदर्शनावरणरूपे,
 अत्र च ज्ञानस्य मत्वादेर्ज्ञानिनां साध्यादीनां, ज्ञानसाधनस्य च पुस्तकादेः प्रत्यनीकतया-अर्दानिष्टावरणरूपया ज्ञानावरणं
 फलं भूयो-अतितीत्रं वदतीति स्पष्टम् । तथा अन्तरायेण-भक्तानवक्षोपाध्यायलाभनिवारणादिरूपेण, उपधातेन-निर्मूलतो
 विनाशस्वरूपेण, तत्पदेणेन-ज्ञानादित्रिपये आन्तरागीतिरूपेण, निन्द्वेन-न प्रया तत्समीपेऽधीवशिद्भित्यादिरूपेण, अत्याघात-
 नया च-जात्याद्युदयदृष्टादिहीनारूपतया तीव्रं ज्ञानावरणं वदतीति सर्वत्र द्रष्टव्यम् । एतच्चोपलक्षणमात्रमवो ज्ञानावरणवादेन,

आचार्योपाध्यायाद्यविनयेन, अफालस्वाध्यायकरणेन, कालेन स्वाध्यायाविधानेन, प्राणिवयानृतमाणस्तेन्याव्राह्मपरिग्रहरात्रि-
भोजनादविरमणादिभिश्च ज्ञानावरणं वध्नातीत्याद्यापि वक्तव्यमिति । एवं दर्शनावरणेऽपि वाच्यम्, नवरं दर्शनाभिलाषो
वाच्यः, तद्यथा-दर्शनेन चक्षुर्दर्शनादेर्दर्शनेनां साध्यादीनां दर्शनसाधनस्य च श्रोत्रचक्षुर्नासिकादेः प्रत्यनीकतया तदनिष्टाच-
रणरूपतया दर्शनावरणं भूयोऽस्तितीव्रं वध्नातीत्येवमिहापि सम्बन्धः, एवमन्तरायादयोंऽपि हेतवस्तदुचितत्वेनोत्प्रेक्ष्य योज-
नीयाः । अत्रापुण्यलक्षणसाधयमी । तवोऽलसतया, स्वमशीलतया, निद्राबहुमानतो, दर्शनेनां दूषणग्रहणेन, श्रवणकर्त्तने-
त्रोत्पादननाशाच्छेदजिह्वाविकर्त्तनादिना, प्राणिवयादिभिश्च दर्शनावरणं वध्नातीत्याद्यापि वाच्यमिति मायार्थः ॥ १६ ॥ वेद-
नीयस्य दिविधस्यापि वन्यहेतूनाह—

भूयाणुकंपवपजोग-उज्जमो त्वंतिदाण गुरुभत्तो । वंधइ भूओ सायं विवरीए वंधए इयरं ॥ १७ ॥

टी० भूतेषु जन्तुष्वनुक्रम्या यस्य स भूतानुक्रमकः व्रतेषु-महाव्रतादिषु, येषु-चक्रवालसामावयार्थाचरणरूपेषू-
द्यतो व्रतयोगोद्यतः 'त्वंतिदाण' चि लुप्तमावयार्थोयत्वात् क्षान्तिदानवमित्यर्थः, गुरुभक्तश्च, किमित्याह-वध्नाति भूयो-अति-
तीव्रं सातयेदनीयम्, उक्तगुणवैपरीत्ये तु वध्नाति, किमित्याह-इवस्तसातवेदनीयमित्यर्थः । इदमुक्तं भवति-सानुकम्पतया,
दृढधर्मतया, संयमयोगकरणशीलतया, कषायजयतया, ययोदितदानश्रद्धालुतया, बालदृढश्लानादिवैद्यादृश्यकरणशीलतया,
मातापितृधर्माचार्यादिभक्तितः, जिनवैत्यपूजया, शुभपरिणामादिभिश्च सातयेदनीयं वध्नातीति । तथा निरनुक्रम्या, शीलव्र-
तादिविलोपतो हस्त्यंशबलीवर्हादिनिर्देयदमनवाहननिर्लाञ्छनीकरणादिभिः, परसंख्यलेशोत्पादनेन, सद्धर्मभूतयप्रमादितया,

कृपायोक्तदया, कर्पणभावतो मातापुत्रमन्त्रिणां दिग्यजननक्षया, प्राणिप्रादिभिश्च तीव्रपसादेदनीयं निर्वैतयतीति
 गार्ग्यः ॥ १७ ॥ योदनीयं दर्शनचारित्र्यमोदयेदाह द्विधा, तत्र दर्शनमोहेतूनाह-

अरहेतु सिद्ध चेदय तव सुययुक्ताहुसंघपटणीओ । बंधइ दंसणमोहं अणंतसंसारिओ जेणं ॥ १८ ॥

टी० अहेतुसिद्धर्चयत्तयः प्रवृत्तयुक्ताधुसुतानां प्रत्यनीकोऽवर्णवादाद्यनिवृत्तको वध्नाति दर्शनमोहं-मिथ्यात्वमोहनीयं
 कर्म येन किमित्याह-अनन्तसंसारिको येन बद्धेन भवति जीवः । अन्यचोन्मादेकनया, भार्यविप्रतिपत्त्या, धार्मिकजनसन्दूष-
 ण्या, अदेवगुह्यतपेषु देयगुरुचक्रबुद्ध्या, नारकसुरसिद्धादिविपरीतभावनया, वैश्यद्वयापहारसुनियतप्रवचनापञ्चाजनादिभि-
 स्तोत्रं दद्वंभमोदहृत्परपयनीति गार्ग्यः ॥ १८ ॥ इदानीं चारित्र्यमोहस्य-

प्रियकस्ताओ बहुमोह-परिणओ रागदोससंजुतो । बंधइ चरित्तमोहं दुविहंषि चरित्तगुणघाई ॥ १९ ॥
 टी० तीमाः कृपायाः क्रोधादयो यस्य स तथा मोदयन्ते तु विषयादेयात्मन्वो मतिभिन्नो विवक्षितः, ततश्च
 बहुमोहपरिणतो विषययुद्धिभिन्नमित्यतिरिच्यः, रागशब्देन वेदोदरितोपाः हास्यत्यादयो विवक्ष्यन्ते । द्वेषशब्देन च
 जुगुप्सादयस्तत्रोक्तस्वरूपाभ्यां रागद्वेषाभ्यां संयुक्तः, किमित्याह-वध्नाति चारित्र्यमोहनीयं-वक्ष्यमाणशब्दार्थं कृतिविधमि-
 त्याह-द्विरियमपि कषायचारित्र्यमोहनीयं नोक्तपण्यचारित्र्यमोहनीयं चेत्यर्थः, यत्कथमभूतमित्याह-चरित्रगुणं लब्धमपि हन्तीत्ये-
 वंगीलं चरित्रगुणानि, यद्विद्वि अयं च सामान्यार्थो विदोषतस्त्वैवमवगन्तव्यम्, कृपापचारित्र्यमोहनीये क्रोधादयश्चत्वारः कृ-
 पायास्तत्र च तीव्रकोपोपयुक्तस्तीव्र क्रोमेन वध्नाति । तीव्रमाणेषुक्ता तु तीव्रं मानमेवोपरचत्येवं मायालोभयोरोपि वक्ष्यम् ।

नो कृपायचारित्रमोहनीये नु वेदत्रयं दास्यपदं च, अत्रापि कोपनोऽहङ्कारी परदाररतिप्रियो व्यलीकभापी ईर्ष्यालुमयाप्रधान-
समाचारः स्वीयेदुपरचर्यति । ऋजुसमाचारो मन्दकोपो माद्वेषस्पन्नाः स्वदाररतिप्रियोऽप्यायावी पुरुषवेदं निर्वर्त्तयति । प-
शुनो निर्लाञ्छनवन्धतादनादिरतः स्त्रीणां नृणां वाऽनङ्गसेवनगीलः शीलव्रतमुस्थितास्त्रिण्डनां कुतुम्भ्यां भोगाभिलाषा-
दुत्पादनेन मार्गभ्रंशकारी वीर्यविषयरतिर्निपुंसकवेदं वध्नाति । स्वयं ह्यमनशीलः परांश्च दासयति बहुविधं च परविप्लवं क-
रोति, क्रन्दपरतिथ्य दास्यमोहनीयं वध्नाति । स्वयं च क्रीडयति दुःखानुत्पादकश्च रतिमोहनीयं वध्नाति ।
परेषां रतिविघ्नकरोऽरत्युत्पादकः पाषजनसद्वरविश्वरतिमोहनीयं वध्नाति । नष्टमृतादिषु स्वयं श्लोचति, परांश्च श्लोचयति
परव्यसतशोकाभिनन्दी शोकमोहनीयं वध्नाति । स्वयं विभेति परांश्च भीषयते भयमोहनीयं वध्नाति । स्वयं साधुजनानां क-
जुगुप्सते परस्य जुगुप्सामुत्पादयति परं परिवादविधिशीलो जुगुप्सामोहनीयमभिनर्त्तयतीति गार्थः ॥ १९ ॥ नारकादि-
भेदेनायुधतुर्धा तत्र नारकायुषो हेतूनाह—

मिच्छदिद्वी महारंभ-परिगाहो तिबलोहनिस्सीलो । निरयाउयं निबन्धह पावमइं रुधपरिणामो ॥ २० ॥

टी० भिष्याहट्टिः सद्धर्मदूरीकृतस्तथा यद्वाह्नौ बहुजीवविघातकत्वेनारम्भपरिग्रहो यस्य स तथा तीव्रानन्तानु-
वन्धिलोमो निःशीलो निर्मर्यादो व्रतनियममार्गेदूरीभूतश्चाग्निरिव सर्वभक्षीत्यर्थः । सदैव पापेऽप्यगमनायेयपानाभक्ष्यभक्षण-
हिंसादिलक्षणे मर्त्यैरस्य स तथा रौद्रपरिणामो गिरियेदमकषायैरौद्राध्यानशक्तिचेतोऽचिरित्यर्थः, स किमित्याह-नारकायु-
नितरां वध्नातीति गार्थः ॥ २० ॥ तिर्यगायुषः ग्राह—

उभयगणैःसो भवाम्-नासो गृहद्विषयमादित्यो । सहसीलो यः ससहो तिरियाहं बंधण जीवो ॥ २१ ॥

टी० उभ्यां भवतुं मोक्षद्वलेन दिशति, मार्गं च ज्ञानादिकं नात्रयत्पलपति, गृहद्वयो नाम उदायिदृष्याः कार्दिक-
रथात्माधिपार्थः सर्वेषु निगूहति यथा नापरः रुद्धिद्वि । गार्हपत्येन तु वरुद्धिद्वि गृहते । सहसीलो नाम बचसा मधुरः
परिणामे तु दारुणः । 'ससहो' ति रागादिवाचीणनिकरनियमाविचारः स्वच्छन्दः स्वयोजितोऽनालोचिताऽप्रतिक्रान्तो
जीवः शितियेवसरूपयोऽव्यारम्भोऽपि विषयगुणैः प्राप्तीति गार्थः ॥ २१ ॥ मनुष्यायुषः ग्राह—
पर्यङ्गं तपुकसाओ दाणरओ सीलसंजमचिहणो । मल्लिमणुणेहि जुत्तो मणुयाव बंधण जीवो ॥ २० ॥

टी० मरुत्या स्वर्गान्तरं तनुकपाणो रंशुरानिसमानरूपाय इत्यर्थः, उपलक्षणं चैतत्तत्र मरुत्या भद्रको विनीतः,
सतयोऽपस्तर इत्यपि द्रष्टव्यम् । यत्र नत्र वा दानरतः श्रीलसंयपरियुक्तस्तनुको हि कर्मसम्भवे देवायुर्वै वनीयादिति
भाः । किं यदुना । शान्तिविनयादिर्भग्यमैतदुचिर्तः कैश्चिद् गुणैः युक्तो जीवो मनुष्यायुर्वै प्राप्ति । ततोऽव्ययस्य नर-
कनिर्यायुः सम्भवादुत्तराणस्य तु सिद्धेः मरुलोकायुषो वा सम्भवाद्वा भय इति गार्थः ॥ २२ ॥ इदानीं देवायुषः ग्राह-
अणुवयमहरणहि य वालतवाकामनिज्जराए य । देवायं निवचइ सम्मादिदी उ जो जीवो ॥ २३ ॥

टी० अणुवयमहरणेन देवायुषः श्रमः सूचितः । स चारिश्चिन्तितो देवायुषितो वनातीति योगः ।
परावग्रणेन तु सरागमं यतो गृहीतः, सोऽपि देवायुर्वै प्राप्ति । वीतरागस्तन्निविष्टत्वादायुर्न वनात्येय । योजनपरिणाम
एव तस्य सच्यमानत्वादिति । गालनपोषाणेन त्वनधिगतपरसाधंरमाया अज्ञानपूर्वकनिर्गच्छितवयः मनुष्यत्वकटविशेषा विध्या-

दृष्टयो शुद्धान्ते । एतेऽप्यात्मगुणानुरूपं किञ्चिद्देवायुर्वैभ्रान्ति, न तु सम्यग्दृष्टिर्विद्विष्टमिति । तथा अकामस्यानिच्छतो निर्जरा-
 कर्मविचयनमकामनिर्जरा तथा च, एतदुक्तं भवति—‘अकामतृष्णाए अकामवर्धनवर्तसेणं अकामसीयायवर्दसमसग
 अपहाणगसेयजस्रमलपंकपरिगहेण दीहरोगचारगानिरोहवंपणयाए गिरितरुसिहरनिवडणयाए जलजलणपवेसअणसणाइहि य’
 उदकराजिसमानकपायस्ते तदुचितभुभपरिणामे च सति व्यन्तरादिप्रायोगं किञ्चिद्देवायुर्वैभ्रान्ते । सम्यग्दृष्टिग्रहणेन त्ववि-
 रतसम्यग्दृष्टिर्गृह्यते । सोऽप्यविराधितसम्यक्त्वगुणो देवायुर्वैभ्रान्तीति गार्थार्थः ॥ २३ ॥ नामकर्म यद्यपि द्वित्वत्वारिंशदादिभेदा-
 दनेकथा, तथापि धुभाभुभभेदविषयस्या द्विविधमेवेति । द्विविधस्यापि वन्यहंतूनाह—

मणयपणक्कापवंको माइल्लो गारवेहि पडिय्हो । असुहं वंधइ नामं तप्पडिक्खसेहि सुहनामं ॥ २४ ॥

टी० मनोवाकायवक्रः कपायवत्तृष्टयावैश्वपूर्वकचिन्तनभाषणवेष्टामष्टचिरित्यर्थः, तत्रापि मायाकपायस्याधिक्यप्रदर्श-
 नार्थमाह—‘माइल्लो’ चि सर्वत्र मायाप्रधानसमाचार इत्यर्थः । गारवेणु—ऋद्धिरससातलक्षणेषु प्रतिवद्धोऽगुभं—नरकात्ययशः-
 कोर्यकेन्द्रियज्ञात्यादिरूपं, नामकर्म यथाति । उक्तदोषप्रतिपक्षस्तु प्राज्ञमनोव्यापारादिभिर्देवगत्यादिकं धुभनाम यथात्ये-
 तदुक्तं भवति—कोधाद्युक्ततया प्राणिगणाद्रोषाद्वादिकर्चनया परवैरूपापादनेन, परनिरीक्षितमापितगत्यादिचेष्टोपहासेन,
 विशिष्टद्रव्यान्तर्गनकुद्रव्यविनयेण, स्वभासतो वर्णगन्धादिरहितद्रव्याणां कृमिमतदुत्पादनेन, कृत्रिमहेमरत्नघुष्टणयनसारादि-

१ अक मत् एणवाऽकामभुवयाऽकामग्रहचर्यणातेनाकामशीतवपदं रामनाकस्तान कस्येदजलमलषट्कपरिग्रहेण दीर्घरोमवा-
 रकनिरोधयन्ध । तथा गिरितरुशिखरनिपतनया जलज्वलनप्रवेशनावशानादेमिध्व ।

निरन्तेन, सर्वत्र विस्मयादिव्यवहारतया, प्राणिव्यादिप्रियाणाम् नाम निर्वर्त्तयति । निर्यये तु विपर्यय इति गार्थः ॥ २४ ॥

मोक्षस्य द्विविधस्यापि वन्यहेतुनाह—

अरहन्नाहसु भक्तौ सुतर्कं पयणुमाण गुणयेही । बंधद उच्चागोयं खिवरीए बंधइ अ इअरं ॥ २५ ॥

टी० अहंतादिशब्दाद् सिद्धाचार्योपाध्यायसाधुचैतानामन्येषां च गुणगतिष्ठानां भक्तः—बहुमानपरस्तया सूत्रहविः क्रियुक्तं भवति—निमग्नचमनरतं स्वयं पठति, परांश्च पाठयत्यर्थवच्च स्वयंभीक्ष्णं विमुञ्चति, परंश्च च व्याख्यानयति, अस्मत्पां या तत्सर्वनादिगतौ तीव्रबहुमानतस्तदुक्तमर्थं श्रद्धयानांऽपि सूत्रलविरस्तुच्यते । तथा प्रतनुमानो विशिष्टजातिकुल-
रूपैर्बंध्यादिसम्बन्धोऽपि निरहङ्कारः परापरिभवनीलः, तथा गुणप्रेप्सो यस्य यावन्तं गुणं पश्यति तस्य तमेव प्रेक्षते, दोषेषु सरस्वयुदास्त इत्यर्थः । गुणापिरेषु च नीर्वर्त्तय्या वर्त्तमानः परपरिवादादिदोषरहितश्च उच्चैर्गोवं वदति । भणितगुणविपर्यये तु नीर्वर्त्तनं वक्ष्यतीति गार्थः ॥ २५ ॥ साम्यतमन्तरायस्य वन्यहेतुनाह—

पाणिबहाईसु रओ जिनपूयामोवयममविम्वक्तो । अज्जेइ अंतरायं न लहइ जेणिच्छियं लाभं ॥ २६ ॥

टी० माणातिपातानृतभाषणादिरतौ जिनपूजाविघ्नकरः सावद्यादिदोषोपेतत्वाद् ग्रहिणाययेण अविययेत्यादि कुदे-
शनादिभिः समयान्तस्त्वचदूरीकृतो जिनपूजानियेक इत्यर्थः । तथा मोक्षमार्गस्य ज्ञानादेर्विघ्नकरस्तदोपाग्रहणादिना केन-
चित्प्रकारेण तस्य विघ्नं करोति । साधुभ्यो वा भक्तपानोपाश्रयोपकरणभेजनादिकं दीपमानं निवारयति । तेन चैतच्छ्रुता
मोक्षमार्गः सर्वोऽपि विशिष्टो भवति । तथा उपरेणामपि सत्त्वानां दानलाभभोगपरिभोगविघ्नं करोति, मन्त्रादिप्रयोगेण च

परस्य वीर्यमपहरति । हठाच्च उपन्यनिरोधादिभिः परं निश्चेष्टं करोति । वेदनभेदनादिभिः परस्येन्द्रियशक्तिमुपहन्ति स
 किमित्याह-अर्जयति-निर्जयति पञ्चमकारमप्यन्तरायं कर्म, येनाजितेन सता दानभोगादिलाभभीप्सित कञ्चित्तु लभत
 इति गायार्थः ॥ २६ ॥ तदेव सामान्यतो विशेषतश्च कर्मणः प्रत्यया निरूपितान्, साम्प्रतं द्वास्माद्यद्वये यत् प्रतिज्ञात 'चेमु
 वागेनैव कथं उदयमुदीरणमिति चे'त्यादि तत्प्रत्यये । तत्र वन्यस्थानानि तावन्मूलप्रकृतीनां चत्वारि भवन्ति । तद्यथा-
 सप्तत्रिषवन्धोऽष्टविषवन्धः षड्विषवन्ध एकात्रिषवन्धश्चेति । तत्र सूक्ष्मसम्परायादवार्क सर्वसंसारिणामाद्युर्वन्धकालादन्यत्र
 प्रतिपत्तमप्ययुर्वर्ज्याः सप्त कर्मप्रकृतीर्धृताः सप्तविषवन्धः । तेषामेव यथासम्भवमायुर्वन्धतमष्टविषवन्धः । सूक्ष्मसम्परायस्य
 त्वेकस्य मोहायुर्वर्ज्या षट्प्रकृतीर्धृताः षड्विषवन्धः । उपश्चातयोहादीनां त्वेकमेव सप्त वज्रतापेरुविषवन्धः । उदयस्थानानि
 तु त्रीणि भवन्ति, तद्यथा-अष्टत्रियोदयः सप्तत्रियोदयश्चतुर्विधोदयश्चेति । तत्रोपशान्तमोहादवर्गिणानामपि कर्मप्रकृतीनां
 वेदनादष्टत्रियोदयः । उपशान्ते क्षीणे वा मोहनीयसम्मणि सप्तविधोदयः । घातिकर्मक्षये चतुर्विधोदयः । उदीरणायां तु पञ्च
 स्थानानि भवन्ति, तद्यथा-अष्टविषस्योदीरणा सप्तविषस्य षड्विषस्य पञ्चविषस्य द्विविषस्य चेति । तत्र परिपूर्णा अष्टापि
 कर्मप्रकृतीर्लोदीरयतामष्टविषस्योदीरणा भवति । वक्ष्यमाणयुक्त्या तत्रापुप उदीरणायापगतयां सप्तविषस्य, वेदनीयायु-
 पोस्तुदीरणायापगतयां षड्विषस्य, वेदनीयायुर्मोहनीयोदीरणायां त्वपगतयां पञ्चविषस्य, नाभमोत्रे एव केवले उदीरयतां
 क्षीणमोहस्योगिरेवल्लिनां द्विविषस्योदीरणा भवति । तदुक्तं--^१ 'वेधद्वाना चउरो तित्ति य उदयस्स हुंति दाणाणि । पंच य

^१ यन्धस्थानानि चत्वारि त्रीणि चोदस्य भवन्ति स्थानानि । पञ्च चोदीरणाया मूलप्रकृतितु स्थानानि (संयोगमत

उदीरणाए मूलपयदीसु दाणाणि (संयोगं अगो परं वोच्छ) ॥ १ ॥ इयं च माया किञ्चिद्वाचनाभेदतः सूत्रेऽपि दृश्यते । किन्तु तत्रैव कृत्वात्र प्रत्यक्षं विधियते । स्वयं तुक्तानुसारको भागनीयेति । तत्र यद्योदेवं निर्देशं इति कृत्वा वन्यस्यानि तावदुल्लस्यतेऽपि चिन्तयन्-

भा० पङ्क्त्याय अंतरादय इवाह श्वारस्मादि गाहाहि । तासि अत्यो सुवभो अह य यणह जेसु ठाणेसु ॥ ४५ ॥ वंथं उदय-
मुदीरणाविहिं च पयस्स एस भास्त्यो । जेसु ठाणेसु गुणसन्निपसु वंथाइया हुंति ॥ ४६ ॥ तिसिखि दाराओ तत्थ वंथ-
ठाणा उ मूलपयदीणं । वंथट्ठाणा इयाए गाहाए आह तदि पढमं ॥ ४७ ॥ वंथुट्ठुदीरणाणं भावत्थोऽयं भणिज्झइ तत्थ ।
मिच्छादवंपदेऽहिं वासपुद्गलसमुगोव ॥ ४८ ॥ सबलोचि हु सुगल-निविप लोयम्मि छम्मजोणेहिं । इह कम्मवगणा
पुगलेहिं जीरस्स सबथो ॥ ४९ ॥ अग्गीअयणिंइ इव अन्नोद्यापुयससिस्सवंथो । वंथो भवइ तंस्सि जहदिहिंए अवट्ठाणे
॥ ५० ॥ पुगलाणं अपवत्तग-करणवित्तेसां सभावओ वापि । उदयप्पचाण विवाग-येणं होइ इह उदओ ॥ ५१ ॥ तंस्सिपि
पुगलाणं अत्तालपचाण उदयअवल्लिया । समदच्छिपाण जीव-पभावओ तत्थ दुरयाए ॥ ५२ ॥ जं किं उदयावल्लिए
पवत्तणं ता उदीरणा मणिआ । निन्हंपि य संबोओ (गं) पयपयस्सो सुगय एव ॥ ५३ ॥ पगच्छसगट्ठभेया वंथट्ठाणा हवंति ते
चउरो । चउसत्तअट्ठउदय-ट्ठाणा सत्तट्ठ छप्पं च ॥ ५४ ॥ दुत्ति य उदीरणाए इय भावणिआ उ विचिओ नेया । अह पनेये
पमणइ वंथुदयाईणि उ गुणेषु ॥ ५५ ॥

१ 'पन्थट्ठाणाचउरो' इति ग्रथिसंग्रहया ।

छसु ठाणगेसु सत्तद्विहं वंयंति निस्सु य सत्तविहं । छन्विहमेगो तिन्नेमंयंथाऽवंगो एगो ॥ २७ ॥
टी० मिथ्यादृष्टिसास्वादनावितदेन्निरवमचापयत्तगुणस्थानलसणेपु षट्ठु स्थानेषु वर्त्तमाना जीवाः सप्तविंश-
द्विंशं वा यन्त्रन्ति । तत्राद्युर्वेत्थाल्मदन्यत्रानुसमं सप्तविंशं यन्त्रन्ति । आयुर्वेत्थाले त्वापुषा सहाष्टविंशं यन्त्रन्ति ।
‘निस्सु य सत्तविहं’ ति चः पुनरर्थे, त्रिषु पुनः सम्यग्मिथ्यादृष्टयुर्वेत्तरणानिद्विचित्रादरगुणस्यानेषु वर्त्तमाना जन्तवः
सप्तविंशदेव यन्त्रन्ति । सम्यग्मिथ्यादृष्टिं तद्भावे पचमानो न त्रियते नाप्यायुर्वेत्ताति तत्स्वाभाव्यादितरयोस्त्वतिविशुद्ध-
त्वात् तद्वन्थाभाव इति । एकः पुनः सूक्ष्मसम्परायो मोहनीयायुर्वेत्तार्याः पठेय प्रकृतीर्केत्ताति । मोहनीयस्य वाद्वरसम्पराय-
हेतुत्वादस्य च तदभावादायुपसु घोळनापरिणामनिर्वर्त्तत्वात् चातिविशुद्धत्वात् तद्वन्थाभावः । अयस्सुपशान्तशीणमोह-
सयोजिनेवल्लिनो योगव्यापारादेकं सातावेदनीयं वन्धन्ति, न दोषाणि तद्वन्धहेत्वभावादिति । एकस्त्वयोजिनेवली योगव्या-
पारस्याप्यभावादवन्धक इति गार्थार्थः ॥२७॥ तदेवं सामान्यतो वन्धविशुद्धिगुणस्यानेष्वभिहितः । साध्यतं तेत्वेवेदोदयविधमाह-

भा० छत्तु पवमाइगाहाडमं तदिं छसु इमाएँ गाहाए । वंथ तदिं इगदुगवउपणछगसत्तसु गुणेसु छसु ॥ ५६ ॥ वंयंति
सगद्विहं आउयवंथो अ नस्थि सत्तविहं । अट्टविहमाउवंथे सत्त विअट्टमनवगुणेसु ॥५७॥ आउविणा तह सुहुमे मोहेण विणा
उ छथ वर तिन्नि । उवसेताइ सायं वंयंति अवंगो जोगी ॥ ५८ ॥

सत्तद्विहच्छ(विह)वंयगा चि वेयंति अट्ठां नियमा । एगविहवंयगा पुण चत्तारि च सत्त वेयंति ॥२८॥

टी० इह यथासम्भवं ये सप्तविंशन्धका अष्टविंशन्धकाः पट्टिपवन्धकाः पट्टिपवन्धकाश्चान्तरं मिथ्यादृष्ट्यादयः सूक्ष्मसम्परायान्ता

उदीरणाए मूलपयडीसु ठाणाणि (संजोगं अथो परं वोच्छे) ॥ १ ॥ ” इयं च गाथा किञ्चिद्वाचनोभेदतः श्रुतेऽपि दृश्यते । किन्तु मत्तपक्कवाद्य प्रत्यक्षरं विव्रियते । स्वयं वृत्तानुसारतो भावनीयेति । तत्र यथोद्देशं निर्देश इति कृत्वा वन्धस्थानानि तावद्व्युत्पत्त्यनेयु चिन्तयन्ति-

भा० पङ्क्त्यय अंतरादय इत्याद इगारसाहि गाथाहि । तासि अत्यो सुगमो अह य भणइ जेसु ठाण्हेसु ॥ ४५ ॥ वंधं उदय-
मुदीरणविहिं च एयस्त एस भावत्यो । जेसु ठाणेसु गुणसन्निपसुं वंशादया हुंति ॥ ४६ ॥ तिननिवि दाराओ तंत्य वंध-
ठाणा उ मूलपयडीनं । वंधट्टाण इयाए गाहाए आह तदि पढमं ॥ ४७ ॥ वंधुदुदुदीरणाणं भावत्योऽयं भणिज्जइ तंत्य ।
मिच्छइयंधेहिं वासपुत्तसमुगोव ॥ ४८ ॥ सबत्तोवि हु पुगल-निविए लोयम्मि कम्मजोयेहिं । इइ कम्ममगणा
पुगजेहि जीरस सबत्तो ॥ ४९ ॥ अग्गीअयपिढो इव अन्नोदाणुगमससिसंयो । वंधो भणइ तेसि जहद्विइए अवट्टाणं
॥ ५० ॥ पुगआणं अपयत्तण-करणविसंसा सभावओ रावि । उदयपत्ताण रिवाग-येयणं दोइ इह वदओ ॥ ५१ ॥ तेसिपि
पुगआणं अरालपत्ताण उदयआरुलिया । समइच्छियाण जीर-पभावओ तत्य दुइयाए ॥ ५२ ॥ जं किर उदयारुलिए
पयेसाणं सा उदीरणा भणिया । निन्दंमि य संजोगो (गं) एयपयत्यो सुगम एव ॥ ५३ ॥ एगळसगट्टयेया यधट्टाणा हंति ते
चररो । चरसत्तभट्टउदय-ट्टाणा सत्तट्ट उणंय ॥ ५४ ॥ दुन्नि य उदीरणाए इय भावणिया उ धित्तिओ नेया । अह पत्तेयं
पभणइ वंधुदुदुयाईणि उ गुणेसु ॥ ५५ ॥

छसु ठाणगेसु सत्तद्विहं वंधंति तिसु य सत्तविहं । छन्विहमेगो तिल्लेगंधगाडंधगो एगो ॥ २७ ॥
 टी० मिथ्यादृष्टिमास्वादानाविरतदेवविरतप्रपचायवगुणस्यानलक्षणेण पट्टु स्थानेषु वर्त्तमाना जीवाः सप्तविधम-
 प्रविधं वा वृत्तन्ति । तत्रापूर्वव्यकालादन्यत्रानुसमयं सप्तविधं वप्नन्ति । आयुर्वन्धकाले त्रायुषा सहाष्टविधं वध्नन्ति ।
 'तिसु य सत्तविहं' ति चः पुनरर्थे, त्रिषु पुनः सम्यग्मिथ्यादृष्टयपूर्वकरणानिष्ठविवादरगुणस्यानेषु वर्त्तमाना जन्तवः
 सप्तविधमेव वध्नन्ति । सम्यग्मिथ्यादृष्टिर्हि तज्ज्ञाये वर्त्तमानो न त्रियते नाप्यायुर्वध्नाति तत्स्वाभाव्यादितरयोस्त्वतिविशुद्ध-
 त्वात् तद्वन्ध्याभाय इति । एका पुनः सूक्ष्मसम्परायो मोहनीयायुर्वन्ध्याः पदेव मृकृतीर्वध्नाति । मोहनीयस्य वादरसम्पराय-
 हेतुत्वादस्य च तदभावादायुपस्तु 'घोलनापरिणामनिवस्यत्वादस्य चातिविशुद्धत्वात् तद्वन्ध्याभावः । जयस्तूपवान्तर्हीनमोह-
 सयोजिकेवलिनो योगव्यापारादेकं सातनेदनीयं वन्धन्ति, न श्लेषाणि तद्वन्धेत्स्वभावादिति । एकस्त्वयोजिकेवली योगव्या-
 पारस्याप्यभावादवन्धक इति गार्थः ॥२७॥ तदेवं सामान्यतो वन्धविधिगुणस्यानेष्वभिहितः । साम्प्रतं तैप्येवोदयविधिमाह-
 भा० छसु एवमाङ्गाहाछं तर्हि छसु इमाएँ गाहाएँ । वंधं तर्हि इगंदुगचउणछयसचसु गुणेसु छसु ॥ ५६ ॥ वंधंति
 सगद्धिं आउयबंधो अ नत्थि सत्तविहं । अट्टविहमाउबंधे सत्त तिअट्टमनवगुणेसु ॥२७॥ आउविणा तह सुद्धमे भोहेण विणा
 व छच तह तिन्नि । उवसेताई सायं वंधंति अवंधगो जोगी ॥ ५८ ॥

सत्तद्विहछ(विह)बंधगा वि वेयंति अट्टां नियमा । एयविहयंथा पुण चत्तारि व सत्त वेयंति ॥२८॥
 टी० इह ययासम्भवं ये सप्तविधवन्धका अप्रविधवन्धकाः पट्टिधकवन्धकाश्चानन्तरं मिथ्यादृष्ट्यादयः सूक्ष्मसम्परायान्ता

उत्तासो सर्वेऽपि नियमात्-निश्चयेन परिपूर्णं कर्माष्टकमपि वेदयन्ति, मोहादीनां तेषु क्षयाद्यभावादिति भावः । एकविध-
बन्धकाः पुनरुपशान्तशीर्णमोहसंयोगिवेचलिनघत्वारि सप्त वा कृम्याणि वेदयन्ति । तत्र यातिकर्मक्षयात् केवली चत्वारि
भवेयशाहीनि वेदयति । उपशान्तशीर्णमोहो तु मोहोदयाभावच्छेद्याणि सप्त वेदयत इति भावनीयम् । अपरं चेह वा
शब्दस्याव्ययत्वेनोक्तार्थत्वाद्विदमपि सचितं द्रष्टव्यम्, यदुतावुन्धकोऽप्ययोगी चत्वारि भवोपग्राहीनि वेदयतीति गाथायः
॥ २८ ॥ इदानीमुदीरणाविधिमाह-

भा० सत्तट्टगाहा उदओ तदि छसत्तट्टवंधा दससु । इगबंधा उवसंताईसुं तीसुं इह गुणेषु ॥ २९ ॥ उदओ मिच्छाई-
दससु अहुदयुवसमि लीणि सत्तेव । मोरविणा भुवमगहवउवःमा जोगजोगिमि ॥ ३० ॥ वासहो बहुअथो तो वासहा
इमि विवेय । अवंगो व जोगी येइ चत्वारि कृम्याणि ॥ ३१ ॥ उदयं भणिनु पभणइ ल्दीरणे मिच्छादिद्वि एमाई । गाहाणं
धवणेणं तस पुणो एस भावथो ॥ ३२ ॥ उदीरणाई आइइउउयणछसु सत्तट्ट तइए अट्ट । सगहनवदसगणेसुं वेयणियालय विणा
उथ ॥ ३३ ॥ दसमाइसु तिसु पंच उ मोहाउयेयरहिय वह लीने । जोगिमि य दो गोथं नां च अजोनि नोदीरे ॥ ३४ ॥

मिच्छादिद्विप्पभिई अट्ट उदीरंति जा पमत्तो ति । अट्टावलियासेसे तहेव सत्तेवुदीरंति ॥ २९ ॥

टी० पिथ्याहः प्रश्रुति शान्त्तमचसंभतो यावदद्याप्यायुल्लिखनक्षेप्यात्नीयमायुर्न भवति, तावत्सर्वेऽप्यमी निर-
न्तरमप्यापि प्रकृतीस्तीरयन्ति, नहुदीरणायोग्याथ्यवसायस्य सर्वेष्वपि भावात् । उदीरणास्वरूपं तु प्रागुक्तवद्भावनीयम् ।
आवलिकाशेषे स्वायुषि तदि का वात्ते-गाह- अदे-त्यादि-अट्टा कालतवधादास्या आवलिका अट्टावलिका ।

नामस्यापनाग्राहिकान्यदन्तेन कालरूपा आवलिनेत्यर्थः । सैवाद्वावलिकारोपे यत्र तदद्वावलिकारोपे तस्मिन्नावलिकारो-
 दोने आयुषि यथैव पूर्वमुदीरितवन्नस्तथैव ते उदीरयन्ति, किन्तु सत्तैव प्रकृतीर्न त्वायुःकृप । आवलिकारोपस्य तस्योदीरणायाः
 प्रतिपिद्धत्वाद्विदुस्तं भवति-ययुरस्स्यतिक्रमायुः प्रतिस्मयं वेदमानं तावदुदीर्यते, यावन्मरणसमये आपलिका रोपा तन्मात्रं
 न तदुदीर्यमाणमेव वेद्यते तत्सवाभाष्यादिति । एवमुत्तरत्रापि सर्वत्र भावनीयमिति । अत्र चाविशेषोक्तावपि सम्यग्भि-
 श्याहृष्टिष्टोदीरयति, न तु कदाचनपि सप्तेति विशेषो द्रष्टव्यः । सम्यग्भिष्याहृष्टायुष आवलिकारोपेताया अभावाद्,
 सदायुर्यन्तमुहूर्त्तावदेव एव तद्वापं परित्यज्य सम्यग्मरं पिथ्यास्त्वं वा नियमात् प्रतिपद्यत इत्यायुःकस्यावलिकारोपकालेऽसौ
 सम्पदष्टिर्गं स्यात् पिथ्याहृष्टिर्वा, न मिथ इति नास्य सप्तविधोदीरणासम्भव इति गार्थायः ॥ २९ ॥

आ० मिच्छादयमाहाए अह उदीरति इह च तुले यि । भीमसद्विवहोदीरणा व न इ होइ. सत्तविहा ॥ ३५ ॥ भिस्ते
 भिरसत्तर (भिरासा भिन्नेतत्तर) मुहुन्मेते व एह आङमि । सत्तविहउदीरणाया आवलिनेचा कहं तत्थ ॥ ३६ ॥ आवलियाए

अद्वागिसेसणा नामत्रणमार्णि । आवलियाण बुद्धासेण एतय कालावली गम्भा ॥ ३७ ॥

वेयणियाउपवज्जे छक्कम्म उदीरयति चत्तारि । अद्वावलियासेसे सुहुमो उद्देह पंनेव ॥ ३० ॥
 दी० वेदनीयायुषो वर्जयित्वा रोषाणि पट्ठमणि चत्तारो जना अग्रमत्तापूर्वकरणाऽनिष्टत्तिवादरसूक्ष्मसम्परायल-
 क्षणा उदीरयन्ति, अनिविष्टद्वयेन वेदनीयायुःकरोदीरणायोग्याच्यन्तयाभावादिह च सूक्ष्मसम्परायस्य पण्णामुदीरणा ताव-
 देव द्रष्टव्याः यावद्वापि मोहनीयमारलिकारोपं न भवति । तन्मात्रे तर्हि तस्मिन् किं करोति ? इत्याह-अद्वावलिकारोपे

आवलिक्कायात्रावदोमे मोहनीयकर्मणीति शेषः, सुखसम्परायः पञ्चैव ज्ञानदर्शनावरणनामनो ज्ञानशालक्षणाः प्रकृतीरदो-
रयति । आवलिक्कागतपोहनीयस्योदोरणाभावादिति गार्थाः ॥ ३० ॥

वेयणियाउयमोहे वज्ज उरेति दोच्चि पंचेव । अद्वावलियासेसे नामं गोयं च अकसाई ॥ ३१ ॥

टी० वेदनीययुगोहात् वर्जयित्वा शेषाणि पञ्च कर्मणि 'दोच्चि' चिह्नो उपशान्तशेषमोहावुदीरयत्तः । तत्र मोहनीय-
मुदयाभावावोदीरयतो 'वेद्यमानमेवोदीरयत्' इति वचनादेदनीययुगोस्तु कारणं पूर्योक्तमेव । ननु किं द्वायपि सदेवतान्युदीरयत्तः ?
नेत्याह—अद्वावलिकाद्ये आवलिक्काभावं प्रतिष्ठे ज्ञानदर्शनान्तरायकर्मणीति शेषः । नाममोत्राल्ये द्वे एव कर्मणी उदीरयति ।
का ! इत्याह—'अकसाई' इति न विद्यन्ते कषाया अस्तेति 'सर्ववनादे' राकृतिगणत्वान्यर्थीय इत् अकषायी क्षीणमोह इत्य-
र्थः । इदमुक्तं भवति—क्षीणमोहो ज्ञानदर्शनान्तरायाणि क्षययन् प्रतिसमं तावदुदीरयति, यावत्कैवल्ये चिन्मयासत्तावा-
वलिकाशेषाणि भग्नन्ति, तत् कर्मवज्जुदीरयन्नेव क्षयवत्यावलिकागतानामुदीरणाभावादिति तदा नाममोत्रयोरेवास्योदीरणा-
सम्भवः । उपशान्तमोहस्तु सर्वदा पञ्चोदीरयति, तस्य ज्ञानावरणादीनां क्षयाभवेनावलिक्कापेक्षाभावादिति गार्थाः ॥ ३१ ॥

उदरेइ नाममोए छक्कम्मयिचवज्जिया सयोजी उ । वट्ठो उ अजोजी न किञ्चि कम्म उरेरेइ ॥ ३२ ॥
टी० सयोजिकेवलौ पुनर्ज्ञानदर्शनान्तरणवेदनीयमोहनीयायुक्कान्तरायाणि पट्क्याणि वर्जयित्वा शेषे नाममोत्राल्ये
द्वे एव कर्मणी उदीरयति, वेद्यमानमेव वुदीरयते । तत्र यावच्चतुष्टयस्य क्षीणत्वोद्देशमेव नास्तीति कुतस्तदुदीरणा स्यादेद-
नीययुगोस्तुदीरणा प्रागेवोपस्तोति नाममोत्रयोरेवेदोदीरणा । 'वट्ठो उ' इत्यादि । तुः पुनरर्थे तस्य च व्यवहितसम्बन्धोऽ-

योगी पुनर्न किञ्चित्कर्मोदीरयति । कथम्भूतो वर्तमानो भवोऽप्राद्विह्मचतुष्टयोदयेऽपीति श्लेषः । ननु यदि तदुदयेऽसौ वर्तते तर्हि तानि किमिति नोदीरयतीति चेत् ? उच्यते-उदये सत्यपि योगसम्बन्धेनत्वादुदीरणायास्वस्य च योगाभावादिति भावार्थः ॥ ३२ ॥ तदेवं बन्धोदयोदीरणाः प्रत्येकं गुणस्थानेषूक्ताः । साम्प्रतं तासांमेव सम्भवत इयतीः प्रकृतीर्विभक्तस्त्वम-
क्रान्तेर इयतीर्विदयति, इयतीश्च उदीरयतीत्येवैलक्षणः संयोगः प्रतिगुणस्थानं पञ्चानुपूर्व्याऽयोजिगुणस्थानादासभ्य चिन्त्यते ।

भा० बंधाङ्गितां भणियं अह एत्यणुविण् गुणेऽपि । तिन्हपि य संजोमी इयदारं पभणई तस्य ॥ ६८ ॥

अणुदीरंत अयोगी अणुद्वयद्वयं च उच्यते गुणविसालो । इरियायदं न बंधइ आसन्नपुरकखडोसंतो ॥ ३३ ॥

टी० अयोगिकेऽगली गुणैर्दशनज्ञानचारित्रलक्षणैर्विदालो विरतीर्यः प्रकर्षमातु इत्यर्थः । स किमित्याह-उदीरणा-
विरितित्वादनुदीरयन्नेव चतुर्विधमप्यातिचतुष्टयमनुभवति-वेदयति । बन्धमात्रित्याह-‘इरियेत्यादि । ईरणमीर्या मिथ्या-
त्याविरतिक्रपापरहितः केवलयोगव्यापार इत्यर्थः, सैव ईर्ष्याजीवदृष्टमवेदो पन्था मार्गो यस्य वदीर्यापन्था ईर्ष्यामन्त्ययं साता-
वेदनीयमित्यर्थः, तस्मिन् पूर्वैरुपशान्तमोहादिभिर्विदं अयं पुनस्तदपि न वदति, तत्प्रत्यययोगव्यापाराभावात् । कथम्भूतः
सन्नित्याह-‘आसन्ने’त्यादि । इह सन् पदेन मोक्ष उच्यते तस्यैव वस्तुष्ट्या सत्त्वात् । संसारावस्थात्रिदोषा हि सर्वे कर्ममल-
पटलाच्छादितत्वात्, स्वरूपाभावरूपत्वात्, आसन्नः जीवानां वस्तुतोऽसत्तत्त्व एव मोक्षपर्यायस्तु कर्ममलपटलत्रिनिर्मुक्तत्वात्,
स्वरूपलाभरूपत्वात् सन् उच्यते ततश्च ‘पुरस्वसदो’ इत्युकारस्यांलासिफलादासन्नः पुरस्कृतोऽप्रीकृतः सन् मोक्षो येन स आम-
वपुरस्कृतः सन्, इदमुक्तं भवति-आसन्नमोक्षसत्ययोगिभ्वली अवन्मकोऽनुदीरयंश्चतुर्विधं वेदयतीति गार्थायः ॥ ३३ ॥

भा० भ्रन्तोगिरिमाहिषं मायागंयं नि नेर वंदेह । आसन्न निषट्वत्तौ पुरवत्सदो समुदो य कथो ॥ ६९ ॥ भंतो
पोरसो जेनं सो भ्रातन्पुरवत्सदोसेनो । युगद पुरवत्सदो इह सवे ओ (३) लग्गणविहीणो ॥ ७० ॥

इरियाएमाउत्ता चत्सारि २ सग नेव वेयेति । उडरिति दोन्नि पंच व संसारयम्मि भयणिउजो ॥ ३४ ॥

टी० अनुस्वारस्य आसणिऊरादीर्यप्ये मानाउदनीयरूपणायुक्ता ईयपिषाद्युक्ता-सातउदनीयरथका उपक्षालंशीण-
मोरसयोंगितेजीन इत्यर्थः । अभी सानवयक्ताः गन्तो यंपासभयं चत्सारि वा मग्न या रुग्माणि रंदयन्ति । तत्र सयोंगितेक्की
पत्तारिपेट्ठानि, इतरों तु मोहोदयरहितत्वावृत्तेति । उदीरयन्ति पुनर्यथासम्भवं दे पच्च वा रुग्माणि । सयोंगितेक्की नाम-
गोआग्नेदे पा रुग्मणी उदीरयति । नया शीणमोहोऽपि ज्ञानदंदनावणान्वरायेप्यावन्ति काउविष्टेषु पच्च उदीरयति, नतः परं
पूर्वोक्तपुण्यादे परोदीरयति । उपधानमोहस्तु संयदा पद्यैरिव । इदमुक्तं भवति-उपधानमोहः मानयेते रान् सप्तकृतोवंदयति,
पच्च उदीरयति । शीणपोरस्तु सानदेकं पन्नु सप्तकृतोवंदयति, पच्च दे वा उदीरयति । सयोंगितेक्की तु सानमेकं वत्ताति,
तच्चारि परोपघाहीणि रंदयति, दे नामगोत्रे उदीरयतीति । अथ त्रासद्विरूपाह-संसारगत-भंगारसेण संसारविषये वा भ्रन्तनीयो-
रिक्करनीयोऽतावगान्नादिः कस्यपिदस्ति ममाः कस्यचिद्यास्तीत्यर्थः, शीणमोहसयोंगितेक्कीनोनीलि पुरतः संसार-
संसारिउक्तरात् । उपधानमोहस्य तु स्यादपुल्लट्टन अपादेपुल्लट्टनपरावचमंसारितादिनि मायार्थः ॥ ३४ ॥

भा० इरियावमाउता मज्जोगिस्सीणोरमंगा यणिपा । जोगि चउ खीणवसमा सग येयोदीरणाए उ ॥ ७१ ॥ जोगी
दो मीनो पुल आरणदुंगमि णिगणमम्मि । आग्निया अपविट्ठे षण तट्टवरि टुडुदीरे ॥ ७२ ॥ संसारयम्मि ति य

संसारप्रपञ्चविसयमि धयणिज्ज्ञा । उवसंतो संसारी, सजोगि स्त्रीणा अमंसारी ॥ ७३ ॥

उष्णच उरंतरतो वंघइ सो छविहं तणुफल्माओ । अट्टविहम्णुहवंतो सुक्कज्झाणे उहइ कम्मं ॥ ७५ ॥

द्वी० पूर्वोक्तस्वरूपस्तुक्कपायः-सुक्ष्मसम्परायः पूर्वोक्तपुत्रवत्येव पट्टिधं पञ्चविधं वा उदीरयस्मद्विधं चानुभवन् षड्वि-
धमुक्तस्वरूपं वदन्ति । स च तस्याभवस्थायां किं करोतीत्याह-वियक्तित्वस्यार्च्छुल्लुध्यानेन प्रतिसमयमनन्तगुणं कर्म
निर्दिशति । येजिव्यवस्थितस्य हि जन्तोर्द्वयोश्च-यान्द्वयमपि लघुचूर्णयोश्चाभिप्रायेणाविरुद्धमिति शुल्लुध्यानस्यापि ग्रहणं
मिह न विरुध्यते । उक्तं च-“सर्वेष्वप्यपरिहिया मुणओ स्त्रीणोवसंतमोहा य । उज्जायारो नाणयणा धम्मज्झाणस्स निदिट्ठा-
॥१॥ एए चिय पुढाण पुढयरा सुण्णसत्तयसंययणा । दुण्ह सयोमाज्जोमा सुकाण पराण केवल्लिणो ॥ २ ॥” अममत्तमुनयः
सामान्येन क्षमना उदशमकाश्च धर्मध्यानध्यातार इति प्रथममाधाभावार्यः ॥ ये धर्मध्यानध्यातार इति उक्ताः, एत एव
'पुढाण'सि पूर्वयोः पृथगन्तवितर्कसंचितार्कविवर्तकाविचारलक्षणयोः शुक्लध्यानाद्यभेदयोः ध्यातारः, किं त्वयं विशेषः
पूर्वपराधर्तुदशपूर्वविदस्तदुपयुक्ताः । इदं च विशेषणमपचक्षुनीनां, न निर्ग्रन्थानां, मापहृषमरुदेव्यादीनामपूर्वविदामपि
शुक्लध्यानोपपत्तेः । शेषं सुगमम्, नवरं द्वयोः परयोरन्त्ययोः मूस्मक्रिगानिष्ठसुपरतत्रियाप्रतिपातिलक्षणयोः शुक्लध्या-
नमेदयोः सयोग्ययोगिकंचालिनी यथासङ्ख्यं ध्यातारमिति द्वितीयमाधाभावार्यः । तदेव संप्रकोपप्रमकयोः शुक्ल या-
नस्याप्युक्तत्वाच्चैह शुक्ल ध्यानग्रहणं विरुद्धम् । वृहच्चूर्णयोश्चाप्यसदु सरागस्य सुक्ष्मसरागस्यापि धर्मध्यानमेव । यत्पुनरिद

शुक्रभ्यानाभिधानं तदामश्ववीतरागभावनस्योपनसतो द्रष्टव्यम् । चीतरागस्यापीत्यं शुक्रध्यानसम्भवः । “तुवंसतो उ
पुहुत्वं, शायद् ज्ञाने विद्यकसद्विचारं । स्वीणकसाओ शायद् एगचवियकमविचारं” १ ॥ मुद्रुमकिरियं सजोगी शायद् ज्ञानं
तु नराध्वान्यमि । केवदिअजोगीनिचिं शायद् ज्ञानं ममुच्छिद्यं ॥ २ ॥ इत्यलं विस्तरेण ! शेषं दृढचूर्णितः स्वयमेवाव-
गन्तव्यम् । अत्र च वचचिदन्त्येन शेषं नियमयति । केवचित्तु शेषेण कथमिति सर्वथाऽप्यभिधानेऽविरोधादिति गार्हार्थः ॥ ३५ ॥

‘मा० मुद्रुमोऽद्वयेगो इह मुक्यज्ञानेण दृष्ट क्रमं ति । जं-तुत्वं तं आमश्ववीतरागचणमवेक्स्व ॥ ७४ ॥ दृढममहा
ज मुद्रुमस्स उ धम्मज्ञानमेवेणं । होई एवं पुन गुरुत्तुनिभिपायओ वुत्तं ॥ ७५ ॥ लहुत्तुमिभिपायणं मुक्यज्ञान आरय
दुमेयं । न विरुद्धं पुवधराण होइ मुत्ते नओ भणिय ॥ ७६ ॥ मवप्पमायधरिहिया मुणओ स्वीणोवसंतमोहा य । शायारो
नाणयणा धम्मज्ञानस्स निविद्धा ॥ १ ॥ एए विय पुवाणं पुवधरा सुप्पमत्थमंपयणा । दुन्द सजोगाऽजोगा मुक्काण पराण
केवकिणो ॥ २ ॥ इयगाहाणदुगस्स उ भाक्तयोयं नरा उ अपमत्ता । स्वगोवसायवा विय धम्मज्ञानस्स शायारो ॥ ७७ ॥
सकप्पमायधयाहाए यइमो उ होइ भाक्तयो । आह एएविय गाहाइ होइ एत्तो तं भाक्तयो ॥ ७८ ॥ जे धम्मज्ञानयाग उ एएविय
ते दि वेव पुवाणं । आइमगाणं मुक्किल्लज्ञानयेयेयाण दुन्दरि ॥ ७९ ॥ हुंतीह शायगा किं तु पुवचउदसवरा उ अपमत्ता ।
एयं विमोसणं अप्पमत्त-साहुण नेयव्वं ॥ ८० ॥ नो निमायाणं जे गासतुसमाइयाण साहुणं । अपुवधराणवि होइ मुक्कज्ञानस्स

“ १ उपपत्त्यन्तु पृथक्त्वं दद्याति ध्यानं चित्तवृत्तविचारम् । क्षीणकषायां द्वायति एकस्थवित्तवंमविचारम् ॥ १ ॥
सुप्रमर्षियं सयोगी द्यावति ध्यानं नु चरमकाले । अयोगिनेऽकलो नियं द्वावति ध्यानं समुच्छिद्यन्नक्रियम् ॥ २ ॥

उवउनी ॥ ८१ ॥ दुःखं उ मुक्ताणामन्तिमेषाण जोमजोगिनिषा । श्यारो एषचिय दुःखमाहाइसत्यो ॥ ८२ ॥
उवसनी उ पुहुत्तं श्याइ श्राणं वियक्खीयारं । लोणकसाओ श्याइ एणचवियक्खविचारं ॥ ८३ ॥ सुहुमकिरियं सजोगी
श्याइ श्राणं तु चरमक्कालम्मि । केवल्लजोगिनिचं श्याइ श्राणं समुच्चियं ॥ ८४ ॥

अट्ठविहं वेयंता छट्ठिक्कहसुइरंति सत्तं वंधंति । अनियदी य नियदी अपमत्तजइ य ते तित्ति ॥ ३३ ॥
दी० अनिट्ठित्तिनट्ठत्तयमत्तयत्तयत्तयोऽपि ते पूर्वोक्तस्वरूपाः परिपूर्णमविवं वेदयन्तः पट्ठियमापुबंदनीयवर्जं प्रकृति-
पट्ठुदीरयन्त्यापुर्वीं प्रकृतिसत्तकं तु वप्नन्ति । नन्वमस्य आपुरपि वप्नतीति तस्य किमित्पट्ठिविधोऽपि बन्धो नोक्तः
सत्यं, किन्तु नासौ स्वयं वदन्धमारभ्यते । अपि तु ममत्तैवैवार्थं कदाचित्समर्थयत इति श्रापनार्थं सतोऽप्यविवक्षा । 'अप्रम-
त्तयनिध' इति सूत्रे चक्ष्वात्सोऽप्युक्तो द्रष्टव्य इति नापार्थः ॥ ३६ ॥ तदेवं पद्यामुपूर्वा प्रायो नामग्राहमयोगिक्वैवलिन

आरभ्याममत्तपर्यन्तं बन्धादिभिः संयोगभिधायकस्तनानां सामान्येन युगपद्विचरार-

भा० आजयबंधारं पमत्तारणे करिणु अपमत्ते । गणम्मि समत्थेई जइ विहु कयावि किर तहवि ॥ ८५ ॥ न
भणिज्जइ अहविहबंधो ति अहवा वसइओ सोऽवि । इह भणिओ दट्ठवो एवं पच्छाणुपुवीए ॥ ८६ ॥ बंधाईयसंजोगं
अपमत्तं भणितु अह तण । मिच्छासासाइयाण छगुणारं भणइ संजोगं ॥ ८७ ॥

अवसेसट्ठविहकरा वेयंति उदीरया विं अट्ठणं । सत्तविहगा वि वेहंति अट्ठगसुरणे भज्जजा ॥ ३७ ॥
दी० अवरोपा ये भणित्तरोपा मिध्याहृथादयः प्रमत्तावसानास्ते अपिबिं कुर्वन्तीत्यभिधानलक्षणत्वात् दृष्टादीनां

अल्पेष्टविधकरा अष्टविधका सन्तः किमिच्छाह-वेदयन्त्यष्टाविनि गम्यते । उदीरका अव्यष्टानामेव । ननु सप्त किमिति नोदीरयन्तीति चेत् ? उत्त्यते, सप्तविधोदीरणा हि वेद्यमानाद्युप आवलिकाप्रवेशकाल एव प्राशुक्ता, सा चाष्टविधं बध्नातां न सम्भवति । अष्टविधबन्धो ह्यलुक्क्यकाल एव भवति नान्यदा, आलुक्क्यश्च वेद्यमानायुस्त्रिभागे त्रिभागत्रिभागे वा यावद-न्यामुहूर्त्तं शेष एव सति भवति, तदा चाष्टविधस्यैवोदीरणा । अतो युक्तमुक्तमष्टविधं बध्नतोऽष्टानामेवोदीरका इति । अत एव चात्र बन्धादिसंयोगविन्ताषाः प्रत्येकचिन्तातो व्यक्तो विज्ञेयः समुपलक्ष्यते । प्रत्येकचिन्तायां सप्ताष्टविधबन्धस्य सप्ताष्टवि-धोदीरणायाश्चाभीयां सामान्यैर्बोक्तत्वादन तु संयोगचिन्तायामष्टविधं बध्नतामष्टविधस्यैवोदीरेणेति विज्ञेयव्यवस्थापितत्वा-मिति । 'सत्तविहतावी'त्यादि । सप्तविधमपि बध्नन् इतितात्पर्यम्, वेदयन्ति तावदष्टविधमेव । 'उदीरणे भज'ति । उदीरणामाश्रित्य सप्तत्रिपमष्टविधं वा उदीरयन्ति वेद्यमानाद्युप आवलिकाप्रवेशकाले व्यापुर्ववेत्तात् सप्तविधं, ततोऽन्यत्राष्टविध-मित्यर्थः । अपरं चेह सम्यग्विद्व्यष्टाष्टाष्टविधवहितत्वात् सर्वदेव सप्तविधं बध्नाति, अष्टविधं वेदयत्युदीरयत्यपि । प्राशुक्तयु-क्त्याष्टविधमेव न कदाचिन्सप्तविधमपीति द्रष्टव्यम् । एतच्च गुणस्थानकानि भूम्यादावालिख्य यत्रकं कृत्वाऽवहितधिया सर्वं प्रावनीयमिति गार्थार्थः ॥ ३७ ॥ तदंतावता 'बन्धं उदयं उदीरणविहिं विष्णुंषि तेति संयोगमि'ति व्याख्यातम् । सामान्यं बन्धविधानद्वारम् । तत्र बन्धविधान् बन्धमेदं दृश्यते-स च मोदकदृष्टान्तेन प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशलक्षणः प्राद-क्षित इति । पूर्वं प्रकृतिबन्धो वक्तव्यस्तस्य च चत्वार्यनुयोगद्वाराणि । तद्यथा-प्रकृतिवर्णना, साधादिप्ररूपणा, भूयस्कारादि-प्ररूपणा, स्वाभिन्नप्ररूपणा चैत्यतः प्रकृतिवर्णना तावदुच्यते-तत्र कर्षणो ज्ञानावरणार्थः स्वभावविशेषाः प्रकृतय उच्यन्ते ।

नाथ मूलोचनेनादृष्टिं प्रवृत्तिः । काः पुनस्ता इत्यादिवाह-

भा० अवसंज्ञा किञ्चिद्वै पयस्यंता उ तेष्टुवि अद्वयं । सगंधंता वि अद्वयंति य उदीरणे भज्ता ॥ ८८ ॥
प्रेतमात्रआउस्ता-दलियाए पविसकालमि । सत्तविहा आउपिणा सेसगकालमि अद्विहा ॥ ८९ ॥ आठयंथविरहिओ
मिरसो कंथेइ सत्त पंथइ य । उदीसइ अद्विहं न कयइ उदीरइ सत्त ॥ ९० ॥ तिहं पि य संजोगो दारंति भणिनु संपयं
भणइ । यंथविहाणदारं विहाणसदो उ मेयसो ॥ ९१ ॥ नेओ तहि दारां चचारि महययाइ पयाइ । पयइहीअणुभाग-
एपसवंपाभिहाणइ ॥ ९२ ॥ हुंति तहि पयइयभिचलन्हमवोइणत्यमेय दुहा । मेयमइदंतं वययंति जह मोयगो कोइ
॥ ९३ ॥ बायावहाएवत्थूनिपंओ इणइ पंथइए वांय । एवं पित्तसिलेसमवहारिदेहि निपंओ ॥ ९४ ॥ पित्तसिलेसं अवहणइ
सोचि द्विइए उ ओचि दिग्गमेगं । चिह्न अन्नो दिग्ग-माई वा जावमासाइ ॥ ९५ ॥ कालं पविचिह्न नो परेण सविणा-
समेइ तह सोचि । अणुभावेण सिणिद्धत्तण-महुरत्तणणेणं च ॥ ९६ ॥ कोइ इगणुणुभाओ अओ दुतिमाइसंखगुणंभाओ ।
तह कोचि कणिक्काइय दवप्पमाणपसेहि ॥ ९७ ॥ कोइ इगपसइमाणो अवरो दुतिपसइमाणो होइ । एवं इह कम्मपि दु सन्ना-
णावरणमाईहि ॥ ९८ ॥ बहुपुमलेहि जणियं पयईए किंचि नाणमावरेइ । किंचि दंसणं किंचि सुहइस्वे जणइ एमाई ॥ ९९ ॥
विइए तांपिय तीमं कोडाकोडाइ कालपरिमाणं । अणुभावेणं तं पिहु इगदुद्धाणगत्तिवाणं ॥ १०० ॥ पेदयरंमंदिवाइरसजुयं तं पि
किल पसेहि । अपवहुपसेहि विण्णं रोइ कम्मं तु ॥ १ ॥ अह पढं वचओ पयडियंथो तहि च चत्तारि । अणुओग-
दुवाराइ तहि पढं पयडिक्कणया ॥ २ ॥ दुइयं सायाइरुक्कणा उ तदयं तु भूयकारइ । वज्जणया तह दुइयं सामित्तंरुक्कणा

नैव ॥ ३ ॥ इदं पत्नरसगारादि भणित्स्मदय तस्य पयदिवेचमि ।

नाणरस दंसणरस य आवरणं देयणीयमोहणियं । आउयनामं गोयं तदंतरायं च पयडीओ ॥ ३७ ॥

पंच नव दोन्नि-अष्टावीसा चउरो तदेव चायाला । दोन्नि य पंच य भणिया पयडीओ उत्तरां चेव ॥ ३८ ॥

टी० अत्र प्रथमाया ज्ञानावरणाया अष्टौ मूलमकृतय चक्काः । द्वितीयायाया तु प्रतिमूलमकृतिसम्भविन्यो यथा-मदम्यं पञ्चादिना उत्तरमकृतय इति सङ्ख्यायर्थः । अपुना गावाद्योपि दृष्टानामेव प्रकृतीनां समुत्पत्तिर्ना क्रियते । तत्र ज्ञान-स्यावरणं पञ्चधा भवतीति सम्बन्धः, तद्यथा-आमिनिबोधिज्ञानावरणं, श्रुतज्ञानावरणं, अविधिज्ञानावरणं, मनःपर्याय-ज्ञानावरणं, वैचल्यज्ञानावरणं चेति । दर्शनस्यावरणं नवविधं, तद्यथा-निद्रा, निद्रानिद्रा, प्रचला, प्रचलाप्रचला, स्त्यानर्दिः, चक्षुर्दर्शनावरणं, अचक्षुर्दर्शनावरणं, अवधिदर्शनावरणं, वैचल्यदर्शनावरणं चेति । वेदनीयं द्विधा, सातयेदनायमसातवेदनीयं चेति । मोहनीयमष्टाविधा, तत्र निमो दर्शनमोहनीयमकृतयस्तद्यथा-मिथ्यात्वं सम्यगिष्यत्वात्वं सत्यकत्वं चेति । चरित्र-मोहनीयमकृतयस्तु पञ्चविधाति, तद्यथा-षोडश कथायाः, नव नाकथायाः । तत्र कथायाः-अनन्तानुबन्धी क्रोरो मनो माया लोभश्च, एवमनस्याव्यानावरणप्रत्याग्यानावरणसञ्चलना अपि प्रत्येकं चत्वारो वक्तव्याः, सर्वेऽपि षोडश । नव नोक्तथाया इमे-स्त्रीपुंनपुंसकलक्षणं वेदत्रयं, हास्यरत्यतिशोकभयंशुष्णालक्षणं हास्यादिषट्कं चेति । सर्वा अध्याष्टाविंशदि-मोहनीयमकृतयः । आपुष्पकं नारकतिर्षद्विषणुव्येदत्रायुःकर्मदाचतुर्धा । नाम द्विवत्त्वार्तिशेदेयम् । तत्र चतुर्दश पिण्डमकृतयः, अष्टाविंशतिः प्रत्येकमकृतयः । तत्र पिण्डमकृतयो गतिनाम, जरीरनाम, आतिनाम, अक्षोषादनाम, यद्गलनाम, कन्यननाम,

संहनननाम, संस्थाननाम, वर्णनाम, गन्धनाम, रसनाम, स्पर्शनाम, आनुपूर्वीनाम, विहायोगतिनामेत्येताधनुर्दशापि पिण्ड-
मकृतय उच्यन्ते । गतिनायादिभिर्विषयमाणचतुरादिभेदानामत्र पिण्डनन्तमतिपादनादिति । प्रत्येकमकृतयस्त्वष्टाविंशतिरिनाः-
त्रसनाम, स्यावरनाम, वांहरनाम, दूषननाम, अपयतिनाम, प्रत्येकनाम, साधारणनाम, स्थिरनाम, अस्थिरनाम,
शुभनाम, अशुभनाम, सुभगनाम, दुर्भगनाम, सुस्वरनाम, दुःस्वरनाम, आदेयनाम, अनादेयनाम, यदाःकीर्तिनाम, अयदाः-
कीर्तिनाम, अशुक्लघुनाम, उपघातनाम, परघातनाम, उच्छ्वाससनाम, आतपनाम, उद्योतनाम, निर्माणनाम, तीर्थकरणनाम
चेति । एव सर्वा अप्येता द्विचत्वारिंशन्नाममृत्तयः । उपलक्षणे चैताः सूत्रे प्रोक्ताः विवक्षान्तरेण हि सप्तपष्ठिरपि नाममकृतयो
भवन्ति, तथा त्रिनवतिर्युक्तरज्ञां च । तत्र सप्तपष्ठिर्भेदा गत्यादिपिण्डमकृतयो नरकगत्यादिभेदेन भिद्यन्ते तदा भवन्ति ।
तद्यथान्यगतिनाम चतुर्द्धा, नरकगतिनिर्यगतिमन्यगतिदेवगतिनामभेदादिति । जातिनाम पञ्चया, एकेन्द्रियद्वीन्द्रिय-
त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियजातिनामभेदादिति । शरीरनाम पञ्चधा, आदारीकृत्यारक्षेत्रमकार्मणनामभेदादिति । अङ्गो-
पाङ्गनाम त्रिधा-आदारीकृत्यारक्षेत्रमकार्मणनामभेदादिति । बन्धनसंज्ञातनामकर्मणी अत्र पते न युजेते, तयोः शरीरा-
श्रितत्वाच्छरीरनामान्तर्गतत्वेन विवक्षितत्वादिति । संहनननाम षोढा, वज्रभननाराचकृपभननाराचनाराचार्द्धनाराचकीलिका-
सेवार्त्तसंहनननामभेदादिति । संस्थाननाम षोढा-सप्तचतुरस्रन्यग्रोष्पमिण्डलसाट्टिचामनकुन्तद्रुण्डमंस्थाननामभेदादिति ।
वर्णगन्धरसस्पर्शा अत्यत्र पक्षे मेदरहिता एव एकेकस्वरूपाश्चतारो गृह्यन्ते । आनुपूर्वी नाम चतुर्द्धा, नरकतिर्यग्मनुष्यदेवा-
नुपूर्वीनामभेदादिति । विहायोगतिनाम अथश्रस्वविहायोगतिनाम चेति । एवमेते एकोनचत्वारि-

रिङ्गुत्तरादिपिण्डमकृतिभेदा अनन्तरोक्तैस्त्वसनमादिप्रत्येकमकृतिभेदेष्टाविंशत्या सह नाममकृतीनां सप्तपञ्चिभवति । त्रिन-
वन्ति यदा श्रीरानाभः पृथगौदारिकबैज्रियाहारकतैजसकर्मणव्यनभेदाद् बन्धननाम पञ्चवा विवक्ष्यते । सङ्घातनामापि
जरीरपञ्चकमेनाद् पञ्चधा, एवमेता दश । वर्णनामापि कृष्णादिभेदाद् पञ्चधा, गन्धनाम सुरभिदुरभिनामभेदाद् द्विधा, रस-
नाम तिक्तससदिभेदाद् पञ्चधा, स्पर्शनाम कर्कशनामादिभेदद्वया, एवमेता विंशतिप्रकृतयः । एतासां पञ्चाद्वर्णगन्धरसस्पर्शानां
सामान्यतश्चतुर्णां सप्तपञ्चिषेऽपि गृहीतत्वात् तदस्यैव शेषाः षोडश स्वीसां मीलने षड्विंशतिर्भवति । ततः पूर्वोक्तायाः
सप्तपञ्चिष्ये चतस्रस्तैरे नाममकृतीनां त्रिनवतिर्भवति । इह च प्रकारान्तरविवक्षया बन्धननाम पञ्चदशविधमपि भवति,
मगधा-औदारिकौदारिकव्यननाम औदारिकतैजसव्यननाम औदारिककर्मणव्यननाम औदारिकतैजसकर्मणव्यननाम
एवं वैक्रियाहारकयोरपि त्रयोक्ते चत्वारि २ कथयानि वक्तव्यानि । केवलमौदारिकस्थाने वैक्रियपाहारकं च वक्तव्यम् । तथा
तैजसव्यननाम तैजसकर्मणव्यननाम कर्मणव्यननामोपमेयमेताः पञ्चदश बन्धननामप्रकृतयः । अत्र च सामान्यत
औदारिकादिगन्धपञ्चकस्य त्रिनवतिमयैर्दूमेव प्रक्षिप्तान्वाच्छेषा दश प्रक्षिप्यन्ते । जातं नाममकृतीनां द्युष्टराशत् । गोत्रं द्विधा,
उज्जोत्रं नीचगोत्रं नैति । अन्तरायं पञ्चधा, दानलाभभोगोपभोगवीर्यान्तरायमेवादिति । एवं च कृत्वा ज्ञानावरणे पञ्च-
प्रकृतयो, दर्शनावरणे नव, वेदनीये द्वे, मोहनीये सम्यक्त्वमिषवर्ग्याः षड्विंशतिः, आधुपि चतस्रः, नास्ति वेदान्तरमम्भेऽपि
सप्तपञ्चिः, गोत्रे द्वे, अन्तरावे पञ्च, एवमेतादिचत्वारं मकृतिशतं कथ्ये पुरस्तादुपयोस्यते । तदेवं मकृतिसमुत्कीर्तिना कृता ।

१ ' दन्धनमेयातमप्युक्तेन सह गरिदशतिनकृतयो भवन्ति ' इति ।

साम्प्रतं प्रतिमकृतिभावाय उच्यते—तत्रापि ययोर्वैश्वं निर्देश इति पूर्वं ज्ञानावरणमुच्यते । तत्र ज्ञायते परिच्छिद्यते वस्तुनेनेति
 ज्ञानं ज्ञातिर्वा, सामान्यविशेषात्मकं वस्तुनि विशेषग्रहणात्मको बोधइत्यर्थः । आव्रियते आच्छाद्यते अनेनेत्यावरणं मिथ्यात्वादि-
 सविबन्धव्यापाराद्वक्तव्यमवगन्तव्यमिति विविचिष्टद्रुल्लसमूह इत्यर्थः । ज्ञानस्यावरणं मूलप्रकृतिस्वरस्य प्रथमभेद अभिनि-
 बोधिकज्ञानावरणं, तत्र अभीत्याभिमुख्ये, नीतिर्नैयत्ये, तलगाभिमुखो वस्तुयोग्यदेशवस्थानापेक्षी, निपत इन्द्रियाण्याभित्य
 स्वस्वविषयापेक्षी, बोधनं बोधो अभिबोधः स्वार्थिकवृत्तिबोधादात् स एवाभिनिबोधिकम् । अभिनिबुध्यत इत्यभिनिबोच
 स्वस्वविषयापेक्षी, बोधनं बोधो अभिबोधः स्वार्थिकवृत्तिबोधादात् स एवाभिनिबोधिकम् । ततश्चाभिनिबोधिकं च तत्
 इति कर्त्तारं वा, अथवा अभिनिबुध्यते आत्मना स इति कर्मणि स एवाभिनिबोधिकमिति । ततश्चाभिनिबोधिकं च तत्
 ज्ञानं चाभिनिबोधिकज्ञानमिन्द्रियस्पर्शकमनोनिमित्तोऽश्रुतानुसारी बोध इत्यर्थः । तत्र द्विषा, श्रुतनिश्चितमश्रुतनिश्चितं च, तत्र
 प्रायः श्रुतानुसारेणापि यत्सहजविशिष्टश्रयोपदमवशादुच्यते, तदश्रुतनिश्चितमौत्सत्तिवशादिबुद्धिचतुष्टयम् । यत्तु पूर्वं
 श्रुतपरिकर्मितमेव्यवहारकाले त्वश्रुतानुसारितया समुपपद्यते, तत् श्रुतनिश्चितम्, तच्चतुर्दशं भवति, तद्यथा—“अवग्रह, ईशा,
 अपायो, धारणा चेति । पुनरसहो द्विषा, व्यञ्जनावग्रहोऽर्थावग्रहश्च, तत्र व्यञ्जयते प्रकटीक्रियते शब्दादिरयोजनेनेति व्यञ्जनं,
 किं तदिति चेत् ? उच्यते—उपकरणेन्द्रियस्य कदम्बपुष्पादाकृतेः श्रोत्रघ्राणरसनस्पर्शलक्षणस्य शृङ्गानधरस्पर्शपरिणतद्रव्याणां
 च यः परस्परसम्बन्धः प्रथममुपश्लेषमात्रं तदिह व्यञ्जनमुच्यते, अपरं चेन्द्रियेष्वर्थस्य व्यञ्जमानत्वात् तदपीन्द्रियं व्यञ्जन-
 मुच्यते, ततश्च व्यञ्जनेन इन्द्रियलक्षणेन व्यञ्जनस्य इन्द्रियाविषयसम्बन्धलक्षणस्यावग्रहणं परिच्छेदनमेकस्य व्यञ्जनशब्दस्य
 लोपाद्व्यञ्जनावग्रहः । किमपीदमित्यव्यक्तज्ञानरूपार्थावग्रहादयोऽप्युक्ततरज्ञानमात्रमित्यर्थः, अयं च नयनमनोवर्त्येन्द्रिय-

चतुष्टयमेव बहवुर्दा, नयनमनसोरप्याप्यक्वार्तिनेन विषयसम्बन्धाभावादस्य चेन्द्रियस्य विषययोः सम्बन्धग्राहकत्वादिति भावः । अर्थत इत्यर्थः, तस्य शुद्धरूपादिमेदानामन्यतरेणापि भेदेनानिर्द्धारितस्य सामान्यरूपस्यावग्रहणमर्थविग्रहः 'किमपीदमित्य-
 व्यक्तज्ञानमित्यर्थः, स च मनःसहितेन्द्रियपञ्चकजन्यत्वात् षोढा, अवयुहीतस्यैव वस्तुनोऽपि किमयं भवेत् स्याणुरेव नतु
 पुरुष इत्यादिवस्तुधर्मन्वेषणालोकं ज्ञानमीश, ईहमभीहेति कृत्वा, "अरण्यमेतत् सवितास्तमागतो न चाधुना सम्भवतीह
 मानवः । प्रायस्तदेतेन तगादिभाना भाव्यं स्वरराविसमाननाम्ना ॥ १ ॥" इत्याद्यन्वयवर्धघटनव्यतिरेकधर्मनिराकरण-
 भिम्बुलतालङ्घितो विशेषज्ञानहेतुरिति हृदयम् । साऽपि मनःसहितेन्द्रियपञ्चजन्यत्वात् षोढैव, ईहितस्यैव वस्तुनः स्याणुरेवाय-
 मित्यादिनिश्चयात्मको बोधविशेषोऽप्यायोऽयमपि पूर्ववत् षोढैव । तथा 'निश्चितस्यैवाविविच्युतिस्मृतिवासनारूपं धरणं धारणा
 साऽऽयुक्तवत् षोढैव । तदेवमर्थविग्रहदीनां चतुर्णां प्रत्येकं षड्विधत्वा व्यञ्जनावग्रहमेदचतुष्टयेन सह श्रुतनिश्चितमाभिनि-
 बोधिकाज्ञानमष्टाविंशतिविधं भवति । अश्रुतनिश्चितेन औत्पत्तिकवादिशुद्धिचतुष्टयेन सह दान्तिशद्विधं भवति । अथवा "बहु-
 बहुविधसिप्रानिश्चितासन्दिग्धद्रुवाणां सेवराणामि"ति वचनादष्टाविंशतिरपि द्वादशस्या भियते, तथाहि-बहूनां श्रोतृणामविशेषेण
 प्राप्तविषयस्येऽपि शृङ्खलेयादित्यसमुदाये तयोपक्रमवैचित्र्यात् कश्चिदवग्रहादिभिः बहु गृह्णाति एकहेलास्फालिनामपि
 शृङ्खलितूर्याणां पृथक् पृथक् शब्द, गृह्णातीत्यर्थः ? । अपरस्तबहु गृह्णाति, अव्यक्ततृषध्वनिमिवोपलभन इत्यर्थः २ । अन्यस्तु
 योषिदादिवाद्यमानतारमधुरमन्द्रत्वादिवहुपयार्थोपेतान् बहुधादिध्वनीन् पृथग् जानातीति बहुविधग्राहीत्युच्यते ३ । एकदिप-
 र्थयोपेतान्स्तु तानेव जानानोऽबहुविधग्राही ४ । अन्यस्तु सिपमचिरेणार्थं जानाति ५ । अन्यस्तु विमृश्य विमृश्य विरेजेति

६ । अन्यस्तन्निश्चितमलिङ्गं गृह्णाति, न पुनः पत्राक्षयेव देवकुलं ७ । अन्यस्तु पत्राक्षया देवकुलमिव लिङ्गनिश्चया, गृह्णाति
 ८ । तथा यदसंग्रहे गृह्णाति, तदसन्दिग्धं ९ । संग्रहोपेतं तु गृह्णाति, तत् सन्दिग्धं १० । तथा यदेकदा गृहीतं तत्सर्वदेवत्वस्य
 गृह्णाति, न पुनः कालान्तरे तद्ग्रहणे परोपदेशादिकमपेक्षते तद् ध्रुवं ११ । यत्पुनः कदाचिदेव गृह्णाति न सर्वदा तदध्रुवं १२
 एवमेतद्गोपिर्भेदेरग्रहादयः पूर्वोक्तभेदयुक्ता वस्तु गृह्णन्तीत्यष्टाविधतया द्वन्द्वश्रमिर्गुणितया श्रीणि क्षतानि यद्गिज्ञानि तानि
 चाश्रुननिश्चितयुद्धिचतुष्टयेन सह चत्वारिंशानि श्रीणि क्षतानि भेदानामभिनिबोधिकज्ञानस्य भवन्ति । तत्रैतवद्भेदमित्यस्या-
 र्थवचनेदेमेव यदावरणस्वभावं कर्म तदाभिनिबोधिकज्ञानावरणमेकग्रहणेन गृह्यते, चक्षुषः पटलमिवेति । तथा श्रवणं
 श्रुतपभिलाषप्लावितार्थग्रहणमस्य तेषलब्धिविशेषः, श्रुतं च तदज्ञानं च श्रुतज्ञानं, अथवा श्रूयते अस्माविति श्रुतं शब्दधातो-
 कारणे कार्योपचाराद् ज्ञानं च श्रुतज्ञानं, शब्दो हि श्रोतुः सामिलापज्ञानस्य कारणं भवतीति सोऽपि श्रुतज्ञानमुच्यते । इन्द्रिय-
 मनोनिमित्तः श्रुतानुसारी अभिलाषप्लावितो ज्ञानविशेषः श्रुतज्ञानमिति तात्पर्यम् । तच्च विंशतिभेदं, तद्यथा—“ पञ्चाय-
 . अस्तरपपसंयाया पठिवति तद् य अणुओगो । पाहुदपाहुदपाहुदत्सृषुषा य मसमासा ॥ १ ॥ ” अस्य व्याख्या-
 पर्यायश्च असरं व पदं च सहस्रतश्च पर्यायाक्षरपदसङ्ख्यायाः ‘ पठिवति ’ति प्रतिपत्तिः प्राकृतत्वाद् छ्रविभक्तिको निर्देशः ।
 तथाऽनुयोगो अनुयोगद्वारलक्षणः प्राश्रुतप्राश्रुतं च प्राश्रुतं च वस्तु च पूर्वं च प्राश्रुतमाश्रुतप्राश्रुतवस्तुपूर्वाणि, प्राकृतत्वा-
 छिन्नव्यत्ययाः, चः समुच्चयः । एते पर्यायादयः श्रुतस्य द्वाभेदाः कथंभूता इत्याह—‘ ससमासा ’ति समासः सङ्क्षेपो-
 मीलक इत्यर्थः, सह समासेन वर्तन्ते ससमासास्तनय प्रत्येकं सम्बन्धः, तद्यथा—पर्यायः पर्यायिसमासोऽक्षरमक्षरसमास एव

श्रेष्ठं च यष्टु मेदेषु योजनीयमिति विवक्षितमेदं श्रुतं भवतीति गायत्र्यार्यः । भानार्थस्तयम्-पर्यायो ज्ञानस्यांशोऽविभागपलि-
 च्छेद इत्यनयोन्तरं तत्रैको ज्ञानांशः पर्यायोऽनेकं तु ज्ञानांशाः पर्यायसमासः, एतदुक्तं भवति-लब्धयपर्यायस्य सूत्रमनिगोद-
 जीवस्य वासवजयन्यं श्रुतज्ञानमात्रं तस्मादन्यत्र जीवान्तरे यः एकः श्रुतज्ञानांशोऽविभागपलिच्छेदरूपो वर्तते स पर्यायः १ ।
 ये बुद्ध्यादयः श्रुतज्ञानाविभागपलिच्छेदा नानावीरेषु दृढा लभ्यन्ते ते समुद्रिताः पर्यायसमासः २ । अत्राह-ननु निगोद-
 जीवसम्भवी पर्यायः पर्यायसमासो वा कथमिह श्रुतज्ञानभेदेन युज्यते ? तेषां पिथ्यादृष्टित्वेन तच्छ्रुतज्ञानस्य पिथ्यारूपत्वात्,
 सम्यक्श्रुतिविचारस्य चेह प्रस्तुतत्वात्, सत्यं, किन्तु सम्यक्संन्यक्तवतामुत्तुष्य सामान्यश्रुतज्ञानमात्रमेदाभिधानस्यैव
 विवक्षितत्वादौषः । अक्षरं क्रिया-संज्ञाक्षरं व्यञ्जनाक्षरं लब्धयक्षरं चेति । तत्र संज्ञाक्षरं विचित्रलिपिस्वरूपं, यथा घटाकृतितृकार
 इत्यादि । व्यञ्जनाक्षरं तु जीवव्यापारनिष्ठशब्दाद्रव्यसमूहः । लब्धयक्षरं तु शब्दश्रवणरूपादिदेशनादेर्ये विनिश्चायकान्तःप्लव-
 भानाकारादिवर्णोपलब्धिरूपम् । अनेनैव चेहाधिकारः, श्रुतज्ञानरूपत्वादस्यैव, न त्वाद्ययोजितत्वात् । तत्र अकारादिलब्धयक्ष-
 राणामन्यतरदक्षसम् ३ । एतेषामेव द्रव्यादिसमुद्रयोऽक्षरसमासः ४ । एदं त्वर्थपरिसमाप्तिः पदमित्याद्युक्तिसद्भावेऽपि येन केन
 वित्पदेनाष्टादशपदसहस्रादिमभाषा आचारादियन्वा गीयन्ते तदिह युज्यते, तस्यैव द्वादशाक्षश्रुतपरिमाणेऽधिकृतत्वाच्छ्रुत-
 भेदानामेव चेह प्रस्तुतत्वात् तस्य च पदस्य तयाविधानाभावात् प्रमाणं न ज्ञायते, तत्रैकं पदं पदमुच्यते ५ ।
 द्रव्यादिपदसमुद्रायस्तु पदसमासः ६ । “गर्हद्विषुक्काए” इत्यादिगाथप्रतिपादितद्वाक्कलापर्यैकदेशो यो गत्यादिकस्तस्या-
 येकदेशो यो नरकत्वादित्वा जीवादिगार्मना यका क्रियते साः सहातः ७ । द्रव्यादिकत्यादिगार्मना यका क्रियते साः सहातः ८ ।

गत्यादिद्वाराणामन्यतरं रूपरिपूज्यगत्यादिद्वारे जीवादिमार्गणामविपत्तिः । ९ । द्वास्तद्वयादिमार्गणा तु प्रतिपत्तिसमासः १० ।
 “ नन्तपपयस्त्वणया द्वापपार्जं चे”त्यावनुयोगद्वाराणामन्यतरं देहमनुयोगद्वारमुच्यते ११ । तद्वद्वयादिसमुदायस्त्वनुयोगद्वार-
 ममासः १२ । माश्रुतान्तवर्ती अधिकारविशेषः माश्रुतमाश्रुतं १३ । तद्वद्वयादिमयोगस्तु माश्रुतमाश्रुतसमासः १४ । वस्त्यन्तवर्ती
 अदिमरविशेषः माश्रुतं १५ । तद्वद्वयादिसंयोगस्तु माश्रुतसमासः १६ । पूर्वान्तवर्ती अधिकारविशेषो वस्तु १७ । तद्वद्वयादिसं-
 योगस्तु वस्तुसमासः १८ । पूर्वमुत्पादादिप्रतीतं १९ । तद्वद्वयादिसंयोगस्तु पूर्वसमासः २० । एवमेते संक्षेपतः श्रुतज्ञानस्य
 निम्ननिर्भेदा दर्शिताः । विस्तरार्थिना तु बृहत्कर्ममप्रकृतिचूर्णैरन्वेषणीया । एते च पर्यायादयः श्रुतमेवा ययोश्चरं वीक्ष्यतीत्य-
 त्तरादिसंयोगमभ्यस्त्यादित्ये निश्चिष्टा इति भावनीयमिति । प्रकारान्तरेण श्रुतज्ञानं चतुर्दशादिभेदस्वरूपमपि भवति । तच्च
 अन्तरसरणीसम्पत्तादीपं तल्लु सपञ्जवसिधं च । ग्रमिणं अंगपविष्टं सत्तवि एष सपडिक्कत्वा ॥ १ ॥ ” इत्याद्यनुसारत
 आवक्यकादिन्योऽवस्यमिति । तस्यैवावधेदमिन्नस्य श्रुतज्ञानस्यावरणस्वभावं कर्म श्रुतज्ञानावरणम् । अत्र चाभिनिवो-
 निक्कथुतज्ञानयोः स्वामिकालकारणविपपपरोस्तत्तुल्यमवस्यम् । तथाहि-स्वामी द्वयोरप्येको “ ज्ञेय्य मानाणं तस्य
 सुपमार्गं ज्ञेय्य सुवनार्गं तस्य मदानाणमिति वचनात् । तथा कालोऽप्येको नानाजीवानामित्य द्वयोरपि सर्वकालमनुच्येदा-
 देकजीवं तु मतीत्य तातिरेकपक्षद्विसागरोपमास्यित्वात् । कारणमपि मनः पण्डित्त्रयपञ्चकलक्षणं तुल्यमेव । विषयोऽपि
 सर्वद्रव्यत्वेनकालोदयिकादिभावलक्षणस्तुल्य एव । परोक्षत्वेन च द्वेऽपि तुल्ये इति । आह-यथेवं तर्हि द्वयोरप्येकत्वमस्तु ! मेदे

१ सत्पदप्रकरणार्थप्रमाणम् च । २ अक्षरं संक्षिप्तं सम्यक् सादिकं खलु सपेयवसितं च । ग्रमिकमङ्गपविष्टं स-
 तापि पते समतिपत्त्या ॥ १ ॥ ३ यत्र मतिज्ञानं तत्र श्रुतज्ञानं यत्र श्रुतज्ञानं तत्र मतिज्ञानम् ।

हेत्वभावादभेदरूपां चाभिहितत्वात्, तदयुक्तं, भद्वत्भावस्यासद्वत्वात्, तथाहि-स्वाम्यादिभिरभेदे सत्यपिलक्षणभेदादन-
योर्भेदः । स चाग्निमुक्तो नियतो बोधोऽभिनिवोधः, श्रवणं श्रुतमित्यादिना दर्शित एव । तथा मतिपूर्वं श्रुतं प्रवर्तत इति
हेतुफलभावाद्भेदो । न ह्यवग्रहादिभिरपसिद्धिरे वस्तुनि जातुचिच्छतं प्रवर्तते । तथा भेदयेदद्भेदोऽष्टाविंशत्यादिभेदं मतिज्ञान-
मुक्तं, विज्ञात्यादिभेदं तु श्रुतम् । तथा मूर्च्छारसेदभेदो, मूकं हि मतिज्ञानम्, अपरप्रत्यायकत्वात्, मुखं च श्रुतज्ञानं, परप्रत्यायक-
त्वात् । तथा कालरक्षणविषयभेदादपि भेदः, मायः साम्प्रतकालविषयत्वत्वाभिनिवोधिकस्य, त्रिकालविषयत्वाच्च श्रुतस्येति ।
स्वाम्यादिभिरभेदैऽपि लक्षणादिभिर्मतिश्रुतभेदसिद्धिः । अथ सर्वथा भेदमनयोर्भेदयते भवांस्तदुक्तम् । किं हि नाम तद्वत्स्वरि-
यत्सर्वथा वस्तुवन्तराश्रित्यते, घटादयोऽपि हाकारादिभिरवान्यतो भिद्यन्ते, सत्त्वप्रमेयत्वादिभिः पुनस्तुत्या एयेति । कोऽत्र
मतिश्रुतयोः सर्वथा भेदचिन्तायां तवाभिनियेशोऽत्र बहु वक्तव्यम्, तत्र नोच्यते, ग्रन्थविस्तरभयाद्विशेषावश्यकं च
प्रपञ्चतोऽभिहितत्वादित्यलं प्रसङ्गेन । तथा अवधानमवधिसिद्धिरात्रनपेक्षमात्मनः साक्षादर्थग्रहणम् । अवधिरयं ज्ञानमवधिज्ञानं
अथवा अवधिरेव मर्यादा तेनावधिना रूपिद्रव्यमर्यादात्वेकं ज्ञानमवधिज्ञानं, तच्चाऽनन्तद्रव्यभावविषयत्वात् तत्तत्तत्तम्यविव-
क्षया अनन्तभेदं, असद्वत्त्वैककालविषयत्वात् तत्तत्तत्तम्यविवक्षयाऽसद्वत्त्वैरेतद्, प्रकारान्तरविवक्षया त्वनुगामुक्तादिभेदेत
आवदयक्तादिभ्योऽनुसरणीयम् । तस्यावगणमर्थेनावद्वेदभित्तमेकग्रहणेन गृह्यते अवधिज्ञानावगणमिति । तथा संक्षिप्तिर्जीवी-
कययोगेन मनोवर्गजाभ्यो गृहीतानि मनोयोगेन मनस्तेन परिणमर्यालभ्यमानानि द्रव्याणि मनांसीत्युच्यन्ते, तेषां
मनसां पर्यायाधिनानुगुणाः परिणामास्तेषु ज्ञानं मनःपर्यायज्ञानम् । अथवा यथोक्तस्वरूपाणि मनांसि पर्येत्यवगच्छतीति

मनःपर्यायम् । कर्मण्यण्, मनःपर्यायं तद्व्याप्तं चेति-विशेषणसमासः । तच्च द्विधा, ऋजुमतिचिपुलमतिभेदादिति । मननं मनि-
 विपपपरिच्छित्तिरित्यर्थः । ऋज्वी अत्यन्तरविशेषविषयनया मुग्धा मतिर्यस्य तद्वृजुमतिः, विपुला बहुतरविशेषतया षट्प्री-
 मतिर्यस्य स तद्विपुलमतिः । तत्र ऋजुमतिरद्वैततीयाद्बुद्धीनो मनुष्यलोकः क्षेत्रतो विषयः, विपुलमतेस्तु स एव सम्पूर्णो
 निर्दिष्टनरध । कालनस्त्वैतयति क्षेत्रं भूतभाविनोः पत्योपमासङ्ख्येयभागयोस्तीतानागतानि संक्षिप्तनोरूपाणि मूर्त्तद्रव्याणोति
 कर्मस्तवटीका । अन्ये तु व्याचक्षते-वर्त्तमानकाले मन्यमानद्रव्याणां भूतभाविनोः पत्योपमासङ्ख्येयभागयोर्देवतीतानागत-
 पर्यायास्तान् पश्यति, तेषामुक्तमिव लक्ष्यते । यतो वर्त्तमानमनोद्रव्याणामतीतानागतान् पर्यायान् पश्यन्नसौ किञ्चिन्तानुकूलान्
 पश्यत्यन्यान् । तत्राद्यः पक्षो न युक्तो, यतो भूतभाविपत्योपमासङ्ख्येयभागमध्ये यान्यसञ्जातमनःपरिणामानि द्रव्याणि
 तद् दृष्ट्वा एव च जानमनोर्त्तणापरिणामानि तानि दृष्ट्वा यदा कश्चिच्चिन्तयति, तदा तत्सम्बन्धयतीतानागतपर्यायान्
 मनःपर्यायिनी किं परिच्छिन्नञ्चु तारति काले सद्रव्याणां चिन्तानुकूलपर्यायाणामेवाभावात् । किञ्चैवं व्याख्यायमाने तेनैव
 विनिश्चितवर्त्तमानकालचित्तेनान्यैर्वा चित्तैर्यदनीतदिवसादिषु चिन्तितं तन्मतःपर्यायशानिनोऽविषयः प्राप्नोति, तच्चिन्ता-
 द्रव्याणां वर्त्तमानचित्ताद्व्येभ्यः मायो विभिन्नत्वाच्चैतद्विच्छन्ति दृष्ट्वाः । द्वितीयपक्षस्तु सर्वयोपेक्षणीय एवं, चिन्ताननुकूलप-
 र्यायाणां मनःपर्यायिज्ञानविषयत्वेनानिष्टत्वात्तस्मादतुभाविनोः पत्योपमासङ्ख्येयभागयोस्तत्तत्कालभाविचिन्तानुकूलपर्याया-
 निश्चितानि संक्षिप्तिभिर्विभिन्यमानमनोद्रव्याण्येव तत्तत्कालसम्बन्धित्वेन पश्यति । जीतकल्पभाष्येऽपि चोक्तं “कालं दृष्ट्वा

१ 'याननुकूलपर्यायाणां' इति सि. २ कालत ऋजुमतिः क्षेत्रव्याप्येऽपि पत्योपमस्य । भागमसंख्येयमतीतैत्ये वा काल-
 द्विष्टे ॥ १ ॥ जानाति पश्यति तान् मन्यमानान् संक्षिप्तोपायान् । तानेव विपुलमतिः यिति विमिश्रद्वन्द्वान् जानाति च ॥ २ ॥

नरस उओमए नि षनियस्स । भागमसंरोज्जम् अनीयपस्संज कालुदुगे ॥ ? ॥ जाणइ पासइ ते ऊ षणिज्जामणे उ सणिज्जो-
 वणे । ते चेय य विवळ्ळं विनिमिदं मुद्धे उ जाणइ य ॥ २ ॥ 'ते उ चि' ताननत्तप्रादेदिक्कानन्तमनमपरिणतस्सक्यमिति
 मयानुरागमानं सम्पज्जत इत्थमं वित्तरेण, तत्तं तु रेखिज्जो विदन्तीति । द्रव्यज्ञोऽपि च तान्येव । भावतस्तु तत्तपर्यायिधि-
 त्वनादुपगुररिगतिरूप्य मज्झमनेविपयः, चिन्तनीयं तु धायमर्थं मूर्तममूर्तं वा मित्रालोचरपप्यनुमानादेव जानाति, न
 मासादु, याः-“एतत्परिणतान्येवान्तेन मनोद्रव्याणि नन एनदन्त्यथानुपपत्तेरयमेनार्थेयिञ्चित्तः” इति तेषासदशेनादु,
 गदुक्कायमिदं मत्तपत्तोहनमनोद्रव्येभ्योऽधिन्यस्यमर्थमनुमिति । म चैवं यावन्त्यन्तरूपो द्विगोऽपि विपयः स्फुटवरो बहुतरथ
 निपुत्रयोविगपत्तेनांगेषः । तदेवमेतयोर्द्वयोपि मनःपर्यायज्ञानमेदयोर्देवावरणस्वभावं कर्म तन्मदपर्यायज्ञानावरणम् ।
 मया रेतरूपमहायमसाधारणमनन्तमपरिशेषं बोध्यते । तत्रैकं तद्भावे शेषशेषस्य क्तज्ञानदशनामावात्, असदार्थं त्विन्द्रिय-
 मनःठासाहास्यनिरसदशेनाथैरनिन्देदादु, असाधारणं त्वन्यसदशत्वादु, अनन्तं त्वपर्यवसितकालारस्यायिवात्, अपरि-
 नेपं-मदपूर्णं मन्पूर्णाद्रूप्यादिश्रेयप्राप्तिगन्; रेतरं च तद्व्याने च केवलज्ञानं तदसावरणं रेतरज्ञानावरणम् । अत्र चाद्यानि
 पगापरिणानि देवगतीनि कंठशानारणौद्धरितज्ञानदेवगतिवत्, केवलज्ञानावरणं तु संययाति वत्पमाणकुत्सया
 रसापेक्षानस्य मर्षगतिवत्, एवंमानि पञ्चावरणान्युत्तरमकृतपसिद्धिपक्षं तु सामान्येन ज्ञानावरणं मूलमकृतविययादुली-
 पञ्चकनिष्पन्नो मूढिः, मूलरूपमोघात्वादियदुदायनिष्पन्नो वा हस्तः, पृथगुदकगिरादिनिष्पन्नो वा योदक इत्यादि, एत-
 मुत्तराणि भावनीयम् । उक्तं पञ्चविधं ज्ञानावरणमिह । इदानीं दशानावरणान्येव-चर ह्येत्येजेनेति दर्शनम् । दृष्टिर्वि

दर्शनं सामान्यविशेषात्मकं वस्तुनि सामान्यग्रहणार्हको बोध इत्यर्थः, तस्यावरणस्वभावं कर्म दर्शनावरणं मूलप्रकृतिस्तस्य
 प्रपञ्चेदो निद्रा, तत्र द्रा कुत्सायां गती, नियतं द्राति कुत्सितत्वमविरणम्वं गच्छति चैतन्यमनयेति निद्रा, नवच्छोटिकादि-
 मोर्णैव मुलावबोधा स्थापयत्येत्यर्थः, कारणे कार्योपचारात् तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि निद्रस्युच्यते। तथा निद्रातिशायिनी
 निद्रा निद्रानिद्रेति मध्यपदलोपी समासो दुःखप्रबोधा स्वाभावस्येत्यर्थः, तस्यां हि चैतन्यस्यात्यन्तमस्फुटतरीभूतत्वाद्दु-
 भिर्गोलनाप्रकारैः प्रबोधो भवति, अतः सुखमतिबोधनिद्रायेक्षया तस्या अतिशायित्वम्, तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि तथोच्यते। प्रचला-
 उपविष्टः ऊर्ध्वस्थितो वा प्रचलति विघूर्णयत्यस्यां स्वाभावस्यायामिति प्रचला, तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि तथोच्यते। प्रचला-
 तिशायिनी प्रचला प्रचलाप्रचला, सा हि चङ्क्रमणदिक्कुर्वतः स्वपुर्भवतीति। स्थानस्थितस्त्वमृप्रभवां प्रचलामपेक्षया अतिशय-
 यिनीत्वं तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि प्रचलाप्रचला। स्थाना बहुत्वेन सङ्घातमात्रा दृष्टिरभिकाङ्क्षा जाग्रदवस्थाध्यवसिता-
 धेसाधनविषया यस्यां स्वाभावस्थायां सा स्थानशृङ्खला, तस्यां जाग्रदवस्था व्यवसितयर्थस्तथा साधयति। स्थाना या
 भिण्डीभूता ऋष्टिरात्मशक्तिरस्या अस्यामिति स्थानद्विरस्यायुच्यते, तद्भावे हि प्रथमसंहतनस्य केन्द्राद्वैवलसदृशी शक्ति-
 भवति। ध्रुवते क्षेत्रदागमे, कचित् प्रदेशे द्विदेन दिवा खलीकृतः क्षुब्धस्थानन्दयुद्धये वर्त्तमानस्तस्मिन्नेव द्विदे वद्वाभिनिवेशो
 रजन्यामुत्थाय तदन्त्युगलमुत्पाटय स्वोपाश्रयद्वारे क्षिप्त्वा पुनः सुहृत्त्वानित्यादि। अथवा स्थाना जडीभूता चैतन्यद्विरस्याय-
 पीति स्थानद्विरिति। तादृशविपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि स्थानशृङ्खला, तदेतन्निद्रापञ्चकं दर्शनावरणक्षयोप-
 श्रमलब्ध्यात्मलभानां दर्शनलब्धीनामाचारवस्तुक्तम्। अधुना यदर्शनलब्धीनां मूलत एव लाभमाप्नुवतीति तदिदं दर्शनारण-

षतुष्टयमुच्यते । चक्षुषा वस्तुसामान्यांशग्रहणात्सक्तं दर्शनं चक्षुर्दर्शनं, तस्यावरणं चक्षुर्दर्शनावरणम्, अचक्षुषा चक्षुर्दर्शेन्द्रिय-
 रतुष्टयेन धनसा च यदर्शनं यथोक्तस्य तदचक्षुर्दर्शनं तस्यावरणमचक्षुर्दर्शनावरणम्, अवधिना रूपिन्द्रव्यमयादिषा अवधिरव-
 था करणनिरपेक्षोपस्थो दर्शनं सामान्यांशग्रहणमवधिदर्शनं, तस्यावरणमवधिदर्शनावरणम्, केवलेन सम्पूर्णवस्तुतत्त्वग्राहक-
 षोऽविशेषरूपेण यदर्शनं वस्तु सामान्यांशग्रहणं मत्केवलदर्शनं, केवलमेव वा दर्शनं केवलदर्शनं, तस्यावरणं केवलदर्शनावरणम् ।
 इह च शरीरं दर्शनं सामान्यांशग्रहणमुच्यते, यत्र वक्तुं-त्रै सामान्यावरणं भाषाणं नेव कर्तुमगारं । अविशेषसिद्धेण अत्ये दंसण-
 निनि युगै नमम् ॥ १ ॥ अत्र च चक्षुर्दर्शनावरणोदये एतदिन्द्रियाणां मूलत एव चक्षुर्न भवति, चक्षुषश्चेन्द्रियाणां तु
 भूतमपि चक्षुस्मयारिरे नदुदये विनश्य विमिरादिना चाऽस्यां भवति । चक्षुर्बोर्दोषेन्द्रियमनसां तु यथासम्भवमचक्षुर्दर्शना-
 वरणोदयादुपागम्यमित्युक्तं नवविधं दर्शनावरणम् । आरोम्यविषयोपयोगादिजनितमात्मादरूपं सुखं सातमुच्यते, तद्रूपेण
 विषादनं पश्यन् इति मानपदनीयम् । अनारोग्यादिनिर्जनं दुःखमसातं तद्रूपेण विषाकेन वेद्यत इत्यसातवेदनीयमित्युक्तं द्विविधं
 वेदनीयम् । मुपादिनं सत्त्वलेभ्यः पराहसुखी भवन्ति, जीवा अनेनेति मोहनीयम् । तत्र तत्कार्यश्रद्धानं दर्शनं तन्मोहयति
 विषयार्थं गमयतीति दर्शनमोहनीयम् । तत्रिविधं मिथ्यात्वादि । तत्र मिथ्यात्वमेकविधाद्विरूपं पूर्ववत् द्रष्टव्यम्, नादृशविषाक-
 पेयं कर्मापि मिथ्यात्वम् । सम्यग्मिथ्यात्वं तत्त्वार्थश्रद्धानस्यादर्शविषयत्वमुच्यते, नैकान्शुदमशुद्धं वा निमित्तपीततत्त्वश्रद्धा-
 नमित्यर्थः, नादृशविषाकपेयं कर्म सम्यग्मिथ्यात्वम् । अविषयैस्तान्निप्रणीततत्त्वश्रद्धानभावेन तु वेद्यमानं कर्म सम्यक्स्व-

? यत्र सामान्यांशग्रहणे यावतां भेदं दृष्टमाकारम् । अविशेषोपस्थोर्दर्शनं दर्शनमित्युच्यते समये ॥ १ ॥

मिति । चरन्ति परमपदं गच्छन्ति जीवा अनेनेति चरित्रं तदेव चारित्रं, अष्टमकारं कर्म चरित्कीकरणद्वारा चारित्रं, सर्वसावय-
 योगनिष्ठचिरूपो जीवपरिणाम इत्यर्थः, तन्मोहयतीति चारित्र्यमोहनीयम् । तत्र षोडश कृपायाः, कृपायश्चतुर्थः प्राप्तिरूपित
 एव । तत्रानन्तं भवमनुबध्नन्तीत्येवंशीला अनन्तानुबन्धिनो, यद्यपि चैतेषां श्लेषकृपायोदयरहितानामुदयो नारित, तथाप्य-
 वयमनन्तसंसारमौलकारणमिध्यात्वोदयाश्लेषकृत्वश्लेषयोगेनान्तानुबन्धित्वव्यपदेशः, श्लेषकृपाया हि नावश्यं मिध्यातोदय-
 माप्तिरिति, अतस्तेषामुदययोगपत्रे सत्यपि नायं व्यपदेशः, इत्यसाधारणमेतेषामेवैतन्नामेति । ते च चत्वारः, क्रोयोऽक्षान्ति-
 परिणतिरूपः, मानो गर्वो जात्याद्युद्भवमार्दानं, माया वञ्चनाद्यात्मिका जीवपरिणतिः, लोभोऽसन्तोषात्मको जीवपरिणाम
 इति, एतद्विषाकायावेधाः कर्ममकृतयोऽपि तन्नामयेयाः, एते चत्वारोऽपि क्रोधादयो यथासङ्ख्यं क्षितिधरेरत्वागलक्ष्यम्भवं-
 शीमूलकृमिरागसमाना अनन्तानुबन्धिन इत्यत्रसेयाः । त एव च क्रोधादयो यथाक्रमं पृथिवीरेवाअस्थिमेपमृद्ग रुद्धम-
 रागसमाना अमत्याख्यानावरणा उच्यन्ते, नभोऽदृशार्थत्वादस्यं मत्याख्यानमप्रत्याख्यानं देवविरतिरूपं तदप्याह्वयन्ती-
 त्यमत्याख्यानानवरणाः । त एव च क्रमेण रेणुरेखाकाष्ठगोमृद्विक्षास्वप्नरागसमानाः प्रत्याख्यानानवरणा अभि-
 धीयन्ते, प्रत्याख्यानं सर्वविरतिरूपमावृण्वन्तीति कृत्वा । त एव यथासङ्ख्यं जलरेखातिपसञ्ज्ञां चत्वारं चत्वारं
 हरिद्रारागसमानाः सञ्ज्वलना इत्युच्यन्ते, पत्नीपहादिसम्पत्ते चारित्र्यमपीपञ्ज्वल्यन्तीति कृत्वा मंशब्दस्य
 यदर्थत्वादिति, निर्दिष्टाः षोडशापि कृपायाः । इदानीं नव नोऽप्याया उच्यन्ते, तत्र नोऽशब्दः साहचर्यवचनः, कृपायः
 सहचरा नोऽप्यायान्तेषां हि नेवत्वानां न प्राधान्यमस्ति, किन्तु कृपायैरनन्तानुबन्ध्यादिभिः सहोदयं यान्ति, तद्विषाकमदृशमेव

रिपामादशयन्तीत्यर्थः, बुधश्चरदन्त्येसंगमनुवर्त्तन इति हृदयम् । एषु च चन्द्रके यदुदये स्त्रियाः पितोदये मधुसामिला-
 पत्तुं पुंस्यभिलाषः समुत्पद्यते, स पुंसुप्याशिसमानः स्त्रीवदः । यदुदये पुंसु स्त्र्येष्वोदयदस्ताभिलाषवत् स्त्रियामभिलाषो भवति,
 स दृष्ट्याप्रित्यालासमानः पुंसवदः । यदुदये षण्डकस्य पितृष्ट्र्येष्वोदये मज्जिकाभिलाषवदुभयोरपि स्त्रीपुंसयोरभिलाषः समुदेति
 स मानगात्राद्वात्राप्रिसमानो नपुंसकवदः । यदुदये सन्निमित्तमनिमित्तं वा इत्येति तद्वत्समोहनीयम् । येन रमणीयेषु
 चक्षुषु रमो भवोदते वदविमोहनीयम् । तद्विरतीत्यरतिमोहनीयम् । येन मित्रप्रिययोगादिविकल्पनाः शोचना रुन्दनपरिदेव-
 नादि करोति तन्त्रोपमोहनीयम् । येन सन्निमित्तमनिमित्तं वा वियेति तत्रयमोहनीयम् । येन शकुनादिवीभत्सप्रदायंभ्यो
 जुगुप्स्यते तत् शुश्रूषामोहनीयमित्युक्ता नोक्कषायावदभिधानाचोक्तं चारित्र्यमोहनीयं, मोहनीयं चाष्टाविंशतिविधमिति ।
 इदानीमायुः पतिपात्रैः, आपाति भ्रातृद्वयान्तरं सद्भाभानां जन्तूनां मिथ्येतोदयमापच्छवीत्यायुरिति नैककीदृशद्वयुत्पत्तिः ।
 यद्यपि प नय कर्म उदयमावाप्ति, तथाप्यस्यायुषो विदेशः, यतः शेषं कर्म वदं सत्किञ्चित्स्मिन्नेव भये उदयमावाप्ति,
 सिद्धिषु सर्वतोदयमुक्तं जन्मान्तरं अपि स्वविपाक उदये नावात्येत्युभयया अपि व्यभिचारः । आयुरपि त्वयं नास्ति, यदस्य
 तस्मिन्नेव भयेऽदनाज्जन्मान्तरं अपि त्वविपाकतोऽवश्यं वेदनादिति विशिष्टस्यैवोदयमपनस्य विवक्षितत्वात्, तस्य
 चायुर्यत्र सद्भावात् तस्यैवैवमेवेति । अथवा आयान्त्युपमोमाय तस्मिन्नुदिते सति तद्वत्समायोग्यानि सर्वान्यपि
 भौतकर्मानि न्यायुस्तथ चतुर्धा, नाकस्य सतो वंशमानमायुर्कं नाकमायुर्कं, तिरक्षां तिर्यगायुर्कं, मनुष्याणां मनुष्यायुर्कं,
 वैश्वानां देवायुर्कमिति । इदानीं नाम मोन्यते नमयति परिणययत्यात्मानं तैस्तैस्त्यादिभिः पर्यायैरिति नाम । अथवा

नारकादिसंयं पुंकेन्द्रियादिवर्णा असाविश्यादिकं नाप यस्य कर्मण उदयं जीवो लभते तत्कर्माम्युपनारतो नामेति । तत्र
 गच्छन्ति प्रादुबन्ति त्सारियकर्मोदयसचिवा जीवास्तामिति गतिः, नारकादिपर्यायपरिणतिरित्यर्थः, तद्विपाकवेद्या
 कर्ममुक्तात्रिपरि गतिः, सैव नाम गतिनाम । ततश्च नरकविषये गतिनाम नरकगतिनाम नारकशब्दव्यपदेश्य पर्यायनिवन्धनं
 नररसातिनामेति हृदयं । एवं त्रियैश्चमुप्यदेवगतिनामापि वाच्यमिति । ननु सर्वेऽपि पर्याया जीवेन गम्यन्ते
 प्राप्यन्ते इति सर्वेषामपि गतिसमसद् इति नैवं, यतो गच्छतीति गौस्त्यादिबदविशेषेण व्युत्पादिता अपि शब्दा
 रुद्धितो विशेषे वचन्त इत्यदोषः । जननं जातिरैकेन्द्रियादिशब्दव्यपदेशेन पर्यायेण जीवानामुत्पत्तिस्तद्भावनिव-
 न्धनभूतं नाम जातिनाम, तच्चैकद्वित्रिचतुष्वेन्द्रियजातिनामेदात् पञ्चग, तत्रैकस्य सर्वज्ञेनेन्द्रियज्ञानस्यावरणक्षयोपशममाचक्ष-
 विज्ञानभास एकैन्द्रियाः, एवं यस्य यावन्तोन्द्रियाणि तस्य तान्याश्रित्यानेनाभिलाषेन तावत्क्षेयं, यावत् पञ्चानां स्पर्शनरसन-
 घ्राणचक्षुःश्रोतज्ञानानावावरणक्षयोपशमाप्यद्विविधज्ञानभाजः पञ्चेन्द्रियाः, तेषामेकेन्द्रियाणां जातिनामेकेन्द्रियजातिनामेत्येवं
 यावत्पञ्चेन्द्रियजातिनाम । अत्राह-नन्वेनेन जातिनाम्ना किं भावेन्द्रियमेकादिकं जन्यते ? उत द्रव्येन्द्रियम् ? आहोस्त्विदेक-
 न्द्रियोऽयम् ? इत्यादिव्यपदेश इति त्रयी गतिः । यथायः पक्षः स न युक्तो, भावेन्द्रियस्य श्रोत्रादीन्द्रियज्ञानावरणक्षयोपशमजन-
 न्यत्वात् “क्षयोपशमिकातीन्द्रियाणी”ति वचनात्, अथ द्रव्येन्द्रियं जन्यते, तदप्यसं, द्रव्येन्द्रियस्येन्द्रियपर्यायिनामोदयजन्यत्वाद्,
 पुंकेन्द्रियादिव्यपदेशस्त्वेकादीन्द्रियज्ञानावरणक्षयोपशमपर्यायिनामभ्यामेव संस्यति, किमन्यगोदुना जातिनाम्नेति । अत्रोच्यते-
 आद्यवि कल्पपदं तावदनभ्युपगमादेव निरसं, यत्पुनरुक्तमेकेन्द्रियादिव्यपदेशस्त्वित्यादि, बद्धयुक्तं, यत इन्द्रियज्ञानावरणक्षयोपशम

इन्द्रियपर्याप्तिश्च ययामद्वयं भाषेन्द्रियजनने द्रव्येन्द्रियनिर्वर्त्तने च कृतार्या, कथमेकेन्द्रियादिव्यपदेशनिबन्धनपरिणतिलक्षणं जनयितुमर्हे, न हन्यसाध्य कार्यमन्यः साधयति, अतिप्रसङ्गात्, तस्मादेकेन्द्रियादीनां समानजातीयजीवान्तरेण सह समाना वाया यान्तिपरिणतिरेकेन्द्रियादिशब्दवाच्या अयमर्थजातिनामकर्मोदय एवाभ्युपगन्तव्या । तथाहि—वकुलादीनामनुमानादिसिद्धे इन्द्रियपञ्चकाशोपपन्नो सत्यपि पञ्चेन्द्रियशब्दव्यपदेशपञ्चेन्द्रियजातिनामकर्मोदयजन्यविशिष्टावापपरिणत्यभावात् पञ्चेन्द्रियव्यपदेशो भवति । यद्येवं गोऽभ्युपगम्यमेल्कादिशब्दव्यपदेशस्यापि पर्याप्तस्य कारणं किञ्चित्कर्मोभ्युपगन्तव्यमिति चेत् । नैव, ज्ञानिनामस्मैवैव यादेव तन्निर्दिष्टं, न चाऽनैकानेन युक्त्युपन्यास एवाग्रहः कार्यः, आगमोपपत्तिगम्यत्वात् नभ्यः, तदुक्तं—आगमशेषपचिध सम्पूर्णदृष्टिकारणम् । अवीन्द्रियाणामर्थानां सद्भावमतिपच्ये ॥१॥ श्रीयेत इति शरीरं प्रतिक्षणं प्रागवस्था-तद्वयापययान्यां विनश्यतीत्यर्थः, तच्च पञ्चविधोद्धारिकादिवर्गणापुद्गलैः क्रियत इति तदेतत् पञ्चगा, औदारिकशरीरादि-पूर्वोपवर्णितरूपं तदिपारमेयं कर्मोपि तन्नामकं पञ्चधैव । तत्र यस्य कर्मण उदयादीदारिकवर्गणापुद्गलान् गृहीरदा औदारिकशरीरत्वं परिणमयति, तदीदारिकशरीरनाम । एवं वैमित्रिवादादकनैजसकर्मोपशरीरनामस्वयि स्वस्ववर्गणापुद्गल-ग्रहणपरिणामेन कारणत्वं वाच्यम्, यावद्यस्य कर्मण उदयात्कार्मणवर्गणापुद्गलान् गृहीत्वा कर्मोपशरीरत्वेन परिणमयति, तन्कार्मणशरीरनाम । इदं च सत्यपि समानवर्गणापुद्गलमयत्वे स्वकार्यभूतात् कर्मणशरीरादन्यदेव, इदं हि कर्मण-शरीरस्य कारणभूतं नाप्यकर्मण उच्चरयति, कर्मणशरीरं पुनरेतदुदयसम्भावित्वादेन कार्यं, निजोपकर्मणो भरोहूमिराधारो वा संसारित्तनां च गत्यन्तरमङ्गणे साधकत्वं कारणमित्यन्यदेव स्वकार्यात्कार्मणशरीरान्तरणभूतं प्रस्तुतं कर्मणशरीर-

नामसूतेति । अत्रानि शिरउरउदरपृष्ठबाहूस्मृङ्गितान्यष्टौ, तद्वचस्पृष्टानि त्वद्व्यादीन्युपाङ्गानि, शेषाणि तु तत्प्रत्ययवभूता-
न्यष्टुलिपिवैखादीन्युपाङ्गानि, अङ्गानि च उपाङ्गानि अङ्गोपाङ्गानि चेतिहृदः, एकपदशेषेऽङ्गोपाङ्गानीति भवति । तानि च
यस्य कर्मण उदयादौषु त्रिषु शरीरेषु भवन्ति तन्निविषमङ्गोपाङ्गनाम । तत्र यदुदयादौदारिकशरीरत्वेन परिणतानां
पुद्गलानामङ्गोपाङ्गविभागेन परिणतिर्भवति तदौदारिकशरीराङ्गोपाङ्गनाम । एवं वैक्रियाहारकाङ्गोपाङ्गानाञ्चोरपि वाच्यम् ।
नेममकार्मणपोस्तु जीवमदेशसंस्थानानुरोधित्वाद्यास्त्यङ्गोपाङ्गसंभव इति । एषां चाङ्गोपाङ्गादिशरीररचनाऽसंहतानां पुद्गलानां
न सम्भवत्यतोऽन्योऽन्यसन्निधानलक्षणपुद्गलसंज्ञैः कारणं सद्स्यातनाम तच्च शरीरपञ्चकमेदात् पञ्चधा । तत्र यस्य कर्मण
उदयादौदारिकशरीरत्वपरिणतान् पुद्गलानात्मा संख्यातयति पिण्डयत्यन्योन्यसन्निधानेन व्यवस्थापयति, तदौदारिकसद्भा-
ननामेत्येवं धीक्यादिशरीरचतुष्टयेऽपि वाच्यमिति । एतेषां च पुद्गलानामौदारिकानि शरीरनाम्नाः सामर्थ्याद् दृश्यतानां सद्भा-
तनामसामर्थ्यादन्योऽन्यसन्निधानेन सख्यातितानामन्योन्यसंश्लेषकारिवन्धननाम । एतदपि शरीरपञ्चकमेदात् पञ्चधा, तत्र
पूर्वदृशीतौदारिकपुद्गलः सः परस्परं च दृश्यमाणानौदारिकपुद्गलानुदितेन येन कर्मण यन्नात्माऽन्योन्यसंस्तान्करोति-
तदौदारिकशरीरबन्धननाम, दारुपाणादीनां जतुरालामश्रुतिश्लेष्टन्यवत् । एवं वैक्रियादिचतुष्टयेऽपि वाच्यम् ।
अथनौदारिकौदारिकबन्धनादिभेदादिदं पञ्चदशधा पूर्वमुक्तं, तत्र पूर्ववदौदारिकपुद्गलैः सह दृश्यमाणौदारिकपुद्गलानां येन
बन्धः क्रियते, तदौदारिकौदारिकबन्धननाम, एवमौदारिकस्य तैजसेन सह येन बन्धः क्रियते, तदौदारिकतैजसबन्धननामेत्यनया
दिश पञ्चदशापि बन्धनानि वाच्यानि, यदि त्विदं शरीरपुद्गलानामन्योन्यसंश्लेषकारि बन्धननाम न स्यात् न तन्नेषां शरीर-

परिणत्या संज्ञानामप्यसम्बन्धस्यास्त्वनाहतकुण्डस्थितसंहतास्तीमितशस्तनमिवैकत्र स्वर्यं न स्यात् इति । संहन्यमानशरीरानु-
 द्रव्यानां कपादादीनां लोहपट्टादिवदुपकारिसंज्ञनमस्मिन्वचनाविवेकस्तत्पुनरीदारिकशरीर एव, नान्येष्वस्यादिरहितत्वात्
 तेषां, तत्र पोदा, वज्रपभनाराच्चादि, तत्र वज्रं कीलिका, रुग्णः परिकृष्टनपट्टो, नाराच उभयतो मर्कटवज्रः । ततश्च द्वयोस्त्वजो-
 र्भयतो मर्कटवज्रं वदयोः पट्टाकृतिना वृत्तीयेनास्त्या परिवर्द्धितयोस्तपि तदस्मिन्वचमेदिकीलिकाकारं वज्रनामकमस्मिन्
 भवति यत्र तद्वज्रपभनाराचं प्रथमम्, रुग्णभयजं वजनाराचं द्वितीयं, वज्रवर्णमृगभनाराचमित्यन्ये, वज्रपभनार्जं तु नाराचं
 वृत्तीयं, एतन्नोऽपि मर्कटवज्रं द्वितीयपार्श्वं कीलिकाविदुर्मर्दनाराचं वतुर्थं, रुग्णभनाराचवर्जं कीलिकाविद्धाभ्यद्वयसञ्चितं
 कीलिकाव्यं प्रथमम्, अस्मिद्वयपार्श्वं स्पष्टलक्षणां सेवां नूनमागतं निपातनात् तेषां ऋग्मितीटं षड्विधं संहननं यदुदया-
 न्वति शरीरे तदपि तत् मंजिं षड्विधं संहननात् । मंस्थानपवयववचनात्मिका शरीराकृतिस्तदपि पोदा समवतुरन्नादि ।
 मत्र-तस्मा शरीरलक्षणञ्चोक्तप्रमाणलक्षणाऽविमंशान्निवृत्तसोऽस्त्यो यस्य तत्समवतुरन्वं समासात्तोऽप्रत्ययः,
 अस्यथेदं चतुर्दिग्निभागोपप्लुताः शरीरावयवास्तत्रश्च सर्वेऽप्यवयवा यथोक्तलक्षणप्रमाणान्वयमिचारिणो यस्य न न्यूना-
 धिरास्तत्समवतुरन्वं, इदं च सर्ववयवेषु लक्षणादिभिस्तुल्यत्वात् तुल्यमुच्यते । न्यग्रोधवत्परिमण्डलं
 न्यग्रोधपरिमण्डलं, यथा न्यग्रोच उपरि सम्पूर्णवयोऽवस्थनभागे तु न तथा तथैवैवयपि, नामेकपरि विस्तरबहुलं
 सम्पूर्णलक्षणादिभागमयस्तु न तथेति । सादीनि आदिरिदोतेषाल्लो नामेवैवतनो देहभागो युक्ते तेन आदिना यथोक्त-
 लक्षणप्रमाणभागा सह वर्तते यत्समादि सर्वमेव हि शरीरमनिश्चितेन आदिना सह वर्तते इति सादित्वविशेषणान्प्रमाणपत्ते-

रश्मस्तनकायस्य विशिष्टता लभ्यते, सादि उत्तोपधदुर्ल परिपूर्णलक्षणादियुक्तोत्सेधमित्यर्थो नामेस्तूपरि लक्षणादिविसंवादीति ।
 वामन मढहकोष्ट पाणिपादशिरोग्रीवे ययोक्तलक्षणादियुक्तं नेप दूरवदरपृष्ठादिरूप कोष्ठं शरीरमध्यं मढहं लक्षणादिरहित
 यय तद्वागमनमित्यर्थः, अथस्तनकायमढहं कुब्जं पाणिपादशिरोग्रीवलक्षणेऽवस्तनकायो, मढहो लक्षणादिविसंवादी यत्र शेषं तु
 मध्यकोष्ठे ययोक्तलक्षणादियुक्तं तत्कुब्जं वामनविपरीतमित्यर्थः, अन्ये तु दर्शितलक्षणव्यत्ययेन प्रथमं कुब्जं ततो वामन-
 पठन्तीति । हुण्डं तु सर्वावयवेषु मायो लक्षणादिविनिर्मुक्तं भवति यस्यैकोऽवयववः मायो न लक्षणादियुक्तो भवति तत्सर्व-
 प्राडर्तस्थितं हुण्डमित्यर्थः, उक्तं च “ दृष्ट वित्यदबहुलं, उत्सेहयहुं च मढहकोष्ठं च । हेष्टिलकायमढहं सबत्थासंख्यं हुण्डं
 ॥ १ ॥ इति अस्याप्यर्थः संस्थानपट्टकस्यापि यथांगं लक्षणसूचको व्याख्यात एव । यदुदयादिदं पङ्क्तिं संस्थानं
 वयुपि भवति तदपि कर्मैतस्मात्कथिति । ‘वर्ण’ वर्णक्रियाविस्तराणुणवचनेष्विति चुरादौ पठयते । ततश्च वर्ण्यैतेऽलङ्कियते
 णुणवक्तियते चित्रभूयस्वाद्यनेनेति वर्णः कृष्णादिः पञ्चधा ‘किंश नीला लोहियहालिबा चैव तदेव सुक्किलया’ इति वचनात् ।
 स च जन्तुशरीरेषु यदुदयाद्भवति तदर्णनाम । तथा ‘यस्तगव्य’ अर्धेन इति, गन्धयते आघ्रायत इति गन्धो द्विधा सुरभीतर-
 भेदात् । तथा ‘रस’ आस्वादनस्नेहनयोः रस्यते आस्वायत इति रसस्तिस्तादिः पञ्चधा, ‘तिचगकदुपकसाया अंवलमहु-
 रा रसा य पंचमवे’ इति वचनात् । ‘दुप स्पृश’ स्पृशे स्पर्शेत इति स्पर्शः, कर्कशादिरष्टधा, ‘कैवलडमिगुगलहुया सीयाड-

१ तुल्यं विस्तरवहुलमुत्सेधयहुं च मढहकोष्ठं न । अवस्तनकायमढहं सर्वथासस्थित हुण्डम् ॥१॥ २ कृष्णनीललोहितहालिप्रा
 एव तथा च शुक्रता. ३ तिलकदुर्लक्षणाया आम्बमयुरा रसा एव भवेयुः ४ कर्कशमृदुगुगलहुया शीतोष्णौ च स्निग्धरक्षौ च.

सिणा य निदलुस्ता य' इति वचनात् । एवमेतेऽपि गन्धादयो यदुदयाद्भवन्ति, तान्यपि गन्धरसस्पर्शनामानि बोद्धव्या-
 नीति । द्विसप्तपादिना विग्रहेण भवान्तरोत्सृष्टिस्वात् गच्छतो जीवस्यानुभूतिनिनयता- गमनपरिपाटीहानुपूर्वीत्युच्यते
 वद्विषाक्षेपा कर्ममकृतिरप्यानुपूर्वी । सा च चक्षुर्विषा, मन्त्ररक्षात्या सहचरितानुपूर्वी नरकगत्यानुपूर्वी तत्सप्तकालं च
 वेद्यमानरतात् तत्सहचारित्वं । एवं विपद्भुज्येदेवानुपूर्व्योऽपि वाच्याः । गमनं गतिः, सा चेह पादादिविहरणादिका
 दैवान्तरमाप्तिर्बुद्धिन्द्रियादीनां ऋत्तिरभिधीयते, नैकेन्द्रियाणां, प्रादाद्यभावात् । विहायसा नमसा गतिर्विहायोगतिर्ननु च
 विहायसः सर्वगतत्वात् ततोऽन्यत्र गतिर्न सम्भवत्येवेति व्यवच्छेद्याभावात् विहायसा विशेषणमुपपद्यते, सत्यमेतत्, किन्तु
 यदि गतिरित्येवोच्यते, ततो नात्रः प्रथममकृतिरपि गतिरस्तीति गौनरुत्सा बहु स्यादतस्तद्व्यवच्छेदार्थं विहायोऽग्रहणं
 कार्यं, विहायसा गतिः नष्टचित्तं भवगतिर्नरकगत्यादिहेति । सा च द्विषा, प्रशस्ता अग्रशस्ता च । तत्राद्या गजकलभका-
 दभ्ररुद्रपदादीनां इतरा तु त्वरोष्ठोलादीनां वद्विषाक्षेपा कर्ममकृतिरपि तत्राभिका द्विषयेत्युक्ताः पिपडमकृतयः । अधुना
 प्रत्येकमकृतयमत्र व्रत्यन्त्युत्पादायितक्ताः तस्यादुद्दिनन्ते, छायाद्युपसर्पन्तीति त्रसात्सत्यपर्यायिषाक्षेपं कर्म्ममि व्रसनाय ।
 विष्णुनेतेन्द्रीला उलगायधितयेऽपि त्वरिहरासमर्थाः 'कस्तिपिसिभासीदस्थामपादा चेति. वरमत्यये स्यावराः पृथिव्यादयः
 एतद्विद्राप्तत्सत्यपर्यायिषाक्षेपकर्ममपि स्माररन्मय । तेजोवायूनां तु स्वावरनायोदयेऽपि चलनं स्वाभाविकमेव, न तृणाव-
 धितामेव द्वीन्द्रियादीनामपि निश्चिष्टमिति । यद्योदयाज्जीवा वादराः स्थूरा भवन्ति तद्वादनम, न चेह चक्षुर्ग्राह्यत्वं
 वादन्त्रमिष्टं वादरस्याप्येकैकस्य पृथिव्यादिभरीरस्य चक्षुर्ग्राह्यत्वाभावात्, तस्माज्जीवविषाक्षित्वेन जीवस्यैव कश्चिद्वादन-

परिणामं जनयत्येतच्च पुद्गलेषु, किन्तु जीवविषयवयेतच्छरीरपुद्गलेष्वपि काश्चिदप्यभिप्यक्तिं दशयति, तेन यादराणां
बहुतरसमुदितपृथिव्यादीनां चक्षुषा ग्रहणं भवति, न गृह्यमाणम् । जीवविषयक्रियमाणः शरीरे स्वशक्तिमत्तमयुक्तमिति
चेन्नैवं, जीवविषयमपि क्रोधो भूभङ्गविलीवरित्वालिङ्गफलकसत्प्रत्येदनलक्षणनेत्राद्यावाप्तत्वरूपरचनवेपथुमभूतिरिक्तारं
क्षुणितनशरीरेऽपि दर्शयति, विचित्रत्वाद् कर्मभेदेतिरिति । यस्मिन्दायाद् मूल्याः पृथिव्यादयः पञ्च भ्रमन्ति, तदपि जीववि-
षयिस्मन्नामकर्ममिति । पर्याप्तिराहारदिपुद्गलदलिक्रमरूपपरिणमनहेतुः पुद्गललोपचयनः शक्तिविशेषः । सा च माध्यमेदाद्
योदा, तद्यथा-यथा चाहाराभादाय स्वरसरूपतया परिणमयति सा शक्तिराहारपर्याप्तिः । यथा तु रसीभूतमाहारं रसा-
द्युग्मसंसेवास्विकाररूपसत्प्रभुतया परिणमयति सा शरीरपर्याप्तिः । यथा तु घातुभूतमाहारमिन्द्रियतया परिणमयति
सेन्द्रियपर्याप्तिः । यथा तुच्छासमायोगवर्गणाद्रव्यभादायोच्छ्वासतया परिणमयत्य मुञ्चति, सोच्छ्वासपर्याप्तिः । यथा तु
भाषाभाषयोग्ये धर्मेणाद्रव्यभादाय भाषारूपतया परिणमयत्य मुञ्चति, सा भाषापर्याप्तिः । यथा तु मनः प्रायोग्यवर्गणाद्रव्यभादाय
मनस्त्वेत परिणमयत्य मुञ्चति, सा शक्तिर्भनपर्याप्तिः । यदुक्तं-आहारसरीरिन्द्रियक्राससवधोमणोभिनिधत्ति । होइ जओ
दलियाउ करणं पई सा उ पञ्चची ॥ १ ॥ अस्या व्याख्या-इह पर्याप्तिर्दिष्टा, लब्धितः करणतश्च । तत्र योऽग्रे स्वमायोग्याः
सर्वा अपि पर्याप्तिः समर्थयिष्यते तस्य योग्यतया लब्धिमार्गस्य भयान्तसालादावपि पर्याप्तिरिति । करणपर्याप्तिस्त्वर्थ-
क्रियां प्रति साधकतत्पत्तारुणान्याहारशरीरादीन्युच्यन्ते, तानि यदा सर्वा अपि स्वमायोग्याभ्यामभ्यन्ते तदा भवतीत्यवो
लब्धियपर्याप्तिव्यवच्छेदेन करणपर्याप्तिर्लक्षणमाह-करणं पई इत्यादि, मुञ्चन्ते लब्धियपर्याप्तिरस्यामेदल्यापनार्थे भिन्नक्रमव

करणं तु वर्णितरूपं प्रति करणमाश्रित्य पुनः सा पर्याप्तिः आसावित्याह—आहारशरीरेन्द्रियोच्छ्वासवाचोमनसामभिनिर्दिष्ट-
निष्पत्तिर्भवति यतो दम्बिकादाहारशरीरादिमायोग्यवर्माणशुद्धलसमुद्भूतलक्षणदलिकं करणमाश्रित्य पर्याप्तिरित्यर्थः ।
ननु पर्याप्तिः सुदृग्गन्धोपचयनः शक्तिविशेषो व्याख्यातः, तत्कथमयाहारादिनिर्वर्तकं दलिकं पर्याप्तिर्वेद्योच्यते ? सत्यं,
शक्तित्वैव पर्याप्तिः, किन्तु तस्या आहारादिमायोग्यदलिकस्योपचयः क्रियते, अतः कारणे कायोपचाराद् तदपि दलिकं
पर्याप्तिर्नोक्तमित्यदोषः । तदेवमेता यथास्वमेकैन्द्रियविकलेन्द्रियमंलिपञ्चेन्द्रियाणां चतुष्पञ्चपदसङ्ख्याः पर्याप्तयो यस्यो-
दयाद्भवन्ति, तदपर्यप्तिकं नाम । तेषां हि पर्याप्तयः सन्ति, ते मत्पर्यायात्परये पर्याप्तास्त एव पर्याप्तिकास्तद्विपाक्येदे
कम्मापि पर्याप्तकनाम । ननु शरीरपर्याप्त्येव शरीरं मविव्यक्ति, किं पूर्वोपवर्णितशरीरवाक्त्रा ? नैतदेवं, साध्यमेवादत्,
तयारि-शरीरनाम्ना जीरेन युद्धानां पुद्गलानामीदारिकादिशरीरत्वेन परिणतिः साध्या, शरीरपर्याप्तिस्त्वारब्धशरीरस्य
परिसमाप्तिरिति । ना एव यथास्वं शक्तयो विहृता अपर्याप्तय उत्पद्यन्ते, ता यस्योदयाद्भवन्ति, तदपर्याप्तनाम । शब्द-
स्पृशस्पर्शनादी । यस्योदयान् ग्रन्थेकं शरीरं भक्त्वैकैकस्य जीवस्यैकैकं शरीरमित्यर्थः, तत्तत्सकनाम । यस्योदयादभवत्तानां
जीवानां साधारणदेहं शरीरं भवति, तस्मात्सारणनाम । यदुदयादन्तारिमथभृतिरियत्तदयानां निरप्यतिर्भवति तत् रिक्त-
नाम । यदुदयेन भूतिबाधवयमा अस्मिन् भवन्ति, तदस्मिन्नाम । यस्योदयात्तामेस्मरि शिरःभृत्तिशुभापयवा भवन्ति
तदुभयनाम । शिरः प्रभृतिभिर्हि सृष्टः परो हृत्पतीति तेषां शुभत्वम् । यस्योदयात्तामेस्मरः पादादयोऽशुभापयवा भवन्ति
तदशुभनाम । पादादिभिर्हि सृष्टः परो रुच्यतीति तेषामशुभत्वम् । यदुदयान्मुखगम्भीरोदारस्वतो भवति, तत् सुस्वरनाम ।

यदुदयात् स्वरभिन्नहीनदीनस्वरो भवति तदु स्वरनाम । यदुदयात् सर्वस्य प्रियः प्रल्हादकारी भवति तत् सुभङ्गनाम ।
तद्विपरीतं तु दुर्भङ्गनाम । यदुदयेन यत्किञ्चिदपि ध्रुवाणः सर्वस्योपादेयवचनो भवति तदादेयनाम । यदुयाद्युक्तमपि ध्रुवाणः
परिहायवचनो भवति तदनदेयनाम । सामान्यतस्तपःशौर्यत्यागादिसमुपाजितयशसा कीर्त्तनं संशब्दनं श्लाघनं यशःकीर्त्ति-
रयवा सर्वदिगामिनी पराक्रमकृता वा सर्वजनोत्कीर्त्तनीयगुणता यश उच्यते । एकदिगामिनी दानपुण्यकृता वा कीर्त्तिर्यशश्च
कीर्त्तिश्च यशःकीर्त्तौ ते यदुदयाद्भवतः तद्यशःकीर्त्तिनाम । तद्विपर्ययादयशःकीर्त्तिनाम । सर्वभाणिनां शरीराणि यदुदया-
दन्तमीयातमीयापेक्षया नैकान्तगुणानि भवन्ति तदगुणलघुनाम । एकान्तगुणत्वे हि बौद्धमश्वम्यानि स्युरेकान्तल-
घुत्वे तु बायुनाऽपि ह्रियमाणानि धारयितुं न शक्येरन्ति । रवशरीरावयवैरेव प्रतिजिह्वावृन्दलम्बकचौरदन्तादिभिः
शरीरान्तर्वेद्धमानैर्यदुदयादुपहन्यते पीडयते तदुपघातनाम । यदुदयादुःमृष्यतया शरीराकृतिः परानाहन्त्यभिभवति तत्परा-
घातनाम । यदुदयादुच्छ्वसनलब्धिरात्मनो भवति तदुच्छ्वासनाम । सर्वलब्धीनां क्षायोपशमिफल्वादीदयिकीलब्धिनं सम्भ-
वतीति चेन्नैतदस्ति, वैक्रियाहरकादिलब्धीनामौदयिकीनामपि सम्भवाद्दीर्यान्तरायक्षयोपशमोऽपि च तत्र निमिचीभवतीति
सत्यप्यौदयिकत्वे क्षायोपशमिफल्यपदेशोऽपि न विरह्यते । असंबवं क्तिरूच्छ्वासनामनैवोच्छ्वसनस्य सिद्धत्वादुच्छ्वास-
पर्याप्तिर्निवप्येति चेत् १ नैवं, सतीमप्युच्छ्वासनामोदयजनितानुच्छ्वसनलब्धिमार्गशक्तिविशेषलयागुच्छ्वासपर्याप्तिमन्तरेण
व्यापारयितुं न शक्नुयाद् यथाहि-शरीरनामोदयेन गृहीता अपर्यादारिकादिशरीरगुहाः शक्तिविशेषल्यां-शरीरपर्याप्तिं
विना शरीररूपतया परिणमयितुं न शक्यन्त इति शरीरान्नामः पृथग्विष्यते शरीरपर्याप्तिरेवमत्राप्युच्छ्वासनामः पृथगुच्छ्वास-

पर्याप्तिरष्टव्या, सुतपयुक्तिरादिति । यदुदयाज्जन्तुशरीराण्यात्मनाऽनुष्णान्यप्युष्णमकमलक्षणमातपं कुर्वन्ति तदातपनाम, नरदुपपन्न रविभिन्वादी पार्थिवशरीरेष्वेव, न वक्ष्यादियु, सत्यपि हि तेषूष्णमकलस्थलेऽसावातपो न भवति, किं तर्हि तत्र तेमोनन्तुशरीराण्येनोष्णस्पर्शोदयोनोष्णानि लोहितवर्णनामोदयाचु मकलस्युक्तानि भवन्तीति । यदुदयाज्जन्तुशरीराण्यनुष्णमकलस्थलेऽसावातपो न भवति, यथा यतिदेवोत्तरैरुक्त्यचन्द्रग्रहनक्षत्रांतरास्तीरपधिपिण्डप्रवृत्तयस्तदुद्योतनाम । यदुदयाज्जन्तुशरीराण्यनुष्णमकलस्थलेऽसावातपो न भवति, तत्तदुदयारक्त्यं निर्माणनाम । तदभावे हि तद्भुतककलपरिक्षोपाहनामादिभिर्निर्वर्त्तितानामपि शिरः उरः उदरादानां स्थानहृत्तेरनियमः स्यात् । यदुदयाज्जीवः सदैव मनुजामुखलोफपूज्यमुत्तमोत्तम धर्मतीर्थस्य प्ररुत्तयितुमवगमोति तत्तीर्थकरत्नमेत्युक्तं सम्पदेदं नावेति ॥ अधुना गोत्रमुच्यते—उत्र 'सुखद्वन्द्वे' इत्यस्मादावोग्रयते संशुब्धने मयानाथमादिरूपतया अनेन उदीर्घीचैः कुलोत्पत्त्यादिलक्षणेन पर्यायेणेति दृष्टव्ये गोत्रम्, तादृशविपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि गोत्रम् । तच्च द्विधा उत्तमजानिकुलवत्स्वतपेऽथशुभलाभास्त्वैष्टमिभिः प्रकारैर्वदत इत्युच्यते गोत्रम् । तद्विपर्ययाद्वाचिर्गोत्रं, गुणहीनोऽप्युत्तमजात्यादिवशाज्जीनः पूज्यते, जात्यादिदीनस्तु शुणवानपि निन्द्यत इत्युक्तं गोत्रम् ॥ अधुनागतरायम् । तत्र जीवै चार्थसाधनं चान्तराऽप्येते पततीत्यन्तरायं जीवस्य दानादिकर्मार्थं सिंसायपिषोर्विघ्नोधूयाऽन्तरा पततीत्यर्थः । तच्च पञ्चधा, दानस्यान्तरायं दानान्तरायमेवं लाभादिष्वपि वाच्यमिदमुक्तं भवति, सत्यपि दातव्ये वस्तुनि समागते च गुणवति पात्रे दानस्य चोत्तमं फलविशेषं विद्वा(दे)नपि यदुदयादातुं नोत्सहते, तद्दानान्तरायम् । प्रसिद्धादपि दातुं गृहे विद्यमानमपि च देय-मर्णानां याज्याशुभलो गुणयानपि च याचको यदुदयान्न न लभते तदग्राधान्तरायम् । सकृदुज्ज्वत इति श्लोकः आहारमाल्यविले-

चित्ररावर्तने, ता ध्रुवबन्धन्यस्तत्र सात्त्वतारिशद्वन्ति, तद्यथा-ज्ञानावरणानि पञ्च, दर्शनावरणानि तत्र, मिथ्यात्व, पोदय कपायाः, भयं, जुगप्सा, तैजसकार्पणवर्णनपरमसप्तगिरुल्लघूपावनिर्माणानि, अन्तरायाणि-गच्छेति । तदुक्तं-“नार्जे-तरायदसंगं दंसणनवपिच्छ सोलस कसाया । ययदुगच्छानिम्माणव्यशुस्वणाइवघायं ॥ १ ॥ तेयाकम्पं च इमा सीयासीसं हवंति ध्रुवबंधा । तंवत्तारि फर्दो सोसाओ अयुवन्धाओ ॥ २ ॥” चि एतासां सप्तचत्वारिंशतो ध्रुवबन्धिनीनां प्रकृतीनां सायाइयथत्वोऽपि विकल्पा प्राप्यन्ते । तत्र ज्ञानावरणपञ्चकच ध्रुवचक्षुरवधिरेकदर्शनचतुष्टयान्तरायपञ्चकलक्षणानां चतुर्द-शप्रकृतीनां सूक्ष्मसम्परायचरमसमये व्यवच्छिन्नकल्पानामुपपन्नान्तमोहोऽव्यक्तो भूत्वा पुनरपि प्रतिपत्तवो यदैता वप्राति, तदै-नासां सादिवन्धः । उपपन्नान्तमोहगुणस्थानं चाप्राप्तपूर्वाणां पूर्वोक्तोत्तरोऽनादिध्रुवाध्रुवौ यथासङ्ख्यमभ्यव्यपेयसया पूर्व-वद्वक्तव्यौ । सङ्खलनचतुष्टयस्य त्वनिष्ठचित्तादेरे वन्धव्यवच्छेद कृत्योपरि गत्वा पुनः प्रतिपत्तितस्य अन्तोस्तानेव वप्रातः सा-दिस्तद्वन्धस्ताव स्यान्ममप्राप्तपूर्वस्यानादिः । ध्रुवाध्रुवौ यथाक्रममभ्यव्यपेयः पूर्ववदाच्यौ । निद्राप्रचलितैजसकार्पणवर्णन-रससप्तगिरुल्लघूपावनिर्माणभयजुगुप्सालक्षणां त्रयोदशानां प्रकृतीनामपूर्वकरणे यथास्थानं वन्धव्यवच्छेदं कृत्योपरि गत्वा प्रतिपत्त्य पुनस्ता एव वप्रातः सादिस्तद्वन्धः शेषास्त्वनाद्यादयः पूर्ववद्वाच्याः । चतुर्णां प्रत्याख्यानावरणानां देशविरतसम्य-गर्थो वन्धव्यवच्छेदं कृत्योपरि गत्वा प्रतिपत्त्य पुनस्तानेव वप्रातः सादिस्तद्वन्धः, शेषास्तयः पूर्ववत् । अग्रत्याख्यानावरणानां

१ ज्ञानान्तरायदशकं दर्शननव मिथ्यात्वं पोटशक्याया । मयदुर्गच्छनिर्माणुबलधुवणं विधुपधातम् ॥ १ ॥ तैजस-
कामर्मेण चेमाः सप्तपर्यारिणत् भवन्ति ध्रुवबन्धिन्यः । त्रिसन्ति प्रवृत्तं शेषास्तथाधुवधिन्यइति ॥ २ ॥

चतुर्णां पितरसम्यग्दृष्टौ वन्धव्यवच्छेदस्तदुपरि च देशविरतादौ गत्वा पुनः प्रतिपत्य तानेव वधतः सादिः, नोपास्त्रयः
 पूर्ववत् । सप्तानि द्वित्रिकयित्यात्वात्तानि ननु वन्धनां मिथ्यादृष्टिः सम्यक्त्वमावाक्यको भूत्वा प्रतिपत्य च यदा पुनस्तानेव
 वधति, तदैतद्वन्धः सादिः नोपास्त्रनाद्यादयः पूर्ववद्भावा इति । 'साई अद्भुवियाओ सेसा परियत्तमाणीओ 'ति,
 परावर्चयेत्तेऽपरस्याः मकूतेर्वेन्धारभेण वन्धास्त्रिबर्चयेत्ते इति परावर्त्तमानाः, परावर्चय २ विमुच्य २ पुनः पुनर्वर्चयन्त
 इत्यर्थः, ताश्च त्रिसप्तति भवति । तद्यथा-सातासाते, वेदत्रयं, हास्यरविमुगलं, अरतिशोकमुगलं, चत्वार्यायुषि, चतस्रो गतयः,
 पञ्चजातयः, औदारिकवैक्रियाहारकशरीराणि त्रीणि, पट्संस्थानानि, त्रीण्यद्रोपाग्नानि, पट्संस्थानानि, चतस्र आनुपूर्व्यः,
 पराधातं, उच्छ्वासं, आतपं, उद्योतं, विद्यायोगविद्वयं, त्रिसादिविशतिः, तीर्थकरं, उर्वर्गोत्रं, नीचैर्गोत्रं चेति एतासु च मध्ये
 सातासातस्त्रीपुनपुंसकयैदौ दारिकवैक्रियाद्याः मकूतयतावत्परस्परविरुद्धत्वात् युगपद्वर्चयन्त इति परावर्त्तमाना उच्यन्ते ।
 पराधावोच्छ्वासनाम्नी तु पर्याप्तकृत्नाम्नैव सह वच्यते, नापर्याप्तकृत्नाम्नेति तयोः परावर्त्तमानता । आतपं त्वेकेन्द्रियमायोग्य-
 क्येनैव सह वध्यते नान्यथा । उद्योतं पुनस्तिर्यगातिसहचरितमेव वच्यते, नान्यदेति तयोः परावर्त्तमानता । तीर्थकराहारके
 तु यथाक्रमं सम्यक्त्वसंयमगुणवन्त एव वधन्ति नापरे, इत्यनयोरपि परावर्त्तमानता । तदेवमेताः परावर्त्तमानास्त्रिसप्ततिमकूतयो
 ध्रुवबन्धिनीभ्यः नोपा उद्धृतिं वन्धमाश्रित्य सादिका अधुवाध भवन्ति, नियत्काल एव वध्यमानत्वात् सादिसेतासां
 वन्धोऽनुवच्यन्ति त्वादेव जातोऽपि पुनर्निबर्चन्त इत्याधुव इति तात्पर्यमिति गायार्थः ॥ ४० ॥ साम्प्रतं मूलमकूतिवन्धस्थानानि,
 तेषु च भूयःकारालपतरावस्थितानां कल्लक्षणवन्धमेतान् प्ररूपयन्नाह-

इति-
॥२५॥

भा० एतौतरासु सायाद्वक्त्रणं तस्य ताव युवअधुवा । जहसंखं सगवचा विवचरी विप इमा ताओ ॥ २० ॥
 ध्रुवबंधी भय ? कुच्छा ? क्तास्य ? इ . विच्छेत्तराय ५ आवरणा ? ४ । वन्वच ४ तेषकम्मा २, गुल्लहु ? निमिणो ?
 वयाया ? य ॥ २१ ॥ अयुरल २ विजव २ हारग २ मइ ४ जाई ५ समइ २ आणुहो य ४ । संघयणा ५ गी ६ तसवीसु २०
 स्सासं ? तित्या ? वधु ? ज्ञोयं ? ॥ २२ ॥ परयाय ? वेयणीया २ ४ गोय २ हासाइदुयल ४ तियेयं ३ । इयपय-
 हीओ भणिपा तेवचरि अधुवंध्या च ॥ २३ ॥ तस्य धुवाणं वंधो चवविण्णो जहा . च पणनाणा । विम्यपण दंसचरणं
 एवदसमाणी न वंधे ॥ २४ ॥ दसमाणी नो वंधइ संजलणं चवकयं च य । नामधुवंधिनवयं निवदुगं भयदुंछा ? य
 ॥ २५ ॥ एत्य फिर नाम धुवंधि . नवगमेवं भणति तादित्तो । वसच ४ तेष ? कम्मा ? गुल्लहु ? निमिणो ? वयाया ? य
 ॥ २६ ॥ नो वंधइ नवमाणी छट्ठुणी पक्खानचलगे च । नो वंधइ देसजइ अपक्खानचरणं च ॥ २७ ॥ अणचलगं
 मिच्छतं धीणतिगं नो य वंधए साओ । उवसंतसुंभ्याई जइया फिर पदियां ते पुण वि ॥ २८ ॥ वंधंति भणिपयदीतइया इह
 होइ सादंधो चि । दयोणाइ उवसंत-पाइठानं अपत्ताणं ॥ २९ ॥ म्भाणं वंधंते अदुवंधो धुवो अभवाणं । परिपत्तमाणि-
 याओ अदुविया इह भणिज्जंति ॥ ३० ॥ तांसि अधुवचरंवं भाविज्जइ जह परायो उस्सासं । पक्खोत्तेव समं वड्ढइ नमस्य
 च अधुवा ॥ ३१ ॥ परिदिपयाओगियंधसमं आयवं तु वंधे । नो ज्ञोयं तिरियागई पवंधए नेयमज्जत्य ॥ ३२ ॥ तित्थयरा-
 हादुगं नो वंधइ सम्मसंजमेह विणा । सायासायावीपुमभिई सेसाच पयदीओ ॥ ३३ ॥ जुगवं नो वड्ढंती परीपरं
 जेण ता विरुद्धाओ । इय देवत्तरिअधुवा परिणिय समए व वड्ढंति ॥ ३४ ॥ इय सईओ जेवं वंधो जाओ पुणो नियचेइ ।

इय अधुना चे त्रहि अणाः पुनसंभवो नास्ति ॥ ३५ ॥

चत्वारि पगइठाणाणि तित्ति म्गारअप्पतरगाणि । मूलपगडीसु एवं अवट्ठिओ चउसु नायन्वो ॥ ४१ ॥

टी० इहपूर्वे तावद्रूपस्मारादीनां स्वरूपमुच्यते-तत्रैकविधाचलतरवन्धको भूत्वा, यत्र पुनरपि पट्टिधादिवहुविधवन्धको भवति, स प्रथमसमये भूयस्मावन्धः । यत्र त्वष्ट्रविधादिवहुविधवन्धको भूत्वा पुनरपि सप्तविधाद्यततरवन्धको भवति स प्रथमसमये एवास्ततरवन्धः । यत्र तु प्रथमसमये एकविधादिवन्धको भूत्वा द्वितीयसमयादिव्यपि तावन्मात्रमेव वध्नाति सोऽवस्थितवन्धः । यत्र तु सर्वपाऽवन्धको भूत्वा पुनः प्रतिपत्य वन्धको भवति, असावाद्यसमयेऽवकव्यवन्धन्यो, अयं तत्तरप्रकृतीनामेव भवति, न मूलप्रकृतीनां, तासां सर्वपाऽवन्धकस्यायोगिकेवलिनः सिद्धस्य वा प्रतिपत्ताभावेन पुनर्वन्धाभावात्, तदेवमस्ती चतुर्दशी वन्धो भवति । तदुक्तं-“ एकादहिमे एदमो एकादीज्जगम्मि वीओ य । तत्तियमेत्ते तइओ पदमे समये अव-
सवो ॥ १ ॥ मूत्रेऽपि दृश्यते अस्मी, केवलं प्रहेषगायेति । इदानीं प्रकृतगापार्थः प्रस्तूयते, तत्र मूलप्रकृतिवन्धस्थानानि पूर्वोक्तस्वरूपाणि चत्वारि भवन्ति, तद्यथा-एकविधस्य वन्धः पट्टिधस्य सप्तविधस्य अष्टविधस्य च । इह चोक्तलक्षणा भूयस्कार-
वन्धास्तयोऽस्ततरवन्धा अपि त्रयो भवन्ति, तद्यथा-आयुर्वन्धकाळेऽष्टविधे वध्नापुनरप्यायुर्वन्धोपरमे सप्तविधे वध्नात् आद्यस-
मये प्रथमोऽस्ततरवन्धो द्वितीयादिसमयेषु त्रिविधस्तवन्धः । सप्तविधवन्धादपि मूलप्रसम्भारायावस्थायां पट्टिधवन्धगतस्या-
द्यसमये द्वितीयोऽस्ततरवन्धो द्वितीयादिसमयेषु त्ववस्थितवन्धः । पट्टिधवन्धादप्युपशान्तभोहाद्यवस्थायामेकविधवन्धगतस्या-

१ प्रकाशधिके प्रथमं प्रकाशनके द्वितीयम् । तावन्मात्रप्रकृत्येत एतमेव मन्त्रोपलब्धम् ॥ ३ ॥ ॥ मन्त्रेऽपि य ।

यस्यमेव श्रुतीयोऽन्तरकन्यो द्वितीयादिसम्बन्धे त्वत्स्थितकन्य इति श्रयोऽन्तरकन्याः । एकविधं च बहु उपस्थानं भोहा प्रशयाः ।
 प्रतिफलं भूतसम्पत्तये दुःखः पद्विधं बहुत्र कथ्यमानमेव । अथभो भूयस्कारकन्यो द्वितीयादिसम्बन्धे । त्वत्स्थितकन्यस्ततोऽप्यव-
 श्यात् यन्निष्पन्नं यत्प्रतिपक्षं बहुत्र आद्यसम्बन्धे द्वितीयो भूयस्कारकन्यो द्वितीयादिसम्बन्धेषु त्वत्स्थितकन्यः । आधुनिककाले त्वत्-
 स्थितकन्यत्वं तस्यायमप्य एव श्रुतीयो भूयस्कारकन्यो द्वितीयादिसम्बन्धेषु त्वत्स्थितकन्य इति श्रयो भूयस्कारकन्याः । एवंति
 यथा भूयस्कारकान्तरकन्याचरगतानां मूलमकृतिषु विषये यान्येकविधकन्यादीनि चत्वारि कन्यस्थानानि । तेषु चतुर्दशिय कन्य-
 स्थानैः प्रवर्तितो भवति, शान्त्योऽन्तरकन्यत्वं चतुर्विधं तेषां नोद्वेग इत्यर्थः । चतुर्थं कन्यस्थानेषु द्वितीयादिसम्बन्धेषु तस्या-
 वयमेवाविचारः स च भूयस्कारकान्तरकन्यममसङ्गोक्तिं एवावक्तव्यकन्यस्तु मूलमकृतिषु न भवतीत्युक्तमेवेति गायार्थः
 ॥ ४१ ॥ साम्प्रतं दुःखमकृतिषु कन्यस्थानानि । तेषु च यथासम्भवं धूपद्वारादीनाह—

भा० इति मूलपदविर्गयस्य य चत्वारि हुंति गणानि । एयचिह्नविहसमविहदविहसंभाभिगणानि ॥ ३६ ॥ तस्ये-
 गरिराग्निं वषट्पणेषु चतस्रु पदेन । भूयस्कारकपरोऽवट्पणो वा अवत्तो ॥ ३७ ॥ वंशो चउहा तत्त य इगादधरयत्वंयगो
 रोऽयं । तं पुनरति तमेयादयान् चतुर्गणो होह ॥ ३८ ॥ सो भूयस्कारकं पदमे समयमि जत्यऽदविहाह । बहु वंशिय-
 पुनरति गतिराह अप्यसंबन्धि ॥ ३९ ॥ अप्यपरंयगो सो यदये सप्यदिय अरियविहाह । पदयसमयमि वंशः दृष्ट्याह
 तु नि य नम्मे ॥ ४० ॥ वंशः सोऽद्वितीयो वंशो जत्य उ न किंचि वंशे । पुन पदियवंशो मो उ आदिसमये अवत्तो ॥ ४१ ॥
 एगो उत्तरपदीन ने नो भूयस्कारकं नास्ति । अन्वयगो अजोगी नो वंशः सो पुन तदुचं ॥ ४२ ॥ एगादहिने पदयो वगाह-

ऊगो उ वीओ उ । तत्तियमेनो तइओ पढमे संमये अवचवो ॥४२॥ एवं च ठिए इगलण-सचट्टविहेसु वंघठाणेसु । चउसु-
 वि विअंतराइ बुद्धीए भूयकाराई ॥ ४४ ॥ एवं विअिप्पियरा नवरं राणीएँ ते किर हवंति । तन्भावणिंया सुगमा एगविहाईसु
 चउमुं तु ॥ ४५ ॥ दुइयसमयाइसु ठाणेसु हो अवट्ठिओ वंघो । सुत्ते अओ य थणिंयं अवट्ठिओ चउसु नायवो ॥ ४६ ॥
 अवचवो नो मूलि-गासु संभवइ इइ पुरा थणिंयं । संपइ उत्तरयपडिसु वंघट्टाणाणि तेसुं च ॥ ४७ ॥ वंथा भूयकाराया उ
 जहसंभवं हुणेयवा । तत्तय य पढमं विओी ठाणाणीं दंसये वोच्छं ॥ ४८ ॥

तिन्नि दस अट्ठठाणाणि दंसणावरणमोहनमाणं । एत्थ य भूओगारो सेसेसेगं हवइ ठाणं ॥ ४९ ॥
 टी० इह दर्शनावरणस्योत्तरमकृतीनां त्रीणि कथस्थानानि भवन्ति, मोहस्य दग्ध, नांमोऽष्टाविति यथासहस्य सम्ब-
 न्यः । एवंच च त्रिषु कर्मसु 'भूओगारो' त्ति छ्मास्यादिबन्धस्य दर्शनाद्भूयस्कारादयश्चत्वारोऽपि वंथविकल्पा भवन्ति ।
 तदुक्तं—“भूयोमारणहणे गहिंया सेसा हवंति चत्तारि । सुत्ते तालपल्ले लुओ जह आदिसहो उ ॥ १ ॥” कथमिति चेत् ?
 उच्यते—दर्शनावरणोत्तरमकृतीनां वावदभूनि त्रीणि कथस्थानानि, नत्रविंशं पडिंशं चतुर्विंशं वेत्ति । तत्र निद्रापञ्चकं चसुर-
 चसुरवर्तिकवलदर्शनावरणचतुष्टयं वेत्त्येवत्रविंशं, एतच्च सास्वादने यावद्धन्यते, ततः परं स्थानदित्रिकस्य वन्थो व्यवच्छि-
 यते, अतो मिश्रादिषु तेषां पडिंशं यन्नत आद्यसमये प्रथमोऽल्पतरवन्थः । एतच्च पडिधर्मपूर्वकरणसद्व्येयभागे यावद्धन्याति ।
 ततः परं निद्राद्विकस्य वन्थे व्यवच्छिन्ने तेषां चतुर्विंशं बध्नात् आद्यसमये द्वितीयोऽल्पतरवन्थः । एतच्चतुर्विंशं सूक्ष्मसम्भरायं

१ भूयस्कारग्रहणे गृहीताः शेषा भवन्ति चत्वारि । सूत्रे तालपल्लवकेः लुतः यथाऽऽदिशब्दस्तु ॥ १ ॥

यावद्वर्यते । ततः कर्म्यनियुनापि प्रतिपत्य पद्विंशं बद्धत आद्यसमये प्रथमो भूयस्कारवन्धस्ततोऽपि प्रतिपत्य नवविंशं बद्धत आद्यसमये द्वितीयो भूयस्कारकन्योऽत्र च नवविंशतिषु विष्वपि वन्धस्यानेषु द्वितीयाद्रिसमयेषु तदेव बध्नतोऽत्रसि-
तन्य इति प्रयोऽवस्थितवन्ताः, यदा तृपदान्तमोहवस्थायां दर्शनावगमकुक्षीनां सर्वथाऽवगमको भूत्वा पुनरद्वाप्तयेनेहैव
मतिपत्य पद्विंशं ब्राम्नि, तदायसमयेऽत्रान्यकन्यो भूयस्काराद्युचितलक्षणापोगात् भूयस्कारादिभिरविकल्पैर्वक्तुं न शक्यन्त
इति कुत्सा, द्वितीयाद्रिसमयेषु त्वत्राप्यवस्थितकन्याः । यदा तृपदान्तमोहवस्थायामेवायुःक्षयेणानुत्तरसुरेष्टयद्यते" तदा तत्र
प्रथमसमय एव पद्विंशं ब्राम्नि द्वितीयोऽवक्तव्यकन्यो द्वितीयाद्रिसमयेषु त्ववस्थितकन्यस्तदेवमत्र द्वौ भूयस्कारकन्यौ द्वावल्य-
तरकन्यौ द्वाज्जव्यकन्यौ अवस्थितकन्यास्तु गणनया एव भवन्तोऽपि वन्धस्यान्वानि ग्रीष्मेवेति तद्वेदान्नय एव भवन्ति ।
मोहनीयस्योत्तरमकृतिवन्धस्यान्वानि दशमूनि भवन्ति । २१ । २७ । २३ । १५ । १६ । ४ । ३ । २ । १ । तत्र सिध्यात्वे,
पौन्य कस्यायाः, अन्यतर एको वंदो, हास्यविपुलकारनिष्क्रुगलमोहन्यतराद्युगले भयं जुष्टमेत्यतद्व दारविशतिविध मिथ्या-
रहितं ब्राम्नि । एतद्व दारविशतिमिथ्यात्वरहिता एतद्विद्वतिर्भवति, नवरं वेदः स्त्रीपुंसदयोरन्यतरो वाच्यः, तां च सास्त्रादन
एव ह्यन्यत्र मिथ्याविरत्योरेव भवति । ता एवामत्याद्यानारण्यवगुण्यवगुण्यस्त्रियोदश भवन्ति । तद्वन्ध देशविरत एव भवति ।
ता एव प्रत्यारयानारण्यवगुण्यार्ग्या नव भवन्तो यथासम्यचापूर्वकावाप्येता एव कनीडार, नवरं हास्यरतिपुगलमैवानयो-
र्वक्तव्यः, नारतिदोक्तपुगलम् । यत्तारः सज्जबलनाः पुरुषवेदत्रयेताः पञ्चानिष्टविशदो ब्राम्नि । पुंसदकन्ये न्यवस्थिते

स एव सञ्ज्वलनं चतुष्टयं याति । लोभबन्धे व्यवच्छिन्ने शेषं सञ्ज्वलनत्रयं स एव याति । मानबन्धे व्यवच्छिन्ने शेषं सञ्ज्वलनद्वयं स एव याति । मायाबन्धे व्यवच्छिन्ने शेषेन सञ्ज्वलनलोभं स एव याति, नान्ये । एषु च दशसु बन्धस्यानेषु नव भूयस्कारकबन्धा भवन्ति । एकविधबन्धादि प्रतिपत्त्योक्तत्वरूपे त्रिविधं व्रत आद्यसमये प्रथमो भूयस्कारकबन्धो द्विविधान्निबिधे गतस्य द्वितीय, एषो मर्त्यं तावलेयम्, यावदेकविधबन्धाद् आविशतिवन्धं गतस्य नवमो भूयस्कारकबन्धः । अवशतरकबन्धास्त्वष्टौ द्विविधसतिविधबन्धाद् सप्तदशविधबन्धे गतस्यावसमये प्रथमोऽवशतरकबन्धः । सप्तदशविधाश्रयोदशविधं गतस्य द्वितीयतरतोऽपि नवविधे गतस्य तृतीय इत्येवं तावलेयम्, यावद् द्विविधबन्धादेकविधबन्धं गतस्याष्टमोऽवशतरकबन्धः । ननु द्वान्विसतिपन्थादेकविधसक्तिमगोपमबन्धोऽल्पभारधर्मप्रकारगालोक्त इति चेत् । नैवम्, असम्भवादेव, तथाहि द्वाविंशति विभक्त्या शतरेच भगालेकनिर्वाति तु सारपादनं प्रयेथुर्त्ते, एव विभक्त्या शतरेच गतस्य सारपादनं सारपादनं प्रजति । तेन द्वाविंशतेरेकविंशतिगमनं स्यात्, किन्तु पञ्चमसम्यग्द्विरेण सारपादकभारं प्रतिपद्यते, तस्याद् द्वाविंशतेः सप्तदशबन्धगमनमेव भवतीत्यष्टाविधेवावशतरकबन्धः । अतस्तत्पञ्चमर्थी तु द्वौ भवतः । भद्रा भुवशाश्चोऽश्वशेण प्रतिपत्त्यं पुनरेकं सञ्ज्वलनलोभं याति तदावसमये प्रथमोऽवशक्तपञ्चमर्थोऽथोपशान्तमोहावस्यगामेनाश्वशेण भुवशाश्चोपशान्तेत्युच्यते, तदाऽवसमय एव सप्तदशविधे व्रतलोभो द्वितीयोऽवशक्तपञ्चमर्थः । दशस्वपि मोहनीयबन्धस्यानेषु द्वितीयादिसमयेऽवशरिथतबन्धो लभ्यत इत्यनरिथतबन्धा दश । तदेव “ नर भुवगारवंशा भट्टेव य हुति अपतरर्षया । दो अवसगर्वथा अवद्विया दस उ मोहमि ॥ १ ॥ नाशोऽष्टौ बन्ध-”

१ मान भूयस्कारवग्धा अटौ एव भवन्त्यस्यतरयन्थाः । त्री अपसक्तवद्वग्धौ-अपस्थिता वचीन भोहे ॥ १ ॥

स्थानान्तरम् । २३ । २५ । २६ । २८ । २९ । ३० । ३१ । १ । तत्र तैजसं कामर्षं वर्षादिचतुष्टयं अशुहलधूयातं निमा-
णमितेना नव प्रकृतयो ध्रुवबन्धिन्यः सर्वेऽपि चतुर्गतिकर्तारमात्रविशिष्टाः । प्रतिसमयमवश्यं वक्ष्यमानत्वात्तथा तिर्यग्गति-
स्तिर्यगानुपूर्वी एकैन्द्रियनातिः औदारिकशरीरं हृण्मसंस्थानं स्वावरं चाद्रसस्त्वयोरन्यतरत् अपर्याप्तं प्रत्येकसाधारणयोर-
न्यतरत् अस्मिन् अशुभं दुर्गं अनादेयं अयश्चः कीचिरित्येताश्चतुर्षु प्रकृतयो ध्रुवबन्धनीभिर्नवभिः सह त्रयोविंशतिर्भवत्येता
भेदविचित्राः पञ्चेन्द्रियाणामन्यतरो भिज्यादृष्टिरेवापयतेऽन्येन्द्रियायोग्यं बध्नाति, पञ्चविंशतिं पुनः पर्याप्तैर्हन्दिन्द्रियायोग्यां
तत्रोत्पादयोग्या नाना जीवा बध्नाति तत्र च त्रयोविंशतिः पूर्वोक्तैव परायणोच्छ्वासाम्यां सह पञ्चविंशतिर्भवति ।
नवरमपर्याप्तकस्थाने पर्याप्तं, स्थिरास्थिरगुणधुमयश्चः कीर्ष्ययशः कीर्त्तनां परावृत्तिर्नान्या-
पि विह्वलेन्द्रियादिनीचानां प्रायोग्या नानाभौः सम्भवति, केवलं ग्रन्थविस्तरभयाद् परस्यानत्वाच्च नेहोच्यते, 'सप्तति-
कायां' च तद्विस्तरोऽव्यंगीयः । एवमुत्तरं तत्रापि वक्ष्यस्थानेषु गमनिकायामेवाभिधास्यत इति । एवैव पञ्चविंशतिरात्मो-
द्योतयोरैकत्रास्तोपे बहिर्गतिर्भवति । सा च पर्याप्तैर्हन्दिन्द्रियप्रायोग्यैव कथ्यते, नान्यप्रायोग्या । वक्ष्यकाश्च तत्रोत्पादक्यप्राया
जीवा दृष्ट्याः । अष्टाविंशतिं तु देवगतिप्रायोग्यां तिर्यग्गुणानुप्यास्तत्प्रायोग्यविधुदा बध्नाति । तद्यथा-देवगतिर्देवानुपूर्वीपञ्चे-
न्द्रियनानिर्वाक्र्यादिके सप्तचतुर्सं, उच्छ्रृंसं पराधातं मश्वस्तविहायोगतिस्सतं चादरं पर्याप्तं प्रत्येकं स्थिरास्थिरयोः शुभाशुभ-
योर्विशः कीर्ष्युः कीर्ष्योः एवमेतैकमन्यतरदाच्यम्, सुखं युस्तरसादेयमितेना एकोनविंशतिर्नवभिर्ध्रुवबन्धनीभिः सहाविंश-
तिर्भवति । एतस्या अष्टाविंशतेर्भ्यो वीर्यकृत्नामवश्यं प्रक्षिप्ते एकोनविंशद्भवति । तां च सम्यग्दर्शनो भानुष्या एव बद्धतीर्य-

करणानां देवगतिमायोग्यां वदन्ति । अथवा पर्याप्तपञ्चेन्द्रियविषयमायोग्यापीयमेकोनविंशद्ध्यते । तत्र पर्याप्तैकेन्द्रि-
 यमायोग्या या पञ्चविंशतिकृता, तस्या मध्ये औदारिकाहोपक्षेऽन्यतरसंवेदनेऽन्यतरस्वरे विहायोग्यां चान्यतरस्यां क्षिप्ता-
 यामसी भवति । नवरमेकेन्द्रियजातिस्याने पञ्चेन्द्रियजातिनाम स्यावरस्याने त्रसं वाच्यम् । इदानीं त्रिंशदुच्यते, सा च
 पूर्वोक्ताया अष्टाविंशतमेधे आहारकादिकल्पे भवति । केवलं स्विश्रुयपञ्चकीर्त्तय एव वाच्याः, न प्रतिपक्षाः, बन्धकां चास्या
 अपमत्तापूर्वकरणमिति । अथवा कश्चिदिह वदतोर्थकरनामकर्मा दिवि समुत्पन्नः, पुनरपि मनुष्येभूत्यस्यत इति मनुष्यमति-
 मायोग्यां तीर्थकरनामसाक्षां त्रिंशतिं देवो वदन्ति । तदथा-मनुष्यादिकं पञ्चेन्द्रियजातिरौदारिकादिकं समचतुरस्रं वज्रवर्धनारा-
 वं परायातं वन्द्यासं ममस्त्वविहायोगतिल्लसादिचतुष्कं स्थिरास्त्रिययोः श्रुताश्रुभयोपयज्ञः कीर्त्तयोः पूयर्गेकं वा-
 च्यम् । सुभगं मुस्वरं आदेयं तीर्थकरमितेता एकविंशतिर्नवभिर्भुवन्विर्नोभिः सह त्रिंशद्भवति । इदानीमेकविंशदुच्यते सा
 च देवगतिमायोग्या आहारकादिकवन्धसहिता या पूर्वं त्रिंशदुक्ता तन्मध्ये तीर्थकरनामवन्धे मत्सेपे भवति । तां चाप्रमत्तयतिः
 क्षियन्तमपि भारं यावदपूर्वकरणञ्च देवगतिमायोग्यामेव वदन्ति । एकविषयवन्धं तु यशःकीर्त्तिस्वरूपमपूर्वकरणानिवृत्ति-
 बादरसूक्ष्मसम्परायाः स्वस्वर्गेणैव वदन्ति, नतु कस्यचित्मायोग्यं, देवगतिमायोग्यापि बन्धस्यापूर्वकरणमर्थे व्यवच्छिन्नत्वा-
 द् । तदेवं स्वरूपतोऽष्टावप्युक्तानि सङ्ग्रेयतो बन्धस्थानानि, साम्प्रतमेतेषु प्रकृता भूयस्कारादय एव विचिन्त्यन्ते । तत्रैहभूयस्का-
 रवन्धाः पद । तथाहि कस्यचिदपयसिर्मेन्द्रियमायोग्यां त्रयोविंशतिं वद्ध्वा तत्मायोग्यविशुद्धिवशाद् पञ्चविंशतिविधं बन्धं ग-
 तस्याद्यसमये प्रथमो भूयस्कार बन्धः । इवोऽपि तत्मायोग्याविशुद्धितः पद्विंशतिबन्धं गतस्य द्वितीयस्तथैवाष्टाविंशतिबन्धं

गतस्य ततोऽपि एवमुपरि नान्येषाम्, आवाहाहारकद्विवर्तितां विवर्ति बद्धा एकविंशद्वन्द्वं गतस्यायसमये षष्ठो भूयस्कारव-
न्योऽपि यथाः श्रीचित्सूक्तमेकनिधे बद्धा अर्धेनिपतताः पुनरपूर्वकरणे एकविंशतं चतुतः षष्ठ एव भूयस्कारवन्द्यः, न सप्तमः,
एकविंशद्वन्द्वमस्य स्थानकस्योभयथाऽप्येकत्वादिति । अत्यन्तरकथातु सप्त तत्रापूर्वकरणे देवगतिमायोग्यामष्टाविंशतिमेको-
नविंशतं वा विंशतं वा एकोनविंशतं वा बद्धा तद्वन्द्वव्यवच्छेदे एकविपबन्ध गतस्यायसमये प्रथमोऽत्यन्तरवन्द्यः । एकविंश-
द्वन्द्वश्च विंशद्वन्द्वं गतस्य द्वितीयोऽत्यन्तरवन्द्यः । एतच्च कथं सम्भवतीत्युच्यते-इह, कश्चिदाहारकद्विकतीर्थिकरनामस-
रितां पूर्वाभिरितामेकाविंशतं बद्धा द्विवि सधुलकस्तस्य प्रथमसमय एव मनुष्यगतिमायोग्यां पूर्वोक्तामेव विंशतं चतुत
एकविंशद्वन्द्वमस्य सम्भवति । ततस्त्वस्यैव द्विविधत्वा मनुष्येष्टस्य पुनरपि देवमायोग्यां पूर्वोक्तां तीर्थिकरनामसरितां
पूर्वाभिरितामेकोनविंशतं चतुतस्त्वतीर्थोऽत्यन्तरवन्द्यः । यदा तु त्रिविमनुष्याणामन्यतरस्त्रिविमयायस्य पूर्वोक्तामेकोनविं-
शतं बद्धा मयाविपविशुद्धिबन्धोदेवगतिमायोग्यामष्टाविंशतिं ममाति तदा चतुर्थः । अष्टाविंशतेषु तथाविधसंज्ञावशादेक-
द्विपमायोग्ये पद्विंशतिपन्ध गतस्य पञ्चमस्ततोऽपि पञ्चविंशतिवन्द्य गतस्य षष्ठः, ततोऽपि त्रयोविंशतिवन्द्य गतस्यायस-
मये सप्तमोऽत्यन्तरवन्द्यः । अवच्छेदकवन्द्यामिह त्रयो भवन्ति । तत्रोपशान्तमोहावस्थायां नापकर्माणोऽवन्द्यको भूत्वा ईर्षो-
पशान्तादास्येण मनिपस्य यदा पुनरप्येकविंश चतुति, तदायसमये प्रथमोऽवच्छेदकवन्द्यः, अथोपशान्तमोहावस्थायामेवायुः-
समेणावन्द्यको भूत्वाऽनुत्तरसुरेष्टस्यते, उद्यानतीर्थिकरनामा च भवति, तदा तस्य तत्र प्रथमसमय एव मनुष्यगतिमायोग्यां पूर्वो-
क्तस्य कथां तीर्थिकरसरितां विंशतं चतुतो द्वितीयोऽत्यन्तरवन्द्योऽथानुपाचरीर्थिकरनामा तदा तीर्थिकरनामसरितां चतुत मनु-

व्यग्रीप्रयोगयोगैकोनत्रिंशतिं ब्रूतस्तृतीयोऽवक्तव्यकथनः । एषु चाष्टवपि कथस्थानेषु द्वितीयादिसमयेषु सर्वत्रावस्थितव-
न्यो लभ्यत इत्यवस्थितवन्था अहो, तदेवं 'छन्धूयगाएवथा सचेव भवंति अपतरेवथा । तिरुवत्तवंधा अबट्टिया अट्टनाम-
म्मि ॥१॥ तदेवं गाथायादत्रयं व्याख्यातम् । 'सैसैमो हवट्टाण'ति श्लेषे भणिनोद्धरितेषु ज्ञानावरणवेदनीयायुगैत्रान्तरा-
यलक्षणेषु पञ्चसु कर्मसु बीप्साया गम्यमानत्वादिकैकमेव कथस्थान भवति । तत्राद्यकर्मणि भविज्ञानावरणाद्युत्तरप्रकृतिप-
ञ्चकस्य समुदितमेवैकं कथस्थानं मिथ्याष्टवारभ्य सूक्ष्मस्मरारयं यावद्भवति, एवमन्तरायपञ्चकस्यापि वाच्यम् । वेदनीयस्याप्येक-
मेव स्थानं सातमसात वा । आयुषश्चतुर्णामायुषामन्यतरैकायुक्कलक्षणमेकमेव कथस्थानम् । गोत्रस्य तु नीचैर्गेत्रमितरदा एकं
कथस्थानम् । अत्र च सूचकरवात् सूत्रस्यैतत् स्वयमेव द्रष्टव्यम् । यदत्र कर्मपञ्चकेऽपि भूयस्कराज्यतरवन्थौ न सम्भवतस्तद्वृ-
क्षणायोगाच्छेषौ तु द्वौ वेदनीयवच्यैककर्मचतुष्टये, सम्भवतस्तथाहि-ज्ञानावरणान्तरायाणामुपशान्तमोहावस्थायामायुषस्त्वं-
पूर्वकरणाद्यवस्थायां सर्वधैरावन्थको भूत्वा प्रतिपत्य यदा शुनस्तान्येव वदति, तदा प्रथमसमयेऽवक्तव्यकथन्यो अथवा आयु-
षस्तु यदा विभागदिसमयादौ कथ्यकस्तथा, प्रथमसमयेऽवक्तव्यकथन्यो द्वितीयादिसमयेषु त्ववस्थितकथनः । वेदनीयद्विकस्य
त्ववस्थितवन्थोऽस्ति प्रभूतकालमवस्थितत्वेन वध्यमानत्वादवक्तव्यकस्तु न सम्भवति । स हि सर्वथाऽवन्थको भूत्वा यदा प्र-
तिपत्य शुनस्तदेव वदति, तदा सम्भवति । न चैतदेदनीयैऽस्वीत्युक्तत्वात्, तदेव 'नाणावरणे तह आडयम्मि गोयम्मि
अंतराय य । चउसु अवत्तवंधा अबट्टियो वेयणिज्जम्मि ॥ १ ॥' इति गाथायः । तदेवं भूयस्कारादिमकारैश्चिन्तितः प्रकृति-

१ वट्टभूयस्कारवग्धा समेव भवन्त्यन्यतरवग्धा । प्रयोऽवस्यवग्धा अष्टौ नामि ॥ १ ॥

वन्धः, साम्प्रतं स एव स्वाभित्वदारेण चिन्त्यते । कः क्वासां प्रकृतीनां वन्धमाश्रित्य स्वाभात्यत्राह—

भा० बंधद्वारेण पदमे नवेव छेदव तद य चचारि । बंधद्वाराणि हवति विभिन्नि इय दंशणावरणे ॥५९॥ आ सायणु नवबंधी थीणतिर-
दिओ छबंधि जपुवो । अपुवा आ मुहुसो निदादुगविराहियचउब्बंधी ॥५०॥ भूयकारपयरावचबंधाउ दुलि पनेयं । हुंति अवट्टि-
यबंधा विसेव य दंशणावरणे ॥५१॥ दंशणावरणे उतर-मयदीण नवाइबंधाणेसु । नवछमचउन्दो अंतरेसु हाणीई बुटीए ॥ ५२ ॥
दो दो अपपरभूय-गारबंधा उ तदय उवसंभो परिवरिय चचविहबंधाणेवा आउयल्यमि ॥५३॥ छविहबंधी वो दो उवचवा
लिखि हुंति पुवं व । हुंति अवट्टियबंधा इय भावबिया दुइयक्रमे ॥५४॥ बावीसएगवीसा सचरसं तेरसेव नव पंच । वउति-
गदुगे च एगं बंधद्वाराणि दसमोहे ॥ ५५॥ भिच्छे कसायसोस्त भये दुंगुच्छा तिवेयपअपर । हासरई इयरे वा बंधे भिच्छस्त
वावीसा ॥ ५६ ॥ भिच्छजपयदिरहिया इगवीसा सासणस्त बंधमि । अणपीरहिया सवरस बंधमि मीसअजयाणं ॥५७॥
दुइयकसायविहूणा तेरस देसस्त हुंति बंधमि । तइयकसायविहूणा समचविरयाण नव बंधे ॥ ५८ ॥ अपमनसंजयाण अपुव-
करणेण तद य समणेण । हासरइमयदुंगुच्छा रहिया पंचेव ते हुंति ॥ ५९ ॥ वो भुंक्तोहाणं कमेण चोच्छेद सेसटाणांओ । अ-
नियट्टि पंच हाणी आ एगं लोभसंजलणं ॥ ६० ॥ नव भूयागारबंधा अट्टेव व हुंति अपयरबंधा । दो अद्वयगबंधा अबट्टिया
दस उ मोहमि ॥ ६१ ॥ इत्य य बावीसाई दससु मोहस्त बंधाणेसु । नव अंतराणि तेसु भूयकाराउ जइ पत्य ॥ ६२ ॥
नव भजिया तइ अपपर-बंधया क्किमिह नो नव हवंति । जे जिहभजिये अपपरबंधा अट्ट उ इवंति ॥ ६३ ॥ भग्ग बावी-
साओ बंधा इगवीसओ न संभवइ । जेभम्मिच्छादिदीनं-तरभावेण सासाणो ॥ ६४ ॥ नो होइ किं तु उवसम-दिद्विजओ

कोइ सासणो होइ । तस्स य किर इग्वीसा भणिआ वंधास ठाणम्मि ॥ ६५ ॥ तम्हा चावीसाओ सतरसबंधम्मि वेव किर-
 गणं । होइ अओ इइ अट्ट उ हुंती अपपरबंधाओ ॥ ६६ ॥ भूयकारणपरग-चट्टियवचवयाण बंधाण । मोहम्मि भावणा इइ
 पुत्तुवाणेण नेयहा ॥ ६७ ॥ तेवीस पन्नवीसा-छवीसा अट्टवीसाणतीसा । तीसेग्वीसयेगं बंधाणाणि नामस्स ॥ ६८ ॥
 वल्लवत्तेयकम्मगनिग्माणुवधाअशुत्तहुयं च । नव धुवबंधा एए सवत्थ भिज्जेति वयम्मि ॥ ६९ ॥ तिरिगइगुग्नियजोइ
 उरल्लं हुंइ च यावरं अयिं । अणयज्जे अमुभुभग अपत्त नवधुवय अनस च ॥ ७० ॥ पत्तेयमुहुमदुगदुगएगयरमपज्जिगिदि-
 तेवीसा । पणिदिआइ तिरिगर-बंधहि भिस्सेण जुयनीवा ॥ ७१ ॥ सोसासपरायाए खित्ते पणवीसपज्जिगिदिरस । होइ
 जोंगा नवरं पिरसुमजसफित्तुयल्लानं ॥ ७२ ॥ कज्जेत्थ परावची एसा विगल्लिदिआण वि जियाणं । पाओंगा संभवइ पण-
 वीसा विविहभेगेहि ॥ ७३ ॥ नवरमिह निपरमया पराणेताओ (णलेणगेह) वुच्चइव । तवित्थरो हु विओसेहि सत्तरीच्चुद्धिओ नेओ
 ॥ ७४ ॥ नामकम्मस्स तणुआण पणवीसेसा वि होइ छवीसा । उल्लोयआयवाणं एगयरणयइदेवम्मि ॥ ७५ ॥ सा पज्जिगिदिजोणे
 वउद्धइ नल्लनीअवाओंगा । तत्थोववायजोगा जीया तब्बंथा नेया ॥ ७६ ॥ देवगत्तयणुपुवी पणिदिजोइ विजवियदुगं च ।
 समवउरं जसासं परयायपसत्थविहागइ ॥ ७७ ॥ तसवायरपज्जत्ते पत्तेयं तुइ थिराणअधिराणं । सुभअसुभजसजसाणं
 अन्नयरं सुभगसुस्सरयं ॥ ७८ ॥ आपज्जपि गुणवीसं धुवबंधी नवजुयाउ अट्टवीसं । तिरियणुयाउ विमुद्धा बंधंती देवभ-
 वजोगं ॥ ७९ ॥ तित्थयरबंधत्तेवे एगुणवीसं हवति तं च पुणो । वद्धं तित्थयरकम्म सम्मदिही नरा चेव ॥ ८० ॥ देवा-
 ईए जोगं यंती अन्नहावि गुणवीसा । तिरिपणिदिआणज्जत्त-जोगिया वज्जइ उ जहा ॥ ८१ ॥ तत्थय-पज्जेगिदिआणओगा

पंचवीसई जा उ । भजिया तम्मअओ उलअंशुवंगमि खित्तमि ॥ ८२ ॥ सधयणसरविद्वायोगइसुं अन्नयरएसुं सित्तिसु । सा
 रउ नरनैर्निदि-जाइठाणम्मि पोंचंदी ॥ ८३ ॥ यावरठाणंमि तसं भणियवई इन्हि तीसई भणियो । सा य पुहुताअट्ठावीस-
 इमणम्मि हररुणे ॥ ८४ ॥ खित्तमि होइ नवरं थिरसुभजसकिच्चिओ य भणियवा तो पटिक्कसो अवधगो उ पईएय अप-
 मतो ॥ ८५ ॥ तइ य नियट्ठिण्णी अहर कोइ जीवो उ बद्धतित्थयो । दिवि उण्णओ पुणरवि उववज्जिरसइ मणुस्सो
 ॥ ८६ ॥ नरइजोणं तित्थेण सलुयं तीसई सुतो वंपे । तं च इमं मणुयदुगं पर्णिदिजाइइरल्लुयलं ॥ ८७ ॥ समवडवरव-
 ज्जरिसई परचूसासं पसत्थविहगई । वसवउय थिरसुभजसजुयलअयर च किर पणं ॥ ८८ ॥ सुसरसुभगाएज्जे तित्थं इ-
 गवीस्समेव पयवीओ । पुववधिणीहिं सट्ठिया तीसं एतो उ इगतीसं ॥ ८९ ॥ सा सुरगइपाओगा आहारगजुयलजुचया जा उ ।
 पुव भजिया तीसं तम्मअओ तित्थयक्खे ॥ ९० ॥ इगतीसा इवई तं अपमत्तजई तहा अपुहो वि । किं पी भागे जाव उ सुरग-
 इजोणा पंदेइ ॥ ९१ ॥ वंधंती एगविहं अपमत्ताई उ तिसि जसकिची । वंधंति सत्थेणं न य कस्सइ चैव प्राओग ॥ ९२ ॥
 देवइनांगो वि हु वंपो अट्ठमणुणम्मि वोच्छिओ । इय सेलेवा नांमे अट्ठवि ठाणाणि भणियमाणि ॥ ९३ ॥ एत्थ य भूयमारो
 इइ मुते फिरइ य उवलक्खणओ । संगहिंयं दट्ठव एत्थ सेसपि वंधंतिगं ॥ ९४ ॥ छब्बयमार वंवा सत्तेव इवंति अप्पयरवंधा ।
 तिसिखत्तगवंधा अवट्ठिया अट्ठनाममि ॥ ९५ ॥ एत्थ य भूयकारप्पयरानट्ठियमवंधमवंधिया । पुवगमेणं नेया नवर किंची
 पवत्तामि ॥ ९६ ॥ नामस्स बध्दधानेसु अहसु सत्तेरेसु हुंति छऊ । बुट्ठीए भूयमार इगेगीसाए अंतरए ॥ ९७ ॥ जसमेगविहं
 भविप-सेणीओ पडिय पुवक्खणम्मि । इगतीमं वंधतरस भूयमारो उ जो होइ ॥ ९८ ॥ सो छट्ठ एव नो सत्त-मो पि इगलो-

सकृदाणस्स । उभओ पि दु एगत्ता इह छट्ठो धूयगारो ति ॥ ९९ ॥ अपुवंपि य मुरगइजोग्गा अडवीसपभिठ्ठाणोउ । चचारि
उ वंधिचा तवोच्छेयम्मि एगविहं ॥ ३०० ॥ वंधंतस्स उ आइम-समए पढमो उ अप्पयरंधो । इगतीसइबंधाओ तीसइबंधम्मि
दुइओ उ ॥ १ ॥ इह होई आहारग-दुगवित्त्यजुयाओपुबवडवीसा । इगतीसाओ वंधिय-देवोवन्नस्स पढमम्मि ॥ २ ॥
समयम्मि मणुपनोसं पुब्बुत्तं तीसई एबंधे । सोदियलोयावविं माणुस्सेसुं समुवववो ॥ ३ ॥ मुरगइजोगं तित्थयर-ना-
मसरियं तु पुबगुणतीसं । वंधंतस्स उ होई तइओ अप्पयरंधो उ ॥ ४ ॥ तिरिनरअन्नतरो तिरि-जोगं गुणभीससन्नियं
बंधं । वंधिय मुद्धिवसाओ अडवीसं मुरगइजोगं ॥ ५ ॥ वंधइ तइया तुरिओ वंधो होइ चि तइडवीसाओ । संकेसवसानिदिय-
जोगं छवीसइबंधं ॥ ६ ॥ एगयस्स पंधबंधो तो एणवीसाएं छट्ठओ होइ । ततो तंवीसाए मयस्स फिर सत्तमो वंधो
॥ ७ ॥ होई अप्पयरो इय भजिया सेत्तेव अप्पयरंधा । एत्तो अवत्तवयतिष्ठी वंधा उ भारेपि ॥ ८ ॥ उवस्तस्स निव-
डओ इगंधे वंधणे अवत्तवो । उवसंतो आउसयंमि वद्धतित्थयरनाया उ ॥ ९ ॥ उववज्जिस्सइ शुत्तर-सुरेसु तस्स-
विप पढमसमयम्मि । नरगइयाओगं पुबभणियरुवं स तित्थयरं ॥ १० ॥ तीसइ नामं वंधंतयस्स दुइओ अवत्तओ वंधो ।
अह अनुवज्जियतित्थयरनामोतस्सिगुणतीसं ॥ ११ ॥ नरगइजोगं वंधंतयस्स तइओ अवत्तबंधो ति । इय कम्मतिगं पम-
णिय-सेसाणि चि संपयं भणइ ॥ १२ ॥ सेसेगेहं हवई ठाणं सुत्तमि इय एयं अत्थि । सुत्तयज्जेगेहि वस्सत्थो गुण इयो नेओ
॥ १३ ॥ नाणावरणे वेयणियआओ गोत्तअंतराए य । एयम्मि कम्मपणने वंधट्ठाणं हवइ एक्कं ॥ १४ ॥ पिच्छाओ जा सु-
हुमं नाणावरणविषयपंचगस्सावि । इगमेव वंधट्ठाणं वेयणियाऊणोत्ताणं ॥ १५ ॥ अन्नयरयेव षक्कं उत्तरपयहि तु वंध-

धाणस्स । तह एत्थाणुत्तंषि दु अत्तं षि इमे सुणेयहं ॥ १६ ॥ नाणावरणात्तस्मि य गोत्ते निम्मे य अंतराए य । विय
अवत्तावंथा अवट्ठिओ वेयणिज्जमिय ॥ १७ ॥ इह भावणिया उवरियंवंधुगं इहइ वेयणियक्खे । कम्मवत्तामि तत्थ वि ना-
णावरणाग्गिगोत्ताणे ॥ १८ ॥ उरुंत्ताउ निवडओ आउस्स अवंधरो निवट्ठीओ । परिवट्ठयो समवस्सो पट्ठमग्गिंयो अव-
णो ॥ १९ ॥ दीयाइसु वट्ठिएओ वेयणियाहुं अवट्ठिआ चेव ॥ सम्यग्गिंय पव्वमाण-त्तणेण अट्ठो उ न यहंति ॥ २० ॥ इह
निमि दसट्ठदाण-पग्भिर्णिण जयेव भावाणे । भाक्खयो सवो वि दु सच्चरिया चुग्गिओ नेओ ॥ २१ ॥

सव्वासिं पयग्गीणं भिच्छद्विट्ठेउ यंयतो भणिओ । तित्थपराहारदुगं मोत्तुणं सेसययदीर्णं ॥ ४३ ॥

दिनारयुत्तरगतलक्षणानां प्रकृतीनां मध्ये तीर्थहरनाम आहारकदिकं न भूयत्वा रोपप्रकृतीनां समद्वोचरशतलक्षणानां मिथ्या-
रसादिभिः प्रत्यनीकनादिभिश्च सामान्यादिभिरपेक्षुभिर्मिथ्याहृदिन्यरु इत्येवंपर्यन्ते स्पष्टः । तीर्थहराहारकदिकं भूयत्वा दोषसप्त-
द्वयोपरमठतिगतपन्नस्य मिथ्याहृदिः स्वाधीतिभासः, सुदृढस्य विदेशणार्थत्वात् नानाजीवान्प्रतीत्यतद् द्रष्टव्यमेकजीवस्यैककाल-
मेवावदन्त्यागमभावाद्, एवं उत्तरवापीति भावार्थः ॥ ४३ ॥ तीर्थहराहारकदिकं वर्ज्यं किमितीत्याह-

सम्यक्तत्वाणनिमित्तं तित्थयरं संजमेण आहारं । वर्धति सेसियाओ भिच्छन्नादं हि हेऊहं ॥ ४४ ॥

स्त्री० तीर्थहरनाम - नावदद्वात्सल्यादिवैदुषिकधन इति सम्यक्तत्वाणनिमित्तं तत्प्रतिपत्तिः, पूर्व वक्ष्यमानमपि च
सम्यक्त्वपरागमे न वक्ष्याम एव । आहारकदिकं तममचयनिसम्बन्धिना विग्रहसंयमेन वक्ष्यत इति मिथ्याहृदेस्तदसम्भवः,

शेषाः पुनः सप्तदशोत्तरं शतं मिथ्यात्वादित्वेष्वभिप्रेत्याद्यष्टिना बध्यन्त एवेति गाढार्थः ॥ ४४ ॥ नन्वेता मिथ्यादृष्टिमायोग्याः
 मया अपि प्रकृतयः उग्रगुणस्थानेषु गच्छन्त्युतः कश्चिदेतेत्याद्यष्ट्याह-
 सोलस मिच्छन्तेता पशुवीसं हुंति सासणंताओ । तित्थयराउदुसेसा अचिरइयंता उ मीसस्स ॥ ४५ ॥
 टी० मिथ्यात्वं नपुंसकदेशो नारकायुनरकदिक् एकद्वित्रिचतुरिन्द्रियजातयः हुण्डं सेवाच आतपं स्यावरं सूक्ष्मं अपर्याप्तिकं
 साधारणमित्येताः पोटदशप्रकृतयो मिथ्यात्वेऽन्तस्त्वत्र भागस्तदुत्तरत्राभाव इत्येवंलक्षणोऽन्तो यासां ता मिथ्यासान्ता मिथ्या-
 रंतेन सहेता वध्यन्ते, नोत्तरत्र, मिथ्यात्वाभावाभिमित्याद्यष्टिगुणस्थानक एवेता व्यक्च्छद्यन्ते । उत्तरे सास्वादनादयो न वज्ज-
 न्तीति भागः । एतादि प्रायो नारकत्रेन्द्रियमिच्छेन्द्रिययोग्यत्वाद्यष्ट्युपपन्नाच मिथ्याद्यष्टिरेव वध्नातीति । सप्तदशोत्तरशतादेन-
 द्यगमे शेषमेकोत्तरप्रकृतिशतमेवानिरस्यादिहेतुभिः सास्वादनादयो वध्नातीति । 'पशुवीसं हुंति सासणंताओ' इति स्यानर्द्धिनिकं
 चत्वारोऽजन्तानुगन्धिनः द्वीचेदस्तिर्यागयुस्तिर्यग्दिक् आद्यन्तर्जानि पृथक् २ चत्वारि २ संस्यानसंज्ञनानि उद्योतप्रपञ्चस्त-
 रिद्वयोमतिः दुर्भेगं दुःस्वरमनादेयं नीचीर्गोत्रमित्येताः पञ्चावशतिप्रकृतयः सास्वादनेऽन्तो यासां ताः सास्वादनन्ताः, सास्वादने
 एतेनावन्नाति नोत्तर इत्यर्थः । ततश्चैकोत्तरशतात्पञ्चावशत्यगम्यमेषेणाः पदसप्तति तीर्थकरनामसंहितां सप्तसप्ततिमविरतसम्यग्दृष्टि-
 र्वेदनाति । वत्कारणं सम्यक्त्वमस्तीति पूर्वोपनीतमपि तीर्थकरनाममात्र प्रसिष्यते । ननु सम्यग्मिथ्याद्यष्टिः क्रियतीः प्रकृतीर्वि-
 धनानीत्याह 'तित्थयरा उदुसेसे' इत्यादि, अग्रान्तशब्दः समीपप्रचन एव तत्तथाविरतोऽविरतसम्यग्दृष्टिरन्तः समीपमाश्रयो
 यासां ता अविरतान्ता अविरताश्रया अविरतसम्यग्दृष्टेर्विन्ध्यायोग्या इति यावच्चा एव मिथस्य सम्यग्मिथ्याद्यष्टेर्भवेन्तीति क्रिया

सम्यक्पते । या एव प्रकृतीरविरतसम्यग्दृष्टिर्विज्ञाति, ता एव मिथोऽपीत्यर्थः, किं सर्वा नेत्याह-तीर्थकरं चायुर्विकं च तीर्थकरा-
युर्विकमिति समाहारस्तस्माच्छेपा उद्धरिता एव वचनाति । इदमुक्तं भवति इह नारकविर्णगायुषी यथासङ्ख्यं मिथ्यादृष्टिसा-
स्वादनागस्यानक्योर्व्यवच्छिन्ने शेषं तु मनुष्यदेवायुर्व्यं विप्रति, तदपि मिथो न वचनात्वायुर्व्यस्यास्य सर्वथा प्रतिपिद्ध-
त्वात् । 'संमामिच्छादिद्वी आडयवंधेपि न करेइ' इति वचनात् । तीर्थकरनाम पुनः सम्यक्त्वाभावादेव न वचनात्यतस्ती-
र्थकरनाम्ना मनुष्यदेवायुर्व्येन च रहिताः शेषा अविरतसम्यग्दृष्टियोग्या एव चतुःसप्तविप्रकृतीर्मिश्रो वचनातीति गायार्थः । ४५ ।

अविरतइयन्ताओ दस विरयाविरयंतिया उ चत्तारि । छत्तेव पसत्तेता एगा पुण अस्पमत्तेता ॥ ४६ ॥

श्री० चत्वारोऽस्त्याख्यानावरणाः मनुष्यायुर्मनुष्यद्विकं औदारिकद्विकं वर्क्षपमनाराचमित्येतासां दशानां प्रकृतीनामविर-
तेऽन्तोऽविरतसम्यग्दृष्टिं वचनाति नोत्तर इत्यर्थः । नन्वविरतोऽपि सम्यग्दृष्टित्वात् मुरलोकयोगमेव वचनातीति कुतोऽमुष्यापि
मनुष्ययोगस्य मनुष्यायुःकालेऽन्यसम्भव इति चेत् ? ननु कर्मशास्त्रापरिकल्पितेतिरेदं वचो, यतो हन्त मनुष्यतिथिष्वेव व्यव-
स्थितोऽसी मुरलोकयोग्यं वचनाति, नारकदेवेषु तु व्यवस्थितोऽविरतो मनुष्ययोग्यमेवोपरचयतीति तत्र व्यवस्थितस्यास्य
मनुष्यायुःकालेऽन्यसम्भवो, देशविरतादयस्तु नारकेषु देवलोकेषु वा न लभ्यन्त इत्युक्तत्रासाभावाज्जः सप्तसप्तदेवस्यपनी-
तासु शेषां सप्तपि देशविरतो वचनाति । प्रत्याख्यानावरणचतुष्टयस्य विरताविरते देशविरतेऽन्तः, प्रमत्तादयो न वदन्ति,
तेषां प्रत्याख्यानावरणोदयाभावात् । कषाया हि ये वेदन्ते त एव वदन्तेऽनन्तानुबन्धिवर्जिता । "जे वेआइ ते वेवेइ" इति वचनात्,

१. सम्यग्मिथ्यादृष्ट्यायुर्व्यमपि न करोति. २. याद वेवते तान् वचनाति.

अतः सप्तपद्यैः प्रत्याख्यानानवरणचतुष्टयापणमे द्वेपां त्रिपष्टिं प्रमचयतिर्विध्नाति । असातं अरतिः शोभोऽस्थिरं अशुभं अयशः-
कीर्तिरित्येतासां पण्णां प्रकृतीनां प्रमचेऽन्तो अग्रमचादयो विशुद्धत्वाच्च वचनवीति त्रिपष्टैरत्यकृतिपद्मापणमे द्वेपा सप्तप-
ञ्चाशत्, तन्मध्ये आहारकद्विकल्पे एकोनपष्टिर्भवति, तामग्रमचयतिर्विध्नाति । "अग्रमचयतिस्मन्विध्नाति हि संयमेनाहारकद्विक-
ल्पते" इत्युक्तम् । स चेह लभ्यत इति पूर्वापनीताहारकद्विकल्पस्यात्र महोपः । एतां चैकोनपष्टिमसौ स्वगुणस्थानरूपात्मस्य
सङ्ख्येयभागमेव यावद्विध्नाति । ततः परं देवायुषो वन्द्ये व्यर्वाच्छ्लेऽसावप्यष्टपञ्चाशत्तदेव वज्जाति । देवायुर्वन्द्यं हि प्रमले-
नारब्धमसावप्यभिहितसमये समर्थयते, न पुनः स्वयमारयत इति द्रष्टव्यम् । इत्थं चैकस्यादेवायुर्लक्षणायाः प्रकृतेरप्रमत्तेऽन्तोऽतः
द्वेपाभट्टपञ्चाशत्तमपूर्वकरणो वचनातीति भाव इति गाथार्थः ॥ ४६ ॥

दोतीसं चत्तारि य भागे भागेस्तु संखसणणाए । चरिमे य जह्वासंखं अपुव्वकरणंतिपा ह्वीति ॥ ४७ ॥

दोः अपूर्वकरणेऽन्तो व्यवच्छेदो यासां ता अपूर्वकरणान्तिकाः प्रकृतयः । का इति आह द्वाविंशत् चतस्रश्च । क प्रदेसो
इत्याह-भागे श्रुतत्वादपूर्वकरणगुणस्थानकस्यैवेति गम्यते । तथा भागेषु कया इत्याह-सङ्ख्येयसंज्ञया सङ्ख्येये अपूर्वकर-
णभागे सङ्ख्येयेषु तद्भागेष्वित्यर्थः । तथा चरमे च समय इति गम्यते । यथासङ्ख्यम्-यथाक्रममिति गाथाक्षरयोगेना, अय-
मत्र भावार्थः-इह पूर्वोक्तयुक्तिलब्धमष्टपञ्चाशत्तमपूर्वकरणस्तावद्विधाति, यावत् स्वगुणस्थानकसङ्ख्येयभागेऽत्र निद्रामचला-
लक्षणमकृद्विद्यस्यान्तो व्यवच्छेदो भवति । ततः पदपञ्चाशत्तं तावद्विध्नाति, यावत् स्वगुणस्थानकसङ्ख्येयभागाः । अत्रैतासां

१ "भागेषु किंविशिष्टेषु उपलक्षितेषु" इत्यधिकं कुत्रचित्प्रती

न्तस्त्रीण्योऽस्ययोगिर्नवलिनो वच्मन्तीति गार्थार्थः ॥ ४८ ॥

सायंतो लोगते एको परओ उ नल्यि बंधो चि । नायवो पयडीणं बंधस्तंतो अणंतो य ॥ ४९ ॥

टी० सातस्य सातवेदनीयस्य, अन्तो-ज्यवच्छेदो, योग्यन्ते-सयोगिर्नवलिनश्चरमसमये भवति, एतस्मात्सातः पुनः अयोगिकिवत्त्ववस्थायां नास्ति बन्धोऽयोगिर्नवलिसर्वेषाऽबन्धक इत्यर्थः । उपसंहरन्नाह-‘नायवो’पयडीणं बन्धस्तंतो अणंतो य’ चि । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण यत्र गुणस्याने यासां प्रकृतीनां बन्धस्यान्त उक्तस्तत्र तासां बन्धस्यान्तस्तत्र भावस्तदुत्तरत्राभाय इत्येवं लक्षणो ज्ञातव्यः । दोषाणां त्वन्तस्तदुत्तरत्रापि भावलक्षणो ज्ञातव्यः । यथा पोटश्चक्रुतीनां मिथ्यादृष्टी बन्धस्यान्तः शेषस्य त्वेकोत्तरशतस्यानन्तस्तदुत्तरत्रापि गमनदेवमुत्तरत्र गुणस्यानेष्वप्यन्तान्तभावना कार्यी । पाठान्तरं वा ‘नायवो पयडीणं बंधो स्तंतो अणंतो य’ इति अत्राप्ययमेवार्थः । अपयवा सर्वोऽप्ययं प्रकृतीनां बन्धः सान्तो ज्ञातव्यो भव्यानाम्, अनन्तश्च ज्ञातव्योऽभव्यानामिति गार्थार्थः ॥ ४९ ॥ तदेवमोघत उत्तरप्रकृतीनां बन्धस्वामित्वमुक्तम्, साम्प्रतं विभागतो भणने ग्रन्थगौरवं पश्यन् गत्यादिषु चतुर्विधसु मार्गस्थानेष्वतिदिशन्नाह-

गहपाहएसु एवं तत्पओमाणमोहसिद्धाणं । सामिचं नेयवं पयडीणं ठाणमासल्ल ॥ ५० ॥ .

टी० एवमुक्तप्रकारेण प्रकृतीनां स्थानं ज्ञानावरणपञ्चकादिषु आसाद्याश्रित्य स्वामित्वम्-बन्धस्वामित्वं ज्ञेयम्-ज्ञातव्यम्, केषु स्वामित्वं विज्ञेयमित्याह गत्यादिषु द्वारेषु “गइदिए य काए ” इत्यादिगाथाप्रतिपादितेषु कथम्भूतानां प्रकृतीनामित्याह तत्पयोम्याणम्-गत्यादिद्वाराभयोम्याणाथ, पुनः कथम्भूतानामित्याह-ओधसिद्धानाम्-सामान्यानन्तरबन्धस्वामित्वभणननि-

धितानाम्, इदमुक्तं भवति-ओषेन यदुक्तं कन्यस्वामित्वं तदनुसारेणैव गत्यादिद्वारेषु यथा स्वयमेवप्रकृतीनां कथावामित्वं स्वय-
 त्वाऽप्ययं वाच्यम् । स न गतयो नरकात्त्यादिकाश्चतसस्तत्र नारकदेवायुषी नरकदिकं देवदिकं एकद्वित्रिचतुरिन्द्रियजातयः
 वैक्रियदिकं आहारकदिकं आतपं रथादरं गृहम् अपर्याप्तं साधारणमित्येता एकोनविंशतिप्रकृतयो नारकाणां भवप्रत्ययेनैव
 कथं न सम्भवन्ति, शेषं तेषोत्तरश्रुतं नरकगतौ नारका वदन्ति । विदेगताः साधारकदिकं तीर्थेकरनामेत्येतस्तिष्ठः प्रकृतो-
 मुत्तरा शेषं सप्तदशोत्तरं प्रकृतिश्रुतं नानाजीवानाश्रित्य विदेगो वदन्ति । मनुष्यगतौ तु यथा ओषे तथैव विदेशयधिकमपि
 ज्ञतं नानामनुष्याणां कथं वाच्यम् । नवरं निर्देशो मनुष्याश्च सम्यग्भिषाद्युयोऽविरतसम्यग्प्रत्ययश्च देवगतिमायोग्यमेव वद-
 न्ति, न मनुष्यगतिमायोग्यम् । देवगतौ तु नरपगतिमायोग्यं यदुक्तं श्रुतं तदैवेकैन्द्रियजात्यातपस्यावरलक्षणप्रकृतित्र-
 यमद्वित्रिचतुरं प्रकृतिश्रुतं देवा वदन्ति । सागप्रतमिन्द्रियद्वाराश्च । तदैकद्वित्रिचतुरिन्द्रिया नारकदेवायुषी नरकदिकं देवदिकं
 वैक्रियदिकं आहारकदिकं तीर्थेद्वारनामेत्येता एकादशप्रकृतीर्मुत्तरा शेषं पृथक् पृथक्प्रवोचरन्तं नवोत्तरश्रुतं वदन्ति । पञ्चेन्द्रियेषु
 लोपयद्वाच्यमिति । परं कथादिद्वारेष्वपि कथस्वामित्वं विजयग्रन्थानुसारतोऽभियुक्तोपयुज्य वाच्यम् । तदैवमुत्तरप्रकृ-
 तीनामोग्यतो विभागतश्च कथराभिः वक्तुम् ॥६॥ मूलप्रकृतीनां तु सुगणत्वान्नोक्तं तच्च स्वयमेव दूषामिति । प्रकृतिवचन्यः समाप्तः ॥
 भा० एवो पुन सन्त्वामि इय गाहदुगेण वंशसामित्तं । कुच्छो सोऽन्तरमाह गाहपणेण पयदीर्णं ॥ २२ ॥ तन्मणणा-
 निदिदं सामित्तं एत सन्वपयदीर्णं । तन्मणणाओ य तदा पयदीर्णं पि गयमेयं ॥ २३ ॥
 पयदीवन्यो सम्मत्तो ॥

दी० इदानीं स्थितिवन्ध उच्यते-तत्र च पञ्चानुयोगद्वाराणि भवन्ति, स्थितिप्ररूपणा, साक्षादिप्ररूपणा, शुभाशुभप्ररूपणा, प्रत्ययप्ररूपणा, स्थितिवन्धस्याभिलषं चेति । तत्रोत्कृष्टतरेयदेभिर्नां पूर्वं तत्त्वत्यकृतीनां स्थितिमाह-

भा० अहं दीवंदे पंच त अणुभोगदास्या उ तेय इमे । विद्विषस्त्वणा साइयाइपयदीणवन्ननया ॥२४॥ सुभअसुभभण-
णपयय-पस्त्वणाय विद्वंथसामिचं । इय वेस्सगाहाहिं भणिरसई ताय दीवंथो ॥ २५ ॥ सत्तरि कोढापभिई गाहाजुयलेण
दीपस्त्वणया । मूलहिं ति गाहाए विद्वं साइयाइवन्ननया ॥ २६ ॥ मूलपयदीण तह उत्तराण अट्टारमाइगाहाणं । जुयलेण
सायाइपस्त्वणा तह य सदास्सि ॥ २७ ॥ गाहाए उ सुभअसुभभणनया सब ठि चि गाहाए । पययपस्त्वणा तह सव्वुकोसाइ-
गाहाहिं ॥ २८ ॥ चत्तहिं उकोसविई तह आहार चि गाहाजुयलेणं । जहन्नविईए वंथ-स्सामिचं पभणिदं नेयं ॥ २९ ॥

सत्तरि कोडाकोदी अयराणं होइ मोहणीयरस्स । तीसं आइतिगंते वीसं नामे य गोए य ॥ ५१ ॥

तेचीसुवही आरंमि केवला होइ एवमुकोसा । मूल पयदीण इचो ठिई जहन्ना निसामेह ॥ ५२ ॥

दी० अत्रिमहत्वादुपिवक्षरीहृषचीरात्पारं नेतुं न शक्यन्त इत्यन्तराणि सागरोपमाणि, द्वितीयगायान्तोपात्तश्च स्थिति-
शब्दोऽथ सम्बध्यते । तत्रश्च सप्ततिः सागरोपमानां कोटीकोटयो मोहनीयरयोत्कृष्टा स्थितिर्भवति । अत्र च सप्तवर्षसह-
स्राणि कर्मणोऽनुदयलक्षणाऽवाधा द्रष्टव्या । बद्धमपीत्येतत्क्रमं सप्तवर्षसहस्राणि यावद्विपाकोदयलक्षणां धाधां न करोती-
त्यर्थः, तथा च सप्तवर्षसहस्रलक्षणा अवाधया ऊना-हीना कर्मस्थितिः कर्मनिषेको द्रष्टव्यः । निषेको नाम प्रथमसमये
बहु द्वितीयसमये हीनं तृतीयसमये हीनतरं ततो हीनतमं कर्मदलिकं रच्यते यत्र स पूर्वभूतः कर्मदलिकरचनाविशेषो निषेक

उत्सृजे, अवाधो विहाय नत ऊर्ध्वं वेदनार्थं कर्मनिषेको भवतीति भावः। स्थापना ...। 'तीप्तं आदितिगते'ति आदौ त्रिक-
मादिक्रिये ज्ञानदर्शनवर्णनेदनीयमलक्षणं अन्ते भवन्त्यं अन्तरालक्षणमाद्य कर्मवर्त्यः, आदिक्रिये चान्त्यं चादिक्रिया-
न्ययमिति समाहारस्तस्मिन्नादिक्रियान्त्यज्ञानदर्शनवर्णनेदनीयान्तरस्येद्वित्यर्थः, त्रिवृत्सागरोपपन्नकोटीकोटयः प्रत्येकमुत्पृष्टा
स्थितिर्भवति। अत्रापि त्रीणि वर्षसहस्राभ्युक्तलक्षणाऽवाधा भवति। अवाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेक उत्कलक्षणो
द्रष्टव्यः। नामगोत्रयोश्च प्रत्येकं त्रिवृत्सागरोपपन्नकोटीकोटयः उत्पृष्टस्थितिर्भवति। अत्राथा तु वर्षसहस्रद्वयं अत्राधोना च
कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः। 'तेजोमुदरी आठमि रेचल' इति अतिमहत्साम्यादुदयिग्रन्थेनहं सागरोपपन्नमुच्यन्ते। नतश्च
पूर्वकोटीत्रिभागाधिकतानि त्रयस्त्रिंशत्सागरोपपन्नाप्युत्पृष्टा स्थितिर्भवति। पूर्वकोटीत्रिभागोऽवाधा, अवाधोना च कर्म-
स्थितिः कर्मनिषेकोऽत्र चात्राधां भगवत्य एते निर्गमफाल एवोक्तोऽत्र एवाह 'केवल' इति केवलाऽवाधारहिता इयं त्रयस्त्रि-
ंशत्सागरोपपन्नलक्षणा आयुषः स्थितिरवाधया तु सह यथोक्तस्वरूपा द्रष्टव्येति भावः। एव मूलभक्ततीनामुत्पृष्टा स्थितिर्भवति।
एत ऊर्ध्वमेतासां नयन्यां स्थितिं निद्रामयन-मृणुत यूपमिति मूर्ध्वरेषाकुला, द्रष्टव्या तस्यै स्वयमेवेति। तत्र ज्ञानदर्शनयो-
दनीयान्तराणां नयन्यां स्थितिर्भवति। एतस्माच्च लघुतरन्तर्मुहूर्त्तमात्राया अत्राधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः।
वेदनीयस्य तु कृपाप्रत्ययं कथमाश्रित्य जयन्या स्थितिर्दिशुहूर्त्तौ अन्तर्मुहूर्त्तमात्रायाऽत्राधोना च कर्मस्थितिः कर्मनि-
षेकः, रेचलयोगप्रत्ययस्तस्य द्वितीयाधिकोऽपि कथ्यो भवति, किन्तु य नैवाधिक्रियते, कृपाप्रत्ययवन्त्यस्यैवाधिक्रियत्वादिति।
नामगोत्रयोर्नयन्या स्थितिरन्तर्मुहूर्त्तमात्राया च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः। आयुषस्तु मृदुरुभयग्रहणं जयन्या स्थितिरन्तर्मुहूर्त्त-

पंगववा अवाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेक इति गाथाद्वयार्थः ॥५१॥५२॥ इदानीं खेजुत्काप्युत्तरत्र समभोजनत्यादुत्तरमकु-
 तीनामुच्छेतरभेदिना स्थितिरुच्यते-तत्र ज्ञानावरणपञ्चकदर्शनावरणनवकाऽसातवेदनीयान्तरापञ्चकलक्षणानां विंशतिमकु-
 तीनां विंशत्सागरोपमकोटीकोटय उत्कृष्टा स्थितिः । सातवेदनीयस्त्रीवेदमनुव्यद्विकलक्षणप्रकृतिचतुष्टयस्य पञ्चदशसागरो-
 पमकोटीकोटयः । मिथ्यात्वस्य सप्ततिः सागरोपमकोटीकोटयः । कथापयोदशकस्य चत्वारिंशत्सागरोपमकोटीकोटयः ।
 नपुंसकवेदरतिशोकप्रयुगुत्सा नरकद्विकतिर्यङ्गिकैर्कैः द्रवजातिपञ्चैर्द्विजान्यादीरिक्कैर्वैश्वदेविकैर्जैतूनसकामर्णहृदसेवार्त्त-
 वणीदिचतुःकागुरुलघूपयात्तपराधतोऽदृष्टासातपोद्योतामशस्तविहायोगतिथिरशुभसुभगसुरवरादेयद्वः कीर्त्युच्चैर्गैत्रिलक्षणानां पञ्चदशमकुतीनां
 नादेयापशः कीर्त्तिनिर्माणनीर्दैर्गैत्रिलक्षणानां त्रिवत्वारिंशतः प्रकृतीनां विंशत्तिसागरोपमकोटीकोटयः । पुरुषवेदहास्य-
 रतिदेवद्विकसमचतुस्तवन्नर्षभनाराचमशस्तविहायोगतिथिरशुभसुभगसुरवरादेयद्वः कीर्त्युच्चैर्गैत्रिलक्षणानां पञ्चदशमकुतीनां
 दशसागरोपमकोटीकोटयः । न्यग्रोधर्षभनाराचयोद्वदश सागरोपमकोटीकोटयः । सादिनाराचयोद्वदशं सागरोपमकोटी-
 कोटयः । कुन्जार्दनाराचयोः षोडश सागरोपमकोटीकोटयः । वामनकीलिकाद्विचतुरिन्द्रियजानिष्कृत्वापयस्त्रिकसाधारण-
 प्रकृत्यष्टकस्याष्टादश सागरोपमकोटीकोटयः । अत्र च सर्वत्रैकस्याः सागरोपमकोटीकोटया एकं वर्षशतमवाधा भवति । ततश्च
 यस्य कर्मणो दशसागरोपमकोटीकोटयः उक्तास्तस्य दशवर्षशतान्यवाधा द्रष्टव्या । यस्य तु द्वादश सागरोपमकोटीकोटयः
 तस्य द्वादशवर्षशतान्यवाधेयं यस्य यावत्स्यः सागरोपमकोटीकोटयः स्थितिस्तस्य तावन्नि वर्षशतान्यवाधा वाच्या । अवा-
 धोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः सर्वत्र वाच्य इति । आहारकद्विक्रतुर्वाक्यं करान्मान्मोस्तु सागरोपमन्तःकोटयकोटिरेव स्थि-

तिर्भवत्यन्तर्मुहूर्तं चावाधा, अवाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः । ननु तीर्थंकरनामवद्धं सत् तृतीययव एतदयं याति ?
 “रंजद इ तं तु भवत्यो तदुभये सस्त्रिचाणमि” इति वचनादत्र त्ववाधान्मुहूर्तमेवोक्ता अतस्तस्मिन्नेव भवेदन्तर्मुहूर्तौ दिनान्तरं
 विपारुत उदयः प्राप्नोतीति, तदुक्तम्, अभिप्रायापरिज्ञानाद्, नहि न्यमित्यवधारस्यामो ददुलवायापरिसरयेऽवश्यं कर्म्मण्यु-
 दयमागच्छन्त्येति । इत्थं त्ववधार्यमाणे यदा कश्चिदिह मनुष्यादिदेवविप्रायोग्यानि देवद्विकादीनि कर्म्मणि पूर्वं बद्धा ततः
 पुनरपि सद्दिष्टौ भूत्वा वनस्पतिप्लुतप्रस्तत्रयानन्तकालं तिष्ठति, तदा तस्य तत्रापि विपाकतो देवगत्याद्युदयप्रसङ्गः, अत्रावाधायाः
 दुपरिशीलत्वाद् । तस्मादिहैवमवधारणं कर्त्तव्यम्, यदि कर्म्मणि विपाकत उदयमायान्ति, तदा अत्रावाधपरिसरे एव, न
 पुनरवाधायास्तत्र उदयमागच्छन्त्येवेत्युक्तदोषप्रमादाद् । तदवधारणं तीर्थंकरनामादेः किं भवतीति चेद् ? उच्यते, विपाको-
 दययोग्यतामात्रम्, योग्यतायां च सत्यां यस्य यदा शेषांषि देशदेशकालादितामश्री भवति, तस्य तदा विपाकोदयो
 भवति, नान्यदेत्यलं विस्तरं । नारकदेशादुद्योग्यद्विद्वन्नागरोपमाणि पूर्वोक्तिनिभागाधिकाभ्युत्थं स्थितिः, पूर्वोक्ति-
 निभागोऽत्रावाधायोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः । मनुष्यतिथ्यागुपोरतु गीणि एतयोपमानि पूर्वोक्तिनिभागाधिका-
 न्युत्थं स्थितिः, पूर्वोक्तिनिभागोऽत्रावाधायोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेक इत्युक्ता उत्तरं स्थितिः । साम्प्रत-
 नेनामाभोत्तरमृच्छीनां जगत्या स्थितिरुच्यते-तत्र ज्ञानावरणपञ्चवर्द्धनवरणचतुष्कलोभसञ्ज्वलनान्तरायपञ्चकलस्रजानां
 पञ्चदशमृच्छीनां जगत्या स्थितिरन्तर्मुहूर्तम्, अन्तर्मुहूर्तं चावाधा, अवाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः । पञ्चानां निद्राणा-

१ वक्ष्यते तत्र भगवत्सृष्टीयमयेऽथप्यव्यक्तमित्या ।

मसातवेदनीयस्य च जयन्या स्थितिः पत्न्योपमासङ्ख्येयभागहीनाः सागरोपमास्य त्रयः सप्तभागाः अन्तर्मुहूर्तमयाथा,
तदूना च कर्मस्थितिः कर्मनिर्णयः । एवमुत्तरत्रायथाधानिपेक्षी वाच्यौ । सातवेदनीयस्य द्वादश मुहूर्ताः । मिथ्यात्तरय
पत्न्योपमासङ्ख्येयभागहीन सागरोपमम् । सञ्ज्वलनज्वर्यकषायद्वादशकस्य पत्न्योपमासङ्ख्येयभागहीनाः सागरोपमस्य चत्वारः
सप्तभागाः । सञ्ज्वलनकोथमानमायानां यथासङ्ख्यं मासद्वयं एको मासो अर्द्धमासश्च जयन्या स्थितिः । पुरुषवेदस्याष्टौ वर्षाणि ।
पुरुषवेदज्वर्यनोक्तपापाष्टकमनुष्यद्विरुतिर्येग्निकजातिपञ्चकोदारिकद्विर्जनसकामणसंस्थानपट्टसंहननपट्टवर्णादिचतुःकागुरुलघू-
पयातपरयावोच्छ्वासातपोद्योतविहायोगतिदिरुयः कीर्त्तिरजयं यसादिविंशतिनिर्माणनीचगोत्रक्षणानां पट्टपेष्टः प्रकृतानां
द्वौ सागरोपमसप्तभागौ पत्न्योपमासङ्ख्येयभागहीनौ । अत्र च पूर्व यत्र सागरोपमं तद्वरा वा प्रोक्तास्तत्र सर्वत्र पर्याप्तना-
दरेकेन्द्रियो वन्यको द्रष्टव्यः । शेषाणां तु यथासम्भवमनिष्टचित्वादर्मुहसम्परायगौ वन्यत्वाविति । देवद्विरुत्तरकद्विरुत्तरिय-
द्विकलक्षणमकृतिपट्टस्य सागरोपमसहस्रस्य द्वौ सप्तभागौ पत्न्योपमसङ्ख्येयभागहीनाः संस्त्रिपञ्चैन्द्रिये जयन्या स्थितिलभ्यते ।
आहारकद्विर्कतीर्थकरनात्रोस्तु जयन्यापि स्थितिः सागरोपमान्तःकोटीकोटिरेव, केवलमुहूर्तद्वयन्योक्तान्तःकोटीकोटया इयं
सङ्ख्येयगुणहीना भन्तव्या । यशःकीर्त्युच्चैर्गोत्रयोराष्टौ मुहूर्ताः । देवनारकापुत्रजयन्या स्थितिर्दशवर्षसहस्राणि । मनुष्य-
तिर्यगायुषोस्तु शुलुकभवाग्रहणम् । अवाधा च जयन्यस्थितौ सर्वानन्तर्मुहूर्तमेव, तदूना च कर्मनिर्णयः सर्वत्र वाच्य इति
स्थितिप्ररूपणा अवसिता । साम्प्रतमस्या एव स्थितेः साध्यादिसरूपणार्थमाह—

भा० अह तैचीगाए विं नहन्ना निसामह जहुचं । वसस्त्योयं विवे मोहावरणे मुहुचं तु ॥ ३० ॥ पेयणि-

यस्त उ वास नामगोयाण अट्ट उ मुहुत्ता । सुहृत्ताभयग्रहणं विद्ं जहन्ता उ आलस्य ॥ ३१ ॥ सुत्ताणुत्ताओ
विद्ं उत्तरपयोण जेद्धपरोओ । विद्ंओ य भणिज्जंती इह गंये सोवयारित्ता ॥ ३२ ॥ नाणंतरायदसगं दंसजनवगं
असायवीत्तेसिं । सायाहयीप्पुदुग पन्नासा भिच्छि सत्तरिया ॥ ३३ ॥ सोलस फसाय चत्ता नंसुसअरइभयसोगदुगुच्छा ।
नयत्तिरिदुगपाणिदिपत्तसयादअधिरपज्जत्ते ॥ ३४ ॥ येववोराल्लुने नव नामधुवे उ सासपरयाए । उज्जोयासत्यगई
भायराणाएज्जदूरए ॥ ३५ ॥ वासरदूभयअमुभा पत्तेयं अजसनीयवीत्तेसिं । ऐयद्धुदसहिया तेयालाए स नायवो ॥ ३६ ॥
देवदुगं पिरमुभगे मुहसुस्सराएज्ज तहय जमक्किती । हासरंपुंए सत्त्यगई उद्यगोए य ॥ ३७ ॥ संघयजे संगणे पढमे दस
अपरकोदकोदीओ । वारस चोहम मोल्लस विपत्तिचोत्तय त्ति एएत्ति ॥ ३८ ॥ वागणक्कीलियवियत्तिचउरिदियजाइ
एत्ति उगोमा^१ माहासपज्जत्ते मुहुमे अट्टासमा हुत्ति ॥ ३९ ॥ अंतोकोडाकोदी तित्तयराहारदुगयित्त यनेया । एत्तो आ-
उयइने वोत्थामि विद्ं तु उद्योमं ॥ ४० ॥ तित्तिरआउत्तिपत्ता य पुहकोदीतिभासअभरिया^२ । उक्कोसठी तदूणा तु
पुयकोदीतिभागेण ॥ ४१ ॥ होइ अयाहकालो जो फिअ कम्मसा अणउदयकालो । कम्मविइअयाहूणा कम्मनित्तो चि
कम्माण ॥ ४२ ॥ दळ्ळिराणाउ जं फिअ येव्वइ उदयपत्तयं कम्मं । सुत्तासयआळ्ळं तेत्तीसयराणि पुत्ताणं ॥ ४३ ॥
कोदीए तिभागेणं अहियाइ होइ त्ति उगोसा । पुहकोदित्तियागो अयाह तह पुव्वकोदीए ॥ ४४ ॥ भागतिगेणं ऊणा
कम्मनित्तो चि होइ कम्मविद्ं । सवण्य एत्थ मागर-कोडाकोदीइ एयाए ॥ ४५ ॥ वरिसाण सयं एणं होइ अयाहा तओ
उ जेत्ति तु । कम्माणे जाइया अयरानं कोदिकोदीओ ॥ ४६ ॥ भणिया तत्तियमेत्ताणि होइ वरिसम्मयाणि उ अयाहा ।

आवाहकालकृणा कम्मविई कम्मनिससो ॥ ४७ ॥ सवत्य वि भणियवो तित्याहारगट्टाण पुण भणिया । अंतो कोढाकोढी
 अंतमुहुत्तं च आवाहा ॥ ४८ ॥ आवाहणा कम्मविईओ होई उ कम्मनिससो । नणु वद्धस्स उ तित्य-गरजाइम्मस्स
 उदओ उ ॥ ४९ ॥ तइयमवे किर होई अंतमुहुत्तं तु एत्य उ अवाहा । भणियातोन्तमुहुत्ता अणंतरं तस्मि वेव भये ॥ ५० ॥
 पावइ विवागड्ढओ उ तित्यकरनामस्स पत्थाइ । नइ आवाहाविमो आगच्छंतेव कम्माणि ॥ ५१ ॥ उदयं किं पुण
 कम्माणि जइ विवागेण उदयमारंति । तत्तो उ अवाहाए परिकखणेव कम्माणि ॥ ५२ ॥ आगच्छंती उदए अओ अवाहा-
 वत्तएण पत्थुयए । इह दोत्तेणं तहवि विवागलदयजोमया इवइ ॥ ५३ ॥ तां संतीए तीए जस्स जया देसवेत्तकालाई ।
 सामगगी होइ तया विवागलदओ उ हो एवं ॥ ५४ ॥ रुवसोहगंवलमाइसंपयानियजइअणुसार । जा दीसइ सा तित्यं-
 करनामविवागलदओ चि ॥ ५५ ॥ अंतोकोढाकोढी तित्याहाराण जेद्विद्वंथो । जं भणियं तइ अंतो कोढाकोढीए
 मज्झम्मि ॥ ५६ ॥ पोवा य बहुतरागा विईविसेसा उ हुंति ते तत्य । ते सेवेवि हु अंतोकोढाकोढी चि सत्राए ॥ ५७ ॥
 भनंति तव तइए मवमि तित्ययरकम्भुणो उदओ । जो सो वि होइ अंतोकोढाकोढो य मज्झम्मि ॥ ५८ ॥ अन्ने भणति
 अस्सकइतार्ण अंतकोढिकोढि चि । वंथो जा तइयमवं तोत्येइ जइस्रठो वोच्छं ॥ ५९ ॥ नाणं तरायदसगे दंसणचटाम्पि
 लोहंसजल्लो । जहन्नेणंतमुहुत्तं ठी अंतमुहुत्तमावाहा ॥ ६० ॥ आवाहज्जणिया पुण सा कम्मविई उ कम्मनिससो । सवत्यवि
 भणियवो पणनिदअसायवेयणिए ॥ ६१ ॥ अयरस्स सत्तभागीरुयस्स उ भागतिगं ति पल्लस्स । अस्संत्वभागज्जनं अंतमुहुत्तं
 च आवाहा ॥ ६२ ॥ तयज्जणा कम्मविई कम्मनिससो चि एवमुत्तरओ । आवाहा य निससो भणियवो सायवेयणिए ॥ ६३ ॥

पारस इति मुहृता पद्मस्त अंसवभागदोणं तु । सागरसेगं मिच्छे आहम्वारसकसायाणं ॥ ६४ ॥ पद्मासंस्त्रियभागेण ऊ-
 णिया सत्तभागविहियस्स । अयरस्स चउभागा क्रमेण संजलणनामाणं ॥ ६५ ॥ कुहमाणामायाणं मासदुगं मास अद्धमासो य ।
 पुंए अट्ट वरिसा सेसद्वय नोक्कसाया य ॥ ६६ ॥ पव्वेव य जाईओ तिरिदुमसंठाणसंधयणसवे । मणुदुग ओरालदुगे परया-
 उरसासउज्जोए ॥ ६७ ॥ आयवविहगगइदुगं जसरज्जतमावसीयेए उ । नामस्स य नव य धुवा नीयागोरेयं च छासद्वी ॥ ६८ ॥
 पयदोणं अपरास्स उ सत्तविभागोक्कयस्स दो भागा । पद्मासंस्त्रियभागोहि हीणया विउविच्छस्स ॥ ६९ ॥ अयराण सहस्स उ
 सत्तविभागीरूपस्स दोभागा । पद्मासंस्त्रियभागोहि हीणा जियअसन्निस्स ॥ ७० ॥ पंचिदियस्स लब्धइ हीणद्वि तत्सहार-
 गदुगस्स । सागरअंतोकोदीनाहीमंलेयणुदीणा ॥ ७१ ॥ जसक्किचीउचाणं अट्टदुत्ता उ होइ हीणउडि । अह पत्तो
 आऊणं एउ नदग्नइदिं योच्छं ॥ ७२ ॥ दसवाससइस्सां नारगदेवाउयाण विद्धेयं । सुद्धागभवपमाणं मणुविरियाऊण उ
 नदो ॥ ७३ ॥ नरग्नइए अवाहा अंतमुहुत्तं तु होइ सवत्थ । इह जत्थ जत्थ पुंवं पव्विद्या स्ससरविभागा ॥ ७४ ॥ वडि
 सवत्थ पि पज्जोयायरएणिदिओ चि विस्सेओ । सेसाणं जहसंभव-भनियदिसुहुभाउवयणा ॥ ७५ ॥ भणिया डिइओ अह-
 गायापयदीण वल्लणादो । मूलविदिं गाहाजुगेण पभणइ मुत्तइ ॥ ७६ ॥

मूलविदिं जहण्यो सत्तणं माइयाइओ यन्धो । सेसतिगे मुविगप्पो आउचउक्कवि मुविगप्पो ॥ ७३ ॥
 टी० इह कर्मणां स्थितिवन्धतुर्दा भवति, जघन्योऽजयन्य उन्तहोऽनुत्कथ्येति । तत्र यस्मादन्यो हीनतरयन्यो नास्ति
 न जगन्त्यः । ततः परं समपट्टिदिमादीं कुर्या यावदुत्कथतावत्सर्वोऽप्यजयन्य इति । जघन्याजयन्यभकारद्वयेन सर्वेऽपि

स्थानिन्दीयाः सद्गोनाः । यतोऽन्यो बृहत्तरवन्थो नास्ति, स वत्कृष्टमन्थस्ततोऽधस्तात्समयहानिमादौ हत्वा यावज्जघन्यव-
 न्यन्तात्सर्वोऽप्यनुत्तरे इति । अहृष्टानुत्तरेणकाराभ्यां वा सर्वेऽपि स्थितिविधेयाः सद्गोताः, तत्र 'मूल' इति अप्युर्यमूल-
 मङ्गनीनां सप्तानां सम्यन्त्रिन्यो याः स्थितयस्तासां यो जघन्यो वन्थः स साद्यादिर्भवति, सादिस्नादिषुबोऽध्ववेति च-
 तुर्वित्येवोऽपि भवतीत्यर्थः । तथा हि-एतासां मङ्गलीनां मध्ये मोहनीयस्य क्षपकानिष्टविबादरचरमस्थितिवन्थे जघन्यस्थिति-
 वन्थः प्राप्ये । नेपमृतिपदस्य तु क्षपकसूक्ष्मसम्परायचरमस्थितिवन्थेऽसौ लभ्यते । अतोऽन्यः सर्वोऽप्युपशमश्रेण्या-
 न्यन्त्रवन्थो भग्युपशमकस्यापि क्षपकाद्दिगुणवन्थकत्वादजघन्य एव भवतीति भावः । ततश्चोपशान्तमोहायस्यायामजघन्य-
 कन्धस्यान्यत्रो भूत्वा यदा प्रतिपत्य पुनरापि प्रस्तुतकर्मसप्तकरयाजघन्यं वप्नावि, तदाऽजघन्यः सादिर्भवति, वन्थव्यव-
 नेष्टानन्तरं तत्प्रत्ययतया ग्रन्थमानत्वात् । उपशान्तमोहायवस्थां चाऽप्राप्तपूर्वाणां वन्थव्यवच्छेदाभावेन अनादिकालाद्भिर-
 न्तरं न यमानन्तरात् अनादिः । अंभवानां ध्रुवोऽभाविर्ग्रन्थत्वाद्भव्यानामध्रुवोभाविर्ग्रन्थत्वात् । 'सैत्तिगे दु विगप्पो'
 ति नेपमिकं नाम जघन्योत्तरेणानुत्तरेण । तत्र प्रकृतकर्मसप्तकरय द्विविकल्पः, सादिश्चुवध वन्थो भवतीत्यर्थः ।
 तथा त्रेतेनां क्रमेणां भये मोहस्य क्षपकानिष्टविबादरचरमस्थितिवन्थे, श्लेषाणां तु क्षपकसूक्ष्मसम्परायचरमस्थितिवन्थे
 जघन्यो वन्थोऽन्तस्वरमेरोक्तः, स चावद्धपूर्वोऽजघन्यवन्धादवतीर्ये वत्प्रत्ययतया तस्मिन्नेव समये धन्यत इति सादिस्ततः
 परं श्लेषमोहायस्यायां सर्वथा न भवतीत्यधुव इति द्वावेव विकल्पो सम्भवतो न श्लेषौ । उत्कृष्टस्तु प्रिद्यत्सागरोपमश्लोटी-
 कोटयादिकः सर्वसदिग्गुणमिष्यादृष्टिपर्याप्तिसिद्धिष्वेन्द्रियस्य लभ्यते, सचानुत्कृष्टव्यादवतीर्ये कदाचिदेव वच्यते, न सर्वेदिति

सादिः, अन्तर्मुहूर्तचि परं निषमादनुक्तं वदन्वाऽगौ निवर्त्तते इत्यश्रयः । उल्लुकाच्च 'प्रतिपत्त्यानुक्तं' वधातीत्यनुक्तोऽपि सादिस्वतः परं जयन्वनोऽन्तर्मुहूर्तनोत्कृष्टस्त्वनन्योत्सापिष्यसर्पिणीपयन्ते पुनस्तुक्तं वदन्ति, अतोऽनुक्तो निवर्त्तत इ-
त्येवमुक्तं पुराणेषु बीयाः परिश्रमन्तीति द्वयोरपि अनादिश्रुतनासम्भवः । 'आलम्बके वि दु विगप्सो'ति आयुषः सम्भ-
न्वि यद्वन्भयाश्रित्य चतुर्लङ्ग जयन्वाजयन्वोत्कृष्टानुक्तप्रक्षणम् । तत्र चतुष्कोऽपि द्विकल्पः सादिरश्रुतश्च वन्वो भवतीत्य-
र्थः । आयुषो हि जयन्वादिकेन्यो वंघमानाशुखिभागादौ प्रतिनियतकाल एव वक्ष्यमानतयात् सादिरन्तर्मुहूर्तचि परमवक्ष्यमु-
परमत् इत्यश्रय इति गायार्थः ॥ ५३ ॥ साम्प्रतमुच्यते कुनीनां साद्यादिप्रलपणमाह—

‘मा० इह दिव्यो च उदा जहन्नभनहन्नुकोऽस्सजुक्कोसो । तत्थ जहन्नो जत्तो अ(नो)न्नो वंघो त्ति(त्थ) हीणयो
॥ ७७ ॥ नो(तो) सम्पदमाह ित्था उकोसा आरथो उ अजहन्नो । तद् जत्तो नो वंघो गहन्नो ‘अत्थो स उक्को-
सो ॥ ७८ ॥ नो सम्पदाणिमाई जा हीणो ताव हो अणुकोसो । तत्थ य सत्तायेण विगहिया सवो द्विइविसेसा ॥ ७९ ॥ मो-
हाउरज्ज छक्कमगस्स खवगो दसमगुणा अत्ते । वंघं जहन्नदिई मोहस्स उ खवगनवमगुणी ॥ ८० ॥ अत्ते उ जहन्नदिई
वंघ एया परो उ अजहन्नो । उयसमसेणीए विहु जहणखवणा उ उवसमगो ॥ ८१ ॥ किर होइ दुगुणवंघो तो उयसंत्तो अवं-
घगो होउ । अजइअरंरस्स जया पटिय पुणो सचरुक्काई ॥ ८२ ॥ वंघेण अजहन्नेण वंघई तोउजहन्न इइ साई । होई वंघच्छेया-
णंतरयं वज्जमाणत्ता ॥ ८३ ॥ उयसंत्तपपाणं वंघच्छेया अभावोऽग्गाह । अपवजियाण धुवो भवनीवाणे हो अघुववंघो
॥ ८४ ॥ जहन्नुकोमियरत्तिगे आऋणाण सचरुक्काण । साईअधुवो वंघो तत्थ य मोहस्स किल खवगो ॥ ८५ ॥ नवमगुणी

परिमि निदं देजह्नंयभो होइ । सो पुण अरुहुवो अजह्नंयाउ अवयरिउं ॥ ८६ ॥ तथ्यद्वयनया तमि समयमि
नेर यशदे साई । तो इइ खीणमोहो पुण न यवद तो अधुवयो ॥ ८७ ॥ उकोसंयभो पुण सुसंक्लिष्टमि भिन्धदिष्टिमि
। पम्पनमि निन्दियमि लम्पद अणुमस्ता ॥ ८८ ॥ वंषा अक्करिय क्वाद यज्जई तेण सो भवे साई । अंतमुहुता उवरि
अणुमे येअओ अपुरो ॥ ८९ ॥ अणुसोसंयभो पुण उकोसा पडियणुसं पुण पि । वंथतो साई तो जह्नेणं अंतमुहुता
॥ ९० ॥ उकोसओ अणेतयकालाईवयस उकसो । न पवद अणुकसो तो अधुवो सेमं दुगे च भवे ॥ ९१ ॥ आउव-
उने जह्नमपिईंयो चउहिरोपि इहं । होइ जह्नेणाउयतिभागमाइमि पडिनियए ॥ ९२ ॥ कालमि चैव संयज्जमाण-
भागाउ तो भवे साई । अंतमुहुता इरि उवरमए तो भवे अधुवो ॥ ९३ ॥ एतो उतरपयडिमु सायाइवन्नं तहि च पये ।

अद्वारम पराडीणे अजह्नसो थंय चउचिगप्पो उ । साइ अ अधुवयंयो सेसतिगे होठ योधवो ॥ ९४ ॥

ही० ज्ञानारणपञ्चदशनारणवतुस्तज्जवलनचतुष्कान्तरायपञ्चकलक्षणानां अष्टदशमकुमीनामजयन्यो वन्यः साद्यादिः
गृहीकनगोऽपि भवति । तथाहि-अमीषां पूर्वोक्तयुक्ति एवोपमश्रेणी वन्यव्यवच्छेदं कृत्वा प्रतिपत्य पुनरजयन्यं यत्ननः
सादिलक्षणस्तत्पानमशमतूर्वस्यानादिर्धुगेऽभय्यानामध्रुगो भव्यानामिति । सर्वसिद्ध पूर्ववदेव भावनीयम् । एतासांमेव प्रकु-
तीनां नेपथिकं जयन्योऽष्टाशुगुल्लक्षणो सादिरग्रुवय वन्यो भवतीति बोद्धव्यस्तथाहि-सज्जवलनचतुष्टयस्य सप्तकानिष्टति-
पादरे आत्मोपाधीयवन्त्यन्यारनेद्रसमये जयन्यो वन्यः । नेपच्छतुर्दशानां मूलसम्परायचरमस्थितिकन्ये जयन्यः स च
तत्समयमया घट्यमानत्वात् सादिस्तत ऊर्द्धं न भवतीत्यग्रुव इति [वैरहिकाः १] । उत्तुष्टाशुगुल्लेखप्यारोहणावतरणकु-

१ [सीयरहिक ?] सि. सैपचएवलोका प्र.

वृत्तां जन्तूनां साधधुवत्वं तथैव भावनीयमिति गाथार्थः ॥५४॥

भा० अद्वारस पयदीणं ईधुचोचा पुण इमाओ ॥९४॥ नार्णतरायदस संजलणदंसअठेव ईद अद्वारा । ततय अजइवंधो
चउमेओ पुवइतीओ ॥ ९५ ॥ वंधच्छेयं उवसम-सेदीए करिय पटिय अजहसं । वंधतस्स उ साई तमपत्तस्स उ पुण अणाई
॥ ९६ ॥ अभयभरियाण धुवअधुवाऊ संधंणि पुवधिव मेयं । जइहुद्धोसियरतिगे साईअधुवो पुणो एवं ॥ ९७ ॥ संजलणाण
वउवन्त्वं खवगो नवमे गुणंमि वंधंते । सेसाण वउदसन्दं इहुधुपुण्णे जइवंधो ॥ ९८ ॥ होई तप्यदमतया वि वज्जमाण-
तणे उ साईतो । उवर्णि अधुवंधो एवं उप्पिइरपरेसु ॥९९॥ आरोहणअवयरणे दुव्वंताणं नियाण सायधुवा । पुवंधं भावणीया

उकोसाणुकोसो जइवजइहगो य ठिइवंधो । साईयअधुवंधो सेसाणं होइ पयदीणं ॥ ५३ ॥

टी० भणिताष्टादशकृत्तिभ्यः शेषाणामुदरितानां प्रकृतीनामुत्कृष्टोऽनुत्कृष्टो जघन्योऽजघन्यश्च स्थितिवन्धः सादिर-
धुवधु भवंति । तथा हि-निद्रापञ्चकर्मध्याताद्यादशकपायभयलुगुप्सातिसकर्मणवर्णादिचतुष्कारुल्लूधूपातनिर्माणलभ-
णानामेकोनविंशत्प्रकृतीनां सर्वविशुद्धवादरपर्यायैकेन्द्रियो जघन्यं स्थितिवन्धं निर्वर्त्तयति । ततोऽन्तर्मुहूर्त्तविस्फुट्टो
भूत्ताऽजघन्यं वशाति । ततस्त्वमेव धवे धवान्तरं वा विशुद्धिमासाद्य पुनरपि जघन्यं स एव वज्जमतीत्येवं जघन्याजघनयोः
पारावृत्तिर्भवतीति दावयेती जघन्याजघन्यौ साधधुवौ भवतः । उत्कृष्टवन्धं पुनरेतासां सर्वसंहित्कृष्टसंक्षिप्येन्द्रियो निर्वर्त्त-
यत्यन्तर्मुहूर्त्तं पुनरप्यनुत्कृष्टवन्धं रचयति, ततः पुनरपि कदाचिदुत्कृष्टमित्येवं परावृत्ति एतावपि साधधुवौ भवतः ।

नेपाणां त्वष्टुरग्न्यनीनां साक्षात्तादिसंज्ञातिमृच्छतीनां जघन्यादिस्यितिकन्याः सर्वोऽप्यद्भुतवन्धित्वादेव सादिरधुवथेति
माथार्थः ॥ ५५ ॥ तदेयं कर्मस्थितेः साक्षादिरूपणा कृता । साम्प्रतं तस्या एव शुभाशुभरूपणां विभागेनाह—

तेसां नृद्विहो वंथो ॥ ४०० ॥ साईअधुवो य भवे तदा हि पुणनिदवारसङ्गसाथा । आइमया मिच्छे भयदुल्लवना-
मधुरवेदी ॥ १ ॥ इयपुणतीसयदीण सुदपज्जत्तवारयेगिदी । निव्वत्तद्वीवंपं जहन्नयं तोऽन्तरसुहत्ता ॥ २ ॥ अबिसुद्धो
तोऊणं अनरत्तयं फंदो नो तम्मि । जम्मे मयंतरे वा होउं सुद्धो पुण जहन्नं ॥ ३ ॥ वंधइ ई जहन्नाजहन्नापरियत्तमाणया होइ । एवं
एए दो त्तिहु साई अधुवा पि हु भवंति ॥ ४ ॥ उक्कोसगवंपं पुण एयासि अंसुद्धसन्निपत्तिदी । पकरन्तोऽन्तरसुहत्ता पुण
अणुत्तोमं कुणई वंथ ॥ ५ ॥ तो पुणरपि उक्कसं कुणइ क्कवाई उक्किट्ठयराय । एवं परिवसीए भवंति साई अधुवया य ॥ ६ ॥
सायासायाईणं सेसाणं अधुवयं पियदीणे । तेवत्तरिए कथो जहणाईओ चवंविहो पि ॥ ७ ॥ अधुवसा देवभवे साई अधुवो
य तत्त भावणिपा । दुग्गमा अमुभमुभा वोच्छं सव्वासिं ति गाहाए ॥ ८ ॥

सव्वासिं पि. ठिईओ सुभासुभाणं पि होति अमुभाओ । माणुसतिरिवत्तदेवा-उयं च मोत्तूण सेसाणं ॥ ५६ ॥
सर्पाणां शुभानामशुभानां च मृच्छतीनां स्थितयोऽशुभा एव भवन्ति, सद्दुर्लभलक्षणस्य तत्कारणस्याशुभत्वात्, स्थितीनां
हि कारणं सद्दुर्लभ एव कर्पायोदय इत्यर्थः । “‘ठिई अणुभायं कसायओ कुणइ’” इति वचनात् तत्तद्वैवश्रुतं भवति सर्वासां शुभा-
नामशुभानां च मृच्छतीनां स्थितयः सद्दुर्लभलक्षणां नर्दन्ते, तदपचाये तपचीयन्त इत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां सद्दुर्लभमेव स्थितयो-

१ ‘स्थिरगुणानां कर्माणां करोति ।’

अनुबन्धोऽस्य शुभाः, अशुभकारणत्वादशुभद्रव्यनिष्पन्नपुण्यद्विद्रव्यवत् । ननु यदेवं १० विअनुभाणं कसायओ कुणतोऽत्य-
त्रानुभाणोऽपि कसायजन्य एवोक्तस्तथाप्यप्यशुभकारणत्वादशुभ एव ग्रामोति ? नैवम्, अभिप्रायपरिहानात्, सत्यपि हि
कसायजन्यत्वेऽनुभागाः कषाष्टदाकशुभकृतीनामेव वर्द्धन्ते, शुभानां तु हीयन्ते । कषायमन्दतया तु रसः शुभानां वर्द्धते, अशुभानां तु
हीयते । स्थितयस्तु शुभानामशुभानां च मरुतीनां कषायवृद्धौ नियमाद्वर्द्धन्ते तदपचये तपचीयत इत्येकान्तेन कषायस्वरूपानु-
विधायित्वादशुभा उच्यन्त इति । अथवा शुभमरुतीनां यथा यथा स्थितिवर्द्धते तथा तथा शुभरसो हानिं याति, परिगलितरसे-
षु यष्टिकृत्यानि शुभरसाणि भवन्तीत्यर्थः । अशुभमरुतीनां तु स्थितिवृद्धौ तत्सम्बन्धी अशुभरसो वर्द्धत इत्यतोऽपि कारणात्
स्थितोनां अशुभत्वं तद्वृद्धेः शुभरसस्यैवेतत्वादशुभरसवृद्धिरेतत्वाच्चेत्यलं विस्तरेण । अनुभागस्तु शुभोऽशुभश्च वक्ष्यत इति भावः ।
अत्र स्थितोनामशुभत्वेऽतिप्रसङ्गमाहोक्त्याह—
माणुसं त्यादि मनुष्यविर्यदेवायुषां स्थितिः शुक्त्वा शेषस्थितोनामेवाशुभत्वं
द्रव्यम् । एतस्मिन् स्थितिः पुनः शुभैव भवतीत्यर्थः, विष्टुद्रिलक्षणस्य तत्कारणस्य शुभत्वाम्बुप्यतिर्यागायुषोर्हि वृद्धिद्विषयो-
पमावसाना, देवायुगस्तु वृद्धिद्विषयि श्रुत्वागरोपमावसाना, विष्टुद्रित्वागतभ्यादेव भवतीत्यतो मनुष्यविर्यदेवायुः स्थितिः
शुभा, शुभकारणभवत्वाच्छुभद्रव्यनिष्पन्नपुण्यद्विद्रव्यवदिति । अथवा मनुष्यायुष्कत्रयस्थितिवृद्धौ रसोऽपि वर्द्धते, स च
शुभाः, सुखनकलादित्यवोऽपि मनुष्यायुष्कस्मिन् शुभत्वम्, तद्वृद्धेः शुभरसवृद्धिरेतत्वादिति भावार्थः ॥ ५६ ॥ तदेवं
शुभाशुभभरूपणा अवसिता । साम्यं प्रत्यपरिस्पर्शार्थमाह—

भा० मुमभमुभाणं पि हुंति अमुभाओ इव पयस एमत्थो । अमुभा कसायज्जया ही वुदीहणिओ हुंति ॥ ९ ॥

लेणं अमुममुभाणं पयडीणं विईकसायवुडीए । वट्टे तारिं अबवए उ तावो विहीयंति ॥१०॥ (इ)ईसवपयारेहिं अयुवअमुम
कसायवंपणओ । सवाओ वि विईओ अमुभाओ चिय ईह यंवति ॥ ११ ॥

सुव्वट्ठिणमुकोसगो उ उकोससंकिलेसेणं । विवरीए उ जहन्नो आउगतिगवज्जसेसाणं ॥ ५७ ॥

टी० सर्वासां ज्ञानावरणादिमूलमकृतिस्थितीनां प्रतिज्ञानावरणाद्युत्तरमकृतिस्थितीनां चोत्कृष्टस्थितिवन्धः उत्कृष्टसङ्के-
शेनैव बध्यते । एतदुक्तं भवति इह ये ये विवक्षितमूलोत्तरमकृतीनां बन्धकास्तेषु मध्ये यो यः सर्वोत्कृष्टसङ्केशः स तच्चद्वि-
क्षितकर्मस्थितिवन्ध सर्वोत्कृष्टं रचयति, एतच्च बन्धस्वाधित्त्वप्रतिपादकानन्तरायासु सर्व व्यक्तीभविष्यतीति । 'विवरीए उ
जहन्नो' अस्ति इह भगिताः सर्वोत्कृष्टसङ्कलेशादिपरीते सर्वविधुद्भिर्भवति, तस्यां सत्यां स्थितिवन्धो जघन्यो भवति । इदमुक्तं
भवति, इह ये ये विवक्षितमूलोत्तरमकृतीनां बन्धकास्तेषां मध्ये यो यः सर्वोत्कृष्टविधुद्भियुक्तः स तच्चद्विक्षितकर्मस्थितिवन्ध
सर्वजघन्य करोति । किं सर्वत्रायमेव न्यायः ? नेत्याह, अनन्तरोक्तमयुक्षिकं तिर्यग्ननुप्यदेवायुलक्षणं मुक्त्वा शेषमकृतीनां प्रकृष्ट-
सङ्केशाविधुद्भिभ्यां स्थित्युपचयापचयी द्रष्टव्या । प्रस्तुतासुस्रयस्य तु तद्वन्धकेषु सर्वोत्कृष्टविधुद्भिरुत्कृष्टे स्थितिवन्धं करोति । सर्व-
सङ्कलेशस्तु सर्वजघन्यमिति विपरीतं द्रष्टव्यमिति गार्थायः ॥ ५७॥ उक्ता प्रत्ययरूपणा । साम्प्रतं कासां स्थितीनां बन्धे का-
स्वामोति निरूपणार्थमाह-

भा० सवगाहाए पचयपरूवणा पचओ य संकेसो । जेट्टेयरेहिं दुविहो सेसं सुगमं अह भणेइ ॥ १२ ॥

स उकोससिङ्गं मिच्छदिही उ बघगो मणिओ । आहारगतित्थयरं देवारं वाचि मोत्तुणं ॥ ५८ ॥

द्वी० सर्वासां मूलप्रकृतीनामुत्तरप्रकृतीनां च या उत्पृष्टा स्थितयस्तामां सर्वपर्याप्तिपर्याप्तः शुभाशुभप्रकृतीनामासीया-
 स्तीत्यन्यत्राले सर्वसद्विग्रहो विध्यादृष्टिकर्मको भविष्यति, तीर्थकरणवधैरिति । स्थितिर्हि पूर्वप्रथमा प्रोक्ता, सद्देवशक्त्या
 च । सद्विग्रह्य सर्वान्येषु मये विध्यादृष्टिरेव भवतीति यावत् । अत्र च प्रयोदृष्ट्या सर्वसद्विग्रहस्तुच्यते । यावता तिर्य-
 म्मुप्यापुषी इन्द्रो तन्मासोम्यतिशुद्धौ बध्नातीति द्रष्टव्यम्, तयोः शुभपरिविच्छादेन विशुद्धिजन्यतस्यानन्तरसेवोक्तत्वात् ।
 भयाह-ननु यदि विशुद्धित इदमाशुष्यद्वयं वश्यते, तर्हि विध्यादृष्टेः सकाशात् सास्वादनो विशुद्धतरः प्राप्यते, स कस्मादेत-
 दन्यकृतेन नांक्तः ? न च वक्तव्यं, तिर्यमनुयायुषो सास्वादनो न वदन्ति, तदहन्य वन्धस्वामित्वादिव्यस्यानुज्ञातत्वात्,
 तस्यादिदमाचार्यस्याज्यैर्न स्तस्मितमिव लक्ष्यते, नैतदेवम्, सत्यामपि हि सामान्यायां मनुष्यतिर्यगायुर्वेदानुज्ञायामसंख्येय-
 पर्णपुष्कपोतयमुत्पृष्टं प्रसक्तयुद्धं सास्वादनो न निवर्त्तयिष्यते, अस्य गुणप्रतिपाताभिमुखत्वेन गुणायिमुखविशुद्धिमध्यादृष्टेः
 तत्तादात्तं विशुद्धयाधिरपस्यानवगम्यमानत्वाच्छास्त्रान्तरेऽपि च विध्यादृष्टेः सकाशाद्विरतादय एव ययोत्तरमनन्तगुणवि-
 शुद्धाः पञ्चान्तं, नाप्यम् । किञ्चेतदचनान्यथानुपपन्नैरपि प्रसक्तमायुर्द्वयमुत्पृष्टस्थितिकं सास्वादनो न वदन्ति । विध्यादृष्टिस्तु
 फणिगयाविधिविशुद्धयादिसामग्र्योत्तरमात्रं प्रसक्तमायुर्द्वयं वदन्तीत्यलं कितरेण ! तस्मिन्नेव वेचस्मिनो विदन्तीति । अतिमस्रे
 सत्यपत्रादमाह-‘आहारो’ इत्यादि आहारकण्डेनाहारकद्वयं श्रूयते । तत्तथाहारकद्विकं तीर्थकरणाम चामो संयमसम्पत्त्यदि-
 तत्तास वदन्ति । देवायुर्कर्मभीहोरुत्तं मनुष्यम्, तच्चानुत्तरयुगयोगं संगमिन एव वदन्ति, न विध्यादृष्टिरिति । एतानि
 चत्वारि वर्जयित्वा नेपथोद्वोत्तरकृतस्यैव कर्मणामुत्पृष्टस्थितिरुच्यते विध्यादृष्टिरेवेतीति गायार्थः ॥ ६८ ॥ यद्येवं तर्ह-

तासामाहारकादिपञ्चतीर्नां क उत्कृष्टस्थितिवन्धकः ? इत्याह—

भा० टीपंपरसामितं तदिह सव्युपभिवचहि गाहादि । उक्तसद्विदसामितं यणेइ सुममं च तं किं तु ॥ १३ ॥

देवाउये पमतो आहारगमपमतचिरजो ल । तित्थयरं च मणूसो अचिरसम्मो समज्जेइ ॥ ५९ ॥

टी० ॥ इ पूर्वकोट्यायुः प्रमत्तमयतोऽप्रमत्तभावाभियुक्तो वेद्यमानपूर्वकोटिलक्षणाद्युपो भागद्वये गते तृतीयभागस्यादिसमये उत्कृष्टस्थितिकं पूर्वकोटिप्रमाणधिकयस्त्रिंशत्साराण्येपमलक्षणं देवायुवधाति । पूर्वकोटिप्रमाणस्य च छितीयादिसमयेषु वधतोऽनुत्कृष्टं लभ्यते, अवाधायाः परिगलितत्वेन मध्यमत्वमोतिरित्यादिसमयग्रहणम् । अप्रमत्तभावनाभियुक्ता विशेषणं तर्हि किमर्थमिति चेत् ? उत्पत्ते, शुभेय स्थितिर्विशुद्धया वध्यते, सा चारयाममत्तभावाभिमुखस्यैव लभ्यत इति । तर्ह्येवमत्त एव कस्मादेतद्व्यक्तत्वं नोच्यत इति चेत् ? उत्पत्ते, अस्यसुर्वेक्यारम्भनिवेधात्, प्रमत्तनवारन्धेमायुर्वेक्यप्रमत्तः कदाचित्समर्पयत इत्युक्तत्वादिति । आहारकद्विकस्य त्वप्रमचयतिः प्रमत्तभावाभियुक्त उत्कृष्टां स्थितिं रचयति । अमुभा शीयं स्थितिरित्युत्कृष्टसद्विज्ञेनैवोत्कृष्टा वध्यते, तद्वन्धकयाममत्तः प्रमत्तभावाभिमुख एवोत्कृष्टसद्वेगयुक्तो लभ्यत इतीत्यं चिक्षिप्यत इति । तीर्थेकान्नास्त्वविरतसम्पद्विर्मनुष्यः पूर्वं नरकवद्धाद्युक्तो नरकं जिगमिषुरवश्यं मिथ्यात्व यत्र समये प्रतिपद्यते, ततोऽनन्तरेऽर्वाक् स्थितिवन्धे उत्कृष्टां स्थितिं समर्जयति—वधाति । तीर्थेकरान्नाहो हविरतादयोऽपूर्वेकरणावसाना कथका यवन्ति, किन्तुत्कृष्टा स्थितिरित्युत्कृष्टसद्वेक्येन वध्यते । स च तीर्थेकरनामवन्धकेनविरतस्यैव ययोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यत इति शेषव्युदासेनाऽ

१ 'नो' सि.

स्ववोपादानमिति भावः । तत्र त्रिविधस्तोत्रकरनाम्नः पूर्वप्रतिपन्नाः प्रतिपद्यमानकाश्च भवप्रत्ययेनैव (न) भवन्तीति मनुव्यग्रहणम् । वदनीर्यकरनामकर्मणां च पूर्वमस्मद्भारकायुर्नरकं न व्रजतीति पूर्वं नरकवन्धयुक्तस्य ग्रहणम् । क्षायिकसम्पदद्विष्टश्च श्रेणिकादि-चत्तसम्पत्त्वोऽपि कथिन्नरकं याति, किन्तु तस्य विमुक्तत्वेनोक्तद्विष्टस्यैव नरकवाद्, तस्या एव चेह प्रकृतत्वात् नासौ गृह्यते । अतः प्रस्तुतस्मर्त्तोक्तद्विष्टस्य विवन्धकत्वात् न्यिच्छयात्वाभिमुखस्यैव ग्रहणमिति गार्थार्थः ॥५९॥ इह पूर्वं सद्द्विष्टो मिथ्याद्विष्टः षोडशोत्तरकृतिद्विष्टस्योक्तद्विष्टस्थितिवन्धकः सामान्येनैवोक्तः, स च नारकादिभेदेन चिन्त्यमानयदुर्दा भवति । अतो नारका-स्तिर्यञ्चो मनुष्या देवाश्च विध्याद्विष्टयः पृथक्पृथां कर्मणां स्थितोक्तद्विष्टा वदन्तीति भेदवर्धितयन्नाह—

भा० देवादपमचो जं घुचं तर्हि सुभाजमुकोसं । नेय इहारा इयराजयंति बंधंति मिच्छाद् ॥ १४ ॥ पुबकोडाऊसाह अप-
मचाभाअभिमुहपमत्तो । आउयतिभागसमए बंधद् आउं समुकोसं ॥ १५ ॥ आहारमपमचो पमचभावस्स अभिमुहो बंधे ।
वित्तगरं उकोसं मणुस्स सम्मो अविरओ य ॥ १६ ॥ पुब नरए वदाउओ चि नरयमि गच्छमाणो उ । नियमा गच्छद् मिच्छं
नंधो तित्ये तर्हि नेहो ॥ १७ ॥ अद्यत्थ सो वि सम्मो तहापणहसत्तउट्टमणुणिणो । बंधंति मज्झिमहिं देणं ते मज्झसंकेसा
॥ १८ ॥ वदंतित्थयरकम्मो पुवं अब्बनाराऊ य । नरगमि न वेक्खं इयवद्धा ऊकयगहणं ॥ १९ ॥ तह चउगइगो मिच्छा वोटु
कम्माण वंसि उकोसं । ठीबंधं त भेषण थणद् पन्नरस्साहुणं ॥ २० ॥

पन्नरसण्ह ठिउमुकोसं बंधंति मणुयतेरिच्छा । छण्हं सुरनेरइयाईसाणं ता सुरा तिण्हं ॥ ६० ॥

टी० देवायुर्गन्धमायुःकन्यं देवद्विकं नरकाद्विकं द्वित्रिचतुरिन्द्रियजातयः वैक्रयद्विकं सूक्ष्मं अपर्याप्तकं साधारणमित्येतासां
 पञ्चदशमश्रुतीनामुक्त्या स्थितिं तिर्यग्मनुष्या एव मिथ्यादृष्टयो वदन्ति, न देवनारका, ते ह्येतासां मध्ये तिर्यग्मनुष्यायुर्गन्धमायुः सुतत्रा
 शेषास्त्रयोदश श्रुतीभेदप्रत्ययैर्नैव न वदन्ति । तिर्यग्मनुष्यायुषोरपि देवकुर्वीदियायोग्य उत्कृष्टास्त्रिपत्योपपलक्षणः स्थिति-
 कथं प्रकृतः, तत्र देवनारका भगवत्यादेव नोत्पद्यन्त इत्येतद्वन्त्योऽप्यमीषां न सम्भवति, तस्मादेते तिर्यग्मनुष्यायुषो उत्कृष्ट-
 स्थितिं पूर्वोक्तद्वयायुषस्त्रिर्यग्मनुष्या मिथ्यादृष्टयस्तस्यायोग्यविशुद्धाः स्वायुषिभागाद्यसमये वर्तमाना वदन्ति । सम्यग्दृष्टे-
 रितिशुद्धमिथ्यादृष्टेर्देवायुःस्थितिः स्यादिति मिथ्यादृष्टितत्त्वायोग्यविशुद्धविशेषणद्वयम् । नारकायुषस्त्येत एव तत्त्वायोग्यस-
 दृशिष्टा वाच्याः, अत्यन्तशुद्धस्यात्यन्तसङ्क्रिष्टस्य चायुर्वन्धस्य सर्वथा निषेधादिति । नरकाद्विक्रयद्विकयोस्त्वैव एव सर्व-
 सङ्क्रिष्टाः पूर्वोक्तोत्कृष्टस्थितेर्गन्धमायुः । निष्कलजातित्रिकसूक्ष्मत्रिकयोस्तु तत्त्वायोग्यसङ्क्रिष्टा द्रष्टव्याः । अतिस-
 दृशिष्टा हि मस्तुतमश्रुतियन्मनुष्य नरकप्रायोगमेव निर्वर्तयेयुर्विशुद्धास्ते विशुद्धितारतम्यास्यश्चेन्द्रियतिर्यक्प्रायोग्यं वा मनु-
 ष्यप्रायोग्यं वा देवप्रायोग्यं वा रचयेयुरिति तत्त्वायोग्य सङ्क्रिष्टग्रहणम् । देवद्विकस्यापि तत्त्वायोग्यसङ्क्रिष्टा वाच्याः, अति
 सङ्क्रिष्टानामर्थोवत्तिमनुष्यादिप्रायोग्यमसङ्क्रिष्टद्वौ उत्कृष्टवन्थाभावादिति भाविताः पञ्चदशपि प्रकृतयः । 'छण्ड सुर-
 तिर्यग्' इति तिर्यग्द्विकौदारिकद्विकस्तेषांचोद्योतलक्षणानां पदप्रकृतीनामुत्कृष्टस्थितिवन्धकाः सुरा नारकाश्च भवन्ति, न मनुष्य-
 तिर्यग् । ते हि तत्त्वायोग्यमन्यासङ्क्रिष्टो वर्तमाना एषां कर्मणामुत्कृष्टोऽप्यष्टादशकोटीकोटिलक्षणामेव मध्यमां स्थितिमु-
 परचयन्त्ययान्यपि कसङ्क्रिष्टो वर्तमाना यथैरेस्ता हि प्रस्तुतकर्मवन्धमविकल्प्य नरकप्रायोग्यं च परचयैषु, देवनारकास्तु सर्वोत्कृष्टसङ्-

हेतुः अपि विप्रेयनिप्रायोग्यमेव ब्रह्मन्वि, न नारकाविप्रयोग्यं तत्र तेषामुत्पत्त्यभावात्, तस्मादेव नारका एव सर्वसङ्कष्टिः।
मत्तुगदूकस्य विंशतिमागरोपमकोटीकोटिलक्षणासुष्ठुदां स्थिति रत्यन्ति। अत्र च सामान्योक्तावपि सेवाचोदिरिकाङ्गो-
पावलक्षणमहनिदपसोत्कृष्टस्थितिकथका देवा ईशानादुपरि सनत्कुमारदय एव द्रष्टव्याः, नेशानान्ताः। ते हि तत्प्रायोग्यस-
द्वत्स्ये वर्तमानाः। मरुतकर्म्यदयस्योत्कृष्टतोऽप्यद्यादृशकोटीकोटिलक्षणां मयमापेव स्थिति ब्रह्मन्त्यय सर्वोत्कृष्टसङ्केशा-
पुद्बन्ने, तर्हि एकेन्द्रियप्रायोग्यमेव निर्वचयेयुन चैकेन्द्रियप्रायोग्यवन्धे एते कर्ममणी वल्येते, तेषां संहननाङ्गोपाद्भावात्। सनत्कु-
मारादपस्तु सर्वसङ्कष्टिः अपि पञ्चेन्द्रियवियक्ष्मायोग्यमेव ब्रह्मन्ति, चैकेन्द्रियप्रायोग्यम्, तेषां तेषूपत्त्यभावात्तरमाप्रकृतक-
र्मदयस्य विंशतिमागरोपमकोटीकोटिलक्षणासुष्ठुदरिथति सर्वसङ्कष्टिः, सनत्कुमारदय एव ब्रह्मन्ति, नापरतनाः। ' ईसा-
नता दुरां निम्' ति एकेन्द्रियजात्यातपरपावालक्षणमरुतविचयस्योत्कृष्टां स्थिति ईशानोऽन्ते तेषां ते ईशानान्ता भवनपत्त्यादय
ईशानपरिसानादेवाः सर्वोत्कृष्टसङ्केशा कथन्तीत्यर्थः। तथाहीशानादुपरितना देवा नारकाद्येकेन्द्रियेषु नोपधेयुरित्येकेन्द्रिय-
प्रायोग्यमेवेनानि न ब्रह्मन्त्येति तस्मिन्नेषः। तिर्यग्न्युप्यास्तेतावति सङ्केतो वक्ष्याना एतद्वन्धमतिप्रत्य नारकाप्रायोग्यमेव
वसन्तीति तेषामपि निषेधः। ईसानान्तास्तु देवाः सर्वसङ्कष्टिः अप्येकेन्द्रियप्रायोग्यमेव ब्रह्मन्त्यवस्त एव मत्तुत प्रकृतिप्रय-
स्य विंशतिमागरोपमकोटीकोटिलक्षणासुष्ठुदरिथति ब्रह्मन्तीति गार्थः ॥ ६० ॥ तनु पूर्वं विप्रेयादष्टिः सामान्येन पोटभो-
तरमरुतिवदतस्पोतदृष्टिस्तिवन्धक उक्ता, विप्रोपपन्नमन्त्रे तयापि चतुर्विधतेवासो बन्धक उक्ता। दोषमरुतीनां का वातस्याह-

आ० निरस्यभिरनराजनिं वेदवियच्छकविगलदियगे च। सुदुर्गं अपञ्जसाधारणं च एषा उ पञ्जस ॥२१॥ निरिदुगबो-

रालदुर्गं छेवद्वुजोय होइ छर्कतु । एर्गिदियवावरणं आयावं हुंति तिष्ठेव ॥२२॥ पद्मरसानुक्कोसं ठिई निबंधंति तिरिनराएव ।
 नो निरयमुता ते जेण तिरियमणुयावयदुगं ति ॥ २३ ॥ मोसुं तेरस अन्ना पयही भवपन्था न वर्धति । तिरिनराऊणं पि
 य उक्कोसठिई तिक्कोसं ॥ २४ ॥ संभवइ तिपछोवपआउसु दाया वि य देवनेइया । मवपन्थयो नो जंति तेण एसिपि नो
 बंधो ॥२५॥ तिरिययुया मिच्छा पुह-कोटिआऊ विमुद्धया किचि । आउयतिआगपयिइ आइयसमयमि वद्धता ॥२६॥ उक्को-
 सठिप तिरिमणुयावं (वा) बंधयति एएवि । किचि किलिद्धा किची मिच्छा बंधंति नरायं ॥२७॥ तिरिदुगविउवियदुगं बंधंति
 इमे वि आवसंकिद्धा । तत्पाओगकिलिद्धा बंधंती मुहुयविमलतिगं ॥२८॥ तज्जोगसंकिटिद्धा बंधवी सुरदुगं पि उक्कोसं । तिरि-
 मणुयभावणेसा अइ दुरनरएसु किसेमि ॥ २९ ॥ छन्ह सुरनेइया उक्कोसठिई बंधणा यणिया । ते जेणं सबकिट्ट-संकिसेण
 तिरिओग ॥ ३० ॥ बंधती विसइ अवाकोहीकोहीउ थयुयासेह । वममछवरस जिहुठीई सामहेण भणिए वि ॥ ३१ ॥
 छेवद्वोदारिय अंगुबंधा पयहीदुगरस जेद्विई । तइय मुरालयपभिई देवा बंधति नो तददो ॥३२॥ जेण सणंकुमारि(ए)पभिई
 नेमिदिपसु गच्छंति । अविमुद्धा वि पणिदियतिरिपओगं निबंधंति ॥ ३३ ॥ ईसाणता देवा तिन्ह निवचयति जेद्विई ।
 नोवस्मिमुता नेइयणय ते जेण विर जीवा ॥ ३४ ॥ नो गच्छंती एगिदिपसु तो इह एमिदिपाओग । बंधती कम्मतिगं
 तिरिमणुया अइकिलेसम्मि ॥ ३५ ॥ नरयगईपाओग बंधती तो निसेहिया ते वि । ईसाणता एव बंधंती कम्मतिगयेयं ॥३६॥

पद्मरसाईयणं इय भावणिया समासओ भणिया ।

सेसाणं चउगइया ठिइमुक्कोसं करंति पयङ्गीणं । उक्कोससंविहेसेण ईसिअहमज्झिमेणावि ॥ ३७ ॥

टी० भणितचतुर्विंशतिप्रकृतिभ्यः शेषद्विन्वतिप्रकृतीनां पिथ्याष्टयश्चतुर्विका अप्युक्त्यां स्थितिं वदन्ति । तत्रैतासु मध्ये पूर्व "उत्तराप्यदोष्टु तदा धुनिगणं वचचविगम्यो य" इत्यादि गाथाविवरणस्वरूपाणां ध्रुवबन्धिनीनां सप्तचत्वारिंशत्-प्रकृतीनामपि मध्ये, तथाऽध्रुवबन्धिनीनामपि मध्योऽध्यातारविशोकपुंसकवेदपञ्चेन्द्रियजातिहुल्लापराधालोच्युत्साशुभवि-हायोगतिप्रसबादपर्यतिप्रत्येकास्त्रियाराधुःस्वदुर्भेगानादेयावशक्तीनिर्बोत्रलक्षणानां विंशतेः प्रकृतीनां सर्वोक्तप्रसङ्गे-शेनोक्त्यां स्थितिं चतुर्गैत्रिका अपि पिथ्याष्टयो वदन्ति । शेषाणां त्वध्रुवबन्धिनीनां सातहापरतिस्त्रीपुंवेदमनुष्यद्विक-सेवात्तत्पुंसहननपञ्चहुण्डवर्ण्यसंस्थानपञ्चकथुभविहायोगनिस्त्रिरादिपद्वोचिर्गोत्रलक्षणानां पञ्चविंशतिप्रकृतीनां तद्वन्यंशेषु सर्वसङ्क्षिप्तास्त एवोक्त्यां स्थितिं रचयन्ति, तत्प्रायोग्यसङ्क्षिप्ता इत्यर्थः । ननु कैः स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानुच्यते । ततश्चेदमुक्तं भवति-स्थितिनिर्बच्येन इत्याह-उक्तोसंसंकिलेसेनेत्यादि, इह सङ्क्षेपशब्देन स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानुच्यते । ततश्चेदमुक्तं भवति-इह ज्ञानावरणादिकर्मणाः सर्वमवगम्या अपि स्थितेर्निर्बचकानि यवोत्तरं विशेषदृढान्यसङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणानि स्थितिबन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्ति । एतैश्च सर्वैरप्येकैव जगन्प्रा स्थितिर्नाज्ञोवात् कालभेदेनैकं वा जीवमाश्रित्य जन्यते, पूयानेकवस्तुपुंवेदपुंस्त्वैवैवाराशेरुण निर्बन्धमानकटाक्षेककार्यवत् । ॥ समयोत्तरां स्थितिं यानि निर्बन्धयन्ति, तान्यपि ययोत्तरं विशेषतु दान्यसङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यन्यानि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्ति । केवलं पूर्वभ्यो विशेष-पाधिकानि । वतो द्विसप्तयोत्तरां स्थितिं निर्बन्धयन्ति यानि तान्यनन्तरंभ्योऽपि विशेषाधिकानि । त्रिसप्तपाधिकां तु तां नि-

वर्त्तयन्ति यानि तानि तेभ्योऽपि विशेषाधिकानि । चतुस्समयाधिकां तु निर्वर्त्तयन्ति यानि तानि तेभ्योऽपि विशेषाधिकानि ।
एवं तारत्रेयं यावत्सर्वोत्कृष्टां स्थितिं यानि निर्वर्त्तयन्ति तान्यपि समयोनोत्कृष्टस्थितिजनकाध्यवसायस्यानेभ्योऽप्यन्यानि
विशेषाधिकानि असङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणानि यथोचरं विशेषवृद्धानि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्ति ।
एतानि स्याप्यमानानि विष्मचतुरस्रं क्षेत्रमास्तुगन्ति । तदस्या-
द्रष्टव्यानि, किन्त्वसत्कल्पनया चतुःसङ्ख्यात्वेन दर्शितवानि । द्वितीयादिपङ्क्तिषु तान्येव विशेषाधिकानीति पञ्चादित्वेन
दर्शितान्येताद्वैवं पङ्क्त्यो जयन्यायाः स्थितेरारम्भ यावदुत्कृष्टा स्थितिस्त्वावत् ये समया भवन्ति, तावत् प्रमाणा असङ्ख्येया
द्रष्टव्याः, असत्कल्पनया च पञ्च दर्शिताः । तत्रैतत् स्यात् इहैकस्थितिजनकान्यप्यध्यवसायस्थानानि असङ्ख्येयानि परस्परं
विचित्राध्यव्युपगम्यन्ते, तद्विचित्र्याव्युपगमे च स्थितिरपि वैचित्र्यं प्राप्नोतीति, तदयुक्तम् । तानि ह्येकस्थितिजनकान्यपि
सन्ति सैव कालानुभाग[योग]योगादिवैचित्र्याद्विचित्राण्युच्यन्ते, न स्थितिमाश्रित्य, तेषामेकस्थितिजनकत्वाविशेषेण वैचित्र्या-
सिद्धेर्हित्वलं विस्तरेण । प्रकृतमुच्यते-इह सर्वोत्कृष्टस्थितिजनकानि चरमपङ्क्तिनिर्देशितानि यानि स्थितिवन्धाध्यवसाय-
स्थानानि तेषां मध्ये यद्येवमाध्यवसायस्थानं तदुत्कृष्टसङ्ख्येयं उच्यते, इह तेषामेवावामीपत् उच्यते, उपमान्तरालवर्त्तीनि तु
मध्यमानि, तत्रैतद्वैरीपन्मध्यमोत्कृष्टैः स्थितियन्धाध्यवसायस्थानैरुत्कृष्टा स्थितिविषयते । अथवा चरमस्थितिवन्धाध्यवसाय-
स्थानमुत्कृष्टसङ्ख्येयं उच्यते तेषाणि तु चरमपङ्क्तिनिर्देशितानि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानि ईषन्मध्यमान्युच्यन्ते । तैश्चरमपङ्क्ति-
निर्देशितैः सर्वोत्कृष्टस्थितिजनकैः सर्वैरपि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानैरुत्कृष्टा स्थितिवर्जन्त्यत इति याव इति गाथार्थः ॥ ६ ? ॥

उक्तमुद्रां स्थितिवन्धवाभिरविदात्रीं तदेव जयन्यधुन्यते—

करणम्

आ० सेसाणं दुग्गनउरं पयदीणं चलग्गण जीवा ॥ ३७ ॥ उक्कोरुविदं वंधति तस्य धुवससचत्तपुत्तुत्तं । तीए तह अयु-
वाणं ऋक्षे अरसाअरसोमं ॥ ३८ ॥ न्युबंधिदियजार्हं हुंहे परायुसासअमुया य । विहगग्गत्तसचत्तअयिर-छंङ्कं नियगो-
त्त रपवीत्तं ॥ ३९ ॥ एयासि पिय पग-एण सददविट्ठसंक्खितेण । जविट्ठिदं पिच्छा चलग्गया विय निवंधेति ॥ ४० ॥
सेसाण अयुवपपीण सायहसराउन्नरदुग्गपुमिथी । अंतिमवज्जासंययणबंधवनेव संठाणे ॥ ४१ ॥ सुभविहग्गपिरुत्तम-
उक्कगोयएयाउ हुंति पणवीसं । एयासि तज्जोगग्गसंक्खितिउ त उक्कोसं ॥ ४२ ॥ विदं विरयति अह केदि ठाई वंधरु-
वसायडाणगेहि इमे । उक्कोसविदं वंधइ । भग्गइ दुह(अह)संक्खितेण ॥ ४३ ॥ इह संक्खितेसठसरेण सहकभाण य दिदं वंधरस ।
अवक्खवसायद्वाणं भग्गइ तहि जहक्खवीएवि ॥ ४४ ॥ असंत्तलोगअंवर-एएसमाणेण दिदं वंधरस । अवक्खवसायद्वाणाणि हुंति
सवेहि तेहि पि ॥ ४५ ॥ एगेव जहक्खविदं नाणा जीये पदुव फिर होइ । एयाई ठावग्गयो विक्खेओ सयग्गविचीओ ॥ ४६ ॥
जहक्खविदं वंध-सामिच्चमिन्हं आहारगाहुयलेणं । यण्णइ

आहारगतित्थयरं नियदि अनियदि पुरिससंजलणं । वंधर सुद्धुमसरगो सायजसुखावरणविधं ॥ ४७ ॥

दी० जयन्यमिति पदं द्वितीयागायातोऽत्र सम्बध्यते । आहारकदिकं तीर्थस्नानम् च निवृत्तिः—अपूर्वकरणः सपकस्तद्ध-
न्धस्पर्श चरमस्थितिवन्दे वसंभानः स्थितिमाश्रित्य जपन्यं वप्नोति, तदन्धन्धैस्त्वैवानिबिधुदत्वाद् । तिर्यग्गमुप्यदेवायुवज्यकर्मणां
जम्बुद्वीपे विविदिमत्सत्यत्वेन पूर्वमेवोक्तत्वादिति । पुरुषवेदस्य सम्बन्धलनचतुष्टयस्य चानिष्टादिवादः सपकस्तद्धन्धस्य

यथास्य चरमस्थितिकन्ये वर्तमानो जयन्य स्थितिवन्यं करोति, तद्वन्येष्वस्यैवातिविशुद्धतात् । सातं यशःकीर्तिरक्षौर्गात्रं
 'आवरण' इति, ज्ञानावरणञ्चकं दर्शनारणचतुष्कं, 'विग्नं' इति विग्नपञ्चकं च क्षपकद्वयसम्भारायधरमस्थितिवन्ये वर्तमानो
 जयन्यस्थितिवन्यं वप्राति, तत एव हेवोरिति, गगार्थः ॥ ६२ ॥

भा० तदि आहारग इयाशारा सुहृद्वोहा ॥४७॥ किंतु आहाराण्युलं तित्यमणुवो पुं च नल(सं)जलणा । अनियद्दी सुहुमो
 सायजसुधं वा तहा विन्यं ॥४८॥ पणनाणदंसनचक जहन्नवपं इमंमिगुणतियगे । तन्वंभगअइसुद्धा करिति सेसं पुणो सुगमं ॥४९॥

छणहमसण्णी कुणइ जहन्नठिइमाउगाणभन्नयरो । सेसाणं एज्जतो बायर एगिदियविसुद्धो ॥ ६३ ॥

टी० 'छणमसन्नो' इति देवद्विकनरकद्विकवैज्यादिकलक्षणप्रकृतिषट्स्य तिर्यगसञ्ज्ञी पञ्चेन्द्रियः सर्वपर्याप्तिभिः पर्याप्तो
 जयन्यां स्थितिं करोति, नरकद्विकस्य तत्प्रयोग्यविशुद्धः, शेषवर्त्मवत्तुयस्य तु सर्वविशुद्धो वाच्यः । एतानि हि षट्
 कर्माणि यथासम्भवं नरवैवलोकप्रयोग्याणि वध्यन्ते । तत्र च देवनारकाऽसिद्धिप्रनुर्व्येन्द्रियदिकलेन्द्रिया नोत्पद्यन्त इति
 तेषामेतद्वन्थासम्भवः । तिर्यग्मनुष्यास्तु संक्षिप्तः स्वभावादेव प्रस्तुतकर्मषट्स्य स्थितिं मध्यमास्तुष्टां वा कुर्वन्तीति तेषोपो-
 पेक्षिताः । 'आलगाणपण्यरो' इति अन्यतरशब्देनेह सञ्ज्ञी असञ्ज्ञी वा प्रकथ्यते । ततश्चतुर्णामायुषां सञ्ज्ञी असञ्ज्ञी वा
 जयन्यां स्थितिं करोति । तत्र नारकदेवायुषोः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याः, मनुष्यतिर्यग्मायुषोरतु एकैन्द्रियादयो जयन्यस्थिति-
 कर्तारो द्रष्टव्याः । 'सेसाणमि'त्यादि, भणितशेषप्रकृतीनामेकैन्द्रियो वादः पर्याप्ततद्वन्त्येषु सर्वविशुद्धः, पर्योपमासद्वल्येय-
 भागहीनसागरोपमद्विसप्तभागादिकां जयन्यां स्थितिं करोति । अन्ये ह्येकैन्द्रियात्मन्याविधिविशुद्धयभावाद्बहुतरां स्थिति-

सुपकल्पयन्ति । विकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रियेषु तु शुद्धिरपिकाऽपि लभ्यते । केवलं तेऽपि स्वभावदेव प्रस्तुतकर्मणां महती स्थिति-
मुपचरन्तीति शेषपरिहारेण यद्योक्तैर्द्रव्यस्यैव ब्रह्मणमिति गगार्थः ॥ ६१ ॥ इति स्थित्वन्धः समाप्तः ॥

भ्रा० छन्दोगेण चित्रविखलकं तदि तिरिपणिदि असन्नो । पञ्चचीपञ्चो पकरइ जहशविबन्ध ॥ ५० ॥ नरगदुग्
तज्जोगियविमुद्धकम्भो उ सेसचउगं ति । सव्वियुद्धो वंइ मुनररगार्इण पावोगं ॥ ५१ ॥ इय कम्मछगं एयं च नरयसुर-
अमगमणुय इगदिगळा । नो वंथनी ते जेण समनरएसु नो णेति ॥ ५२ ॥ तिरियणुया उ सन्नो इयकम्मछगस्सठीइ मज्झिमय ।
उक्कोसं वा पकरंति तेण ते वैथ नो गहिंया ॥ ५३ ॥ आळणं जन्नयरो असन्नि सन्नो य पकरइ जहन्त्वं । गीबंथं गीबंथं दारं
एयंपि सम्मत्तं ॥ ५४ ॥ ठीबंथो सम्मत्तो ॥

टी० इदानीमुपागकन्यस्यावसरोऽनुभागो रसोऽनुभाव इत्यनर्थान्तरं तस्यानुभावस्य किं तावत् स्वरूपमित्युच्यते ।
एह हि गम्भीरमगमभोधिमयविपरितर्को रगादिसचिवो जन्तुः एषकसिद्धानामनन्तभागवर्त्तिभिरभव्येभ्योजनन्तलुनेः
परमाणुभिर्निष्पन्नान् स्मरन्त्यान् प्रतिसमर्थं वृद्धति । तत्र च प्रतिपरमाणुरूपायविशेषात् सर्वजीवानन्तगुणाननुभागस्या-
विभागान् पलिच्छेदान् करोति । केवलमिदमपि छिद्यमानो यः परमनिष्ठोऽनुभागंशोऽविश्वस्तयाऽह न ददाति
सोऽविभागपलिच्छेदस्तदुक्तं “ बुद्धीं छिज्ज्याणो जणुभांगं सो ण देइ जो अद्धं । अविभागपलिच्छेओ सो इह अनुभावं-
वग्मि ॥ १ ॥ तत्र समावसांशानां परमाणुमेका वर्णना, एकेन तु रसांशेनाधिकानां द्वितीया वर्णेत्येतादिवर्णना-

१ बुद्ध्या छिद्यमानोऽनुभागंशो न ददाति योऽहम् । अविभागः पलिच्छेदः स इहानुभागकन्ये ॥ १ ॥

सार्द्धकक्रमेण ययाऽयमनुभागः पूर्वमनिष्टविबादरागस्थाने अत्रैवोक्तस्या द्रष्टव्यः । अयं चानुभागो द्विधा भवति, वक्ष्य-
 माणशुभप्रकृतीनां सम्बन्धी शुभोऽशुभप्रकृतीनां तु सम्बन्धी अशुभः । पुनरेकद्वित्रिचतुस्स्थानिकमेवादुभयरूपोऽपि चतुर्धा ।
 तत्राशुभो घूर्सेदिकानिम्बादिरसतुल्यत्वेन द्रष्टव्याद् भावनीयः । यथा हि- घूर्सेदिकापिनुमन्दाद्यशुभवनस्पतीनां सम्बन्धी
 नहुजोऽकथितः कटुको रस एकस्थानिक उच्यते । स एव क्वथितोऽर्द्धवर्तितः कटुकरो द्विस्थानिकः । स एव भागद्वये
 आवर्तितं तृतीयभागे त्वशेषे कटुकतमस्त्रिस्थानिकः । स एव भागत्रये आवर्तिते चतुर्थे त्ववशेषेऽतिशयकटुकतमधतुस्स्या-
 निकोऽभिधीयते । अत्र चैकस्थानिकः सहजरसो जललवविन्दुचुलुकार्देचुलुभ्रष्टत्यज्जलिकरककुम्भद्रोणादिसम्बन्धान्मन्दमन्द-
 तरादिबहुमेदत्वं प्रपद्यते । एवं द्विस्थानिकादिकेष्वपि बहुमेदत्वं भावनीयम् । एवमेवाशुभप्रकृतीनां रसस्यैकस्थानिकादित्वं
 मन्तव्यम् । शुभप्रकृतिरसस्तु सैरिषितीरेष्वादिरसतुल्यत्वेन त्रदृष्टव्याद् भावनीयः । यथाहीशुषीरादिरसः सहजोऽर्द्धवर्तितो
 द्विभागावर्तो भागत्रयार्धवन्तुर्भागावर्तश्च यथासद्वल्यं मधुरो मधुरतोऽतिमधुरतमश्च सद्देकद्वित्रिचतुस्स्थानिक
 उच्यते । अपमपि पूर्वजलप्रसेपाद्बहुमेदत्वं प्रतिपद्यते, एवं शुभप्रकृतिरसोऽप्येकस्थानकादिरसमेदो वाच्य इति । ननु कर्मतया
 समानेष्वपि पु दूगलेषु कुतः शुभाशुभादिरसवैचित्र्यम् ? उच्यते, अव्यवसायविशेषात् । यथा हि निम्बाद्यशुभरसस्वरूपात् क्षीरादि-
 शुभरसस्वरूपाच्चापिथ्रयणविशेषाच्चन्दुला रसवैचित्र्यं प्रपद्यन्ते, तथा शुद्धगलेष्वप्यव्यवसायविशेषाच्चैव चित्र्यं भावनीयम् । तदेवं
 लेखतो दक्षितमनुभागस्वरूपम् । साम्प्रतं त्वमेव साधादिमरूपगप्रत्ययरूपणाशुभाशुभरूपणावन्धस्वामित्यमरूपणायात्या-

धातिप्ररूपणास्थानप्ररूपणाविषयकप्ररूपणाद्वारविचार्यते, तत्र मूलमहत्वीनां तावत्साधनादियत्प्ररूपणमिह-

भा० अह भक्त इ अणुभागो रसो चि इह सत् एव जीवो उ । सिद्धाणन्तभागे अमवनिर्णयतशुणिर्एहि ॥५५॥ परमा-
णुहि निष्पन्नाओ निगूहय क्रमस्त्वयाओ । तस्य य पटिपरमाणुं करोइ अणुभागपलिष्ठेयं ॥५६॥ सहकसायवितेसे सवजी-
वाणन्तशुणि उ । तस्यय मेवलिपन्नाए छिज्जमाणो उ किर जो उ ॥५७॥ परमनिक्खित्तो अणुभागवसओ किर अईव सुहुभतया
। अद्धे न देइ सो इह भणियो अविभागपलिष्ठेओ ॥५८॥ एत्तंच-चुदीएँ छिज्जमाणो अणुभागं किर न देइ जो अद्धं । अवि-
भागपलिष्ठेओ सो इह अणुभागवयमि ॥५९॥ तस्य समाणरसा जे परमाणू तेसि वमणा एका । एव्वेण रसेणं पुण अहियाणं
वीयवज्जणया ॥६०॥ इच्चाइवमणेहि निष्कब्ध फइय य तरस्त्वं । सयमजुच्चाओ नयं सो अणुभागो दुहा होइ ॥६१॥ सुभप-
यदीणं तु सुभो अमुमपयदीण होइ अमुभो उ । पुण एव्वेको चउहा इग-गणिगमाइमेएहि ॥६२॥ निवसरसाइतुछो अमुभो
खीराइसरिसओ उ सुभो । तत्कय सहजो अकडिओ रसो उ इगवाणिगो भणियो ॥६३॥ अद्धावद्धो दुहाणिगो उ भागं दुगंमि
आवट्टे । भागतिगं अवसेसो विट्ठणो तह तिमाणेसु ॥६४॥ आवट्टिएसु तुरिओ इगभगवसेसए उ वचभागो । अज्झवसाय-
वितेसे रसमेयच इमं नेयं ॥६५॥ एगट्ठणार्णं रसाण तुल्लागाइसल्लिपवत्तेवे । भंदाइरसवितेसे एव्वेके हुंति गंताओ ॥६६॥
एत्तो शुभागवंधे अट्ट दुवारइ तस्य सायई । दारं पक्कयदारं सुभअमुभरूपवणा वेव ॥६७॥ वंभवसामित्तदां घायाइदारा-
ट्ठणदारं च । पक्कयदारविवाग-वारं इह अट्ट दारइ ॥६८॥ तेवीसां गाहाइ भगिरसइ तस्य मूलपयदीणं । घाइपमिइगाहा-
जुगेण सायाइवज्जणया ॥६९॥ पुव्वंभुत्तपयदीण अट्टगादाएँ तह य अधुवाणं । उक्कोसमागाहाए सायई वज्जणा तह य ॥७०॥

सुभगाहाए पक्षय-परुवणा असुभसुभपवन्नया । वायालागाहाए तद आयवमाइगाहाहिं ॥ ७१ ॥ चउहिं लकोसबंध-सामित्तं
चोइसाइगाहाहिं । पंचहिं जहन्नवय-रसापिचं केवलाईहिं ॥ ७२ ॥ तिहिं गाहाहिं घाईवन्नया तदणुभागटाणं । आवरण-
हाए पन्नवणा चउपंचगाहाए ॥ ७३ ॥ पक्षयकणं चउविहविवागयहीण पंचयभिंहिं । तिहिं गाहाहिं भणिस्सइ अह एत्तो
संपवन्नोमि ॥ ७४ ॥ साईयाइपरुवण-विसयहार तहिं च किर पदमं । माईणं अजहन्नो इवाईगाहदुगमत्थि ॥ ७५ ॥

घातीणं अजहन्नोणुकोसो वेयणीयनामाणं ! अजहन्नमणुकोसो गोए अणुभागबंधम्मि ॥ ६४ ॥

साई अणाइ धुवअदुवो य यघो ल मूलपयहीणं । सेसम्मि ल दुविगण्णो आउचलक्के चि दुविगण्णो ॥ ६५ ॥

टी०-ज्ञानदर्शनचारित्रदानलाभादिगुणान् श्रुन्तीत्येवंशोलांति यातीनि ज्ञानावरणद्वैनावरणमोहनीयान्तरायाणि, तेषा-
मजघन्योऽनुभागाः, साद्यादिचतुर्विकल्पो भवतीति द्वितीयगायायां सम्बन्धः, कर्मणां हि रसो यस्मादन्यो हीनो नास्ति स
सर्वजघन्यस्तत ऊर्ध्वमेकं रसंश्चमादौ कृत्वा यावत् सर्वोत्कृष्टं तावत् सर्वोऽप्यजघन्य इति । अनन्तभेदभिन्नोऽप्यसौ जघन्या-
जघन्यप्रकारद्वयेन कोटीकृतः । तथा यस्मादन्योऽधिको न वध्यते स उत्कृष्टतत एकरसांशानिमादौ कृत्वा यावत्सर्वजघन्य-
स्तावत्सर्वोऽप्यनुत्कृष्ट इति । अनेन वा प्रकारद्वयेन अनन्ता अपि रसविशेषाः सङ्गृहीताः । तत्र निर्दिष्टस्वरूपस्य कर्म्यचतुष्टयस्य
सम्बन्धो अजघन्यो रसः साद्यादिचतुर्विकल्पोऽपि भवति । तथा ह्यशुभप्रकृतीनां सवजघन्यं शुभप्रकृतीनां तु सर्वोत्कृष्टमनु-
भागे यः कश्चित् तद्वन्धकेषु सर्वविशुद्धः स एव निवर्चयति, तत्र ज्ञानदर्शनावरणान्तरायलक्षणकर्म्यत्रयस्याशुभत्वात् सपक्वः
सूक्ष्मसम्परायथरसमये जघन्यं रसं निवर्चयति, तद्वन्धकेष्वमेवातिविशुद्ध इति कृत्वा । मोहनीयस्य त्वनिर्वाचिवादमेव याव-

द्वयोः भवतीति स एव क्षपकप्रसरसमयेऽस्य जघन्यं रसपुष्कलावतीति, वदन्त्येकमेवैवातिविशुद्धत्वात् । इतश्च स्यानादन्यत्र सर्वत्रोपशमश्रेणावपि प्रकृतकर्मचतुष्टयस्यानुभागोऽजघन्य एव वचनेन, उपशमकानापि क्षपकमेवो विशुद्धया अनन्तागुणीन-
त्वात् । तदर्थोपपन्नान्मोहः सूक्ष्मसम्भरायश्च यथा निर्दिष्टप्रकृतकर्मचतुष्टयसम्वन्धिनोऽजघन्यानुभागस्यावश्यको भूत्वा प्रतिपत्त्य-
यदा पुनस्तं वशाति, तदा अजघन्यन्यानुभागः सादिर्येवति, इन्वव्यवच्छेदे कृते तत्प्रथमतया वध्यमानत्वात् । यैस्तुपशान्त-
मोहान्नवस्या नाद्यापि श्लाघा तेषामनादिकालादारभ्याचिच्छिन्नं वध्यमानत्वादनादिः । ध्रुवोऽप्यव्यानामभाविपर्यन्तत्वात् । अध्रुवो
भग्यानामरसपर्यन्तत्वादिति । तदेकजघन्यन्यो भावितः । शेषे तु जघन्योत्कृष्टानुत्कृष्टक्षणोऽनुभागे द्वितीयगायादौ प्राह-
'सैसम्भि त्रुविगण्यो' चि भणितशेषो जघन्यादिकोऽनुभागो द्विविक्त्यः-साद्यन्नुत्कृष्टक्षणे वन्त्यो बोद्धव्यः । त्रयाहि-प्रकृत-
कर्मचतुष्टयमप्ये मोहनोपरयसाजघन्यानुभागः क्षपकनिवृत्तिवातरचरमसमयेऽनन्तरमेवेति । क्षेपकर्मत्रयस्य तु क्षपकभूतसम्य-
रायचरमसमये असायुक्तः । स चानादिकालेऽपि पर्यट्वा जीवेन पूर्वं न वद इति तत्प्रथमतया तत्रैव वक्ष्यमानत्वात् सादिः ।
सीगमोहायस्स्यां च प्राप्तस्य निपाशाश्च भविष्यतीत्यध्रुवः । अनादिरस्तु न भवति, पूर्वं कदाचिदपि तदव्याभावादौ । ध्रुवोऽप्यसौ न
भवत्प्रपञ्चानां तद्वत्प्रत्यय दुरोत्सारितत्वादिति । उत्कृष्टानुभागं तु प्रकृतकर्मणामधुभवात् सर्वे सङ्कितो विध्याहातिः पर्याप्तसञ्चि-
पक्षेत्रिप एकं द्वौ वा समयो यावद्वशाति न परतः, स चानुत्कृष्टावधतीर्यं वक्ष्यत इति सादिः । जघन्यतः समयादुत्कृष्टतस्तु
समयप्राप्त्यनुसरण्यनुभागवन् भवत्योत्कृष्टोऽध्रुवो भवत्यनुत्कृष्टतुसादिः, पुनरपि जघन्यवोऽन्त्येध्रुवोर्चनोत्कृष्टतस्वनन्ता-
नन्ताभिरत्सपिण्यसपिण्योभिरुत्कृष्टसद्वृत्तेश्च माय्योत्कृष्टानुभागं यत्रवोऽनुत्कृष्टोऽध्रुवतां व्रजतास्त्वोत्कृष्टानुत्कृष्टेषु जन्तवो

भ्राम्यन्तीत्युभयत्र साधद्रवत्व सम्भवति, नेतरविकल्पद्वयमिति घातिकर्मणां जघन्यादयश्चत्वारोऽपि विकल्पाः भाविताः ।
 साम्यतमयातिकर्मणां चतुरस्रान् विभावयितुं राह- 'अणुकोसो देयणीयनामाणं' ति वेदनीयान्मोनुल्लोऽनुभागवन्धः
 साधादिचतुर्विकल्पोऽपि भवति । तथा ह्यनयोः कर्मणाः सातयशःकीर्तिलक्षणां तदन्तरगतप्रकृतिद्वयमाश्रित्य सर्वोत्तरसः
 सपक्षद्वयसम्परापचरसमये प्राप्यते, ततोऽन्यः सर्वोऽप्युपशमश्रेणावपि पूर्वोक्तयुक्तितोऽनुल्लोऽस्ततश्चोपयान्तमोहावस्थया
 तस्यापि वन्धो न भवति, पुनरपि च ततः प्रतिपत्त्य तमेव वदन्तोऽनुल्लोऽनुभागः सादिः । उपशान्तमोहावस्थां त्वमाप्तपूर्व-
 स्थानादिरनादिकालाद्व्यमानत्वात् । द्रुवऽभव्यानामप्येवम् । अध्रुवो भव्यानां सपर्यन्तत्वात् । शेषे तल्लोऽनुपन्याज-
 वन्धस्ये किञ्चिन्नाह-द्वितीययायायां 'सेसमि उ दुविगणो'चि एतत्सदं पूर्वसम्बन्धि तमयावस्था अत्रापि सम्बध्यते, प्रवृत्त-
 रत्रापि सम्भवत्येतत् । भणितशेषे उल्लोऽनुपन्याजघन्यलक्षणानुभागे द्विविकल्पः साधद्रवलक्षणो वन्धो भवति । तथा
 ह्युल्लोऽनुपन्याजघन्यो वेदनीयान्मोऽन्तरमेव प्रस्तुतकर्मवन्धकत्वविविधत्वात् सपक्षद्वयसम्परायो वदन्तीत्युक्तम् । स च
 तत्त्वधर्मतया वध्यमानत्वात् सादिः । क्षीणमोहावस्थायां तु नियमान्न भविष्यतीत्यध्रुवः । जघन्यानुभागं त्वनयोः कर्मणोः
 सम्यग्दृष्टिर्मिथ्यादृष्टिर्वा भध्यपरिणामो वदन्ति । सर्वविशुद्धो ह्यन्तर्कर्मद्वयग्रहणहीतानां सातयशःकीर्त्यादिलक्षणप्रकृतीना-
 मुल्लोऽनु स्वल्पं शुभरसं कुर्यात्, स इल्लोऽस्तु असातनरकगत्यादिमकृतीनामुल्लोऽनुस्वरूपमभ्युपगमं कुर्यादिति मध्यपरिणामग्रहणम् ॥
 अथ च जघन्यानुभागोऽजघन्यादवतीर्य बध्यत इति सादिः । पुनर्जघन्यतः समयादुल्लोऽनु सम्यक्चतुष्टयादजघन्यानुभागं
 वदन्तो जघन्योऽध्रुवोऽजघन्यस्तु सादिः, पुनस्तत्रैव भवे भवान्तरं वा जघन्यं वदन्तोऽजघन्योऽध्रुव इत्येवं जघन्याजघन्यानुभाग-

कन्ययोः परिभ्रमतामस्तु यतामृषयश्च साद्यन्त्रवैव सः भवति । 'अत्राहृद्रभुक्तोसो गोष अणुभागवर्धमिभसि गोत्रे अनुभागकमे विचार्यमाणेऽजघन्योऽनुत्तुष्टश्च तद्वन्धः साधादिवृत्तविकल्पोऽपि भवतीत्यत्रापि उत्तरभाषायां सम्बन्धः । तथा 'सैसिमि उ दुविगण्यो'ति एतदपीह सम्बन्धते, भणित्तमेने जघन्योऽनुत्तुष्टपक्षद्वये द्विविकल्पः साधप्रवरूपो बोद्धव्यः । तत्रोक्तुष्टानुत्तुष्टावतु-
भानकन्यौ प्रत्येकं द्विचतुर्विकल्पो यथा वेदनीयनान्नोस्तथा निविशेवं भावनीयो । इदानीं जघन्याजघन्यौ भाव्येते । तत्र कश्चित्समभनरकृच्छीनारक्तः सम्यक्त्वाभिमुखो यथापट्टवादीनि भीषि करणानि कृत्वा मिथ्यात्वस्यान्तरकरणं करोति । तस्मिन् कृते मिथ्यात्वस्य स्थितिद्वयं भवत्यन्तर्दुष्टेप्रमाणाधरवनी शेषा दूषितनी । स्थापना । तत्र चापस्तनी स्थिति प्रति-
सम्यं वेदघन्यस्मादनन्तरसमये सम्यक्त्वं प्राप्तयति, तत्र चरमे समये रचमानो नीचैर्भेदमाश्रित्य गोत्रकर्मणि जघन्यानुभागं चयति, अन्यस्यानवर्ची शेषावस्थां विशुद्धां रचमान उच्चैर्भेदजघन्यानुभागान्वितं वद्रीयादिति शेषपरिहारेण सममपृच्छी-
नारकस्यग्रहणम् । अयं हि यावत्किञ्चिदपि मिथ्यात्वमस्ति तावद्वक्तव्यमेतैव तिर्यक्यायोग्यं नीचैर्भेदं च यत्राति । स चान्यदा बहुमिथ्यात्वावस्थायामग्रगण्यरसं निवर्त्तयति, प्राप्तसम्यक्त्वोऽप्युच्चैर्भेदस्याजघन्यानुभागं कन्यातीति तद्वन्धे प्वलिविशुद्धत्वा-
द्योक्तविशेषणविशिष्टस्य सम्भ्रमत्वाभिमुखस्य ग्रहणम् । अयं च जघन्यानुभागस्तत्त्वमयतया कथ्यमानत्वात्सादिलिङ्गस्य-
क्त्वस्तु स एवोच्चैर्भेदमार्गश्रयाजघन्यानुभागं रचयतीति जघन्योऽप्युच्चैर्भेदजघन्यानुभागस्तु सादिरतश्च स्थानमप्राप्तयेत्या-
नादिः, अभव्यानां प्रवो यथ्यानामप्रव इति जघन्याजघन्यानुयामौ गोत्रकर्मणः प्रत्येकं द्विचतुर्विकल्पाविति । 'आजव-
उक्तेवि दुविगण्यो'ति आर्यपि नारक्तविर्यमानुप्यदेवापुष्कराणि तेषां चतुर्लेऽपि साद्यन्त्रलक्षणो द्विविकल्पो कन्यो भवति ।

तथा हनुभयमानादृष्टिभागादौ प्रतिनियतकाल एवायुषो वध्यमानत्वात्सादिलात्तदनुभागास्यापि जघन्यादिरूपस्य सादित्य ।
अन्तर्द्विचि परत आयुर्वन्धोऽवश्यमुपपद्यते इति तस्याधुवत्वात् तदनुभागवन्धस्याप्यधुवत्वमिति गाथाद्वयार्थः ॥६४॥ ६५॥

तदेवं मूलमकृतीनामनुभागवन्धस्य साद्यादिरूपरूपानुभूता । साम्यतस्तु त्वरप्रकृत्यनुभागवन्धस्य तामाह-

भा० तस्स पयानं एवं संबधो दोऽपदमगाहाए । पदमपयं दुइयाए आरमयं वयणतियं योजं ॥७६॥ तह पदमाए दुइए
परमि दुइयाएँ पदमदयणतिमं । तह पदमाए अंतिम-पयजुयसे दुइयमाहाए ॥७७॥ आरमयं वयणतियं तह दुइयाए पुणोवि
अंतपयं । मणिदे पयसंबधो एसि अह भावणा एवं ॥ ७८ ॥ हेसमि उ दुविगप्यो दुइल्लमहाए जं पयं तइयं । त एत्यं
वारतियं भणियं तरस य इमो अत्थो ॥ ७९ ॥ पदमघाराएँ जइहु-धोसियरतिगं ति दुइयवाराए । जइहानहलुकोसं तइयाए
जइनुकोसदुगं ॥८०॥ सुभपयहीणुकोसं रत जइहं तु असुभपयहीणं । निहवइ तवंधमपसे जो किर अइविमुद्धो ॥८१॥
आवरणविग्यकम्मत्तिपस्स सुहुमो उ तवमसुहुमंते । मोहरस नियंते मुद्धो पकाइ जइहसं ॥ ८२ ॥ एयट्ठाना अब्बपु-
वसमत्तेदिणं धाइकम्मार्णं । अजइहसरसो वज्झइ तो सुहुमोवसमगा जइया ॥८३॥ अजइहसरसस अबंधगाड होउं पडिप्प पुण
जइया । वंधती अजइहं तइयाए सो भवइ साई ॥ ८४ ॥ तवसंताइट्ठानं अपत्तपुट्ठानं सो भवेऽणारं । अभवाण धुवो भव-
जीवानं सो भवे अधुवो ॥ ८५ ॥ सेसे जइहजउकोसइयरवंधे उ तवगननवंते । मोहरस सेसकम्म-त्तियरस तवगो उ सुहुमंते
॥८६॥ पुवमवद्धो वज्झइ साई अधुवो न अरिथइ अधुवो । धुवणारं न घंतेती उक्किट्ठसंतु याइणं ॥८७॥ अइसंकिळिट्ठमिच्छो
सत्ती यज्जो पणिदिओ एग । समयं अहवा उ दुगं वा वधइ नेव परओ तो ॥ ८८ ॥ अवयसिय अणुकिट्ठा वज्झइ साई तओ

जहन्नेन । समयाओ उक्तेसा समयदुगा पुण वि उक्किहं ॥८१॥ वंथतस्स रसं तो उक्किहो अहुवो भवे वंथो । अणुक्कस्सो पुण सार्हं तदेव पुण अंतमुदुत्ता ॥९०॥ कालो जणंतवो वा उक्कोमरसं तु वंथमाणस्स । अणुक्कस्स रसो होहं अधुवो एवं अधुवसार्हं ॥९१॥ याइण जहन्नाई विगण्णचउगं भणितु अवाइणं । कम्भाण अह चउरो जहन्नाई भावइस्सामि ॥९२॥ वेयणिपनाप्रणुक्कस्स रसो उ सायाइचउविगणो वि । सायवत्ताणं उक्कस्स रसो उ खवगस्स मुहुपेते ॥९३॥ तस्सन्नो पुवक्का अणुक्कस्सो तोवसंत- मोहस्स । तस्स वि वंथो न भवइ पुण निवडिय तं निवथयओ ॥९४॥ अणुक्कस्स रसो सार्हं उवसंतइस्स सो भवेइणाई । पुवअधुवा पुवंपिच तेसुक्कसजहअजहन्ना ॥९५॥ पुवक्का मुहंते वेयणिनामाण उक्कसो सार्हं । वीणेइधुवो जहन्ने रसं तु जससायकम्माणं ॥९६॥ सम्मो विच्छो व मज्झिम-परिणागो वंथइ अह विसुद्धो संकिद्धो विविय सुमअसुभमेव वंथइ अओ भणियं ॥९७॥ मज्झिमपरिणागेणं रसे जहन्नं निवंधइ तस्य । अजहन्ना अवयरितं जहन्नवंथे इवइ सार्हं ॥९८॥ पुण जहन्नेणं समया उक्केतेणं तु चउवसमयकाला । अजहन्नरसं वंथतस्स य जहन्नो भवे अधुवो ॥९९॥ अजहन्नो पुवंपि व सार्हं पुण तमिप अन्नहिं व भवे । वंथतस्स जहन्न अजहन्नो वो भवे अधुवो ॥१००॥ गोयस्से अजहन्नो अणुक्कोसो साइयाइचउवओ । तेसे जहन्नुक्कोसे पत्तेयं साइ अधुवो नि ॥ १ ॥ तत्सुक्कोतणुक्कोसो पत्तेयं दुगचउकथेणं । जह वेयणिनामाणं भणिया तद इह वि भणियथा ॥ २ ॥ जहन्न दुविणण्या इह एवं भणिया इहं जहा कोइ । सत्तमणहिनरइओ सम्माभिमुहो चरमसमए ॥ ३ ॥ नीयागोत्तस्स जहन्नं रसं निवचेइ तदवरो उवं । अजहन्नरसं वंथइ इय सत्तमणेइयगहणं ॥ ४ ॥ वहुमिच्छो नेरइओ भवपथयओ उ नीयगोयस्स । अजहन्नस्स वंथइ सम्मज्जुओ उच्चगोयस्स ॥ ५ ॥ अजहन्नरसं वंथइ सम्मत्ताअभिमुहो अओ

भणियं । एसो उ जहवरसं पडमं वंइ तओ साई ॥ ६ ॥ सम्मत्तजुओ सो वि हु उचं वंइ तओ भवे अयुवो । अजहने
पुवंपि व साई तट्टाणमगयस्स ॥ ७ ॥ सो जाई युवअयुवा पुवंपि व इह वि हुंति दट्ठा । आळाणि पसिद्धचउमो पुण जह-
अजहन्नाई ॥ ८ ॥ तस्य पुणो पचेयं साई अयुवा य दो विगणं ति । वळ्ळंते आउंसि साई उवरिं तु पुण अयुवो ॥ ९ ॥
सज्जहन्नाई ॥ १० ॥ तस्य पुणो पचेयं साई अयुवा य दो विगणं ति । वळ्ळंते आउंसि साई उवरिं तु पुण अयुवो ॥ १० ॥

मूलपयनीण भणियं सायाइवन्नणं तओ उवरिं । उवरपयन्निमु एतो भणामि सायाइवन्नणं ॥ १० ॥

अट्टणहम्भुकोसो तेयालाणमजहन्नो वंधो । नेओ हि चउविगप्पो सेसतिगे होइ दुविगप्पो ॥ ६६ ॥
डी० तैजसकामेणशरीरद्वयं प्रभुत्ववर्णन्यसस्पर्शा अणुरलघुनिर्माणमित्येतासामष्टानामुत्तरप्रकृतीनामनुत्कृष्टोऽनुभाग-

वन्धः सायादिचतुर्विकल्पोऽपि द्वेयो बोद्धव्यः । तथा हेतासायुत्कृष्टमनुभागवन्धं सप्तकापूर्वकरणो देवगतिमायोग्याणां
त्रिगुणतः प्रकृतीनां वन्यव्यवच्छेदसमये करोति । एता हि शुभमकृतयोऽत एव तदुत्कृष्टानुभागं सर्वविशुद्ध एव रचयति,
तद्वन्धकेषु त्वमेव सर्वविशुद्धः । एतस्मात्पुनरन्यत्रोपशमश्रेणावप्यनुत्कृष्टोऽनुभागवन्धो लक्ष्यते, स चोपशान्तमोहाद्यवस्थायां
सर्वथा न भवतीति ततः प्रतिपतितैर्नन्धुभिर्वध्यमानस्सादिस्त्वच्च स्थानमप्राप्तपूर्वाणां सदावस्थमानत्वादनादिश्रुवोऽभव्यानाम-
श्रुवो भव्यानामिति । ‘सेसतिगे होइ दुविगप्पो’ति भणितशेषे उत्कृष्टजन्मजावन्धानुभागविक्रमे द्विविकल्पः सायाश्रुवलक्षणो
वन्धो भवति । तथा दास्य प्रकृत्यष्टकस्योत्कृष्टानुभागवन्धोऽनन्तरमेव सप्तकापूर्वकरणे प्रोक्तः । स च तत्समयतया वध्यमान-
त्वात्सादिः । एकं च सम्यं भूत्वाऽग्रेऽवश्यं न भवतीति अश्रुवः । जघन्यानुभागं त्वेतासां शुभमकृतित्वाद् सर्वोत्कृष्टसङ्कलेशे
वर्तमानो मिथ्यादृष्टिः पर्याप्तः सङ्क्षिप्यञ्चिन्द्रियो वक्राति, पुनरपि जन्यतः समयादुत्कृष्टतः समयद्वादावश्यं स एवान्यन्य-

मात्राणि, पुनः कालान्तरं स एवोक्तमस्तद्धेतुं प्राप्य प्रपन्नं बध्नातीत्येवं जयन्यायपत्त्येव शरावर्चमानानां जन्तूनामुभयत्र साध-
 धृतेन गम्यसतीति । तेषां अणमनारण्यो यथोक्तिः श्रानावरणपञ्चदशैर्नाशनवक्त्रमिथात्यक्षपाययोऽदक्षभयदुःसाऽपञ्च-
 दशवर्णादिचतुष्टोपयानानरागपञ्चकक्षणानां चिन्तारिषत्तमकृतीनामग्रन्यानुभागः मायादिचतुर्विक्त्योऽपि हेयः ।
 गगारि-श्रानावरणपञ्चकपथुरचधुराधिर्ब-दशनावरणचतुष्कानवसायदक्षप्रसृजानां चतुर्दशमकृतीनां तामदशुभत्वात् सप्त-
 दशमस्तप्रायदशमे मस्ये त्रयन्यानुभागं बध्नाति, सप्तम्येवयमेव सप्तैकदशमिदमिति न त्वा । ततोऽन्यः सर्वेऽप्युपज्ञ-
 मर्षेणात्पत्यन्त्ये मादये स चोपज्ञानावस्थायां सर्वथा न भवति । तस्माद्विदुः प्रतिपश्य बन्धमानः सादितो भजते । उप-
 नान्नावरणं वा मासपूर्णाणामनादिः, धुराधुर्यो पूर्ववत् । सञ्चयन्चतुष्टयस्य तूत्तरेवोरेव सप्तकानिदृतिबादरो यथास्वं बन्धव्य-
 वरेष्टुमस्ये एतैकं तस्यै जयन्यानुभागं बध्नाति । ततोऽन्यः सर्वोऽन्यगम्यस्तस्य चोपज्ञमथेणो बन्धव्यवरेष्टे कृते प्रतिपश्य
 पुनस्तमेव बध्नाति मादित्वे कलाभारस्थानं वा मासपूर्वस्थानादित्वे धुराधुर्यो नर्देव । निद्रामचलाऽप्रदास्तवर्णादिचतुष्टोपयात-
 मग्रन्यानुभागानां नवमकृतीनां तप्तकापूर्वद्वारणो यथासं बन्धव्यवरेष्टेदक्षाले एतैकं तस्यै जयन्यानुभागं बध्नाति ।
 नतोऽन्यः सर्वोऽन्यगम्यस्तस्य चोपज्ञमथेणो बन्धव्यवरेष्टे कृत्वा प्रतिपश्य पुनस्तमेव बध्नाति मादित्वे कलाभारस्थानं
 चानामपूर्वस्थानादिनां धुराधुर्ये पूर्ववत् । चतुर्णां मत्वास्त्यानावरणानां देशगिरतः मंथमतिपश्यमिष्टुतोऽत्यन्तविशुद्धः स्व-
 गुणायानमय परममस्ये सर्वधनो जयन्यानुभागं बध्नाति । तस्मात् स्थानतः पूर्वं सर्वोऽन्यगम्यः । चतुर्णां मत्वास्त्यानावरणा-
 नापरिरतमग्रगतिः सापिष्टमस्यस्तं मयमे च दुग्मत्तत्रिपिन्तुत्यन्तविशुद्धः स्वाणस्थानचरमस्यैव वंशमानो जयन्यानुभागं

वयावीति ततश्च पूर्व सर्वोऽजयन्वः । सत्यानर्द्धि त्रिकमिथ्यात्वानन्तानुबन्धितुष्टयलक्षणानामष्टानां प्रकृतीनां मिथ्यादृष्टिः सम्य-
 कत्वे समयं च युगपत्प्रतिपत्तिः सर्वविशुद्धो मिथ्यात्ववेदमस्य चरमसमये वर्तमानो जयन्यधनुभागं वध्नात्येतरमाद्यान्यत्र
 सर्वोऽजयन्वः । एते हि देशविरतादयस्तच्छब्दकेष्वतिविशुद्धत्वाद्यनिर्दिष्टकर्मणां जमन्यधनुभागं वध्नन्ति । ततश्च संयमादीन्
 गुणान् प्राप्य पुनरपि प्रतिपश्य यदाऽजयन्यानुभागं वध्नन्ति, तदाऽयमजयन्यानुभागः सादिः । एतानि च स्थानान्यप्राप्त-
 पूर्वाणामनादिध्रुवोऽभ्ययानामपर्यन्तत्वादध्रुवो भव्यानां सपर्यन्तत्वादिति । तदेव त्रिचत्वारिंशतः प्रकृतीनामजयन्यानुभागो
 भावितः । ज्ञेयत्रिके तु किमिरयाह—‘सेसतिने होइ दुविगण्यो’ति यजितशेषे जयन्योत्कृष्टानुत्कृष्टानुभागत्रिके द्विविकल्पः
 साधयुल्लक्षणो बन्धो भवति । तत्राजयन्यानुभागभग्नमसद्वेन सर्वासां जयन्यानुभागोऽपि सूक्ष्मसम्परायादिगुणस्थानेषु
 स्यान्तो निर्दिष्टः । स च तत्र तत्तत्सम्यक्तया बध्यमानत्वात्सादिः । क्षीणभोराद्युपवृत्तिनावस्थामु चावश्यं न भवतीत्यध्रुवः ।
 उत्कृष्टं त्वनुभागमेवासां त्रिचत्वारिंशतः प्रकृतीनां मिथ्यादृष्टिः सर्वोत्कृष्टसद्वेनैः पर्याप्तसंज्ञिष्वेन्द्रियो बध्नात्येकं द्वौ वा समयौ
 यावत्ततः परं पुनरप्यनुत्कृष्टं बध्नाति, कालान्तरे च पुनरुत्कृष्टं सद्बलैश्चमासाद्योत्कृष्टानुभागं रचयतीत्येवमुत्कृष्टानुत्कृष्टानुभागेषु
 सञ्चरतो जन्तूनामुभयत्रापि साधयुल्लक्षणं कृताः । साम्यतयध्रुवबन्धिनीनां तेषु तामाह—
 चतुर्वर्षि भेदेषु साधादिप्ररूपणा कृताः । साधयुल्लक्षणं कृताः । साधयुल्लक्षणं कृताः । साधयुल्लक्षणं कृताः । साधयुल्लक्षणं कृताः ।

अदृष्टदृष्टिचक्षाए करेण बन्धो अनुल्लक्षणं कृताः । साम्यतयध्रुवबन्धिनीनां तेषु तामाह—
 चतुर्वर्षि भेदेषु साधादिप्ररूपणा कृताः । साधयुल्लक्षणं कृताः । साधयुल्लक्षणं कृताः । साधयुल्लक्षणं कृताः ।

निम्माणपसत्यवन्नचउ अट्ट । नाणंतरायदसगं देसजनवमोहपदीओ ॥ १२ ॥ वेथतियदासचउसमय-मीसरहिया उ अमु-

प्रवक्षन् । उवाचैव संहिया देवाद्या एत नायवा ॥ १३ ॥ अट्टहं उक्त्वा सं सवणाऽबुधो उ वीसपयदीर्घ । सुरगणोपायोगां
 वंशे पक्षरं वंशं ॥ १४ ॥ एषुर्वरि उवसमसेविष नि लम्भद अणुक्ताभुभागो । तोउवस्ते न भवद् होई तप्यदिय जेणुं ॥ १५ ॥
 तो साई तप्यपचाण सो अणार्ई धुवाधुवा देवि । पुर्वणि न विज्ञेया सेसतिगं निद्राहन्विपरं ॥ १६ ॥ तत्युक्त्वा सो सापाइलवगे
 वृश्चिओ तजो एगं । समयं होई न भवद् तो अयुवो जहन्नपुभागं ॥ १७ ॥ एयासि सुमपयदित्ताउ उक्त्वा संसिकेसस्मि ।
 वंदूवो वंशद् पिच्छपक्षपचिदिओ सन्नो ॥ १८ ॥ पुण एगदुसमया वा कजेण जहन्नियरकालओवस्सं । वंशद् अजहन्नवं
 पुण उक्त्वासा जहणपप ॥ १९ ॥ यदुहा परिवत्ताणा तहि साई अयुवया सुगम्मेव । देवालाए साईपरिभाईयां पुण भयंतेव ॥ २० ॥
 गियावरणे दंसण-चउक इय चउदसणपयदीर्ण । अमुहत्ता सवगो सुहुमचरिसमए जहन्नस्सं ॥ २१ ॥ वंशद् ततो अन्नो उव-
 समसेविषयवि होई अजहन्नो । तो उवस्ते न भवद् तप्यदियस्स उ पुणो साई ॥ २२ ॥ उवसंतप्यपचाणं सो य अणार्ई धुवाधुवा
 सुगमा । संजलणचवक्कस्स उ सवगो नवमे गुणे कम्मसो ॥ २३ ॥ वंशे एगेणं समयं जहन्नं स्सं नियंते । ततोऽन्नो
 अजहन्नो सोवसमपुण्णिमि वंशेतो ॥ २४ ॥ निवदिय पुणो वि वंशेवस्स य साई तरोवसापित्ते । अप्यत्ताण अणार्ई तद् चैव
 हवंति धुवअधुवा ॥ २५ ॥ निवाहुअपसत्तावअवउत्थयहुंउववधायं । नवपयदीर्घं सवगोऽपुर्वणि गुणे जह कजेण
 ॥ २६ ॥ वंशे एगेणं समयं वंशद् जहन्नअपुभागं । ततोऽन्नो-अजहन्नो सोवसमपुण्णस्स वंशंते ॥ २७ ॥ कानं पदिय पुणो विहु
 वंशद् साई तरपुवसापित्ते । वंशं तस्स अणाइ हंनि पुवं न पुवअधुवा ॥ २८ ॥ पक्षवत्ताणचउके देसजइसंजमाभिमुह-
 चित्तो । साणवचरिसमए तस्मिऽपुभागं वंशद् जहन्नं ॥ २९ ॥ तद्वाणोओ पुवं सवो अजहन्नो तद् चउणं । अप्यवत्ताण

भा० संसारं अपुनितु-त्तरीण उकोसगएचयेओ । साअपुवो सुगओ अणइयुवया असिदे व ॥ ४१ ॥ उकोसपिइ-
गारा सुगया उद दुपसुभाण पत्तेयं । उकोसवाएणुभाओ य वउद केहि हेजहि ॥ ४२ ॥

सुभपपडीण. विसोदीएँ तिवमसुभाण संकितेसेणँ। विवरीए उ जहन्नो अणुभाओ सवपयहीण ॥ ६८ ॥
दी० अनन्तरमेव वक्ष्यमाणशुभमकृतीनां ' विसोदीएँ' चि विशुद्धया 'विबो'सि तीव्रकुट्टमनुभागं वक्ष्मातीति गरयते
एवमुक्तं भवति-शुभमकृतीनां सर्वासामपि यः कश्चिद्व्यपेक्षविविशुद्धः स सर्वोत्कृष्टमनुभागं करोति, नान्यः । 'असुभाण
संकितेसेणं' इति अनन्तरमेव निर्बोध्यमाणशुभमकृतीनां तु सद्यदेन तीव्रमनुभागं वक्ष्मातीति सम्बध्यते, तद्व्यपेक्षेण यः कश्चित्
संसिद्धिः स एवोत्कृष्टमनुभागमेतासां वक्ष्मातीत्यर्थः 'विवरीए उ' इत्यादि उक्तवैपरित्ये तु सर्वासां शुभाशुभमकृतीनां
नान्योऽनुभागो भवति शुभमकृतीनां वद्व्यपेक्षेण यः कश्चित् सर्वसिद्धिः स लघन्यमनुभागं वक्ष्मात्यशुभमकृतीनां तु यः
कश्चित्सद्व्यपेक्षेण सर्वविशुद्धो भवति, स जपन्यानुभागं वक्ष्मातीति तात्पर्यमिति भावार्थः ॥ ६८ ॥ कृता शुभाशुभमेदभिमानां
मकृतीनां रात्मन्यपमरूपणा, तत्र क्रियत्यः किं स्वरूपा वा ताः अदेकं शुभाशुभमदृश्य इति न ज्ञायते । अतस्तत्परिज्ञानार्थं
मकृतीनां शुभाशुभमरूपणमाह-

भा० शुभपपरिणाइ सुगमा सुभाय अमुभाय ता पुण एमाओ ।

भापालं पि पसत्था विसोहिणुणसद्वहस तिवारो । वासीइमप्यसत्था मिच्छुद्धसंकिट्टिइस ॥ ६९ ॥
व्याख्या-सातवन्दनीयं तिर्यग्ननुष्यदेवाणं मनुष्यदिकं देवदिकं पञ्चेन्द्रियजातिः पञ्चग्रीराणि सप्तचतुरस्रसंस्थानं

वज्रपथनाराचसंहननं श्रीण्यङ्गोपाङ्गानि प्रशस्तवर्णादिचतुष्कं अगुरुषु पराघातं उच्छ्वासं आत्मपं उद्योतं प्रशस्तविद्यायोगविश्व-
 सादिदृशकं निर्माणं तीर्थकरं उच्चैर्गोत्रमिति । अपिञ्चव्यस्येवकारार्थत्वादेवा एव द्विचत्वारिंशत्प्रकृतयः प्रशस्ताः—शुभा एताव
 विशोधियुगेन य उक्तः—प्रकृतस्त्वस्यैव तीव्रतरसा उत्कृष्टरसा भवन्ति, तदुक्तम्—“सायं तिरिमणुदेवाज्यं च नरसुरदुगाइ
 दो चेव । पंचदियजाईति य पंचसरीराद चउरंसं ॥ १ ॥ संवयणादिसुभगतिवंगोवगाइ अगुरुपराघातं । सुभवन्नाइचउकं
 ऊसासं आयवुज्जोपे ॥ २ ॥ तसवायरपज्जचं प्रचेययिं सुभं च सुयगं च । सुस्सराइज्जजसं निमेण तित्यपरसुचं च
 ॥ ३ ॥ वायालीसं एया उ चेव जाणाहि पुण्णपगइओ । वंधंति बहुरसाओ विसोहिणुज्जकडा जीवा ॥ ४ ॥” एच्च ज्ञाना-
 वरणानि नव दर्शनावरणानि असातं मिश्रसम्यस्त्वपुञ्जजर्मोहपाद्व्यतिनारिकापुनरुक्तिं तिर्यदिदं एकद्विनिचतुरिन्द्रिय-
 ज्ञापः आद्यवर्जानि संस्थानसंननानि अप्रसस्तवर्णादिचतुष्कं उपघातं अप्रशस्तविद्यायोगतिः स्यावरादिदशकं नौवैर्गोन-
 यन्तरायपञ्चकमित्येतास्तु द्वचशीतिप्रकृतयोऽप्रशस्ता अथुमा विज्ञेयास्ताश्च मिथ्यादोस्तुष्टसंवेद्यस्य तीव्रा उत्कृष्टरसा भवन्तीति

१ सातं तिर्यद्वन्मुष्यदेवायुष्कं च नरसुरद्विके द्वे चैव । पञ्चेन्द्रियजातिरपि च षड् शरीराणि चतुरस्रम् ॥ १ ॥ आदि-
 संवहनं शुभ(ब)गतिरङ्गोपाङ्गान्यगुरुषु पराघातम् । शुभवर्णादिचतुष्कमुष्मासमातपमुचोतम् ॥ २ ॥ प्रसमादपरयोने
 प्रत्येकं स्थिरं शुभं च सौभाग्यं च । सुस्वरादेयवयः निर्माणं तीर्थकरमुच्चैर्गोत्रं च ॥ ३ ॥ द्विचत्वारिंशदेता तु चैव जानीहि
 पुण्यप्रकृतयः । वदन्ति बहुरसाः विशोधिगुणोत्कटाव जीवाः ॥ ४ ॥

सम्बध्यते । तदुक्तं “पंच व नाणावरणा नव दंसणणोहपयडिछवीसं । अस्सायं निर्यातं निरयदुगं विरिदुगं वेव ॥ १ ॥ इमिविगल्लिदियजाई आइमवज्जा उ पंच संठाणा । पंपयणा पंचेव उ अमुमा वण्णाइया चवरो ॥ २ ॥ उववायमपसत्था विह-
गाई यावर्त्तं च मुहुमं च । अण्णज्जे संहारणं च अकिरं च अमुयं च ॥ ३ ॥ दुग्गं नामं तह दूसरं न णादिज्ज अज्जसकि-
त्ती य । नीयागोयं च तहा पंचेव य अंतरायाणि ॥ ४ ॥ एयाओ सत्ताओ बासीई हुंति पावपयदीओ । वज्जेने विवरसा भिच्छु-
व्वसंक्खिसेणं ॥ ५ ॥ इति । अत्र च विशुद्धिसत्त्वलेद्यप्रत्ययजन्यत्वं पूर्वीकमपि प्रसङ्गत उक्तमित्यदोषः । आह ननु शुभा-
द्विवहारादिशुद्धा अशुभास्तु द्वयशीतिरिति मोक्षितायतुर्विशुत्तरं प्रकृतिरुक्तं भवति, कस्ये तु विशुत्तुत्तरमकृतिगतमेवाधिक-
यो, तत्कथं न विरोधः ? नैवम्, अभिप्रायपरिज्ञानात्, इह हि वर्णादिचतुर्लोकैकमपि सत्यज्ञास्ताप्रशस्तमेवेनोपपन्नमपि शुद्धीवमिति
न दोष इति गार्थः ॥ ६९ ॥ तदेवं कृता शुभाशुभरूपणा । तत्र च शुभप्रकृतयो विशुद्धा उत्कृष्टरसा बध्यन्ते, अशुभास्त-
विशुद्धा इत्यनुभागवत्प्रसङ्गाभित्तस्य सूत्रैव कृता । साम्प्रतं तु क्रममाप्तं तदेव न्यक्षेणोच्यते—

‘मा० पयदीओ अइ शयाले पिप वासीय ता य इमा ॥ ४३ ॥ सा उचे पंचवणू अंगोवंग तथायवृमसो । नरतिरिदेवाज-

- १ पञ्च च ज्ञानावरणानि नव दर्शन(आवरणानि) मोक्षप्रकृतयः पर्दिश्यति । अस्मात्तरकायुर्नैकद्विकं त्रियेतिद्विकं विष-
॥ १ ॥ एकविकलेन्द्रियजातयः आदिमवर्जानि तु पञ्च संस्थानानि । संवत्तानि पञ्चैव रथशुभानि वर्णादोनि चत्वारि ॥ २ ॥
उपयातमनशरता विहायोंगतिः स्यावरं च सूक्ष्मे च । अपराणं साधारणं चास्वियं चाद्युमं च ॥ ३ ॥ दुग्गं नाम तथा दुःस्व-
रं चानादेयमयशक्तीचिष । नोचेमांस्त्रं च तथा पञ्चैव चान्तरायाणि ॥ ४ ॥ एताः सर्वाः द्वयशीतिः भवन्ति पापप्रकृतयः ।
वध्यन्ते तीव्ररसाः मित्रयावरेरुत्कृष्टल्लेखेन ॥ ५ ॥

णि च उज्जोगपसत्थचक्रचक्र ॥ ४४ ॥ संघपणे संघाणं पढवं पंचिदिजाइसत्यगई । तसदसंगं निम्माणं गुरुलहुवित्थयरपरघायं
 ॥ ४५ ॥ देवदुगे मणुग्दुगं वायालं चिय सुभाउ पयडोओ । सेसाओ असुभाओ चासीई हुंति नायवा ॥ ४६ ॥ चउदस आ-
 चरणे चिग्न पंच मोहे छरीस अस्सायं । नरयाउ नरयतिरिदुगइयवित्तिचउरिदिजाइओ ॥ ४७ ॥ आइमरहिया पंच उ संघपणे
 आगिई उ पंचेव । अपसत्थचक्रचउगअपसत्थविह गगद उचययं ॥ ४८ ॥ याउदसंगं नीया गोयं एयाउ हुंति वासीई । पाव-
 पयडोउ एया वज्झती संक्खित्तेणं ॥ ४९ ॥ वायाला वा सीई जोगे चउरीसअहियसयेणं । होई कंचे उ पओयेणं तु वीमुत्त-
 रसएणं ॥ ५० ॥ तो फइमेयं भल्लइ चउकयं इहेगं पि । उमयत्थ वि संगहिंयं अपसत्थपसत्थयेणं ॥ ५१ ॥ वज्झंतुक्को-
 सरसा सुभअसुभाओ विसोइसंकेसा । इइ रसवंघस्सामित्ठणस्स इइ सूयणेव कया ॥ ५२ ॥ अणुभागवंघसापित्त-मिन्हिकपपचयं
 भणीहामि ।

अणव नानुज्जोपं माणुसतिरियाउयं पसत्थासु । भिच्छस्स हुंति तिवा सम्मदिद्विस्स सेसाओ ॥ ७० ॥

टी० आतपनाम उद्योतनाम मनुष्यायुः तिर्यगायुरित्येताः प्रशस्त्वास्तु प्रकृतिषु मध्ये चक्राः प्रकृतयस्तीना उत्कृष्टरसा
 मिथ्याद्येरेव भवन्ति, न सम्यग्दृष्ट्या द्वावपौद्योतव्यायुषां तावत्सम्यग्दृष्टेर्व्य एव नास्ति, एता दि तिर्यक्ष्वेवोत्तिपत्तुः
 प्राणी वशादि, न च सम्यग्दृष्टिस्तैर्ब्रूतवन्त इति उद्वन्यस्याप्यभावः । मनुष्यायुरपि तिर्यग्मनुष्याः सम्यग्दृष्टयो न वदन्ति,
 तेषां तत्रोत्पत्त्यभावात् । देवनारकास्तु सम्यग्दृष्टयो मनुष्यायुर्ब्रूवन्ति, केवलं सदृश्येववर्णयुक्तयोग्यं पथ्यमस्ति च । अत्र त्वत्स-
 दृश्येयवर्णायुषां योग्यमुत्कृष्टरसं तत्प्रकृतं, तत्तुनरमी अपि न वदन्त्यसदृश्येयवर्णयुषेर्भेगापुल्लरूपभावाद्वातस्तेषामप्येतद्वन्धा-

सम्भनः । तस्मात्प्रसक्तुमकृतिचतुष्टयस्योत्पन्नानुभाग मिथ्यादृष्टिरेव वद्वन्कैवविशुद्धो निर्वर्तयति । 'सम्भदिद्विस्स सेसाउ'-
ति भणिन्नया अद्यानिदुत्तु पुण्यप्रकृतयस्वीत्रा उत्तुष्टरसा सम्यद्व्योरेव भवन्तीति गायार्थः ॥७०॥ तदेतन्मिथ्यादृष्टिसम्यदृष्टिल-
क्षणभेदपत्रेण शुभप्रकृतीनामेवोत्पन्नानुभागवन्धनाभिलक्ष्यम् । साम्भतं त्वेतासामेव शुभप्रकृतीनां विरोपितवरं तद् विभणि-
पुरशुभप्रकृतीनां रत्नकुटूबं तस्मिन्निषिपादयित्वा-

भा० तर्हि सुप्रपयदीमग्ना जं आयवमाह चलगं तं ॥६३॥ मणुयाळ रक्षित्तिगं मिच्छो तिरियमए य गंतु मणो । वंधइ
नराउयं पुण निरिनसम्भा न रंति ॥ ६४ ॥ तेसि तत्पुणत्ती अभावओ देवनराया सम्मा । मणुयाउं वंधवी संवेज्जाऊण
जोगति ॥ ६५ ॥ मणिधमरसमेयमसंसतिरियआऊण जोगजेद्वरसं । पणयं तं पुण तत्पुणत्तीइ अभावओ एए ॥ ६६ ॥ नो
वंधी तम्हा पत्तुपक्कम्माण वेद्व अणुभागं । मिच्छो अइसुयिद्वो निवत्तइ वह निओ सम्मो ॥ ६७ ॥ सेसा अट्टचीसं उ-
म्भिरसाओ पुट्टपण्णिओ । वंधइ अहं णि रसं वित्तेसिवरं मणिउ कामो ॥ ६८ ॥ असुभपयदीण अभणिपयुव्वं तं भणिउ
कामओ आइ ।

देवाउमप्पमत्तो तिनं रवगा करंति धत्तीसं । वंधति तिरियमणुया एक्कारसमिच्छभावेण ॥ ७१ ॥

टी० देवास्तीत्रमुत्तुष्टसं अमयत्तयत्तित्रावि, अपरेभ्यो देवायुर्वन्धमिथ्यादृष्टविरतसम्यग्दृष्ट्यादिभ्योऽप्यनन्तगु-
णविशुद्धत्वात् । तथा सातदेवद्विक्रमञ्चिन्द्रजातीविक्रियादिस्माराकद्वैतनसंकाषणसमचतुरस्रपञ्चदशवर्णादिचतुष्कागुल्लुपुपरा-
नोच्छ्रसमप्रवर्तनिरायोगविप्रसादितद्वयकनिर्याणतीर्थकरोच्छ्रगोलक्षणानां बाविदता प्रकृतीनामुत्पन्नानुभागं यथासम्भवं संप्रकौ

सूक्ष्मसम्परायापूर्वकारणलक्षणां कुरुतः । अपूर्वकरणो मोहनीयमक्षयपद्मपि योग्यतया क्षपक उक्त इति श्रुत्यम् । तत्र सातयशः-
 कीर्त्युर्ध्वगोत्रलक्षणमकृतित्रयस्य क्षपकसूक्ष्मसम्परायप्रसमये वर्त्तमान उत्कृष्टानुभागं वदन्ति, स्वगुणस्थानोपसमयेभ्योऽन्ये-
 भ्यश्च तद्व्यक्त्योऽस्त्यानन्तगुणविशुद्धत्वादिति । शेषाणां त्वेकोनत्रिंशतः प्रकृतीनां क्षपकापूर्वकरणो देवगतिमायोग्यवन्-
 त्ववच्छेदसमये वर्त्तमानस्त्रीश्रमनुभागं वदन्ति, तद्व्यक्त्यैवातिविशुद्धत्वादिति । 'वदन्ति तिरियमण्ये' इत्यादि नारकति-
 र्यमनुभ्यापूयि नरकद्विकं विकलत्रिकं सूक्ष्मपर्याप्तं साधारणमित्येतासां प्रकृतिनां मध्याभावेनोपलक्षिता मिथ्या-
 दृष्टयस्तिर्यमनुभ्या एवोत्कृष्टानुभागं वदन्ति, न देवनारका इत्यर्थः । तथाहि-तिर्यग्मनुभ्यायुर्वर्जा नवप्रकृतीर्भवप्रत्ययेनैव
 देवनारका न वदन्ति । तिर्यग्मनुभ्यायुपी अप्यत्र भोगभूमियोगे उत्कृष्टस्ते प्रकृतेऽस्तेऽप्यपी न वदन्ति, कुतस्तेषां तदनु-
 भागवन्त्यसम्भवः । तस्मात्संज्ञिनो मिथ्यादृष्टयस्तिर्यग्मनुभ्या एव तत्प्रायोग्यविशुद्धा एते आयुपी वदन्ति । नरकाद्युपस्तु तत्प्रा-
 योग्यसंज्ञिता उत्कृष्टास्तं वदन्त्यतिसङ्घट्टिष्टस्य सुर्वन्धनिषेधात् । नरकद्विकं त्वेत एव सर्वसङ्घट्टिता वदन्त्येकं द्वौ वा सम्यो-
 यावदुत्कृष्टसङ्घट्टेनैव । वन्माधकाः वा देव । शेषाणां तु विकलत्रिषुसूक्ष्मविकलक्षणानां पदप्रकृतीनामेत एव तत्प्रायोग्यस-
 ङ्घट्टिता उत्कृष्टानुभागं वदन्ति, सर्वसङ्घट्टिता ह्यपी प्रातुवप्रकृतिवन्धसुद्धय नरकप्रायोग्यं निवर्त्तयेयुरिति तत्प्रायोग्यसङ्घट्टे-
 शग्रहणमिति गार्पायः ॥ ७२ ॥

पंच सुरसम्महिद्वी सुरमिच्छो तिसि जगद् पयडीओ । उज्जायं तमतमगा सुरनेरइया भवे तिण्हं ॥ ७२ ॥

टी० मनुष्यद्विकौदारिकद्विकवर्त्तमानाचलक्षणानां पञ्चानां प्रकृतीनां सम्यद्विद्वेदोऽत्यन्तविशुद्ध उत्कृष्टानुभाग-

मेतं दौ वा समयौ यावद्वर्त्तानि, मिथ्यादृष्टेः सम्यग्दृष्टिरन्तर्गुणविशुद्ध इति सम्यग्दृष्टेर्ग्रहणम् । नारका अपि च विशुद्धाः
 सन्त एताः प्रकृती र्भवन्ति, केचन वेदनानिवहिविहिलोक्ततादृशप्रत्यक्षानुबन्धनार्थं कुर्यादिसमृद्धिसन्दर्शनेन तद्वचः श्रवण-
 नन्दीभरादिस्त्वर्थानां समग्रभाव तयाविशुद्धयभावात् तेषामिहग्रहणम् । निर्गमनुष्णाणां त्वतिविशुद्धानां देवगति-
 प्रायोग्यन्यरुत्तात्तद्व्योपमस्तुप्रकृतिवन्नासम्भव इति सर्वबुद्धांसेन देवस्यैवोपादानम् । 'सुरविच्छेदो' इत्यादि एकेन्द्रियजा-
 त्यापस्यारलक्षणप्रकृतिरयस्य सुरो मिथ्यादृष्टिस्तदनुभावं वप्नोति । अत्र चाग्निशेषोकावपि सुर ईक्षानान्त एव द्रष्टव्यः,
 उपरितनानामेकेन्द्रियेषूपपत्तिभावत्, तद्व्योपम प्रस्तुतप्रकृतिरयमन्धासम्भवात् । अयमपि चैक्षानान्तो देव एकेन्द्रियजातिस्त्वाव-
 रयोरस्तदनुभावं सरसदृक्छिद्यो वधास्यानपस्य तु तत्प्रायोग्यविशुद्ध इति द्रष्टव्यम्, इदं हि शुभप्रकृतित्वाद्विशुद्धा उत्कृष्टरसं
 जन्वते । सापि विशुद्धिर्यत्र चिह्नरा गृह्यते, तदा पञ्चेन्द्रियनिर्यमप्रायोग्यं मनुष्यप्रायोग्यं वा वक्ष्यीयात्, न चातपं तत्प्रायोग्यन्ये
 वप्यते, एकेन्द्रियप्रायोग्यतादेत्यालोच्य तत्प्रायोग्यविशुद्धत्वमिषोपणोपादानम् । आह, ननु भवत्तेव, किन्तु मिथ्यादृष्टिर्देव
 एवैतस्मिन् उत्कृष्टरसाः करोति, नान्य इत्यन किं निरन्यन्नम् ? अगोच्यते, नारकाणां तावदेवा एकेन्द्रियप्रायोग्यत्वात्तत्रोत्पद्य-
 भावात् वन्य एव नामच्छन्नि, निर्गमनुष्णास्तु यास्यां विशुद्धौ वर्त्तमाना आनपस्युत्कृष्टसं कुर्वन्ति, तावत्यां विशुद्धौ
 वर्त्तमानाः पञ्चेन्द्रियनिर्यमप्रायोग्यन्यत्वाच्चिह्नभवनं रचयेयुः । यावति च सद्गुणो वर्त्तमानोऽसावेकेन्द्रियजातिस्त्वावर-
 योस्तदनुभावं वप्नोति, तावति सद्गुणे स्थिता अभी नररुग्निप्रायोग्यं निर्मितेषु । देवास्तत्कृष्टसद्गुणोऽपि भवत्यया-
 देकेन्द्रियप्रायोग्यमेव वप्नन्ति, ननु नररुग्निप्रायोग्यमपि प्रकृष्टगुणयोरुत्कृष्टानुभावन्यरुत्तात्तद्व्योपमः, सुरोऽपि

सम्यग्दृष्टिर्भुव्ययोग्यं वदतीति मिथ्यादृष्टिग्रहणम् । तस्मादीशानानो भिव्यादृष्टिर्देवो यदा आतपस्य सर्वलक्ष्मीं स्थिति-
मुपकल्पयति, तदा तद्वन्धयेवतिविशुद्धोऽस्योत्कृष्टानुयागं करोति । यदा उत्कृष्टसंक्लेदो वर्तमान एकेन्द्रियजातिस्वावरयोः
सर्वोत्कृष्टां स्थितिं करोति तदाऽनयोत्कृष्टानुभागं रचयतीति स्थितम् । 'उज्जोयं तमत्रमग' चि तमस्तमायः सप्तमनरक-
पृथ्वी तदाथारा नारक्षास्नमस्तमका उच्यन्ते । अयो उद्योतनासकर्म्येण उत्कृष्टानुभागं वदन्ति । तथाहि—रुधिरं सप्तमपृथ्वीनारको
यथाप्रवृत्तादीनि त्रीणि करणानि कृत्वाऽनिवृत्तिरूपस्थितो मिथ्यात्वस्याऽन्तरकरणं करोति, तत्र च (तस्मिन्) कृते मिथ्या-
त्वस्य पूर्वदक्षितन्यायेन स्थितिद्वयं भवति । तत्र मिथ्यात्वाद्यः स्थितिकेदनस्य चरमसमये उद्योतस्योत्कृष्टानुभागं वदन्ति । इदं
हि शुभमकृतित्वादिशुद्ध एवोत्कृष्टरतं करोति, तद्वन्धयेषु त्वयमेव सर्वविशुद्धोऽन्यस्यानवर्चो हेतावरणां विशुद्धौ वर्तमानो
मनुष्यमायोग्यं देवमायोग्यं वा बध्नीयादिदं तु तिर्यग्गतिप्रायोग्यम्वसदचरितमेव वच्यते इति सप्तमपृथ्वीनारकस्यैवोपादानम्,
तत्र हि यावत् किञ्चिदपि मिथ्यात्वमस्ति तावत्तत्रानुभावत एव तिर्यग्मायोग्यमेव वच्यत इति भावः । 'सुरतेरश्या भवे
तिष्णू'नि तिर्यग्द्वयसेवात्सर्तसंहननलक्षणप्रकृतित्रयस्य सुरा नारका वा अत्यन्तसङ्कलिता उत्कृष्टानुभागवन्धका भवन्ति ।
तिर्यग्मनुष्या हेतावति सङ्कलेषो वर्तमाना नरकगतिप्रायोग्यमेव निवर्त्तयेयुः, न च तयोम्या एताः प्रकृतयो वध्यन्त इति
तद्विशुद्धासेन देवनारकाणां ग्रहणम् । ते हि सर्वसङ्कलिता अपि तिर्यग्गतिप्रायोग्यमेव वदन्तीति । इह च व्याख्यानतो
विशेषमतिपतेः सेवाचर्येशानादुपरि सनत्कुभारादयो देवा उत्कृष्टानुभागं वदन्तीति नत्वीशानान्तास्ते हतिसंक्लिता एकेन्द्रि-
यमायोग्यमेव रचयेयुर्न च तयोम्यामिदं वदयत इति गार्थायः ॥ ७२ ॥ तदेवं द्वित्वारिष्टत्वं शुभमकृतीनां चतुर्दशानां त्वशुभ-

शत्रुभागं वध्नन्ति । तत्र हारयारतिस्त्रीपुर्वेदाद्यन्तवर्जसंहननसंस्थानलक्षणा द्वादशमकृदीवर्जयित्वा शेषाः पट्पञ्चात्रत्यकृती-
 रक्तुष्टरसाः सर्वोत्कृष्टसङ्केशा अभी वध्नन्ति । निर्दग्धितद्वादशमकृतीरुत्कृष्टरसास्तस्यायोग्यसङ्क्षिप्ता वध्नन्तीति द्रष्टव्यम् । सर्वो-
 त्कृष्टसङ्केशो हि तावद्वाऽस्यरतिपुगलपवित्रस्यारतिशोकपुगलमेव रचयति । स्त्रीपुर्वेदो त्वत्किम्प्य ननुसकवेदं निवर्त्तयति ।
 संस्थानसंहननेनैवपि सर्वसङ्क्षिप्तो विंशतिसागरोपपकोट्यकोटोरित्यतिके हुंढसेवात्वं निवर्त्तयति । ततो विंशद्वोऽष्टादश-
 सागरोपपकोटाकोटीत्यतिके वामनकीलिके रचयति । ततो विंशद्वरः षोडशसागरोपपकोटाकोटी स्थितिके कुन्जार्दननाराचे
 वध्नति, ततोऽपि विंशद्वयतुदशसागरोपपकोट्यकोटिस्थितिके सादिनाराचे निवर्त्तयति । ततो विंशद्वो द्वादशसागरोपप-
 कोटाकोटिस्थितिके न्यग्रोधपथनाराचे वध्नति । ततो विंशद्वो दशसागरोपपकोट्यकोटिस्थितिके समचतुरस्रवर्षमनाराचे
 वध्नति । तस्मादाद्यन्तवर्जसंस्थानचतुष्टयस्य तथाद्यन्तवर्जसंहननचतुष्टयस्य चात्मीयात्मीयोत्कृष्टस्थितिवन्धकाले तत्प्रायोग्य-
 संक्षेपयुक्ता अभी उत्कृष्टानुभागं वध्नन्ति । हीनाधिकसङ्क्षेपे अन्यन्यवन्धसम्भवात्, तत्प्रायोग्यसङ्क्षेपेऽप्यहमिति
 भावः । आद्यन्तसंस्थानसं हननवर्जनं किमर्थमिति चेत् १ उत्त्यते-हुण्डसंस्थानं तावत् अस्यामेव गायायास्तुत्कृष्टसङ्क्षेपेण गृहीतम् ।
 समचतुरस्रसंस्थानं तु "देवाऽलमप्यमृतो" इत्याद्यन्तनन्तरगायायां भान्वितम् । वज्रपथनाराचसेवात्वं संहननद्वयं "पञ्चसुरसम्भविद्वी"-
 त्याद्यन्तनन्तरगायायामेव भावितमिति पारिशेष्याभ्यसंस्थानचतुष्टयं मध्यमसंहननचतुष्टयं च तत्प्रायोग्यसङ्क्षेपेण वर्त्तमानाश्चतु-
 र्वेति विध्याष्टयो जीवा उत्कृष्टरसं कुर्वन्तीत्युक्तमित्यलं विस्तरणेति गार्थार्थः ॥ ७३ ॥ अक्तमुत्कृष्टानुभागवन्धस्यामित्यम्,

इदानीं जपन्यानुभागवन्धस्वामित्वं विभक्तिपुराह-

अथ-
॥८९॥

आ०-मिलिपु छण्णन्नाणं उक्कोसरस्स सप्पिणो भणिया । तह सेसाणं सद्दा तेणं अडसदि सा एव ॥ ७० ॥
आरणाविमोहे चोद्दस पणं उवीसपयदोवो । अस्सायमाअंतेहिं रिहियसंहणचउणं ॥ ७१ ॥ आइमरहिया संठाणं-
व वत्ताइ चउगमपसत्थं । उवपायसत्थविहगइ अपिरउग नोयमदसद्धी ॥ ७२ ॥ वंधंति विरियणुयाइं पभियद्वाइयाण गाहाण ।
भाराणिया तत्थ य त्तिरित्ताउ वज्जाओ नवपयदी ॥ ७३ ॥ गइपचयसुरनरया वंधंती नेव तह विरिनराण । आऊणि भोग-
भूमीनोगुक्किहे स्ते पणए ॥ ७४ ॥ फइ वेसि वंधभाओ तन्हा विरियणुयसक्किणो एव । तं वंधं वंधंती तज्जोगियसंक्किसेणं
॥ ७५ ॥ नरगाइं वंधंती तज्जोगिक्किल्लिया विरियणुया । अइक्किट्ठु नरगदुणं उक्कोसरसं पव्वंति ॥ ७६ ॥ एणं दोसमया
वा वेद्वक्किल्लो उ वक्किओ चेव । भणिओ तह विगलत्तिवं सुदुमत्तिग वेद्वअणुभाणं ॥ ७७ ॥ तज्जोगसंक्किल्लिया सबक्किल्लिया दि
आसि पणइणं । वंधमइच्छिय निरिगइजाणं तं ते नियजंति ॥ ७८ ॥ पुब्बुत्ता पणपणइं सुदो सम्मो सुरो उ जेद्वरसं । वंधइ
इणं दुस्सयं नेरइया वि हु अइसुदो ॥ ७९ ॥ एए पयदी वंधंति किंहु अरवेयणाभिभूयत्ता । जिणअइंसणओ वा तहविहसुदो
अभाराओ ॥ ८० ॥ तेसि इह अगगहणं अइसुदो विरिनरा सुगरइए । गच्छंति तओ एयाण पंचपयदोण किर सय ॥ ८१ ॥
बंधो नो तंभवइ य अगगहणं तेण विरिनराण इह । सुरिक्किओ विज्जेत्थं ईसाणवो सुरो चेव ॥ ८२ ॥ दद्ववो च उवसिमाया नेव
एणिदिपसु गच्छंति । तो पणपं पणइतिगं वंधंती नेव तह एस्सो ॥ ८३ ॥ ईसाणतो वि सुरो सव्वक्किओ इणिदिपावरयं ।
जेद्वरसं वंधइ आयवस्स तज्जोगसुविमुदो ॥ ८४ ॥ अइसुदो पुण विरियणुजाणं वंधइ न आपवं तत्थ । किंतेणिदिमु एवो

भण्यं तज्जोगमुविमुदो ॥ ८६ ॥ तद् नारया इगिदिसु नो गच्छंतिय तयो न तगहणं । विरिमुणया पुण एत्तिणं सुदीए
 भण्यं ॥ ८६ ॥ निवत्तत्ति त्तेगिदियावरणं चउपरिणयोच । संसे उक्कोसं करंति तावद् किलेस चिय ॥ ८७ ॥ एए
 नरगइजोगं वंधंती तद् सुरा उ जह भणिया । उक्कोसकिलेसा विहु भवपचयओ इगिदीणं ॥ ८८ ॥ पाओगं वंधंतीय नरगइ-
 जोगंयं न वंधंति । तिरियतराण वि पत्थुयकम्माण पगिदुरसंवंगो ॥ ८९ ॥ न घहइ सुरो वि सम्मो नरपाओगं च वंधए
 जोगंयं न वंधंति । तिरियतराण वि पत्थुयकम्माण पगिदुरसंवंगो ॥ ९० ॥ अइमुदो उक्कोसं रसं निवचेइ आयवस्सेह । उक्कोससंकिलेसे एगिदिय-
 तेणं । मिच्छइदिदोहणं तन्नेसाणंनओ देवो ॥ ९० ॥ अइमुदो उक्कोसं उज्जोयं समुत्पत्तीइ कालम्मि ॥ ९२ ॥ मिच्छ-
 पावरणं च ॥ ९१ ॥ सव्वुक्किट्ठं ठिं कइं उक्किट्ठरसगयं तह य । तमतमगो उज्जोयं समुत्पत्तीइ कालम्मि ॥ ९२ ॥ मिच्छ-
 सेयणंतो उक्कोसरसं विहइ सुविमुदो । अन्नो हि एत्तियाए सोदीए वट्टमाणो उ ॥ ९३ ॥ मणुदेवगंजोगं वंधइ एयं तुं.
 तिरिगइजोगं । यज्झई तो सत्तम-पुढविनारगस्सेव इह गहणं ॥ ९४ ॥ जा क्विचि तत्थ मिच्छं समत्थिता खेत्तभावओ
 वेव । तिरिगइपाओगं चिय वज्झइ सुरनारया तिन्हं ॥ ९५ ॥ पुव्वुत्ताण किलिद्धा उक्किट्ठरसस्स वंधया भणिया । तिरिमुणया
 एयम्मी संक्किलेसम्मि वट्टंठा ॥ ९६ ॥ नरगइजोगं चिय निवत्तंती य नेव तज्जोगं । एयपयदी उ यज्झंति तन्निरासेण इह
 गहणं ॥ ९७ ॥ देवाण नाराणं ते च किलिद्धा वि तिरियगइजोगं । वंधंति तहा एत्थ वि एस विसेसो इमो नेव ॥ ९८ ॥ छेवट्ठ-
 स्मेसाणववरिपदेवा उ उक्कसणुभाणं । वंधंति न हेट्ठिमा ते हि अइसंकिलिद्धा उ ॥ ९९ ॥ एगिदियजोगं चिय कम्मं विरयंति
 नेव तज्जोगं । एयं वज्झइ अह अट्ठसट्ठिपगइओ भावेमि ॥ १०० ॥ तत्थ य दासइवीपुगइअंतवज्जसंठाणा । संहणणाइय वारस
 वज्जिय सेसा उ छणत्ता ॥ १ ॥ पयइ उक्किट्ठरसा सव्वुक्किट्ठंमि संक्किलेसम्मि । वट्टंठा चउगइया वंधंति भाणियपगइओ ॥ १२ ॥

वास उच्छिद्रसं तज्जोमिगिद्वया निर्वधति । सन्धुक्किद्विक्लेसो एवाओ अइच्छिय पराओ ॥ ३ ॥ अत्राओ बज्जंती किंवी
तन्मावणा व विओओ । जेया आइयधेनिपसंयणमीण आवणिया ॥ ४ ॥ एतयं सुए भणिया एयाणं तप्यओमसंकेसो ।
वट्ठला चउगएया उकोसरसं एकुवंति ॥ ५ ॥ भणियदुकोसमणुयाग-यंसामिचमिन्ह जइवस्स । अणुभागस्सु वि वंससामिसे
भणित कामाह ॥ ६ ॥

वोपससरगाचरिमे पंचमनियट्टिनिपट्टिएकारं । सोलसमंदुणुयागा संजमणुणयत्थिओ जयइ ॥ ७४ ॥

टी० क्षानावरणपञ्चकदंभुनावरणचतुःक्षान्तरावपञ्चकलक्षणानां चतुर्दशप्रकृतानां सप्तकदंभसम्परायधरसमये व-
र्जमानो जयन्यानुभागं वज्ज्वाति । एता दशप्रकृतयोऽष्टमप्रकृतीन्धं च सर्वविशुद्ध एव जयन्यानुभागं वज्ज्वाति, प्रस्तुत-
प्रकृतिवर्णकेषु तयमेव सर्वविशुद्ध इति भागः । अयं च हंतुरुपरथापि वाच्यः । पुरुषवेदसञ्ज्वलनचतुष्टयलक्षणमकृतिपञ्चक-
स्पृकस्मिन्नाम्नायकंन्यव्यवच्छेदसमये सप्तप्रानिहृतिबादरो नयन्यानुभागं वज्ज्वाति । निवृत्तिसप्तकापूर्वकारणो निद्रापञ्चला-
प्रशरदुर्गदिचतुष्कोपधातदास्यरतिभयदुग्धसालक्षणानामेकदशप्रकृतीनामेकैकस्मिन्नाध्यायीयकपञ्चव्यवच्छेदसमये जय-
न्यानुभागं वज्ज्वाति, हेतुः स एव । स्त्वानदित्रिकमित्र्यातवसञ्ज्वलनवर्जकपायद्वादशकलक्षणाः पौदशप्रकृतोर्मिन्दानुयागा जयन्य-
रसा अनेकार्थत्वाद्यतने करोति क इत्याह-“संजमणुणयत्थिओ”ति संयममूलं प्रस्थितोऽधिसुखीयदुः संययणुणमस्थितः । स वेइ
मित्र्याट्टिरविरलो देशविरतय शुद्धो । वरं स्त्वानदित्रिकमित्र्यात्वात्तान्तानुबन्धितचतुष्टयलक्षणानामष्टानां प्रकृतीनां चरमसमये
मित्र्याट्टिरन्तरसमये सम्यन्तरं संयमं च युगपद्वं प्रतिपितुमैयन्यानुभागं वज्ज्वाति, हेतुः स एव । अपत्याख्यानावरणचतुष्टयस्य

तद्विरतसम्यग्दृष्टिः, प्रत्याख्यानावरणचतुष्टयस्य तु देशविरतः पृथक् २ स्वगुणस्यानवरसमये वर्तमानोऽनन्तरमेव संयमे
मतिपिसुजयन्यानुभागे यन्नाति, तद्वन्धेनैष्विविविशुद्धत्वसंपन्नो हेतुः सर्वत्र ग्राह्य इति गार्थायः ॥ ७४ ॥

‘कोऽस सुहुमसारो (चोदससरगचरिमे) ईषमिद्गार्हपचमे जे जे । जण्यद्विबधगा हुति ताओ पयडिओ पिडियया
॥ ७ ॥ जाता पिडियओच्छतो चउदस पण इगार सोलसर्ग । दुहुसोलतिदुहुपनरसदुअहुवेवीसई ठाणा ॥ ८ ॥ संपइ एयाओ
चिय अहुन्नुभागाउ पयडिओ अहयं । दंसियकणेण विनरेमि वा इयाओ पुणो एवं ॥ ९ ॥ नाणंतरायदसर्ग दंसण चउ
हुति चउदसो एवं । पुं संजलणा पंच उ अपसत्ययधन्या चउरो ॥ १० ॥ निहा पयल्लयाया हासचउकं च हुति एकारा ।
चारसकसाय मिच्छे थीणसिगे सोलसा एए ॥ ११ ॥ अपमचपमचाणे दुगं दुगं हवइ तस्य किर कमसो । नेयमाहारजुयलं
अदंसो गो य ई जुयलं ॥ १२ ॥ विगलतिगं ःउद्वियछक दुहुमविगआलगचउकं सोलसुरलहुउजोवं विन्नी नीवि-
रिदुगे त्रिभि ॥ १३ ॥ ‘पंचिंदियजातेयगकमं सुल्लहुपसत्यवनाई-चउगं परपूसासं तसाइचउगं सनिम्माणं ॥ १४ ॥
पन्नसैए भणिया । इत्थीय नपुसर्गं च दो एए । सायासायं थिरसुभजसजुयला हुति अट्टेव ॥ १५ ॥ मणुदुगविह-
गदुगुचं सुभासुसरअएल्लजुयलाई । संघपणा संठाणा सवेवि य एस तेवीसा ॥ १६ ॥ अंते मंदणुभागे विदेइ एया हि
अहुमपयदीओ । एयासिं-उद्विसुद्धो मंदणुभागे किल विदेइ ॥ १७ ॥ पत्थुयपयदीवंपे एसेव विसुद्धओ इमो होज ।
पत्थुचरे वि नेओ पण एत्तरा उ सुगमाओ ॥ १८ ॥ सोलसमंदणुभागे संजमणुणत्थिओ जयइ सुत्ते । अत्थि पयं तस्सत्थो
पव्वं संगहिउकामो ॥ १९ ॥ मिच्छो वा विरओ वा विरयाविरओ व पत्तरई तस्य । मिच्छअणवंधियीणतिगितिच अट्टण्ह

यादिति तत्तत्प्रयोगसङ्केतग्रहणेनैवमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् । वैकृत्यद्विकस्यापि शुभप्रकृतिन्वात्राकगतिकव्यसहितां सर्वोत्कृष्टां
रिपिर्नि वन्नन्तो जगन्मानुभागं निवर्त्तयन्ति । विकलत्रिष्टम्भपरिकृत्योत्त्वयुग्मकृतितत्तत्प्रयोगविधुद्धा अभी सर्वजय-
न्यानुभाग वचनन्त्यविधिद्वया यनुष्यादिप्रयोगं वचनन्तीति तत्प्रयोगविधुद्विग्रहणमिति भाविताः पोटश्यापि प्रकृतयः ।
‘मुग्नारगतमपमा विद्मि’ त्ति निष्ठाः सुरनारकादितस्तथ तमस्तथका जगन्परसाः कुर्वन्तीति प्रत्येकं सम्बन्धस्तत्तदेदमुक्तं भवति
औदारिकद्विकोद्योतलक्षणास्तिष्ठः प्रकृतीः सामान्यतः सुरा नारकाथ सर्वोत्कृष्टसङ्केते वर्त्तमानास्त्रिर्यक्यायोगे वचनतः सर्व-
जगन्परसाः कुर्वन्तीति केवलमौदारिकापोषाद्विप्रधानादुपरितनाः सनद्विधारादय एव देवा जगन्परसं कुर्वन्ति, नेशानान्तराते
हि सर्वोत्कृष्टसङ्केते वर्त्तमाना एवंन्द्रिययोग्यमेव वचनन्ति । ऐक्येन्द्रियाणां चाद्वोषाद् न भवत्यत ईशानान्वेषानां
जगन्परसाद्वोषाद् न भवत्यत ईशानान्वेषानां तज्जगन्परसवचनकृतवासम्भवः । अत्रत्येवं किन्तु तिर्यगमुष्याः कस्मादिदं प्रकृतिरयं
जगन्परसं न कुर्वन्त्यरोच्यते, एतत्प्रकृतिरयं तिर्यगतिप्रयोगवन्धसङ्घटितं जगन्परसं उच्यते, तिर्यगमुष्यास्त्येतावति
सङ्केते वर्त्तमाना नरकगतिप्रयोग्यमेव रचय्युरिति तेषामिष्टग्रहणम् । तिर्यक्दिकनीचैर्गोत्रलक्षणास्तिष्ठः प्रकृतीर्जगन्परसा-
स्वामस्तम्भकाऽथःसप्तमपृथ्वीनारकाः कुर्वन्ति । तथाहि कथितं सप्तमपृथ्वीनारकः सम्यक्त्वाभिमुखो यथाप्रवृत्तादीनि त्रीणि
करणानि कृत्वाऽनिवृत्तिरूपस्य चरमसमये मिथ्यात्वस्य चरणदुर्गलान्वेदज्यकुत्रकृत्रयस्य जगन्मानुभागं वध्नाति ।
अस्य हि प्रकृतिरयस्याधुमत्वाद् सर्वविधुद्धो जगन्मानुभागं करोति, वदन्त्येषु तत्रमेव सर्वविधुद्ध इति सम्यक्त्वा-
भिमुखादिविरोपणोपादानम् । अन्यस्थानवर्चो तेषावत्यां विधुद्धा वर्त्तमाना उच्चैर्गोत्रं यनुष्यद्विकदिमुक्तं प्रधीयादिति

सप्तम पृथ्वीनारकस्यैव ग्रहणम् । अस्यां हि यावत्किञ्चिदपि मिथ्यात्वमस्ति तावद्भवत्ययादेव नीचैर्गोत्रसहचरितस्त्वर्थ-
गतिमारोग्यं परं वन्द्यो भवतीति याव इति गायार्थः ॥ ७५ ॥

भा० अयमचर्जं ओ परिचिदिकामो । सिमं यमत्तमावं मिन्दिकामो किर निहं ॥ २३ ॥ मंदरसं आहारग-जुयलं
पयदीजुगं च परं तु । मुंदररुचचाओ पाणी सविहगो खेव ॥ २४ ॥ मंदणुमाग एकद तव्यधकरेसु एस अकिडो ।
अरंसेग-अपमन-भावसमुहो यमत्तर्जं ॥ २५ ॥ सोलसुन्नुचाओ माणुसतिरिया जयति मंदरसा । एतथ तिरिनिराज-
दुगं वज्जियसेताओ चरदत्तओ ॥ २६ ॥ भववसओ न निरसुरा बंधवी तिरिनिराजदुगंयि । जइया जहन्नविहंयं
यःप्रा तइया जहन्नरा ॥ २७ ॥ रिज्जह मुनेरइया बंधति न तं जहन्नअणुमागं । तद्विहपसुं तेसिं उपपत्ति अमावओ
तम्हा ॥ २८ ॥ बंधति न निरयसुरा सोलस निरयाज्यसस अमुभचा । सुविमुदा तिरियनरा मंदरसत्तं जहन्नमि ॥ २९ ॥
रीरिपं वंपत्ताले बंधवी सेताआजयतिगसस । सुभयपदिचा किट्टा तिरियनरा वंधयति रत्तं ॥ ३० ॥ मंदं नरादुगसस
उ नुगिमुदा मंदविहं वंधसस । समयमि अमुभचा मंदरसत्तं निवर्त्तति ॥ ३१ ॥ देवदुगसस सुभत्ता उकिट्टिदिहंयं वंधकाल-
म्मि । तप्पाओगकिट्टिह मंदणुमागं निवर्त्तति ॥ ३२ ॥ अइसंकिट्टो नराइजोगयं वंधयं वेणं तु । तज्जोगेहेसगहणं एवं
अतत्तपपि नेय ॥ ३३ ॥ पिउविदुगसस सुभचा नराइववेण सहिय उकोमं । ठींधओ मंदं रत्तं निरत्तेद विगज्जति ॥ ३४ ॥
मुमुमतिंगिउमुभत्ता बंधवी तणओमसुविमुदा । भणिया सोलस पवटी मुरनारगत्तमां तावि ॥ ३५ ॥ इय मुत्तसय अमत्तो
निन्नी मुरनारागा तहा विन्नि । तमत्तमागा संबंधो इय पत्तेय इवइ कज्जो ॥ ३६ ॥ तस्य य मुनेरइया उरल्लदुगज्जो य विन्नि

पण्डीओ । उद्विष्टसंक्रितेसे बहना विरिगद्गजोमे ॥३७॥ बंधतो मंदरसा बुहती किं तु सणहुमाराई । सरल अंगोवंगं वंषि चि
 मुरा न विद्विषया ॥ ३८ ॥ ते उद्विष्टमिलेसे बहना एगअवखजियजोम । वंधति इंगिदीणं अंगोवंगं न संभवइ ॥ ३९ ॥ तो
 अंगुंगअसंभनाओ मंदे रसोमि तविसए । बंधो न घटइ निययं इंसाणनाथ देवाणं ॥ ४० ॥ तह एयं पयडितिनं विरिगद्ग-
 दाभोगयं प्रसन्नचरियं । मंदरसं वरइइ तिनिरा उ पयणमाधंमि ॥ ४१ ॥ बहंठा उ किलेसे निरयगंजोमेव वंधति । तो
 पर्य तिरिनराणं अगाधं तह य समतमसा ॥४२॥ बुहती मंदरसा विरिगुनीगोचरिति पयडीओ । जह फिर कोई सत्तम-
 पुढवीए नारगो सुद्धो ॥ ४३ ॥ मिच्छत्तचरियपुगलंदंयणसमयंमि अभिमुहो सम्मे । पर्युपयडीण. निग विहइ मंदाणुभा-
 रीत ॥ ४४ ॥ एयं फिर पयडितिनं असुभसा करेइ मंदअणुभागं । सहासिमुद्धो तम्हा सम्माभिमुहो तिई भणियं ॥ ४५ ॥
 अहो एय विमुद्धोइ वट्ठमाणो उ मणुयदुगउच्चं । वंधइ एचो गहणं तमत्तमयनारगस्सेह ॥ ४६ ॥ सो पुण जा मिच्छजुओ
 नीगोएणं सहर रिरियगं । जोगं अंध भवपत्तया ओ एसोत्थ परयत्थो ॥ ४७ ॥

पणिंदिययावरयं मंदणुभागं करीति ति गईया । परियत्तमाणमजिहम-परिणामा नेरइयवज्जा ॥ ७६ ॥

दी० नागमान् पर्जयित्वा शेषमतिश्रयवर्त्तिनो जीवाः परावर्त्तमानमध्यपरिणामा एकेन्द्रियजातिस्थावरयोर्जय-
 न्दानुभागं धनन्ति । इदं हि शकृत्विद्वयमशुभं तत्रापि सद्धिद्वयो जन्तुरनयोस्तृणानुभागं वध्नात्यतिविशुद्धस्तिदशुद्धद्वयो-
 रग्राणुभागे पञ्चेन्द्रियगतिप्रसन्नानी वध्नातीति आलोच्य मध्यमपरिणामिग्रहणम्, अयं च मध्यमपरिणामो यदैकस्मिन्नन्त-
 र्मुहूर्ते एकेन्द्रियगतिस्थायवरनाम्नी वट्ठा पुनर्द्वितीयेऽपि अन्तर्मुहूर्ते ते एव वध्नाति तदपि भवति, केवलं तदा अवस्थितपरि-

लोमे तयानिवा निगृद्धिर्न लम्पेने इति मन्त्रपरिणामस्यापि परार्चनान्ताविशेषणं, इदमुक्तं भवति । यदैकेन्द्रियजातिस्वा-
नरे यद्वा पञ्चेन्द्रियजानिग्रसनात्मनी कर्मानि, ते अपि यद्वा पुनरेकेन्द्रियजातिस्वावरे वन्नाति, तदेवं परावृत्तय परावृत्तय वदन्त
परार्चनमानसः पञ्चपरिणामस्तरायोग्यविगृहः प्रस्तुतवक्तृनिद्वयस्य जन्मयानुभागं वदन्तीति । अत्रत्येवं तयापि नारकवर्जने
स्तिमर्षमिति चेत् ? उच्यते, नारकाणां स्वभावादेव प्रस्तुतप्रकृतिद्वयान्तरनासम्भवादित्यलं विस्तरेणेति नापार्थः ॥ ७६ ॥
'मा० एतिद्विपरारमं ईगादाए उ मञ्जरिणिमा । नो भानयं तस्य इयो भावस्यो पयदिदुग्मेयं ॥४८॥ अष्टुभं औकिक्लिहो
एययुभागं निहइ उरिष्टि । अष्टुदो उ पणिदिय तसं च एयं पयडिजुयलं ॥४९॥ उकोसं अणुभागं निहइ इ मज्झिमस्त इइ गहणे ।
परियत्तमाणया पुण रिमारियडा इहं एव ॥५०॥ जइया इमिदियार-उयलं यंधिणु पुणमि रंयेइ । पंचिदियजाहनसं पुणो वि
एणिदियारमं ॥५१॥ वं इ तया उ परियत्त-मागया इइ च सो उ वल्लोने । सुमिमुद्धो पयडिदुग्मेयं पंदणुभागं निहइ ति ॥५२॥

आसेतुमायाये अविरयमणुओ य जयइ तित्थयरं । नउगइ उकड मिच्छा पतरसदुवे विसोहीए ॥७७॥
दो० इइ सीगममप्रयेन समथेणिव्य रस्वित्तवादीमानोऽपि मूढो । तनय भानपत्यादय ईशानपर्यन्ता देवास्त-
द्धनंगु सानदुक्किडा एकेन्द्रिययोगं व-नन्द आननम मयनगानुयागमुकं वन्नति, अयं हि शुभयकृतिस्वात् सर्वसद्दुक्किह
एव जगन्पानुभागं पज्जाति, तद्धनंगु चैत एव सर्वसद्दुक्किडा लभ्यते । तिर्यग्मानुष्या वेतागति सद्दुक्को वत्तमाना नरकादि-
मायोगं स्वोपुर्नात्ताः सन चूपारादिदेवाश्च भवप्रत्यपादेनैतन्न गन्तीति शेषपरिहारेण ययोक्तेदवानामेव ग्रहणम् । 'अत्रि
रामणुभो य जयइ नित्ययार्थेन चकारोज्जुक्तविशेषणसूचकस्तरनाया रित्तसम्पद्वर्तिमेकं वदामुक्तो नारकोऽयस्यभिधुवोऽनन्त-

तेन मिथ्यात्वं प्रतिपितुर्मनुष्यस्तीर्थरत्नान्मो जयन्यानुभावं वञ्चाति, तद्वन्धकं पयमेव सर्वसङ्कष्ट इति कृत्वा । विशेष-
 जवद्वत्स्य तु साफल्यं ययोः कृष्टस्य त्विवन्वाधिकारे 'देवाउयं प्रमत्तो' इत्यादिगाथाविवरणेऽस्यैव कर्मणो विचारे भावित
 तयानपि भावनोपयम् । 'चन्द्रमण्डकडपिच्छा पद्मरस' अचि पञ्चेन्द्रियजातिजसकामणप्रभस्तवर्णादिचतुष्टकागुल्लघुपराधातो-
 र्द्युसतसचादरपर्याप्तकृत्यैरुनिर्माणमित्येतासां पञ्चदशप्रकृतीनां चतुर्गतिका अपि जीवा मिथ्यादृष्टयः सर्वोक्तसङ्केहा
 जयन्यानुभागे कुर्वन्ति । एता हि शुभप्रकृतित्वत् सर्वोक्तसङ्केतैर्गैवन्परसाः क्रियन्ते, तत्र त्रियङ्मनुष्याः सर्वोक्तसङ्केतो
 वत्तमाना नरकगमिसङ्चरिता एता वध्नन्तो जयन्परसाः कुर्वन्ति । आरका देवादेवानादुगरि वत्तमानाः सनत्कुमारादयः सर्व-
 सङ्कृष्टाः पञ्चेन्द्रियवैक्यायोग्या एता वध्नन्तो जयन्परसाः कुर्वन्ति । ईशानान्तास्तु देवाः सर्वसङ्कृष्टाः पञ्चेन्द्रियजाति-
 तस्यर्गाः शेषास्त्रयोदशप्रकृतीरेकैन्द्रियप्रायोग्यं वध्नन्तो जयन्परसाः कुर्वन्तीति । पञ्चेन्द्रियजातित्रसनाम्नी तु विशुद्धा अमी
 वध्नन्तीति जयन्परसो न लभ्यन्ते इति तद्वर्जनं 'दुवे विसोहीए' अचि स्त्रीनपुंसकसङ्केतलक्षणे द्वे प्रकृती चतुर्गतिका अपि मिथ्या-
 दृष्टयो जौरा 'निसोहीए' अचि अशुभसादनयोस्तप्रायोग्यविशुद्धया जयन्परसे कुर्वन्ति, अतिविशुद्धः पुरुषपदेवन्धकः स्यादिति
 तत्प्रायोग्यविशुद्धिग्रहणमिति माथार्थः ॥ ७७ ॥

भा० आसोहोममयमण्णा ईसान्ता व भवणपभिङ्गो । तन्धगेसु किद्धा एमिदियजोगमायावं ॥ ५३ ॥ सुमपयइणसंकिद्धो
 मंइणुभागे विदेइ इयमाणा । संजेमे विरियनरा वंइहि नरगाइजोगंति ॥ ५४ ॥ भवपक्कयं न वंइति नारया नेव सणंकुमारंइ ।

अविरयस्मो नरो वद्धाक तत्पुपचीण ॥५५॥ सम्बुद्धो मिच्छं पद्विज्जिबुल्लुओ भाणुसो च मंदरस । पक्कद तित्थगारणं गोतं
तव्वंयणस्सेसो ॥ ५६ ॥ अर्द्धद्विहो ई किच्च एत्थ वहुविसेसणसाफुल्लं । देवालयं पक्कओ ईगाहाविवरणे जेट्ठे ॥ ५७ ॥ वीव-
पाहिगारे विभावियं तेण एत्थ भावणिया । नो यणिया संद पुण पक्कस दु अट्ठ तेवीसं ॥ ५८ ॥ पक्कसाईयाणं क्रमेण
अह भावणा तर्हि एया । पक्कसविण सुभवा सट्ठुक्कित्तंविसेसिहि ॥ ५९ ॥ मंदरसा किंजलि तहि तिरियमणुया उ
सवकिट्ठाव । नरागंसहचरिया एयाओ वंयंताओ ॥ ६० ॥ मंदरसा कुवंति निरयतइयसुरालयाइया देवा । सवकिट्ठा
पंचकवतिरियजोना उ वंधीत ॥ ६१ ॥ एया मंदरसाओ कुवंति ईसाणअंतया किट्ठा । पंचिदित्तविहीणा एया वेरसंवि
पयहोओ ॥ ६२ ॥ एमिदि यणओमं ईधंतु ते वरंति मंदरसा । पंचिदित्तं तु इमे सुद्धा वंधंति तो तस्य ॥ ६३ ॥
मंदरसो नो लब्ध यीनपुसा दो विसोहीए । असुभत्ता तल्लोमिय सुद्धा उ विंति मंदरसा ॥ ६४ ॥

सम्मदिद्धी मिच्छोव अट्ठपरियत्तमजिज्ञसो जायइ । परियत्तमाणमजिज्ञसमिच्छदिद्धी उ तेवीसं ॥ ७८ ॥

दी० सातासात्रस्थिरास्थिराभयमशब्दीन्त्यक्षः कीर्त्तिलक्षणा अष्टप्रकृतीः सम्यग्दृष्टिर्मिथ्यादृष्टिर्वा परावर्त्तना-
न्मध्यपरिणामो जन्यरसाः करोति । कथामिति चेत् ? उच्यते, इह पूर्वं सातस्य पञ्चदश सागरोपपन्नोदीकोटय उत्कृष्टा
स्थितिरुक्ताऽसातस्य तु त्रिंशत् । तत्र प्रपञ्चसंगततत्तायोग्यविशुद्धोऽसातस्य सम्यग्दृष्ट्योग्यस्यापि तु सर्वजन्यमयन्तःसागरोप-
मकोटाकोटीप्रमाणां सिध्दिर्नि यन्नाति, ततोऽन्तर्मुहूर्त्तं परावृत्तं ज्ञातं यन्नाति, पुनरप्यसातमित्येवं देशविरचितविश्रसा-

१ माश्रित्य ।

स्वादनमिथ्यादृष्टयोऽपि परावृत्त्य २ सावासाते वन्नन्ति, तत्र च मिथ्यादृष्टिः सावासाते परावृत्त्य तावद् वध्नाति, यावत्
 सातस्य पञ्चदश सागरोपमकोटाकोटीलक्षणा उत्कृष्टा स्थितिः । ततः परतोऽपि सद्दृष्टिद्वारः संदृष्टितमोऽसातमेव केवलं
 तावद्धन्नाति, यावन्निरासागरोपमकोटीकोटयः । प्रमत्तादपि परतोऽप्रमत्तादयो विशुद्धा विभुदतराः सातमेव केवलं वध्नाति,
 यावत् सूक्ष्मसम्पराये द्वादश दुर्हृत्स्तिदेवं व्यवस्थितं सातस्य समयोनपञ्चदशसागरोपमकोटाकोटीलक्षणायाः स्थितेरारम्भासा-
 तेन सह परावृत्त्य वध्नातो जघन्यानुभागवन्धोचितः परावर्त्तमानमध्यपरिणामस्तावच्छ्रभ्यते, यावत्प्रमत्तगुणस्थानकैऽन्तःसागरोप-
 मकोटाकोटीलक्षणा सर्वजघन्याऽसातस्थितिः । एतेषु हि सम्पद्यद्दृष्टिमिथ्यादृष्टियोष्येषु स्थितिस्थानेषु प्रकृतेः प्रकृत्यन्तरसङ्क्रमे
 ष्यद्ः परिणामो जघन्यानुभागवन्धयोम्यो लभ्यते नान्यत्र । तथाहि-येऽप्रमत्तादयः सातमेव केवलं वध्नान्ति, ते विभुदत्वात्त-
 स्य प्रभूतमनुभागगुणरूपं तल्पयन्ति । योऽपि मिथ्यादृष्टिः सातस्योत्कृष्टां स्थितिमतिक्रान्तोऽसातमेव केवलमुपरचरयति, सोऽप्यति-
 सद्दृष्टिदत्तात् तस्य प्रभूतं रसमभिवर्त्तयति । सागरोपमसप्तभागवयादिरूपदेदनीयस्थितिकथंकेन्द्रेकेन्द्रियादिवपि जघन्यानु-
 भागवन्धो न सम्भवति, तथाविद्याध्यवसायाभावात्, तस्माद्यथोक्तस्थितिवः एव जघन्यानुभागवन्धसम्भवस्तथाविधपरि-
 णामसद्भावादित्यलं विस्तरण ! इति अपरिसम्भवायद्वाकीर्त्तनां विद्वत्सागरोपमकोटीकोटयः स्थिरशुभयशःकीर्त्तनां
 तु दश सागरोपमकोटीकोटय उत्कृष्टा स्थितिः पूर्वमेवोक्ता, तत्र प्रमत्तसंयतस्तत्प्रायोग्यविशुद्धोऽस्थिराशुभायशःकीर्त्तनां
 सम्पद्यद्दृष्टियोष्यस्थितिषु सर्वजघन्यामन्तःसागरोपमकोटीकोटीलक्षणां स्थितिं वध्नाति । ततोऽन्वर्मुहूर्त्तद्विशुद्धः पुनरपि स्थि-
 रादिकाः प्रतिपक्षभूताः वध्नाति, ततः पुनरस्य स्थिरादिका इत्थं परावृत्त्य तावद्धन्यो लभ्यते, यावन्मिथ्यादृष्टिगुणस्थाने स्थि-

रादीनामुत्तरा ध्वनिः । एतेषु च सम्पद्यदृष्टिष्विष्यादृष्टिभ्योऽपि स्थितिस्यानेषु नञ्यानुभाषण्यन्वो लभ्यते, नान्यत्र । दशसा-
नरोपपन्नोदात्तोऽप्यलो प्राप्तिरादय एषाधुमभ्रह्रयो बहुरसा वच्यन्ते । अथमत्तादयस्तु विबुद्धाः स्मिरादिकाः शुभमक्रुभीरेव
बहुरसा निरर्चयन्ति इति नान्यत्र नञ्यानुभाष आसां लभ्यत इति । शेषभाषना तु सातासातश्चाख्या । 'परित्यक्तमाणः
इत्याद्युपादेः' मनुष्यद्वित्तंस्थानपदं संसृजन्वत् रुचिहायोगनिदिकृष्टुभगदुर्भगमुन्वदः स्मिरादेयानादेयोच्चैर्गन्तव्यलक्षणल्लयोवि-
नमिमहतीः परादृश्य २ मन्त्रान्यवर्गविका अपि पिथ्यादृष्टयो धव्यमपरिणामा जगन्परसाः कुर्वन्ति । सम्पद्यदृष्टीनां हेतसासां
परादृष्टिर्नास्ति । तथाहि-निर्गमपुण्यान्नाससम्पद्यदृष्टयो देवद्विरूपेव वदन्ति, न मनुष्यादिद्विक्रान्ति, संस्यानेषु तु समन्ततुरस्-
नेन रचयन्ति, न शेषाणि, संसृजनं तु किञ्चिदपि न वदन्ति, तथा शुभविहायोगतिष्ठुभगमुन्वदरादेयोच्चैर्गन्तव्येन च वदन्ति,
न मन्त्रिपसात् । देवनारका अपि सम्पद्यदृष्टयो मनुष्यादिकृतेव वदन्ति, न निर्यद्विरुद्धादिकम् । संस्यानेषु तु समन्ततुरस्तेव रच-
यन्ति, न शेषाणि, संसृजनेषु तु वर्ज्यभनाप्राप्तयेन, विहायोगत्यादिका अपि शुभा एव वदन्ति न प्रतिपसभृता इति तेषां
परादृश्यभारान्मिथ्यादृष्टिग्रहणम् । तत्र मनुष्यद्वित्यस्य पञ्चदशसागरोपपत्तोदात्तोऽप्य उरुगुण स्थितिः । प्रशस्तिरिहायोगनि-
दुभगमुन्वदरादेयोच्चैर्गन्तव्यभनादासमचतुरसाणां तु दृष्ट । एताः शुभमक्रुभयो आत्मीयात्मीयोत्कृष्टस्थितिरारम्य प्रतिपसभ-
र्तुभिः सह तात्पर्यादृश्य २ गच्यन्ते, यावत्तासांमेव मन्त्रिपसभकुलीनां सर्वजनयन्ताः सागरोपपत्तोदात्तोऽप्यल्लसणा स्थितिः ।
एतेषु स्थितिस्यानेषु परार्चमानमन्यपरिणाम एतासां नञ्यानुभाषं वदन्ति । हुण्डसेसात्तयोरेपि चामनमीलिरूपोत्कृष्ट-
स्थितैसारम्य तात्पर्यादृष्टिर्गन्त्यने यावदात्मीयात्मीयजनन्यस्थितिः । शेषसंसृजनसंस्यानानामप्यात्मीयात्मीयोत्कृष्टस्थितैसारम्य

सम्भवदितरसंस्थानसंहननैः सह परावृत्तिस्त्वानुसृज्यते, यावदात्मीयात्तोयजघन्यास्थितिः । एतेषु स्थितस्थानेषु मिथ्यादृष्टिः
परावृत्तमानपरमपरिणामो जघन्यानुभागं व नातीति गार्थार्थः ॥ ७८ ॥ उत्सृष्टकृतेरभेदभिन्नमनुभागवन्वस्यामित्वभिदानीं
घाल्यायतिप्रकृतिप्ररूपगावसरस्त्रत्र प्रकृतयः सामान्येन तावन्निष्ठा भवन्ति । सर्वघातिन्यो देवाघातिन्योऽघातिन्यश्च तत्र सर्व-

घातिनीस्त्वावदाह--

भा० सम्मद्विद्वो मिच्छो व अदृ एयस्स भावणा एवं । तत्पाओगविमुद्धो जं पमचो असायस्स ॥ ६५ ॥ सम्मद्विद्वोबंध
आसज्ज जहक्खियं तु अयराण । अंतो कोडाकोडी बंधइ तत्तोन्तरमुद्धुत्ता ॥ ६६ ॥ परियट्ठिय पुण सायं पुण अस्सायं
इमेण नाएण । पच्छणुषुपीए देसविरयणभिइ उ पंचजणा ॥ ६७ ॥ परियट्ठिय परियट्ठिय सायासाए करंति तिहि
मिच्छो । तत्तो बंधइ जा किल सायस्स उ पन्नरस संखा ॥ ६८ ॥ अयराण कोडिकोडी उक्किट्ठिइ तओय परओ वि ।
क्किट्ठो क्किट्ठयरो विय अस्सायं केवलं बंध ॥ ६९ ॥ ता जाव तीससागरकोडाकोडी पमच परओ य । अपमत्ताइं सुद्धा
सुद्धयरा सापमेयं ॥ ७० ॥ वंधंति जाव सुहुमे वारमुद्धुत्ता तओ य एय ठिए । समयूणपन्नरस सागरकोडाकोडिसायस्स
॥ ७१ ॥ ठीएण आरग्गिय असायपयदोतिबंधयंतस्स । मंदरसबंधवचिओ परियचयमाणमच्चियओ ॥ ७२ ॥ परिणामो
ता लभइ जाय पमत्ते गुणंमि अयराण । अंतो कोडाकोडी सबजइहा असायठिइ ॥ ७३ ॥ एयसु सम्ममिच्छा उवचियठि-
इठाणपगइसंकमणे । मंदइहवसाओ मंदवधओगो उ संगवइ ॥ ७४ ॥ तह अपमचाइया सुविमुद्धा सायमेव बंधंति । ते तत्य
पभूयरसं करंति जायेस किर मिच्छो ॥ ७५ ॥ केवलमसायक्किट्ठो विहेइ सो विय पभूयअणुभावं । अइक्किट्ठत्ता पकरइ तह वेय-

नियस्त दुनिरस्त ॥ ७६ ॥ नरत्रयीभोगेषु एमिदियाइसुवि जहनअणुभागे । नो वंशो सम्बद्ध तद्विहपरिणामविरहाओ ॥
 ७७ ॥ अथिरागुभजसाण वि नई पयत्तो विदेह पंदरमं । इह भागजियापायं वेयणियस्तेव सखावि ॥ ७८ ॥ चउगाइया मि-
 च्छत्रिया ते तीसं पुवमणियसईओ । पंदरमा पकरंती तय नरणं दुगस्सेह ॥ ७९ ॥ उक्कोसठिई पनरस कोडाकोही तथा
 पसत्यगई । मुसराएज्जं सुभगं गोउच्चं आहसउणं ॥ ८० ॥ आइयंपयपणं सउ एवासि दसेव कोट्टिकोहीओ । एया सुभप-
 यदीओ एयासिमुद्रोसगडिंणं ॥ ८१ ॥ आरम्भ विपत्तगणयडियाई परिपचिउग सह ताओ । वज्जंती जायेयासिमेव पहिववत्त
 पयदीणं ॥ ८२ ॥ सखजइहा अंतो कोडाकोहीओ लगत्तणा य विई । डिइउणेसुं सवेसु सयवपरियत्तमाणेण ॥ ८३ ॥ मज्झि-
 मपरिणामेणं पंधइ एवासि षंदअणुभागं उमहुंइवायणकोल्लियउडिउगडिंओ ॥ ८४ ॥ आरम्भ य परविची लग्गइ
 नारणणेन जइतडिई । एरं सेसेसुवि भारणेह सबस्य कायवा ॥ ८५ ॥ उक्किट्टेयरभिन्नं भणियं अणुभागवंधसामित्तं । अह
 सेसंपराई अयाएयदी उ कित्तिमि ॥ ८६ ॥

कैवलनाणायरणं दंसगछकं च मोहयारसगं । ना सब्यघाइसुधा हवंति मिच्छत्तवीसइमे ॥ ७९ ॥
 टी० कैवलज्ञानावरणं निद्रापञ्चक्रेल्लद्वन्द्वानारणलक्षणं दम्भनपट्टकं मोहनीयरूपेण । सम्भन्निनः सङ्गवल्लनवर्जा
 द्वादश कृपाया इत्येतेन विदितस्त्वारिंशत्तितयं तु भिव्यात्तमेता विधित्विष्टव्या सम्भवाविंसखा भवन्ति, स्वाचार्याणं सर्व-
 मपि यातयन्तीति हता । तथाहि—कैवलज्ञानारणस्य कैवलज्ञानलक्षणो गुण आचार्यसं च सर्वमेव तदावृणोति, कित्तेकोऽन-
 न्धभागः तस्य सर्वनीयानामनाहत एवास्ते, तदावरणे अस्य सामर्थ्याभावात् । तर्हि कथं सर्वधावित्तं तस्येति चेत् उच्यते,

यथा रहलमेरुपटले समुद्रने वहावृत्तत्वासर्वापि सूर्यचन्द्रमसोः प्रभाज्जेनावृत्तेति वचः प्रवर्त्तते । अथवाद्यापि काचित् सत्यभा-
 प्रसरति । “सुदृ वि नेहसमुदरे होइ पहा चंदमुराणि” इति वचनात् अनुभवसिद्धत्वाच्च, यथा वा राज्ञाऽस्य सर्वस्यापहारः कृत-
 इति वचनप्रवृत्तावपि किञ्चिद् गृहगरीरादिकं नरोद्धरितं दृश्यते, एवमत्रापि प्रबलकेवलज्ञानावरणावृत्तस्यापि केवलज्ञानस्यैकोऽ-
 नन्तभागोऽवतिष्ठते, यदि पुनस्तथप्यावृणुषात् तदा जीवोऽजीवत्वमेव प्राप्नुयात् । सोऽपि चोद्धरितस्तदनन्तभागो मेधावृत्तेश्चो-
 पसूर्यादिमैरकटङ्कद्यादिभिर्नृपापहृतोद्धरितपट्टसारथिषु वा दायादौ दिग्भिर्निश्रुतावधिर्भनः पर्यायज्ञानावरणैराश्रियते, तथापि
 च काचिन्नगोदारस्यायामपि ज्ञानभागावतिष्ठत एवान्यथाऽजीवत्वप्रसङ्गात् । मतिज्ञानादिविषयभूताध्यान्यत्र जानाति स
 केवलज्ञानावरणोदयो न भवति, किं तर्हि मतिज्ञानावरणाशुदय एवेति । केवलदर्शनावरणस्य समस्तवस्तुसामान्यावबोध आवा-
 यस्तं सर्वं हन्तीति सर्वथासुच्यते । तदनन्तभागं त्यज्यमपि सामर्थ्याभावाद्वावृणोति । सोऽपि चानावृत्तोऽनन्तभागश्चक्षुरवृ-
 रवधिदर्शनावरणैराश्रियते, शेषो मेघघटान्तादिचर्चस्तर्थात् । चक्षुर्दर्शनादिविषयभूताध्यान्यत्र पश्यति, स केवलदर्शनावरणोदयो
 न भवति, किं तर्हि चक्षुर्दर्शनावरणशुदय एव । यद्येवं तर्हि केवलज्ञानकेवलदर्शनावरणस्येऽपि मतिज्ञानादि-चक्षुर्दर्शनादिविषया-
 णामपर्यायमेव बोधो न प्राप्नोति, तदन्यज्ञानविषयत्वादिति चेत् ? अयुक्तम्, केवलालोकलाभे शेषबोधलाभान्तर्भावात्, ग्रामलाभे
 क्षेत्रलाभान्तर्भावादिति । निद्रापञ्चकमपि सर्वं वस्तुवबोधमावृणोतीति सर्वथाति । यच्च निद्रावस्थायापि किञ्चिच्चिकेत (चेतति)
 तत्र मेघघटान्तादिचर्चस्तर्थात् । कृपायास्तु-यथोक्ता द्वादशापि सर्वविरतिरूपं चारित्र्यं सर्वं व्रन्तीति सर्वथातिनो, यत्तु तेषां प्रव-

१ सुदृष्टिमेव समुदये भवति प्रभा सूर्यचन्द्रमसोरिति । २ ‘भिन्नज्ञा’ इति सि.

लोदयेऽप्ययोग्यादारादिविरमणे दृश्यते, तत्र मेधादिद्वयान्तः । विषयात्वं तु सर्वज्ञवृत्तवत्त्वश्रद्धानं सर्वमुपहृतोति सर्वयाति । यत्र तस्य मरलोदयेऽपि मनुष्यदेव्यादिश्रद्धानं निश्चिदेकतो यमनि, तत्रापि मेधादिद्वयान्त इति गाथाभिः ॥ ७९ ॥ इदानीं देवयानिन्य उच्यन्ते—

भौ० सवर्गाईरलगाहाए तह य देसघाईओ । नाणाईगाहाए तहावसेसाहाहाए ॥ ८७ ॥ अन्याईव भणिससइ अह फेालनाणलरओ व गुणो । जाहिं किर पयदोहिं आगरियद सवचापण ॥ ८८ ॥ नवरं अणवभावो केवलनाणस सए जीमाण । अण आगरिओ चिद्धे तया वि किअ तसस भावसा ॥ ८९ ॥ सवचाइतणो विहु कोद गुणो पसरई उ जे अणिये । छुहुनि मेहसगुदए होइ पहा चंदरूराण ॥ ९० ॥ जहाया भूयेणं सावददरणे कएणि किंविचिय । निहिसारं वदरिये दीसइ तह रेखससाणि ॥ ९१ ॥ लद्धनिओ चिद्धरणेवयागसेसो तओ य मेहेहि । आगरियचंदमार्णि जइ पमा छुट्टिमाईहि ॥ ९२ ॥ निमईहि हरियगेहे मेहसारं य मोचियाईहि । यइसुयओहीमणएजोहि नाणेहि तह एत्य ॥ ९३ ॥ जीमस आगरिजइ तहावि किंनो निगोवससा जा । होइ वरिपि चिद्धे नाणलवो फोवि बीकस ॥ ९४ ॥ एवहेसाभाये जिओवि पाते किर अजी- पंच । मनुनागाईसिए अये निर जइ यागाइ ॥ ९५ ॥ सो केवलनाणससा-रणो वदओ न होइ गुण फितु । मनुनागा- ररणस रि उदओ एरं बुहा चिति ॥ ९६ ॥ केवलंदेसण आरण-यंवि सामयओ य वत्थूणं । जं किर बोहावरणं तं केवल- दंगनावरण ॥ ९७ ॥ तसस वि अणवभाणो चरसुअचमपूरुही आगरियो । मेहाइदिहता तदेन एत्यरि य भुणियवा ॥ ९८ ॥ रेखलनाणंदेसण-सयमिग भइचरसुमाइयेयाणं । अयवोहो पास नह गाभुअलंभमि वत्थूण ॥ ९९ ॥ तेनाईण वि छाओ-

संभरई तह य निदपणगरस्स ! सवथाइत्तणे वि हु निदावत्थाए जं किंचि ॥ ७०० ॥ वेणई मेहाई दिट्ठेना हुति एत्थ ते केव । निदापणनेत्थलदंसणाणं इय उक्कयं भणियं ॥ १ ॥ संजलणवल्लसेसग-कसायवारस उ मोहवारसगं । सवनिईयत्थेव हणेइ संघेपि चारित ॥ २ ॥ तत्थुदए वि अ जोग्गा-हाराइणं नियस्स जा विरई । होइ तहिं मेहाई दिट्ठेवा एत्थ विट्ठेया ॥ ३ ॥ पिच्छत्तं जीशईत्तत्तणे सवहाणल्लवं । तं सव्णं उवहाणइ जं पुण तस्सवि उदयस्मि ॥ ४ ॥ जीवो नराइदहं सवहरई तस्य मेहदिट्ठेनी । पुवं व भावणीओ अह भणई देसयाईओ ॥ ५ ॥

नागावरणचउक्कं दंसणत्तिगमंतराइए पंच । पणुघीसदेसघाई संजलणा नोकसाया य ॥ ८० ॥

टी० केवलज्ञानावरणवर्ज्यानि गतिश्रुतावधिमतःपर्यायज्ञानावरणरूपाणि चत्वारि ज्ञानावरणानि, केवलदर्शना-
वरणवर्ज्यानि चक्षुरचक्षुरवधिर्दर्शनावरणरूपाणि त्रीणि दर्शनावरणानि, पञ्चान्तरायाणि, चत्वारः सञ्ज्वलनाः, नवनोक-
पाया एताः पञ्चविंशतिप्रकृतयो देशयातिन्यो विद्महेयाः । तथा हि मत्याद्यावरणंचतुष्कं केवलज्ञानावरणमुक्तं ज्ञानदेशं हन्तीति
देश्याति ज्ञानचतुष्टयविषयभूतान्यान्यत्र पश्यति, स हि मत्यावरणाद्युदयस्तद्विषयभूतांस्त्वन्तगुणान्यत्र पश्यति, स केवलज्ञा-
नावरणस्यैवोदय इति । चक्षुरचक्षुरवधिर्दर्शनावरणान्यपि केवलदर्शनावरणानावृतदर्शनैकदेशावृण्वन्तीति देशयातीनि । तथा
हि चक्षुरचक्षुरवधिर्दर्शनविषयभूतानेवायनिवदुयात्र पश्यति, तद्विषयभूतांस्त्वन्तगुणान् केवलदर्शनावरणोदयादेर न पश्य-
ति । दानान्तरायादीनि पञ्चान्तरायाण्यपि देशयातीन्येव । तथा हि दानलाभभोगोपभोगानां तावद्ग्रहणधारणयोग्यान्येव
द्रव्याणि विषयस्त्वानि च समस्तपुद्गलास्तिकायस्थान्तपाणरूपे देश एव वर्तन्ते । अतो यदुदयाच्चानि पुद्गलास्तिकायदे-

श्रवणीनि द्रव्याणि दातुं लब्धुं भोक्तृपुण्यभोक्तुं च न शक्नोति, तानि दानलाभभोगोपभोगान्तरायाणि तावद्देश्यातीत्येव ।
यसु सर्वलोकाधीनि द्रव्याणि न ददाति न लभेत न मुह्येते नापुण्यमुह्येते तत्र दानान्तरायादुदात्तम्, किन्तु तेषामेव ग्रहण-
धारणारिपत्येनाशयानुष्ठानत्वादिति प्रवक्ष्यम् । वीर्यान्तरायमपि देश्यात्येव तदुदयेऽपि हि-निमोदलोचानादौ कृत्वा याव-
त्तीर्णमोहस्तीर्थकृतादिस्नायवदौर्गन्धं बहु शतवर्षं च तावत्सम्प्राप्तयेति देश्यातीत्यम् । यदि पुनः सर्वयाति स्यात्
तदा यथैव मिथ्यात्यम्प्य कृपायद्वादकस्य वा उदये तदार्यासम्पत्कृपणं संप्रपुणं च जगन्मपि न लभते, तथैव तदुदयेऽपि
तदाचार्य जगन्मपि वीर्यपुणं न लभेत, न चैवं, तस्मादिदमपि देश्यातीति स्थितम् । सः केवलना नौरूपायाश्च लब्धस्य चा-
रितस्य देश्यातीति एव, मृत्योचरगुणाविचारजनकत्वात् । तदुक्तं-‘सर्वे वि य उदयारा संजलणानं तु उदयभो हन्ति । मूल-
चेज्जं पुन होइ वारसणं कसमाणं ॥ १ ॥’ इति गायार्थः ॥ ८० ॥

‘भा० केवलनाणरिदिहं नाणावरणचउक्यं भणिणं केवलदंसणरिहियं भणिणं दंसणविणं चैत्य ॥ ६ ॥ मइना-
णावचमं केवलभावणमुक्क नाणस्स । देते इणं देम-याइ तह नाणचउगस्स ॥ ७ ॥ विसए भूए अत्थे जं नो पेसवइ
तत्थ त्तिर उदओ । मइनाणपभिणं अविसयभूए उ पुण वेत्ति ॥ ८ ॥ अत्थे उ जं न पसइ सो केवलनाणवरणओ उदओ ।
एवं केवलदंसण-उ(ए)कं नाणस्स देते तु ॥ ९ ॥ इणइ वो देसयाइ विसए दंसणतिगस्स अत्थे उ । जं नो पसइ तत्थ उ दंस-
णाडियगस्स उदओ ॥ १० ॥ तेत्ति अविसयभूए पंतगुणे जं न पसए जीवो । तहि उदओ केवल-दंसणस्स नाणीहि त्तिर

१ सर्वेऽपि पातिधाराः संश्रयलनानां दूदयतो भवन्ति । मूलच्छेदं पुनर्भवति द्वावृत्तानां कथायाणाम् ॥ १ ॥

भणिओ ॥ ११ ॥ तद् अंतरायपणो आइयवल्गसस जे च फ़िर दवे । गहणयारणजोने ते विसए हुंति किर ते बि ॥ १२ ॥
 बुद्धि जलपणे समंथपोगलनिस्तथस्वस्स । नो ताई दवाई दाउं लद्धं वढा भोचुं ॥ १३ ॥ नो सक्क वो भदइ आम्भयं
 भंगराइपचउकं । देसग्याई जं पुण लोगपवचाणि दवाणि ॥ १४ ॥ नो देई नो लअए नो शुंवे नोवशुजए तन्न । दाणलभा-
 इयाने उदओ पुण कितु तेत्ति पि ॥ १५ ॥ गहणस्स धारणस्स य निविसयचं इहं समवसेअं । अहवा विहु असक्काणु-ट्ठाणा-
 ओ पि मिओ ॥ १६ ॥ चिरियतराइयंपि हु देसग्याई जओ तदुदयम्मि । जीवा निमोयमाई किंवा जा खीणमोहो ति ॥ १७ ॥
 त्रियगराई तत्र च अणा बहुयाइया वहुयेया । वारतेयेणं हुंति (य) संजलणा नोकसाया य ॥ १८ ॥ लद्धस्स चरित्तस्स च मूल-
 तारणुणइयारभागाओ । देसग्याई भवंतो सुचम्मि इयं जओ भणियं ॥ १९ ॥ सवे वि य अइयारा संजलणार्णं तु उदयओ हुंति ।
 मूरुत्तं पुण दोइ वारसणं कसायाणं ॥ २० ॥

अवसेसा पयवीओ अघाइयाघाइयाहि पळिभागा । ता एव पुत्तपावा सेसा पावा सुणेयवा ॥ ८१ ॥

टी० भणित्तेषा वेदनीयायुर्नामोऽप्रकृतयो ज्ञानदर्शनचारित्रादिगुणानां मध्ये न किञ्चिद् गुणं घातयन्तीत्य-
 पानिन्य उच्यन्ते । तेषलं 'धाइयाहि पळिभाग'चि स्वयमयातिन्योऽप्येता घातिनीभिस्सह वेद्यमानास्तत्तुल्या दृश्यन्त इत्यर्थः ।
 यथा स्वयमत्तरकरमात्रोऽपि तस्करैः सह वर्तमानस्तस्कर इव दृश्यते । एवमेता अपि घातिनीभिः स्सह वेद्यमानास्तद्दोषा
 इव भवन्तीति भावः । 'ता एव पुण्यपाव'चि ता एव यातिस्वरूपाः प्रकृतयः काचित्साताया द्विचत्वारिंशत्पुण्यप्रकृतयः
 काचिदसातायाः पापमहतयो भवन्ति । शेषास्तु पूर्वोक्ताः सर्वदेवयातिन्यः पापप्रकृतय एव दृषितव्याः । अयं च पुण्यपाप-

विभातः नदीनां पूरपिभित्तिोऽप्यत्र भगद्वयः किञ्चिदुक्त इति यावार्थः ॥ ८१ ॥ कृत्वा घात्याद्यदिद्वयरूपणा, साम्प्रतं प्रकृति-
पुनर्भागस्थानानि निन्यसाह—

‘ना० भरोमा पेलियाउनाप नद मोनमद्विशा पयदी । नानांजं पञ्चा क्रिपि गुणं नेय चायन्ति ॥ २१ ॥ हसो
भयादभाभो धदोभो नरादि यादयादहि पि । पत्तिभाषाभो हुंती एत्य य पत्तिभाषमहस्स ॥ २२ ॥ अयपयो निद वाओ
भयादनीभो रि गायनीहि नद । वेत्ताणियाभो नोस वृद्धा व दीसंति ॥ २३ ॥ वा एव दुष्पपावा इह वा अयायणी-
सत्ताभो । दयदोभो कदरि मादयाव सदीसभलाओ ॥ २४ ॥ पुत्रागर्दभो नद एत्य क्वादि अच्चायाउ, पयदीभो ।
पत्ता धंतीप लेनाभो नददेयान पाईओ ॥ २५ ॥ पायायदी उ नेगा एग रिमाणो च पुत्रपाणं । पुत्रभिओ पि अत्यो
पुंनभो हिदि पि गयो धि ॥ २६ ॥

भाषणं ममार्थमराभंगलणपुरिमन्नरस । षडरिहभागपरिणया तिविह परिणया भवे सेसा ॥८॥

[illegible]

तासां चिन्तायात् सर्वसद्विष्टोऽपि द्विष्टानिहतेर रसं करोति । येषु तु मन्थनेव्यवस्थानेषु भुभभक्तयो व्रज्यन्ते, तेषु तासां चिन्तायानिरूपयन्त एव रसो बध्यते, नैकस्याविकृतो मध्यमपरिणामत्वादेवेति न स्वापि भुभभक्ततीनामेकस्यानिकरस-
सम्भार इति गायथैः ॥ ८२ ॥ तदेवं कृता स्यान्मूल्यपणा । साम्प्रतं प्रत्ययनिरूपणार्थमाह—

‘मा० संपद आरणाई गाराणुभानद्वारा भणइ । तदि नाजवरणुं देसयाईसख्येसु ॥ २७ ॥ कंदलरज्जा
चउरी नाजे नाजमि देसणा तिनि । चनतुअचाराउओही एखणी देसयाईणि ॥२८॥ एण अंतरायसंगलणचउगपुरिस च ईई
रातरा । चउतिहभासपरिणया इकपयसेस भासयो ॥२९॥ इह हुंवेगरसाई चउरसा सचसेर पयहोओ । सेसा सुहासुहाओ
निपरिणया इगरसे गोपुं ॥ ३० ॥ अह हेकरगरनाम लखिया पचयएकपणया ।

चउपचयगमिच्छत सोलस दुपचयया य पणतीसं । सेसा तिपयया खलु तित्ययराशारवज्जाओ ॥ ८३ ॥
दो० एरा राकरपणगा महुत्रिगुभत्यया मिथारराविरतिरुपाययोगलक्षणैश्चतुर्भिः प्रत्ययैर्दध्यत इत्यर्थः ।
यथारि-नातं मिथ्याहृदी बध्यत इति मिथ्यातमन्यपम, नेषा अपि अविश्यादयस्तु ये प्रत्ययान्न सन्ति, केरले मिथ्याहर-
रूपेण वा रात्रिनेष्टरात्रं तदनर्गतत्वेन विवक्षिता, एरसुचरयापि । तदेव सातं मिथ्यात्वाभावेऽप्यविरतिमस्तु सासादनादितु
पथ्यत इत्यविरतिमत्यं दोषं तु पणायपोभत्यपद्वयं पूर्वरक्तदन्तर्गतत्वेन विरस्यते, तदेवं मिथ्यात्वाविरत्यमारेऽपि कृपाययो-
गवस्तु ममयादितु गुरुभक्तप्रपारागमानेषु कथ्यत इति कृपायमत्यं योगप्रत्ययस्तु पूर्वरक्तदन्तर्गतो विरस्यते । तदेवोपशान्तादितु
पदनमयोगवस्तु मिथ्यातराविरतिकृपायामारेऽपि बध्यत इति योगप्रत्ययमित्येकेका सातलक्षणा महुत्रिगुभत्यया । ‘मिच्छत

‘सोलस’चि इह पूर्वं प्रकृतिवन्धविचारे ‘सोलसमिच्छर्चता’ इत्यादिगाथावृत्तौ यासां मिथ्यात्वादिषोडशप्रकृतीनां मिथ्यादृष्टा-
 चन्त उक्तस्ता मिथ्यात्वप्रत्यया भवन्तीत्यर्थः । तदभावे वध्यते, तदभावे वृत्तरत्र साक्षादनादिषु न वध्यते इत्यन्वयव्यतिरे-
 क्ताभ्यां मिथ्यात्वमेवासां प्रधानं कारणम्, शेषप्रत्ययत्रयं तु गौणमिति भावः । ‘दुष्यथा य पणवीसं’ ति पूर्वमेव सास्वादनेऽ-
 विरते च यासां पञ्चविंशतः प्रकृतीनां वन्धव्यवच्छेद उक्तत्वा द्विप्रत्ययाः । मिथ्यादृष्टौ वध्यन्त इति मिथ्यात्वप्रत्यया एताः ।
 सास्वादनादिष्वपि वध्यन्त इत्येविरतिप्रत्ययाः, शेषप्रत्ययद्वयं तु गौणम्, तद्भावेऽप्युत्तरत्र तद्वन्धाभावादिति भावः । ‘सेसा
 तिपचयेऽस्यादि’ वीथिरनामाहाकं च वर्जयित्वा यणितशेषाः सर्वा अपि प्रकृतयस्त्रिप्रत्यया भवन्ति । मिथ्यादृष्टिर्विचरितेषु
 सङ्ख्यायेषु च सर्वेषु सूक्ष्मसम्परायावसानेषु यथासम्भवं वध्यन्त इति मिथ्यात्वाविरतिरूपायलक्षणा प्रत्ययत्रयनियन्धना भव-
 न्तीत्यर्थः । उपशान्तमोहादिषु केवलयोगवत्सु योगसद्भावेऽप्येतासां वन्धो नास्तीति योगप्रत्ययो न विवक्ष्यते, अन्वयव्यतिरे-
 कसमधिगम्यत्वात्, कार्यकारण भावयेनि हृदयम् । तीर्थहराहारकूनाम्नोस्तु प्रत्ययः ‘सम्पन्नगुणनिमित्तं तित्थयमि’त्यादिना
 पूर्वमेवोक्त इतीह तद्वर्जनम्, अपरं चेह पूर्व-‘चैरण्वद्वो वन्धो’ इत्यादिना मिथ्यादृष्ट्यादिसुस्थानेषु बन्धप्रत्यया उक्ताः ।
 साम्प्रतं तु प्रकृतीरेषाश्रित्यामी चिन्तित्वा इति न यौनस्त्वयमाशङ्कनीयम् । आह-भवत्वेवं तथाऽप्यनुभाववन्धे विचार्यै प्रकृतीनां
 प्रत्ययनिरूपणमप्रस्तुतम्, सत्यम्, किन्त्वेवं मन्यते यासां प्रकृतीनामिह ये मिथ्यात्वादयः प्रत्यया उक्तास्तत्सम्वन्धिनोऽनु-
 भागस्यापि त एव प्रत्यया द्रष्टव्यास्तदव्यतिरिक्तत्वात्तस्येति प्रकृतीनां प्रत्ययनिरूपणद्वारेण तदनुभागस्यैव प्रत्यया निरूपिता

श्रुत्या इति गार्थः ॥ ८३ ॥ उक्तं मत्पक्षे ॥ साभ्यन्तं निपाकान्निभासो दुर्गन्ताह—

भा० भण्ड चउचयाई गाहाए तत्य किल एगं ॥ ३१ ॥ सायं चउपचदयं पिच्छाविईकसायजोगेहि । हेऊहि
गउह इह अई भगियं तहमि एसस्यो ॥ ३२ ॥ साय पिच्छदिही नयई पिच्छयकयं चैव । होइ तहिं च किर अवरियाया
ऊण तियगपि ॥ ३३ ॥ तत्यसि केवलं इह पिच्छचंजसयवचणनेव । एत्वं विचिक्खया एरमुत्तरत्या वि नायहा ॥ ३४ ॥
तह मिच्छअभावे रिहु अकिरइयोसु सासणाईसु । साय जेण निरज्झई ती अविरयपचयं भणियं ॥ ३५ ॥ एत्थवि उवरि-
मजोग-पचएहुयलं तु गोणडिनीए । गणयइ तह पिच्छउत्तअविईयावा सजोगेसु ॥ ३६ ॥ सकसाएसु पमत्ताईसु सुहमं-
एसु वागेसु । वज्झइ फसायोऊ इहंमि तु जोगेऊजो ॥ ३७ ॥ सोत्तरागभोत्ति उवसम माईसु जोगपचओ चैव । चउप-
पायं सायं एत्थ इया भायणाए कया ॥ ३८ ॥ मिच्छवसोल एत्वं सोलसकम्यत्यस्मि जा उता । मिच्छउत्तपचयाओ तन्मावे-
नेर वउहेनि ॥ ३९ ॥ वससाभायस्मि सासणाइवाणेसु नेर वउहेति । सेतं तु पचवतिग-होइ परं किंतु तं गोणं ॥ ४० ॥
दुपययपणजीसं तत्पय पणवीससासणे पयदी । दस अरिरयस्मि भिलिया पणवीसं ता दुपचइया ॥ ४१ ॥ पिच्छो वंधइ
पिच्छत पचया सासभाइसु एवं । वज्झेइं अरिरइपचइया वाउ निदयंति ॥ ४२ ॥ अविरयहेउत्ताओ सेतं पचयदुगेवि-इह-
गोणं । तन्मावमि किर उचात्य वया अपावाओ ॥ ४३ ॥ सेता सवाओ निय विपचया-मिच्छअविरएसुं च । सकसाएसु
य सेणेसु सुहुमठणागसाणेसु ॥ ४४ ॥ पिच्छाविरयकसाया हेऊत्तिगंभरोत्थि तहिं वंधो । उवसंताइसु केवलजोगपमवो-
जादि वंधो ॥ ४५ ॥ अत्थि तहादि विक्कला एत्वं न कया वयो इहं भणियं । सेता विपचया सत्तु तित्थयराहाए पुण हेऊ-

॥ ४६ ॥ सम्मत्तगुणनिमित्तं वित्तयारं एवमाद्बुधं पि । भणियं अओ उ भणियं तित्तयराहारवज्जाओ ॥ ४७ ॥ चउपवओ
 देओ पयिं गाहाहिं वंधदारम्मि । पुब्बि गुणठाणेसुं पवन्निया पक्कया इह उ ॥ ४८ ॥ पयडी आसज्ज इमे निचित्तियातो न-
 पत्तय पुणउत्तं । विद्धेयं तह पयडी पच्चययइणेण तासिं पि ॥ ४९ ॥ जे अणुभागो वेसिं पि पच्चययाते वि वेव दट्ठवा । पय-
 डीणपुभागणं एतत्ताओ इमं नेयं ॥ ५० ॥ भणियं पच्चयदारं चिवागदारं पि संपयं भणिमो । तत्तय इमा पयडीओ चउहा-
 विग्गमा इत्तेदे ॥ ५१ ॥ पुगलविवागिणीओ भक्खेचविवागिजियविवागीओ । तेहिं पंचयअगुल्लहूपभिं गाहाण जुय-
 लेण ॥ ५२ ॥ पुगलविवागिणीओ यणिही आऊणिमाए गाहाए । भक्खेचजियविवागीण भणिहिहो किंचि वि सत्त्वयं ॥ ५३ ॥

पंचग छत्तिय छप्पंच दुअ पि पंचय हवंति अट्ठेव । सरिराई फासंता, पयडीओ आपुपुवीए ॥ ८४ ॥

* अगुल्लहूपराधायोययायउज्जोवआयंनिमेणं । पत्तेयथिरसुमेयरनामानि य पोगलविवागा ॥ ८५ ॥
 टी० श्रीराधाः स्पर्शपर्यन्ताः श्रीरसंस्थानाद्रोपाहसंहननवर्णगन्धरसस्पर्शलक्षणा अष्टौ पिण्डमकृतयो भव-
 न्तीति पूर्वोद्धे त्रिया । कथम्भूता भवन्तीत्याह-पुद्गलविपाका इत्युत्तरगाधाने सम्बन्धः । उत्तरयेदानाश्रित्य क्रियद्भेदाः
 सन्त्यस्ताः पुद्गलविपाका भवन्तीत्याह-६ बंधने श्लादि आनुपूर्व्या यथासद्वत्त्वं पञ्चरूपदिभेद इत्यर्थः । एतदुक्तं भवति-पञ्च-
 श्रीराणि, पट्, संस्थानानि, त्रीण्यहोपादानि, पट् संहननानि, पञ्च वर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्च रसाः, अष्टौ स्पर्शा इत्येवाः प्रकृ-
 तयः पुद्गलेष्वेव विपच्यन्ते इति पुद्गलविपाका बोद्धव्याः । श्रीरपुद्गलेष्वेवास्मीयां शक्तिं दर्शयन्तीत्यर्थः । तथाहि-श्री-
 रनाभोदयान्च्छरीरतया पुद्गला एव परिणमयन्ति । संस्थाननाभोदयादपि तेप्येवाकारविशेषो भवत्यहोपाद्रोदयादपि तेप्येव

शिरःपादादिभिर्भागो भवतीत्यादि स्वभिया चान्यम्, यावत्संशयोऽन्यादपि तत्रैव शरीरपुद्गलेषु कर्मकादिः कश्चित्स्पर्शो भवत्यत एताः पुद्गलविपाकाः । किमेता एव ? नेत्याह-अशुक्लपुष्पाणोपधानोचोततत्तन्निर्माणानि प्रत्येकादिचित्त-
शब्दस्य प्रत्येकप्रपिप्तम्बन्धात्प्रत्येकसाधारणस्थिरास्थिराभासप्रनामानि च पुद्गलविपाकानि भवन्ति, सर्वेषामप्यमीषां शरी-
रपुद्गलेष्वेव स्वविपाकदर्शनादिति गायद्वायं ॥ ८४-८५ ॥ शेषप्रकृत्यस्तर्हि किं विपाका इत्याह—

भा० तर्हि पचयगाहाए सरीरंस्तंवाणांशुदंमाणं । संययणवक्त्रगघो रसफासा अटुपयदीणं ॥ ५४ ॥ अयं क्रमसो
नेया सत्ता पंचय इमाए ताहाए । तह एतं सरिराई फासंता ज्ञावि किर भणियं ॥ ५५ ॥ तह विहु वंषणसंयापणाउ एतं
न हुंति गणिपवा । कंये क्रेणं ते किर सरीरगहणेण वी महिया ॥ ५६ ॥ तह पंचयगाहाए चालीसं अशुक्लपुष्पागाहाए । पारस
दोहि वि मिलिएहि होइ सखावि दाववा ॥ ५७ ॥ जाई एए मज्जे वज्जाई दोसई किर सयतिथि । तहि वज्जाइ चडरो मग्ग्या
सोल्लस न घेत्तवा ॥ ५८ ॥ पुग्गलनिवाणिपयदो तो छवीसं हवीमिइ संत्ता । जा अन्नस्य पटिज्झइ सा किर परमएविचीए ॥ ५९ ॥

आज्जणिमविवागा खिचाविवागा य आणुपुवीओ । अवसेसा एयहीओ जीवविवागां मुजेयवा ॥ ८६ ॥
दो० भवन्ति जन्तवोऽस्मिन्निति भरो नारकादिपरितिविषेणः, स च त्रिग्रहभेदारभ्य द्रष्टव्यो 'नेरए नेर-
इणस उवज्जइ' चि वचनात्, तस्मिन् भव एव विपाक उदयो येषां तानि भवविपाकानि नारकादीनि चत्वार्यप्यायूषि भव-
न्ति, यथासम्भवं प्रागभवे ब्रह्मन्याग्राणिभिर्भवे विपच्यन्त इति भावः । तेभ्योऽप्युक्त उदयो ताः तेजविपाका-

१ नैरयिको नैरयिकगृह्यवते.

धृतसोऽत्यानुपूर्व्यां विग्रहगतावेव तासामुदयो भवति, नान्यत्रेतिभावः । अवशेषः—भणितशेषा ज्ञानावरणादिप्रकृतयो जीव-
 एव विपाकः स्वयन्व्याविर्भूवलक्षणो यासां ता जीवविपाका ज्ञातव्यास्तथाहि—ज्ञानावरणोदयाज्जीव एवाह्वानी स्यात् न पुनः
 श्रीरुद्रगुलेषु तत्कृतः कथिदुपधावोऽनुग्रहो वा भवति । एवं दर्शनावरणोदयादपि जीव एवादर्थो भवति । सातासातोदया-
 दपि स एव दुर्लभो वा दुःखी वा भवति । मोहोदयादप्यद्वयन्यचारिणी वा स एव भवति । एवं गतिज्ञात्युच्छ्वासविहायोग-
 तिसमतिपक्षसबादंरपर्याप्तं रुमुभगमुस्वरदेयशः कीर्त्तिवीर्यकरो वैर्वाचैर्गोत्रान्तरायपञ्चकलक्षणानामपि प्रकृतीनां उदये सति
 तदनुभावाज्जीव एव तं तं भावमासादयति, न शरीरुद्रगला इत्येताः सर्वा अपि जीवविपाकाः, या अपि पुद्गलभवत्तत्रवि-
 याका उक्तास्ता अपि वस्तुनो जीवविपाका एव पारंपर्येण जीवस्यैवानुग्रहोपधातकारित्वात् । केवलं तत्तद्विपाकस्य मुख्यतया
 तत्र २ विवक्षितत्वात्तद्विपाकन्यपदेन इति गार्थार्थः ॥ ८६ ॥ अनुभागवन्धः सम्पत्तः ॥

मा० एत्यपि समर्थ एव तो संदेहो न एत्य कायवो । भवत्सेतविवागीओ मुग्धा अह जियविवागीओ ॥ ६० ॥
 चलगद् ४ विशदुग २ जाई ५ तसतिग ३ यावरतिगं ३ चऊसातं । मुभगदुभगद् ४ चउचउ नीउचै सायमस्सायं ॥ ६१ ॥
 तित्यं सम्मं मीसं एणयालीतं च घाइपयदीओ । इय अढहचरि पपही जीवविवागा मुणैयहा ॥ ६२ ॥

अणुभागवंधो सम्पत्तो ॥

टी०-इदानीं कर्मभाः प्रदेशवन्त्य सच्यते-तस्य च चत्वार्यनुयोगद्वाराणि तद्यथा-कर्मप्रदेशादानविधिः, भाग्यरूपणा, साधादिप्ररूपणा, स्वाधित्वरूपणा चेति । तत्र कर्मप्रदेशादानविधौ-

भा० भगिर्धो शुभाग्रवधो संपद वसरो एषसंबन्धस्य । तस्माणुओगद्वारा चचारि ह्वति ते इमे ॥६३॥ कर्मस्य पप-
साणं आयाणविधौ भागकिचणया । साइयाइपरुवण-सामितपल्वणे केव ॥ ६४ ॥

एगपएसो गाढं सव्वपएसंहि कम्भुणो जोगं । बंधइ जहुत्तहेउं साइयमणाइयं वाचि ॥ ६७ ॥
पंचरसंपंचधनेहि संजुयं दुविहगंधचउफासं । दवियमणंतपपंतं सिद्धेहि अणंतयुणहीणं ॥६८ ॥

टी० इह पुद्गलद्रव्यं जीवो बध्नातीति योगः । कवभूतमित्याह-‘एगपएसो गाढं भूत एकस्मिन् प्रदेशेऽवगादमेकत्र-
देशावगादम् । यत्रैव जीवस्याभ्रप्रदेशास्तत्रैव यदवगाढं तदेव बध्नाति, न पुनरन्यत्तत्रानीय बध्नाति, इत्यर्थः । ययाहि दहनः
स्वक्षेत्रस्यमेव दाहमात्मसात्करोति, न व्यवहितमेवं जीवोऽपि स्वक्षेत्रस्यमेव द्रव्यमादत्ते, नहि बहिर्वर्त्तीति भावः । तच्च सर्वैर-
प्यात्मीयप्रदेशैर्दध्नाति, नत्येकेन द्रवादिभिर्वा, एतद्रुक्तं भवति समस्तलोकाकाशप्रदेशराशिप्रमाणा एकस्य जन्तोः प्रदेशा भवन्ति ।
मिथ्यात्वादिव्यक्कारणोदये च सति सर्वे स्वस्वाभ्रप्रदेशेभ्यो युगपदेव कर्मद्रव्यं गृह्णन्ति, परस्परं च सर्वेऽप्युपकुर्वन्ति ।
निविहद्रुवर्णमृद्वलावतपरस्परसम्यद्धत्वादेकस्मिन् प्रदेशे चैष्ट्यापि सर्वेषामपि चेष्टुनादतः सर्वैः प्रदेशैः सर्वप्रदेशसामिश्रितं द्रव्यं
जीवो बध्नातीत्यर्थः । पुनरपि कवभूतं तदित्याह-कर्मजो योगं कर्मवर्णानन्तर्गतमित्यर्थः । ननु तस्मिन् सहेतुकं बध्नाति,

निर्दुक्कं वा ? इत्याह—‘अदुक्कहेवं’ इति यथोक्तदेवयै पूर्वं मिथ्यात्वादयः सामान्यविशेषा हेतवाः प्रोक्तास्तैर्वैधावि न निर्दुक्तमिति
माह । एतच्च सादिरुपनादिकं च यथाति । वनं यो वन्यवच्छेदं कृत्वा प्रतिपत्य पुनस्तथा एव प्रकृतीर्वैधाति, तस्य सादि-
र्धन्योऽऽवृत्तव्यवच्छेदस्य त्वनादिः । अपिशब्दादभव्यो ग्रन्थं भव्योऽग्रन्थं वदनातीत्यपि द्रव्यम् । तच्च द्रव्यं प्रतिस्कृत्य
कुण्ठाद्रियञ्चवर्णयितुं विक्तादिरसपञ्चक्युक्तं सुरभीतरद्विगन्धं चतुःस्पर्शं च गृह्णाति । तत्र शुद्रुलघुलक्षणं स्पर्शद्वयं तावदवस्थितं
भवत्यपरी च स्निग्धोष्णौ स्निग्धशीतौ वा रसोष्णौ रसशीतौ वा द्वावविरुद्धस्पर्शा भवतः । प्रज्ञाप्याद्याभिप्रायानु स्नि-
ग्यरसाशीतोष्णा भवन्ति । कियत्प्रमाणं गृह्णातीत्याह ‘अनेतयएसं’ इति अनन्ताः प्रवेद्याः पुद्गलाः स्फुटन्वा यत्र तदनन्तप्रदेशम् ।
तत्रानन्तरस्य बहुभेदेत्वाद् विशेषयन्ति । ‘सिद्धेहिं अनेतयगुणोणं’ इति उपलक्षणत्वादभव्येभ्योऽनन्तगुणं सिद्धेभ्योऽनन्तगु-
णहीनं द्रव्यं गृह्णातीत्यर्थः । एतदुक्तं भवत्यभव्येभ्योऽनन्तगुणैः सिद्धेभ्योऽनन्तगुणहीनैः परमाणुभिर्निष्पन्नमैकैकं कर्मस्फुटं
गृह्णाति । तानपि स्फुटान् प्रतिस्मयमभव्येभ्योऽनन्तगुणान् सिद्धानामनन्तभागवर्तिन एव गृह्णातीति गाथाद्वयार्थः ॥८८॥
८९ ॥ अनाह—नन्याद्यगारायां कर्मणो योग्यमिति द्रव्यस्य विशेषणं कृतं तत्किं कर्मयोग्यमपि किञ्चिद् द्रव्यमस्ति ? येनैवं
विचित्रयते तत्त्यमस्ति, तथाहि—कर्मयोग्ययोग्यमपि द्रव्यविभागदर्शनार्थमेव सन्नतीयपरमाण्वोदि द्रव्यसमुदायरूपा वर्णणाः
मरूप्यन्ते—इह समस्तलोकाग्रामदेशेषु ये केचनैकानिनः परमाणवो विद्यन्ते । तत्समुदायः सन्नतीयत्वादेका वर्णणा, इयं च
स्वभावाज्जीवानां ग्रहे नागच्छतीति अग्रहणवर्गेणेत्युच्यते । एवं द्विगदेशिकस्फुटवर्णणाप्यग्रहणवर्णणा । एवं त्रिचतुष्यञ्चादि-
रादेशि स्फुटनानामपि वर्णणा यान्याह, यान्तस्फुट्यावप्रादेशिकस्फुटनानामपि वर्णणा अग्रहणवर्णणा, एवमसंख्येयानामपि वर्ण-

कस्कन्धानामीति । अनन्तानन्तप्रादेशिकस्कन्धवर्गेणाप्यनन्ता अनिक्रम्यान्तरेऽनन्तानन्तौव परमाणुभिर्निष्पन्नानामे-
कोत्तरष्टादिभाजं स्कन्धानां समुदायत्वा यनन्ता औदारिकशरीरनिष्पत्तिहेतुभूता औदारिकवर्गेणा भवन्ति । तदनन्तरं
द्रव्यमोक्षित्य वृद्धानां परिणाम त्वाश्रित्य सूक्ष्माणामेकोत्तरष्टादिभाजां स्कन्धानां समुदायत्वा वैक्रियशरीरनिष्पत्तिहेतुभूता
अनन्ता वैक्रियवर्गेणा भवन्ति । तदनन्तरं द्रव्यतो वृद्धानां परिणामं त्वाश्रित्य सूक्ष्मवर्णामेकोत्तरष्टादिभूतामेव स्कन्धानां
समुदायत्वा आहारकशरीरनिष्पत्तिहेतुभूता अनन्ता आहारस्कन्धवर्गेणा । अत्र च जयन्यवर्गेणारम्भकस्कन्धस्यानन्तभागे याव-
न्तोऽणवस्तत्प्रागेन विशेषेणैकवृत्तवर्गेणारम्भक एवैकस्कन्धोऽधिको यन्मन्यः, एवमौदारिकवैक्रियवर्गेणास्वपि जयन्यवर्गेणा-
रम्भकस्कन्धेभ्य उत्कृष्टवर्गेणारम्भकस्कन्धानां विशेषाधिकारं वाच्यमिति । तदुपरि रूपाधिकस्कन्धैरारब्धा जयन्या अग्रहण-
वर्गेणा, जतीतवक्ष्यमाणाद्वारकतैजसयोरयोमेति कृत्वा । एवमेता अपि योचरं एकोत्तरष्टादिभूतस्कन्धारब्धा अनन्ता अग्र-
हणवर्गेणा भवन्ति । एव जयन्यवर्गेणास्कन्धेभ्योत्कृष्टवर्गेणा स्कन्धा अनन्तगुणपरमाधारत्वा द्रष्टव्याः । स च गुणकारः
सिद्धानामनन्तभागेऽभ्यन्तरेऽनन्तगुणो द्रष्टव्यः । वर्गेणा अयेता एतदगुणकारद्वयपरमाणुराशिसद्व्योपेता द्रष्टव्याः । एव-
मुत्तरत्रापि यावन्तो निजनिजगुणकस्केवजवो वदन्ते, वर्गेणा अपि तत्सद्व्योपा द्रष्टव्यास्तदुपरि रूपाधिकस्कन्धारब्धा तैज-
सशरीरनिष्पत्तिहेतुभूता जयन्या तैजसवर्गेणा । ततो योचरस्केकष्टादिमद्वयस्कन्धारब्धा एता अप्यनन्ता वर्गेणा वाच्याः ।
जयन्यवर्गेणारम्भकस्कन्धपरमाणुभ्यर्थोत्कृष्टवर्गेणारम्भकस्कन्धपरमाणवो विशेषाधिकारः, स च विशेषो जयन्यवर्गेणास्कन्धस्या-
नन्तभागलक्षणस्तदनन्तरं रूपाधिकस्कन्धैरारब्धा जयन्या अग्रहणवर्गेणा, जतीतवक्ष्यमाणतैजसभाषाभ्योभ्यन्तरेता अपि सगु-

णकाराग्नैजसाहस्रान्तरावर्गणादनन्ता वाच्याः, तदुपरि रूपाधिकस्वरूपारब्धा जगन्त्या भाषावर्गणा । तत् एकोत्तराष्ट्रि-
 मसूक्तधारका एता अपि भाषानिष्पत्तिहेतुता अनन्ता भाषावर्गणा मन्व्याः । जगन्त्यस्त्व्यादुष्टादसूक्तस्य च विशेषाधि-
 यत्वं नैजमवर्गणादाच्यम् । तदुपरि भाषानापातरगर्गणादयोम्यत्वात् पूर्वोक्ताग्रहणवर्गणात् समुणकारा अनन्ता अग्रहणवर्गणा
 योद्धव्याः । तदुपरि भाषावर्गणास्तु अनन्ता आनापातरगर्गणा ज्ञेयाः, जगन्त्यादुष्टादसूक्तस्य विशेषाधिकृत्यमपि तथैव, ततोऽ-
 ष्णुपर्यनापातमनोऽयोग्यत्वात् पूर्वोक्तसमुणकारा अनन्ता अग्रहणवर्गणा वाच्याः । तदुपर्यनापातमनोऽविष्यन्तिहेतुका
 अनन्ता मनोवर्गणा अयत्तेषां, विशेषाधिकृत्यमसूक्तसूक्तानां तथैव । तदुपरि मनःकर्मवर्गणा अवगन्तव्याः । विशेषाधि-
 न्ता अग्रहणवर्गणा ज्ञातव्याः । तदुपरि च ज्ञानावरणादिहेतुता मनोवर्गणावदनन्ताः कर्मवर्गणा अवगन्तव्याः । विशेषाधि-
 कृत्यमसूक्तसूक्तानां तथैव । ततो रूपाधिकस्वरूपारब्धा जगन्त्या ध्रुवा अचित्तवर्गणा, तत्र एकोत्तराष्ट्रिमतस्वरूपारब्धा
 एता अप्यनन्ताः । जगन्त्यवर्गणरूपकस्वरूप्यादुष्टादवर्गणारम्भकस्वरूप अनन्तगुणवृद्धः, स च गुणकारः सर्वजीवैर्भ्योऽनन्त-
 गुणः । एतावत् वर्गणा न कदाचिन्नोके न भवन्त्यनो ध्रुवा उच्यन्ते । चैतन्यरहितत्वेन तच्चिताः । मध्ये च कृतमिदं विशेषणं
 पूर्वमुक्तम् च द्रष्टव्यम् । सर्वस्यापि शुद्धगुणराशेरवितस्तादिति । ध्रुवतश्चिपेण तु प्रायपि सर्वत्र द्रष्टव्यम् । तासावपि सर्वदेव
 मोक्तं सद्भावात्, उच्यते त्विदं न सम्भवति, कासांचित्कदाचिदसत्त्वादपि । तथाहि-तदुपरि रूपाधिकस्वरूपारब्धा जगन्त्याऽष्ट-
 याचित्तवर्गणा भवति । ततो रूपाधिकस्वरूपारब्धा एता अप्यनन्ता ध्रुवाचित्तवर्गणारत्समुणकारा वाच्याः । लोके च
 पदाचिदेता न भवन्त्यपीत्यधुना उच्यन्ते । तदुपरि त्वेकोत्तराष्ट्रिभाजोऽनन्ताः सूक्तवर्गणा भवन्ति । गुणकारः सर्वजीवान-

न्तुणः पूर्ववदाच्यः । एताश्च प्रलूणामागन्-द्रव्यस्याभावात् । प्रलूयन्ते तर्हि किमर्थमिति चेत् ? उच्यते, अप्रुवोचिचोत्कृष्टवर्ग-
णाया अनन्तरवर्षायाणमप्येकद्वरीरजयन्वर्गणायाश्चान्वरे-यधेकोत्तारुद्धया द्रव्यं लभ्यते, तदुत्तरयो वर्गणा उचिष्टुन्त-
इत्यन्तरालमहस्वल्पापनार्थमेताः प्रलूयन्ते, न पुनत्र द्रव्यमस्त्यत एताः शून्यवर्गणाः, एवमुत्तरास्वपि शून्यवर्गणासु समा-
धानं वाच्यम् । तदुपर्येकोत्तारुद्धिस्तस्मात्समुदायैरारब्धा अनन्ताः प्रत्येकद्वरीरवर्गणा-वाच्याः । अत्र च जघन्यवर्ग-
णारूपाण्युन्य उत्कृष्टवर्गणास्तस्याणवोऽसहस्रेषुणाः, स च गुणकारः क्षेत्रफल्योपमासूख्येयभागवर्जिमदेदशराशिरूपः ।
एताश्च प्रत्येकद्वरीरिभिः पृथिव्यादिजोर्बैर्ययासम्भवं यदुपात्तमोदारिकादिद्वरीरयञ्जकदेतुभूतमौदारिकवैकृत्याहारकतैजस-
कर्मणामकर्म तदाश्रयेण वर्तन्ते, तदाहस्य निष्ठान्ति । यथा भूमिकादिषुदुसलाः पर्वताश्रयेणेत्यतः प्रत्येकद्वरीरवर्गणा
उच्यन्ते । तदुपरि पुनः साक्षेपरिहराः शून्यवर्गणास्तथैव याच्याः । केवलमत्र गुणकारोऽसहस्रेयलोकाकाशप्रदेदशराशिरूपः ।
तदुपरि रूपाधिकैर्योत्तरसोकोत्तारुद्धैश्च रूपायैरारब्धा अनन्ता वादरनिगोदवर्गणा याच्याः । जघन्यस्तन्मेष्य उत्कृष्टानामनू-
नाश्रित्यासहस्रेयातगुणहृत्स्वम्, स च गुणकारः क्षेत्रफल्योपमासूख्येय भागः । इह च वादरनिगोदजीवानां यान्यौदा-
रिकादिद्वरीरानामकर्मणि सम्भवन्ति, तदाश्रयेणैवा वर्तन्त इति वादरनिगोदवर्गणा उच्यन्ते । तदुपरि पुनरप्यनन्ताः
शून्यवर्गणाः, जघन्यवर्गणारूपाश्चोभयोत्कृष्टवर्गणास्तस्या अपनूनाश्रित्यासहस्रेयातगुणाः । स च गुणकारोऽहृत्स्वलासहस्रेय-
भागवर्जितैश्चैव यावन् आगलिकसहस्रेययोगे समयास्तावन्ति वर्गमूलानि दृढन्ते । तत्र चरमवर्गमूले यावन् आकाशप्रदे-
दास्तदसहस्रेयभागरूपो द्रष्टव्यः, आक्षेपरिहारौ पूर्ववत् । तदुपर्यनन्ताः सूक्ष्मनिगोदवर्गणाः । जघन्यवर्गणारूपास्तन्मेष्य-

श्रोतृष्टवर्गणास्कन्धा अणूनाश्रित्यासङ्ख्यातगुणाः । स च गुणकारः आचलिकाऽसङ्ख्येयभागवर्तिसमयराशिमानः, एताश्च
 मूर्धमनिगोदजीवानां यान्यौदारिकतेजसकार्मणानामकर्मणि सम्भवन्ति, तदाश्रयेण वर्चन्ते इति मूर्धमनिगोदवर्गणा उच्यन्ते ।
 तदुपरि पुनरप्यनन्दाः शून्यवर्गणा जघन्यवर्गणास्कन्धेभ्यथोत्कृष्टवर्गणानां स्कन्धाः अणूनाश्रित्यासङ्ख्यातगुणवृद्धाः, स च गु-
 णकारोऽसङ्ख्येयकाशत्रेयमिदं देवराशिमानः प्रतरासङ्ख्येयमाग इति यावदाक्षेपपरिहारो वैयर्थ्येव । तदुपरि रूपाधिकस्कन्धैरा-
 रब्धा जगत्या महास्कन्धवर्गणा, तत एकोपचद्विषयस्कन्धारब्धा एता अप्यनन्ता वाच्याः । जघन्यवर्गणारम्भकस्कन्धेभ्य
 ततः तद्वर्गणारम्भकस्कन्धा अणूनाश्रित्यासङ्ख्यातगुणाः, स च गुणकारः क्षेत्रपत्योपमासङ्ख्येयभागः 'सङ्ख्येयभाग' इति
 पात्रान्वरं' एताः महास्कन्धवर्गणा भूभृत्कृत्कृत्काराद्याश्रयेणैव वर्चन्त इति प्रतिपत्तव्यम् । अत्र च अथन्यौदारिकवर्गणास्कन्धा
 अप्यभ्येभ्योऽनन्तगुणैः सिद्धानन्तभागवर्तिभिः पुद्गलैर्निर्गता, वर्गणा अपि औदारिकायाः सर्वत्रानन्ता उक्ता इति यथा-
 स्थित्या दर्शयितुमश्रयस्त्वाद् पञ्चादिपरमाणुनिष्पन्नान् स्कन्धान् मत्वेकं त्रिमणाणा वर्गाश्च परिकल्प्य विनैयानुग्रहार्थमौदारि-
 कवर्गणा आदौ कृत्वा स्थापना दक्ष्यते । (पृष्ठ १०६ (२))

अत्र च सिद्धान्तिका दृढचूर्णानुसारेण कर्मग्रन्थिकाश्च केचिदौदारिकवैक्रियाहारकवर्गणानामप्यन्तरद्वयेऽग्रहण-
 वर्गणा इच्छन्ति, युक्तं चैतच्छ्रुयते, यत औदारिकवर्गणाभ्यो वैक्रियवर्गणास्ताभ्योऽपि चाहारकवर्गणाः मदेक्षतोऽसङ्ख्येयगुणा
 इव्यन्ते, एतच्चान्नरालेऽग्रहणवर्गणाऽन्तरेण नोपपद्ये, परं कर्मपक्ष्यादिषु केनाप्यभिप्रायेण नोक्ता इत्यस्माभिरपि नाभिहिता इ-
 त्याद्यन्यदपि सिद्धान्तिकमतमेदादिकं यत्नं वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरमथादू गमनिकायाः कलत्वात्प्रयासस्येति । तदेवमत्र

७	७	१०	१०	१३	१३	१६	१६	१९	१९	२२	२२	२५	२५	२८	२८
६०	६	९	९	१२	१२	१५	१५	१८	१८	२१	२१	२४	२४	२७	२७
५	५	८	८	११	११	१४	१४	१७	१७	२०	२०	२३	२३	२६	२६
औद्योगिकवर्गणा															
वैय्यवर्गणा				आहारवर्गणा				अग्रहणवर्गणा				भाषावर्गणा			
३१	३१	३१	३३	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७
३०	३०	३०	३३	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६
२९	२९	२९	३२	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५
अग्रहणवर्गणा				मनोवर्गणा				कर्मवर्गणा				अधुनवर्गणा			
५५	५५	५५	५८	६१	६१	६१	६१	६१	६१	६१	६१	६१	६१	६१	६१
५४	५४	५४	५७	६०	६०	६०	६०	६०	६०	६०	६०	६०	६०	६०	६०
५३	५३	५३	५६	५९	५९	५९	५९	५९	५९	५९	५९	५९	५९	५९	५९
प्रत्येक शरीर-वर्गणा				यादरनिगोद-वर्गणा				सुखनिगोद-वर्गणा				महास्व-वर्गणा			
सुखवर्गणा				सुखवर्गणा				सुखवर्गणा				सुखवर्गणा			

कर्मवर्गणास्वरूपं द्रव्यं कर्मण्यो योग्यं, शेष त्वयोग्यमित्यस्य व्यवच्छेदार्थं कर्मणो योग्यमिति विशेषणम्, तदेवमवसितः कर्मवर्गेशाननिरिधिः । सान्द्रतं भागस्वरूपणाया अवसरः । तत्र य उपशान्तमोहादिरैक वेदनीयमेव वन्द्याति, स यत्किमपि द्रव्ये गृह्णाति, तदेकस्य वेदनीयस्यैव भवति, अन्यस्य तत्र वन्द्याभावात् । यस्तु सूक्ष्मसम्परायः पटुविधं वन्द्याति, तेन गृहीतं द्रव्यं पटुभिर्भागैः परिणमति । सप्तविधवन्धकस्य सप्तविधमिष्टविधवन्धकस्य त्वष्टभिर्भागैः परिणमति । अत्राह-
ननु ते भागाः कर्मणो समा भवन्ति, विपक्षा वा इति शिष्याजिज्ञासायां निजभाद-

भा० एगपएसोताड ईगादुवेण यदसदांरंति । बस्तेइ वत्य कम्मं जइ गिण्हइ वव किर भणइ ॥ ६५ ॥ इह एगस्सं त्रियस्स उ लोगागासप्पएसपरिसाणा । हुंति एससा ते पुणं पिच्छाईवंधेऊण ॥ ६६ ॥ उदए सवेहिं पिय निययपत्तेहिं वेसए जीवो । नउ एगदुगांरंहिं एगपएससवगादेति ॥ ६७ ॥ जयेव उ जीवस्सउ निययपएससा तहिं च किर लेत्ते । जं अचगाढं दब्बं तं गिण्हइ न पुण वाहिरयं ॥ ६८ ॥ एगपएत्ते वावरमाणे सव्वेसि होइ वावारी । अइमिअहिंहेमसंकल-
गदियाणोवन्नजुचारणं ॥ ६९ ॥ तइ कम्मवग्गणाणं मउत्तमयं विति कणुणो जोगे । इह गहणजोगे अगहणवग्गणाणं च भांउयो ॥ ७० ॥ सयास्स उ विचीओ कम्मप्पयदीओ वा विउत्तेहिं । विधेयं अइ साइय-गणाइयं वावि इयवयणे ॥ ७१ ॥ अरिसइआओ अपुयं भणो उ भुवं च वंधइ अभवो । चउफास्समेत्तय मिउलहुंफासदुग्गमवट्ठियं वेव ॥ ७२ ॥ अन्नं च निद्धउण्हा निद्धासीया व रउवसीया य । रउवहा उण्हा अविरुद्धफासजुयसंहियचउफासा ॥ ७३ ॥ पन्नचीभिणया निंदेयरसीयउण्ठ चउफासा । हुंतिहिंइ भागप्वरुक्खणवसदारं पवन्नेइ ॥ ७४ ॥

आद्यभागो धेवो नामे गोए समो तओ अहियो । आवरणमंतराए तुल्लो अहियो य मोहे वि ॥ ८९ ॥

सबुवरि वेयणीए भागो अहियो य कारणं किन्तु । सुहदुवस्कारणचा ठिईविसेसेण सेसाणं ॥ ९० ॥

टी० इसादुन्यकालेऽष्टविधं ध्वन् प्रतिसमयं यदन्तस्त्वन्यात्मकं द्रव्यं शुद्ध्यति, तन्मध्यस्थत्वंस्तोको भाग आयुक्त-
रूपतया परिणमति । नास्मोत्ररूपतया तु यः परिणमति, स स्वस्थाने द्योरापि सर्वत्र आयुक्तभागान्वधिको विशेषाधिक
इत्यर्थः । 'आवरणमंतराए'ति ज्ञानांतरदर्शनवरान्तरापररूपतया तु यो भागः परिणमति, स स्वस्थाने प्रयाणापि
तुल्योऽधिकश्च, नामोत्रापेक्षया विशेषाधिक इत्यर्थः, 'मोहे वि'ति न केवलं पूर्वोक्तकर्मणां भागो विशेषाधिको भवति,
मोहनीयेऽपि कर्मणि यो द्रव्यभागः परिणमति सोऽप्यधिक इतीदृशं सम्बध्यते, अनन्तरोक्तकर्मत्रयभागोऽस्य विशेषाधिक
इत्यर्थः । 'सबुवरि वेयणीए भागो अहियो य'ति वेदनीयकर्मणि यो भागः परिणमति, स सर्वेषामपि शेषकर्मभागानाहु-
परि वस्ते । इदमुक्तं भवति-पूर्वोक्तकर्मभागानां सर्वेषामपि तावन्मोहनीयभाग उपरि जातस्ततोऽपि वेदनीयभाग उपरीति,
क्षयम्भू इत्याह-अधिको मोहनीयभागापेक्षयापि विशेषाधिक इत्यर्थः । चकारः पूर्वोक्तभागेभ्योऽपि विशेषार्थ एव 'कारणं
किन्तु'ति अत्र च शिष्यः पृच्छति, किं पुनरिदं कारणं येनोक्तक्रमेण कर्मणां भागाधिकत्वं भवतीत्यत्र वेदनीयस्य तद्भागा-
पियस्य कारणमाह-सुहदुवस्कारणत्वे'ति सुहदुवस्कारणत्वं हि वेदनीयं तद्भागपरिणताय पुद्गलाः स्वभावादेव मचुराः
सन्तः स्वभावकार्यभूते सुहदुवस्ते स्फुटवरीकर्णुषलं, शेषकर्मपुद्गलास्तस्या अपि स्वकार्यं निवर्तयन्ति, दृष्टं च पुद्गलानां
स्वकार्यजनने अल्पबहुलवैचित्र्यं । यथा हि-पृष्ठचादिकदशनं बहुतरुपसुक्तं तमिलक्षणं स्वकार्यमावरोति । मृदोकादिक

तल्पमपि धुक्तं वृत्तिमुपकल्पयति, यथा वा विपं स्वल्पमपि गारणादिकं कार्यं साधयति लेष्मादिकं तु प्रचुरमित्येवमिहाप्युपनयः ।
 कार्यः, तस्मात् प्रभूता वेदनीयदुर्गलाः सुखदुःखे साधयन्ति इति सुखदुःखकारणत्वादेदनीयस्य महान् भाग इति स्थितम् ।
 शेषकर्मणां यागस्य हीनाधिकत्वे कारणमाह—‘विद्विसेषेणं सेसाणं’ इति वेदनीयाच्छेषकर्मणामप्युक्तादीनां भागस्य हीनत्वमा-
 धिवय वा चिदेष, केनेत्याह—स्मिन्विशेषेण हेतुभूतेन, यस्य नाभगोच्चाप्युक्त्याधिवेक्षया महती स्थितिस्तस्य तदपेक्षया भागोऽपि
 महत्, यस्य तसौ हीना तस्य सोऽपि हीन इति हृदयम् । आह—ननु यदि स्थित्यनुरोधेन द्रव्यवृद्धिस्तर्ह्यप्युक्तास्थितेर्नाम-
 भोगस्थितिः सद्ख्यातगुणवृद्धेति, त्रयोद्वन्द्वभागोऽपि संह्यातगुणवृद्धः प्राप्नोति, कथं विशेषाधिक उक्तः ? सत्यमेव, किन्तु
 नारकादिभ्रमायोग्यः सर्वोऽपि नरकगत्यादिकर्मनिवह आयुष्कोदयमूलस्त्वदुदय एव तस्योदयादत आयुष्कं प्रधानराष्ट्र-
 हुदन्यं लभते । यद्येवं तदपेक्षया प्रधानत्वात् नाभगोत्रयोर्भागस्य विशेषाधिकत्वं नोपपद्यत इति चेत् ? सत्यम्, किन्तु नामगोत्रे
 ध्रुववन्धितत्वात् तदपेक्षया बहुतरं द्रव्यमशानुतः, आयुष्कं तु कादाचित्कवन्धितत्वात् तदपेक्षया किञ्चिन्मनमेव भागमायुष्कं लभ्यते ।
 यादौषकत्वेन प्रधानत्वात् स्थित्यनुरोधेन सद्ख्यातगुणहीनताप्राप्तावपि नामगोत्रापेक्षया किञ्चिन्मनमेव भागमायुष्कं लभ्यते ।
 नामगोत्रे त्वमथानतया हीनताप्राप्तावपि ध्रुववन्धितत्वात् तदपेक्षया विशेषाधिकमेव भागं लभत इति । ननु तयापि ज्ञानावरणी-
 यायपेक्षया मोहनीयस्य सप्ततिसागरोपमकोटाकोटिलक्षणा स्थितिः सद्ख्यातगुणेति भागोऽपि तस्य सद्ख्यातगुणः प्राप्नोति,
 कथं विदोषाधिक उक्तः, सत्यम्, किन्त्वेकस्या एव दर्शनमोहलक्षणाया पितृयात्वप्रकृतेः सप्ततिसागरोपमकोटाकोटिलक्षणा
 स्थितिशक्तिर्योहनीयस्य तु कषायलक्षणस्य चत्वारिंशत्सागरोपमकोटाकोटिलक्षणैव स्थितिरिति तदनुरोधेन विशेषाधिक एव

तत्राग उक्तो, दर्शनमोद्भव्य तु चारिमोद्भव्यस्यानन्तभाग एवैवैत इति न द्वित्रितेन वदेत इति । युक्तिमात्रं चैतद्विशिष्ट-
यत्तस्तु सर्वज्ञवचनमात्राण्यदेवातीन्द्रियायप्रतिपत्तिः । भवत्वेन तथाऽप्येकस्मिन् समये गृहीतद्रव्यस्य क्वयमात्रा परिणामः ।
क्व चैव भागादिकल्पना ? इति चेत् ? उच्यते—अचिन्त्यत्वाज्जीवशक्तैर्विचित्रितान्त्र्यं पुद्गलधारिणामभ्य, जीवव्यतिरिक्ता-
नामपि तत्रेन्द्रगुरादिपुद्गलानां विचित्रा परिणतिर्दृश्यते, मिथुन ! जीवधारिगृहीतानामित्यलं विश्वेणेति । तदेवं सूत्रकृता-
मूलमन्थनीनां भाग्यरूपणा कृता । उत्तरप्रकृतीनां तु श्रयविस्तरप्रयादिकात् कुत्रचित्कारणाचेनासौ न कृतेति । सोपयोगत्वा-
दिनेयानुग्रहार्थं सहस्रेणैव वयमेव तां नूयः । तत्र ज्ञानावरणस्य पञ्च तावदुत्तरप्रकृतयः, केवलज्ञानावरणलक्षणा एका सर्व-
घातिनी, क्षेपास्तु भवितज्ञानावरणाद्याशक्तो देशघातिन्यः । तत्र ज्ञानावरणभागे यद् द्रव्यभागच्छति, तन्मये सर्वघातिनां
वीत्रसेन युक्तं यद् द्रव्यं तदल्पं शेषद्रव्यस्यानन्तभागवर्षेण, तच्च केवलज्ञानावरणभागवयैव परिणमति । शेषं तु देशघातिद्रव्यं
पटुभिर्भागैर्भूता शेषमकृतिचतुष्टयरूपतया परिणमति । दर्शनावरणस्य तु केवलदर्शनावरणं निद्रापञ्चकं वेति यद् सर्वघाति-
न्यशब्ददर्शनावरणाद्यास्तु शेषास्तिस्रो देशघातिन्य इति सर्वा अपि नवोत्तरप्रकृतयः । तत्र दर्शनावरणभागे यद्गच्छति द्रव्यं
तत्र येऽपि सर्वघातिरसयुक्तं शेषस्यानन्तभागवर्षेण, तच्च बहुभिर्भागीः सम्भूय सर्वघातिपद्मकृतिरूपतया परिणमति, शेषं
तु देशघातिरसयुक्तं शेषपेदाध्यात्मिकविवरणतया परिणमति । वेदनीयस्य सातासातस्थे द्वे उत्तरप्रकृती । अत्र चैकस्मिन्
कालेऽनयोरेकं वध्यते । ततो वेदनीयभागसंख्यं द्रव्यभेदस्या एव श्रयमानप्रकृतिः सर्वा भवति । मोहनीयस्य मिथ्यात्वं द्वादश
कपायाधाराः सर्वघातिन्यतारः सञ्ज्वलना नव नोद्धायाश्च देशघातिन इत्येताः पटुविश्रुतिरुत्तरप्रकृतयो वध्यन्ते । तत्र

मोहनीयमागे यद्द्रव्यमागच्छति तन्मध्योऽपि सर्वधातिरसयुक्तं द्रव्यं शेषस्यानन्तभाग एव लभ्यते । तन्मध्याद्दर्शनमोहलक्षण-
स्य मिथ्यात्वस्यैको भागो भवति, द्वितीयस्तु चारित्रमोहस्य, स पुनराद्यकषायद्धादशक्त्यैवं द्वादशभिः भागैः परिणमति ।
शेषं तु देशधातिद्वयं द्विधा परिणमति, कषायरूपतया, नोक्तपायरूपतया च । कषायरूपतया यत्परिणतं तत्पुनरपि
शेषं चतुष्टयमेवादुष्टद्वयं परिणमति । नोक्तपायस्त्वैकस्मिन् काले पञ्चैव वयन्ते । तथा चैदन्यमध्यादेको वेदो, हास्यरत्नपरति-
सुखवलनचतुष्टयमेवादुष्टद्वयं परिणमति । नोक्तपायरूपतया यत्परिणतं द्रव्यं तत्पञ्चभिर्भागैः परिणमति ।
श्रीश्रुगलयोर्मध्येऽन्यतरागलम्, भयम्, जुगुप्सा चेत्यतो नोक्तपायरूपतया यत्परिणतं द्रव्यं तत्पञ्चभिर्भागैः परिणमति ।
आयुक्तस्य नारकादुक्ताद्याश्चतस्र उत्तरमकृतय एतासु च मध्ये एकस्मिन् काले एकैव वयन्ते, अत आयुक्तभागलब्धं द्रव्यं
व्ययमानाया एकस्या एव प्रकृतैर्भवति । नास्मस्तु सप्तपष्टिस्तरप्रकृतयो वन्येऽधिक्क्रियन्ते । तत्र वैकस्मिन् समये प्रयोर्विश-
त्यादिकाः पूर्वोक्तस्वरूपाः प्रकृतयो वध्यन्ते । अतो यावत्स्य एकस्मिन् काले वध्यमानाः प्रकृतयो भवन्ति, तावच्चिर्मर्गिर्ना-
मभागलब्धं द्रव्यं परिणमति । वर्णगन्धरसस्पर्शानां च भागे यदागच्छति, तत्पुनरपि विशत्या भागैः परिणमति । ते हि विश-
तिमेदा अपि केवलज्ञानावर्णादिषु श्रुवन्धित्वात् सदैवं वध्यन्त इति । गोत्रस्योर्ध्वैर्चिर्गोत्रलस्य द्वे एवोत्तरमकृती । अन-
योर्ध्वैकस्मिन् काले एकैव वध्यते, अतो गोत्रभागलब्धं द्रव्यं वध्यमानाया एकस्या एव प्रकृतैः सर्वं भवति । अन्तरायस्य तु
दानान्तरायाद्याः पञ्चोत्तरप्रकृतयः सदा वध्यन्ते इत्यन्तरायभागलब्धं द्रव्यं पञ्चभिर्भागैः सम्पद्यन्त इति । इह च यस्या उत्त-
रप्रकृतैर्वन्धो व्यवच्छिद्यते, तद्भागद्रव्यं यावत्समानजातीया एकापि प्रकृतिर्व्यथते, तावचस्या एव तद्वदति, यदा तु समान-
जातीया अपि सर्वा व्यवच्छिद्यन्ते, न च मिथ्यात्वादेरिवापरासमानजातीया प्रकृतिरस्ति, तदा तद्भागद्रव्यं सर्वमपि स्वसू-

लक्षकृत्यन्तर्गतानां विजातीयप्रकृतीनामपि भवति । यदा तु ता अपि व्यवच्छिद्यन्ते, तदा सर्वमप्यन्यस्या मूलप्रकृतेर्भवेति ।
आ निदर्शनं यथा स्यान्नदित्रिक्रवन्त्ये व्यवच्छिन्ने तन्नामद्वयं समानजातीयत्वादिद्रष्टव्यमयोरुपैवति । तयोरेपि बन्धव्यव-
च्छेदे स्वमूलप्रकृत्यन्तर्गतानां चक्षुर्दंशनावरणादीनां विजातीयानामपि भवति । वैषामपि अन्यव्यवच्छेदे उपशान्तावस्थायां
सर्वं वेदनीयस्यैव भवति । मिथ्यात्वादेस्तु सामानजातीया प्रकृतिर्नास्त्यवस्तद्व्यवच्छेदे तन्नामद्वयं विजातीयप्रकृतीनामेव
क्रोधादीनां भवत्येवमन्यथापि स्वधियाऽभूत्कामित्यत्र बहु वक्तव्यम्, तत्तु अन्यविस्तरभयाशोच्यत इति गाथाद्र्वायथः ॥८९॥
९० ॥ तदेवमवसितं भागद्वारम् साम्बलं सायादिरूपज्ञां विक्रीपुंराह—

आ० आउपभासो इबाइ गाहलुखेण तत्त्व उवसंतो । आई धरितु सवे येयणिं चैव कंधंति ॥७५॥ येयणियक्क-
म्मद्वं येयणियस्सेव होइ न्नेसि । तह सुहुम्मत्तंपरायो य छविदं वंयए कम्मं ॥७६॥ तेण गिहीयं दवं भागेहि छवि उ परि-
णमइ तह य । समदविहवंधणं सगह्मर्गेहि परिणमइ ॥७७॥ अट्टविहवंधो षइ आउपभासो इमाइ गाहलुगं । मूलपय-
दीउ आसज्ज वक्षियं भागद्वारंति ॥७८॥ तहिं योन्ते तुल्लत्तंमि अहिरत्तंमि चालणया । भावत्यलुयं सवं उत्तरादाणाइयं
तरय ॥७९॥ उत्तरपयदीणं पिहु भागाइपवत्तणे उ सवावि । संसेवओ नओत्ता सा नेया सयगविन्तीओ ॥८०॥
किंची गुण विउसेहि समईए एतय ऊहियवंति । एचो भणेपि संपइ सायाइएत्त्वणादरं ॥८१॥

छण्हंति अणुक्कोसो पपसवंधे चउविहो वंधो । सेसतिगे दुविगण्यो मोहाउयसवहिं चेव ॥९१॥

टी० अपिशुद्ध एवकाराणो भिन्नक्रमश्च । यणां धानावरणदंशनावरणादेदनीयनाम्नोत्रान्तरावलक्षणानां कर्मणामनु-

उक्त एव प्रदेशवन्ते चतुर्विधः साधनादिप्रवाप्रवलक्षणां वन्तो भवति । इह तावद्यत्र सर्ववहवः कर्मस्फन्धा गृह्यन्ते स उत्कृ-
 ष्टप्रदेशवन्त्यस्ततः स्फन्धहानिमाश्रित्य यावत्सर्वोत्कर्मस्फन्धग्रहणं तावत्सर्वोत्कृष्टप्रदेशवन्त्यस्ततः सर्वोत्कृष्ट-
 प्रदेशवन्तः सङ्गृहीतः । यत्र सर्वोत्कर्मस्फन्धग्रहणं स जयन्त्यप्रदेशवन्त्यस्ततः एकस्फन्धद्विमादौ कृत्वा यावत्सर्ववह-
 स्फन्धग्रहणं तावत्सर्वोत्कर्मस्फन्धग्रहणं इति । जयन्त्याजयन्त्यप्रकाराभ्यां वा सर्वोत्कृष्टप्रदेशवन्त्यः सङ्गृहीत इत्यनया परिभाषयाऽ-
 मीपां पण्णां कर्ममाणभनुत्कृष्टः प्रदेशवन्धः साद्याद्विचतुर्विकल्पो भवतीत्यर्थः । तथा हि-प्रस्तुतकर्मपट्टविषयः सप्तकस्याप-
 श्वकस्य वा सूक्ष्मसम्परायस्य सर्वोत्कृष्टयोगे वर्तमानस्यैकं द्वौ वा समयौ यावदुत्कृष्टः प्रदेशवन्धः प्राप्यते । सूक्ष्मसम्परायो
 हि मोहनीयायुःकर्मद्वयं न वध्नाति, किं त्वेव प्रस्तुतकर्मपट्टं वध्नात्यतो मोहनीयायुर्भूमिपयोरत्रैव कर्मपट्टे प्रदेशाद्बहुद्रव्यमिह
 लभ्यत इति सूक्ष्मसम्परायग्रहणम् । उत्कृष्टश्च प्रदेशवन्धो वक्ष्यमाणोऽन्या उत्कृष्टेनैव योगेन भवतीत्युत्कृष्टयोगग्रहणम् ।
 उत्कृष्टयोगावस्थानकालधीतावानेव भवतीत्येकद्विसमयग्रहणम् । एवं चोत्कृष्टप्रदेशवन्धं कृत्वा उपशान्तमोहावस्थयां चास्या पुनः
 प्रतिपत्त्योत्कृष्टयोगाद्वात्रैव प्रतिपत्त्य यदाऽनुत्कृष्टं प्रदेशवन्धं करोति, तदाऽसौ सादिरेतच्च स्थानमप्राप्तपूर्वणिगमनादिः, सदा
 निरन्तरं वध्यमानत्वात् । ध्रुवाध्रुवावगमनान्यथोः पूर्ववत् । 'सेसतिगे दुविगणो' चि भणितदोषे जयन्त्याजयन्त्योत्कृष्टप्रदेश-
 वन्त्यलक्षणे त्रिके द्विविकल्पः साद्यप्रवलक्षणां वन्तो भवति । तत्रानुत्कृष्टभणनमसंज्ञेनोत्कृष्टः सूक्ष्मसम्परायेऽनन्तरं दर्शितः ।
 स च तत्पथमतया वध्यमानत्वात् सादिः । उपशान्ताद्यवस्थायां पुनरुत्कृष्टवन्त्यगमने वाऽवस्थं न भवतीत्यध्रुवः । जयन्त्यः पुन-
 रमीपां पण्णां कर्मणां प्रदेशवन्धोऽप्यस्मिन् सर्वमन्धर्वीकलविकल्पस्य सप्तविधवन्धकस्य सूक्ष्मनिगोदस्य भवाद्यसमये लभ्यते ।

अन्यप्रदेशन्यो हि अन्ययोगेन भवतीति वक्ष्यति । स चास्यैव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते । द्वितीयादिसमयेषु त्व-
साप्तसङ्ख्येषुगणद्विना वीर्येण वर्द्धत इति श्रवाशसमयग्रहणम् । द्वितीयादिसमयेज्यज्यजघन्यं चक्ष्माणि, पुनः सङ्ख्या-
तेतासङ्ख्यातेन वा कालेन पूर्वोक्तजन्ययोगे माष्य स एव अघ्न्यं श्रदेशक्यं करोति, पुनरजघन्यमित्येवं अन्यजायन्यप्रदे-
शक्ययोः संसरताममुमतां दावप्येतां सायधुर्वौ भवतः । 'शोहाउयसवहि चैव ऋति मोहापुणोः सर्वस्योक्तोऽनुक्तो जयन्ये-
ऽजयन्ये च प्रदेशक्ये 'दुविगणोऽभीहापि सम्यज्यते, द्विविक्त्वः साधध्रुवकृष्ण एव न्यो भवति । तत्र पिथ्याहृष्टिः सम्य-
गृष्टिर्निष्ठतिषादरान्तः समविधक्यकाले उत्कृष्टयोगे वत्तमानो मोहनीयस्योक्तप्रदेशक्यं करोति, पुनरुत्कृष्टयोगे प्राप्या-
नुक्तप्रदेशक्यं करोति, पुनरुत्कृष्ट पुनरप्यनुक्तमित्येवमुत्कृष्टानुक्तप्रदेशक्ययोः संसरतां जन्तूनां मोहस्योक्तानुक्तप्र-
देशक्यौ द्वावपि सायधुर्वौ भवतः । जयन्यजघन्यौ प्रदेशक्यौ यथा सूक्ष्मनिगोदादिषु संसरतां जन्तूनां कर्मपदस्यानन्तरमेव
भावितां, तथात्रापि निर्विशेष भावनीया । जायकस्य ध्रुवबन्धितादेव तत् प्रदेशक्यं उत्कृष्टादिवदुविक्त्वोऽपि साधध्रुव एव
भवतीति गार्थ्यः ॥ ९१ ॥ वदं कृता मूलभक्तानीं साधादिमूलपणा, साम्भते उत्तरभक्तानीं तामाह-

भा० छन्दं गाहाप छन्दं शोहाउयविरहिषाण ष्यदीण । अणुकोसवोवे (पणस) क्वे सायइचउविदो वंधो ॥८२॥ शोइ तस्य
य स्वसागगस स्वगसस वा वि दसमगुणे । उक्कमाई वंक्कयस मोइणियआऊण ॥८३॥ मागाण कम्मवधम्मि संयेसाउ
पत्तय बहु दंढ । लंम्भइ तो दसमगुणे भब्बुकोसग्गि जोगम्मि ॥ ८४ ॥ वट्टमाणस्स एगं दुगं च समयाच जाव उक्कोसो । होइ
पणसवंधो पणसवंध वट्टकोसं ॥ ८५ ॥ पक्कस्सिो स्वसागगकसागयो चिय पुण नि परिवट्ठिय । जइवा तस्येव ठिओ उक्कोस-

नोपा उ परिवर्तय ॥ ८६ ॥ योत्र पणसंबंधं तस्स कस्तिस्स साइओ धंधो । तं ठाणमणत्तस्स उ अणाइबंधो गुणयवो ॥
 ८७ ॥ सेतत्तिगे उक्कोसे जइअअजइअयम्मि बंधतिगे । दुविगणो साइअ-धुवल्लयखणो होइ किर बंधो ॥ ८८ ॥ तत्थ अणु-
 किट्ठयण-एसेगओ सुइअसम्परायम्मि । भणिओ पणसंबंधो उक्कोसो सो य किर पढमं ॥ ८९ ॥ बंधत्तस्स उ साइ तदो-
 वसंवाउ परिवर्तस्स । तत्थेओकिट्ठजोगओ य अणुकिट्ठजोगम्मि ॥ ९० ॥ मच्छत्तस्स उक्किट्ठो न होइ तो तत्थ अधुवओ
 बंधो । होइ जइअओ पुण छण्डं कम्माण एएत्ति ॥ ९१ ॥ होइ पणसंबंधो सुइअमिगोयस्स अप्पजत्तस्स । सवअइअंदवीरिय-
 लदीजुत्तस्स तत्तस्स ॥ ९२ ॥ सच्चिदं धंधास्स उ अजइअजोगित्ठे पढपाम्मि । मवसमयम्मि जइओ पणसंबंधो पुढं
 होइ ॥ ९३ ॥ तस्सेग तिगोयस्स उ भवदुविट्ठुरियाइएसु समएसु । अजइओ सो होइ असंखणविरियजुत्तस्स ॥ ९४ ॥ तो
 पुण संतोजेण असंखल्लेण वा वि पुत्तुत्त । पाविज्जजइअजोगं स एव बंधं जइअं तु ॥ ९५ ॥ एकरइ पणसंबंधं पुण अजइअं इयाए
 सीए । संसारम्मि अण्ठे परिअमंभाण जीवाणं ॥ ९६ ॥ अजइअजइओ पणसंबंधे य दोवि किर हुंति । साइय अधुवबंधो अइ
 पयणइ मोइआऊणे ॥ ९७ ॥ तत्थय किर मोआउयसवहिं केव इय पणसत्थो । सवत्थ य उक्किट्ठे अणुकिट्ठजइअजइओ
 ॥ ९८ ॥ सेतत्तिगे च इइ पि य दुविगणो साइअधुवओ होइ । वेहि भिच्छो इयरो वा अनियट्ठी बायरो जात्र ॥ ९९ ॥
 सत्तचिदंधकाले उक्कोसजोगम्मि वट्ठपाणो उ । मोहणियस्सुक्कोसं पणसंबंधं किर विदंइ ॥ १०० ॥ पुणरवि अणुकिट्ठं पि य
 जोग पाणिनु इणइ अणुकिट्ठं । बंधं पुण उक्किट्ठं अणुकिट्ठं पुण वि वयेइ ॥ १०१ ॥ एवं उक्किट्ठे अणुकिट्ठएसु दोसु वि पणसंबंधेसु ।
 साइअजुवत्त्वा दोवि विगप्पा भवंतेव ॥ १०२ ॥ जइ सुइअमिगोयाइसु एत्थ जीवाण संसारंताण । अजइअ जइअबंधंथा एत्थेवाण-

तरं छन्दं ॥ ३ ॥ क्रमानं परिक्रिया तदेव गोदे वि निविसेसेणं । विवेया दुविगणा आरं पुण अधुववर्धता ॥ ४ ॥ उक्किट्टाई चउरिह-एत्तबंधं पि साअधुवेहि । दोरि विगप्पेहि जुयं जीवाण वंधंति संसारे ॥ ५ ॥ सायाइएत्त्वणत्तिच मूलपयदीण छण्णादाए । भणिगा संभइ उचर-पयदीणं सा पएवेइ ॥ ६ ॥

तीसणहमुक्कोसो उत्तरपयदीसु चउविहो बंधो । सेसतिगे दुविगणो सेसासुं चउविगण्यो वि ॥ ९२ ॥

टी० ज्ञानतरणपञ्चस्त्यानदिभिक्कवर्जनेनावरणपद्धानन्वाभुवन्यिचर्जं रूपयदादशकभयजुगुप्सान्तरायपञ्चकलक्षणनामुत्तरकृतिषु मध्ये निश्चयः मकुनीनामव्यमुत्कृष्टो कन् इत्युचरेण सम्बन्धः । ततथानुरक्तो यन्धः-प्रदेशबन्धः । 'चउविहो' चि सायनादिषुचाधुववर्धतादिक्कलोऽपि भवतीत्यर्थः । तथाहि-ज्ञानतरणपञ्चकस्यान्तरायपञ्चकस्य चानुत्कृष्टप्रदेशबन्धो यथा मूलप्रकृतिपट्टस्य साद्यादिचतुर्विकृत्यो भाधितस्य भावनीयः । चक्षुरचक्षुरवधितैरलदर्शनावरणचतुष्कस्यापि तथैव । केवलं वर मोदनीयापुर्भागलाभाधिसुमेनोक्तमत्र तु न्द्रिापञ्चकभागलाभाधिव्यपधि वाच्यम् । निद्राद्विकस्य त्वविर-तमम्यग्रद्वयादयो अपूर्वत्तान्वाः सर्वोत्कृष्टयोगवृत्तयः सप्तविषयवृत्तकाले 'एकं दी वा समयावुत्कृष्टप्रदेशबन्धं कुर्वन्ति । आपुर्द्वयभागोऽधिको लभ्यत इति सप्तविषयवृत्तग्रहणम्, स्त्यानदित्रिकं सम्यग्द्वयो न बध्नाति, अतस्तद्भागलाभोऽपि भवतीति सम्पत्तीनामेव ग्रहणम्, मिथ्यादृष्टिसाद्यादनौ स्त्यानदित्रिकं बध्नीत इति नेह गृहोक्ती, मिश्रस्त्वेतन्न बध्नाति, नेत्रल वक्ष्यमाणनीत्या तस्मोत्कृष्टयोगो न लभ्यत इति सोऽपि नेहाधिकृतः एते चाविरतसम्यग्मध्ययादयो यदेतत्कृष्टयोगाह्वान्य-व्यवच्छेदाद्वा प्रतिपत्तानुत्कृष्टं प्रदेशबन्धपुष्कल्यपन्नि, वदाज्जसौ सादिः । सम्यक्त्वसहितं चोत्कृष्टयोगमाप्तपूर्वाणामनादिः

द्रुमाद्रुतौ तथैव । अमत्याख्यानावरणरूपापचतुष्टयस्योत्कृष्टयोगोऽविरतसम्यग्दृष्टिः सप्तविधबन्धक उत्कृष्टं प्रदेष्टव्यं
 करोति । मिथ्यातामनन्तानुबन्धनधासौ न वध्नात्यतस्तदुभाग्रव्यमधिकं लभ्यत इत्यस्यैव ग्रहणम् । मिथ्यादाष्टिमिथ्यात्वमन
 न्वानुबन्धिनश्च, सास्वादनस्त्वन्तानुबन्धिनो वध्नातीति तयोस्तग्रहणम्, मिथ्यास्त्वेतानि न वध्नाति, किन्तु तद् ग्रहणे कारणं
 पूर्वोक्तम् । देशविरतादपरत्तस्याख्यानावरणान्न वध्नातीति शेषव्युदासेनाविरतसम्यग्दृष्टिरेवाधिकृतः । प्रत्याख्यानावरण
 चतुष्टयस्योत्कृष्टयोगो देशविरतः सप्तविधबन्धक उत्कृष्टप्रदेशबन्धं करोति, अमत्याख्यानावरणानामप्यसाधनबन्धकोऽतस्तद्भा-
 गोऽधिको लभ्यत इति कृत्वा । भयजुषुसयोः सम्यग्दृष्टिर्विरतादिरपूर्वकरणान्त उत्कृष्टयोगे वर्त्तमान उत्कृष्टं प्रदेशबन्धं
 करोति । मिथ्यात्वभागो लभ्यत इति सम्यग्दृष्टिग्रहणम् । कृपायभागः पुनः सनातित्वात्कृपायाणामेव भवति, नैतयोः ।
 मिथ्याहृदिस्तु मिथ्यात्वं वध्नातीति मिथ्यात्वभागो न लभ्यत इति तस्येदग्रहणम् । सास्वादनमिश्रयोरस्तु लभ्यते मिथ्यात्वभागः,
 वंद्यं वक्ष्यमाणनीरया तयोस्तुत्कृष्टयोगो न लभ्यत इति तत्रापि नेहाधिकृतौ । अपूर्वकरणोपरिवर्त्तनस्तु भयजुषुप्ते न वध्ना-
 नीत्यपूर्यकरणान्तविशेषणम् । सञ्ज्वलनक्रोधस्यानिष्टिचिदादरः पुनर्देशबन्धव्यवच्छिन्ने सञ्ज्वलनक्रोधादिवत्तुष्टयं वन्य-
 द्रुत्कृष्टयोगे स्थित उत्कृष्टं प्रदेशबन्धं करोति, मिथ्यात्वाद्यकृपायद्वादशभागः सर्वेनोक्तपाथभागश्च लभ्यत इति कृत्वा ।
 मानसञ्ज्वलनस्य स एव सञ्ज्वलनक्रोधवन्धे व्यवच्छिन्ने मानादिसञ्ज्वलनत्रयं वध्नन्नुत्कृष्टं करोति, क्रोधभागो लभ्यत
 इति कृत्वा । स एव मानवन्धे व्यवच्छिन्ने भाषालोभो वध्नन्मायाया उत्कृष्टं करोति, मानभागोऽपि लभ्यत इति कृत्वा ।
 स एव मायावन्धे व्यवच्छिन्ने लोभमेक वध्नन्तस्यैवोत्कृष्टं करोति एकं द्वौ वा संभयी । एतच्च विशेषणं प्रागपि द्रष्टव्यम् ।

समस्तभोदनीयभागस्तत्र लभ्यत इति सोमबन्धकस्त्वेव प्राणय । तदेवमविरतमभ्यवृष्ट्यादिस्थानेन्यत्रयाख्यानानवरणादि-
प्रकृतीनामृष्टः प्रदेशकयोर्दक्षिणः । एते चाविरतादयस्तत्प्रकृतीनां बन्धव्यवच्छेदादुत्कृष्टयोगाद्वा प्रतिपत्त्य यदा पुनानु-
रुत्पददेशक्यं कुर्वन्ति, तदाऽसौ साद्विस्तत्स्थानमप्राप्तपूर्वाणामनादिध्वाध्वौ पूर्ववत् । तदेव त्रिशतः प्रकृतीनामनुकृष्टः
नदेशक्यः साधादिष्वनुर्विकल्पोऽपि भावितः । शेषे जयन्यादी प्राह-‘सेसतिगे दुविगण्यो’चि मणितशेषेऽनुत्कृष्टजघन्याजय-
न्यमदेशक्यलक्षणो त्रिके द्विविकल्पः । साधधुरलक्षणो बन्धो भवतीत्यर्थः, तजानुत्कृष्टभजनबन्धोत्कृष्टबन्धविशतोऽपि
प्रकृतीनां सूक्ष्मसम्परायादिषु दक्षिणः । स च त्रयमपगतया वयमानत्वात् सादिः । सर्वथा बन्धाभावेऽनुत्कृष्टबन्धसम्भवे
चाऽदश्यं न भवतीत्यध्वनः । जयन्याजयन्यमदेशक्यो त्वासां त्रिशतोऽपि प्रकृतीनां यथासूक्ष्मनिर्गोदादिषु संसरताममुमतां
ज्ञानावरणादिभूतप्रकृतीनां साधध्वनौ भावितौ, तथाऽत्रापि भावनीयौ । ‘सेसां च त्रिविगण्यो चि’चि मणितत्रिशतः
शेषास्तु त्वयानाद्विचक्रमिध्यात्वानन्तनुबन्धितत्पदवर्णादिचतुर्जनैतसकर्मिणागुल्लघूपयातनिर्माणलक्षणास्तु सप्तदशसु ध्रुव-
ग्न्यनोऽपि पूर्वोक्तरूपास्तु च त्रिसप्तत्यध्वन्यनीगुत्पद्यन्तुत्कृष्टजघन्याजयन्यलक्षणश्चतुर्विकल्पोऽपि प्रवेक्ष्यन्तो ‘दुविगण्यो’चि
इत्येतदत्रापि सम्बध्यते, द्विविकल्पः सादिध्रुवश्च यवति । तथा साध्वन्यनीनामध्वन्यन्धितत्वादेवोत्कृष्टादिरूपस्यमदेशक्यः
सर्वोऽपि साधध्वन एव भवति । त्वयानाद्विचक्रमिध्यात्वानन्तनुबन्धिन्यां सप्तविषयक लक्ष्ययोगे वर्तमानो मिध्याद्यष्टि
रुत्कृष्ट प्रदेशक्यमेकं द्वौ वा सप्तथो यावत्करोति सम्यग्मर्प्यतेना न घञातीति मिध्याद्यष्टिप्रणय । मिध्यात्ववर्जान्येतानि
सास्तादनोऽपि घञानि, परं वक्ष्यमाणनीत्योत्पद्योगो न सम्भय इति तस्याप्राप्तयः । उत्कृष्टयोगस्यैवावानेव काळ इत्येक-

द्विसप्तम्यनियमः । अन्तुष्टुयोगात् मतिपत्य स एवानुलुप्तप्रदेशवन्धं करोति, पुनः स एवोत्कृष्टं पुनरुलुट्यमित्येवं द्वावप्येवौ
साधध्रुवौ । जयन्यमदेशवन्धं पुनरेवासां सर्वजपन्यवीर्यलब्धिर्भावाद्यसमये वचमानः सप्तविधं बन्धनपयासिद्धस्यानिगोदः करोति ।
द्वितीयादिसमयेषु च स एवाजपन्यं करोति, कालान्तरेण पुनः स एव जयन्यमित्येवावधि द्वौ साधध्रुवौ भवतः । विशेषण-
साफल्यदिभावना तत्र मूलप्रकृतिबद्धाऽऽद्याः । शेषवर्णादिप्रकृतिनकस्याप्युत्कृष्टानुत्कृष्टौ जयन्याजपन्यौ च प्रदेशकन्यौ
साधध्रुवौ एवमेव वाच्यौ । नवरसुलुट्ययोगो मूलप्रकृतिस्मकवन्धको नाम्नस्त्वयोर्विद्वत्सुत्तरप्रकृतीर्बन्धन् मित्याद्विद्वत्सु-
लुट्यप्रदेशवन्धको वाच्यः, शेषं तथैव । नाम्नो वि यज्ज्विद्वत्यादिकवन्धग्रहणे बहवो भागा भवन्तीति त्रयोविंशतिवन्धग्रहणमिति
गाथायै ॥ ९१ ॥ तदेवं कृता साधादिप्रकृषणा, साधमत्सुलुट्येतरप्रदेशवन्धरयैव स्वामित्वं चिन्तयन्नाह-

भा० तीस्रं गाहाए नाणपणन अंतराहए पंच । अणवंधिचउगारहिंयं सेसकसायाण वारसणं ॥ ७ ॥ धीणतिग-
ररियदंसण-छगं दुणुंण भयं च इय तीसं । एएसि अणुकोसो सायाइचउविहो वंधो ॥ ८ ॥ होई जहएत्तप मूलप-
यडिउकससणुससंवपो । पुंवि भणिओ तहय इह निहिसेसोंतरायस ॥ ९ ॥ नाणसस य चउंधेओ विंधेओ दंसणसस
चउणे वि । एसेव विही नवरं ठहि मोहणिवाउभाणं ॥ १० ॥ लाभसस उ अहिणत्तं उत्तं एत्थं तु निदपणगसस । लाभसस
वि अहिगत्तं भणिहं तत्थिसो भावो ॥ ११ ॥ निदुहुगसस अविरयसमाइया अपुवकरंता । मच्चविहंयकाले सव्वुको-
सम्मि नोगम्मि ॥ १२ ॥ वट्ठा एणं दो वा समया उक्कसं पणसाणं । वंरं करंति तत्थ य आउयभागो तर्हि अहिगो ॥ १३ ॥
लभइ ततो महणंय सच्चविहंयगसस इह पंकयं । धीणदितिगं पुण सम्मदिट्ठिणो नेव वंधंति ॥ १४ ॥ धीणतिगभा-

गाणे लाभो वि य जेण होइ फिर अहिगो । तेणें एत्थें समाइयाणगहणें कयं नेयं ॥ १५ ॥ तह-धीणतिंगं मिच्छो सासाणो
 दि य एवंथए जेण । तेजात्य ते न चुत्ता मिस्सो वि न वंधए एयं ॥ १६ ॥ धीणतिंगं नवरं वक्खमाणनीइं तस्स उक्कोसो ।
 त्तो गो न सम्भरं इ सो विप जेवेत्थ अहिगरिओ ॥ १७ ॥ एरं ठिए अविरयपभिणो उक्कोसजोगओ जइया । तन्वथेछेयओ
 वा परिट्ठियअणुत्तं भं ॥ १८ ॥ पक्कंति तथा वंधो सो साइं सम्मसहिपहुत्तोसं । जोगं अपचुछाणं होइ अणाइ इह वंधो
 ॥ १९ ॥ पुंविपि पुरअधुवा वंधा नेया चहा कसायाण । अपवत्ताणाण चउकगस्स उक्कोसजोगजुओ ॥ २० ॥ अविर-
 यसम्मो सत्तविहरंणो उणत्तं कुणइ वंयं । एसो नो मिच्छने पटमकसाया य वंधेइ ॥ २१ ॥ वा तन्भायो अहिओ लब्भइ
 एत्थं अओ इमो गहिओ । जेण मिच्छो मिच्छे थंधेइ पटमिगकसाया ॥ २२ ॥ साओ पटमकसाए वंधइ तेणें इमे उ नो गहिआ ।
 गोमदिट्ठित्तओ भणिणं अमाहणे कारणं पुव ॥ २३ ॥ देसविरयाइया णुण वोयकसायाओनेर वंधंति । इय सेसजियचाएण
 सम्मदिट्ठी इह गहिओ ॥ २४ ॥ तइयकसायवउकस्स देसविरओ उ जोगउक्कोसो । सचविरयंगो सेविइइ उक्कोसंग
 वंधे ॥ २५ ॥ इइयकसायाण अयंगो उ एसो अओ उ तन्भायो । एत्थं अहिओ लब्भइ देसविरयस्स उ नो गहणं ॥ २६ ॥
 अविरयसम्भारिया अणुवकरणं तथा उ वंधंती । वि दुमुच्छमए उक्कोसजोगया उक्कोसं वंधं ॥ २७ ॥ वंधंति मिच्छभागो
 सम्भरं सम्मदिट्ठिगो गहणं । नियजाइचा होइ कसायभागो कसायाणं ॥ २८ ॥ मिच्छदिट्ठो मिच्छस्स वंधगो नो लोइ
 तन्भागे । इय त्त्सागहणं मिस्स-सासणे पुण लहेत्तं ॥ २९ ॥ मिच्छवीयं भागं नवरं इह वक्खमाणनीइंए । तेसि उक्कजोगो
 नो सम्भरं तेण ते एत्थ ॥ ३० ॥ नो भणिणा अनियट्ठिपमीइया यपदुगुंछणपडीओ । नो वंधवीइ तजो अपुवकरणं तथा

भणिया ॥ ३१ ॥ संजलणम्मियकोहस्सऽनियदी पुरिसंवधुच्छेण । संजलणं कोहाईचवक्कयं किर पवंधवो ॥ ३२ ॥ उक्कस-
 वोगम्मि ठिओ पएसवंधं तु उक्कसं कुणइ । मिच्छात्ताइमारसक्कसायभागो वहिं अहिओ ॥ ३३ ॥ लब्भइ तहेव सत्ताण नोक्क-
 सायाणमविय भागं सो । लहं अनियदी विय कोहपंधम्मि वोच्छिजे ॥ ३४ ॥ संजलणयाणाईतिगं तु वंधंतओ उ माण-
 स्स । संजलणस्सुक्कोत्तं उक्कसजोगो कुणइ वंधं ॥ ३५ ॥ सोविय वोच्छिन्नम्मि वंधे माणस्स मायलोभाओ । वंधंतो मायाए
 उक्कोर्म पक्कइवंधं ॥ ३६ ॥ अरिओ उ माणंभागो लब्भइ सो चेव मायवंधम्मि । वोच्छिन्नम्मि एणं वंधंतो संजलणवंधं
 ॥ ३७ ॥ एणं दो वा समया लोभस्सुक्कोसगं कुणइ वंधं । एयं विसंसनं पुण पुवंपि य होइ विज्जेयं ॥ ३८ ॥ सव्वस्स
 मोहणीयस्स तस्य भागो उ लब्भइ अहिओ । तो लोभवंधगस्सेव एत्थ गहणं कयं एयं ॥ ३९ ॥ एवं अविरइयसम्माइएसु
 अपएवल्लणवभिर्झणं । पयदीणं उक्कोसो पएसवंधो इमोभिहिओ ॥ ४० ॥ एए य अविरयाई ताणं पयदीण वंधवुच्छेया । उक्कोसग-
 जोगा वा परिवडिय जया पुणो ते वि ॥ ४१ ॥ कुवति अणुकोसं पएसवंधं तथा उ सो साई । तं तं टाणं अपत्तपुव्वगाणं पुण
 अणाई ॥ ४२ ॥ धुवअधुवा पुवंपि व एवं तीसाइ एत्थ पयदीणं । सायांचउविगप्पो भणिओ वंधो अणुकोसो ॥ ४३ ॥
 तेसत्तिगे दुविगप्पो इय वयणे सेसओ चि उक्कोसो । जइओ अजइओ विय पएसवंधो विहा एत्थ ॥ ४४ ॥ पत्तेयं दुविगप्पो
 तत्थ अणुकोसभणणएक्कभओ । उक्कोसो विहु भणिओ पयदीणं एत्थ तीसाए ॥ ४५ ॥ सुहुमणुणटाणाइसु टाणेसु तेसु
 तेसु सो भणिओ । तो पुण तणइतया विवज्जमाणो हवइ साई ॥ ४६ ॥ अणुकिट्ठवंधमाये वंधाभावेव सदहा अधुवो । जइ-
 पएसवंधोऽअइवंधो य एयासि ॥ ४७ ॥ तीसाए पयदीणं सुहुमणिगोएसु संसरताणं । जइ जंतूणं नाणा-वरणाई मूल-

पयदोणे ॥ ४८ ॥ पत्तये दुविगण्यो साईअधुवण्येयओ धणिओ । तह भणियवो'एत्यपि सोवओगेहि निस्सेसो ॥ ४९ ॥
 सेसायु चउविगण्यो इयवयणा सेसियाउ तीसाए । अन्ना चा पयदीओ वामुं हवइ चउविगण्यो ॥ ५० ॥ ताओ पुण पय-
 दीओ धीणदिनिं तेहव भिच्छने । अणंताणवंधिचउणं वत्ताइचउकयं च वहा ॥ ५१ ॥ तेयकम्मायुल्लहुउवयायनिम्माण इई
 ससरसा । धुवंधिणी उ एया अद्धुवंधो उ'पुण एया ॥ ५२ ॥ उल्लविउवाहारा २ दुंगाणि मइ ४ जाइ ५ खगइ २ अणुपुवी ४ ।
 संययणा ६ गी ६ तसवीसु २० भास २ तित्था १ य डुरेज्जोयं १ ॥ ५३ ॥ परयायं'वेणियाउगोय २ हासाइउजुय-
 लत्तिनेयं ३ । विम्यावरण विणा एया तेवत्तरि अधुवंधपा ॥ ५४ ॥ इय नई पयदीओ उक्किट्ठुकिट्ठजइअअजइओ । चउविह-
 पएसवधो पत्तेयं इइ दुविगण्यो ॥ ५५ ॥ साइअधुवण्येया तस्य य पयदोण अधुवंधीणं । अद्धुवंधिप्ताओ उक्किट्ठाई
 चउविहो वि ॥ ५६ ॥ वंधो दु(वउ)विगण्योपि ई अविस्सदाउ होइ दुविगण्यो । साई तह अधुवो वि तह पीणतिगस्त भिच्छस्त
 ॥ ५७ ॥ अणुबंधीचउगस्त'य'भिच्छो सत्तविहंधमो ओवो । उक्कसजोगो णं दो'वा समय-कुणइ वंधं ॥ ५८ ॥ सम्मो
 पुण एयाई नो यंध'तेण भिच्छगहणंति । सासायणो वि'एयाणि भिच्छरहियाणि वंधेइ ॥ ५९ ॥ नवरं उक्कसजोगो न
 लभए वरसमाणनीईए । इय तस्स वि अगहण इगदुसमयनियधओ ओ पुणो ॥ ६० ॥ उक्कसजोगिस्सेव उक्कोसजोगस्त
 एत्तिओ फालो । उक्कसजोगओ परिउडिनु सो चेव अणुकोमं ॥ ६१ ॥ वंधं करेह पुण सो उक्किट्ठ पुणुकिट्ठयं वंधं ।
 एवं साई अधुवा दुवे वि वंधा हवेंतं ॥ ६२ ॥ एयासि पि य पयदोण अप्पनिविरियलद्धिसंजुओ । भवपदमे समयम्यो
 वट्टो सत्तविहंधो ॥ ६३ ॥ अहमएससबंधं मुदुगणिओओ करेइ सो वि जिओ । भववीयाइसु समयसु करेइ वंधं अहमियं

॥६४॥ कालंतरेण पुनरपि सो वि जहलं पुणो वि अजहं । साईअधुवपयेया पत्तेयं हुंति दुवगण्णा ॥६५॥ एतथ विसेसण्णे
 फरण्णी कारणेदु रिद्धेयं । मूलपयदीणमिय सेसयवदाइस्स नवगस्स ॥६६॥ उक्खिन्नाणुकिट्ठो जहन्नअजहन्नओ चउविहो वि ।
 पत्तेयं दुगिगल्लो साई अधुवो य पुवं व ॥६७॥ विवेओ नवरं आउ-वज्ज सत्तन्दमूलपयदीणं । वंषो मिच्छो उत्तर-पयदीणं
 नामत्तद्वानं ॥६८॥ तेरीसए वंषं कुवंतो उक्कसेसु जोगेसु । वट्ठवो उक्कसिग-एएसंवयस्स कारिचि ॥६९॥ भणियवो
 तेमं पुण तदेव नामस्स एव तेवीसा । पुर्वि भणिया नामस्स पंचवीसाइगहणेणं ॥७०॥ फिर हुंति बहुभागा ईई तेवीस-
 पेयगणंनि । इय तीमनं गाहा वसत्ताया तस्समचीए ॥७१॥ भणिया सायाइएरुवणाउ अह उक्कसस्स वंघस्स । तदियर
 वंघस्सेय य सामिते एतथ पभगेइ ॥७२॥

आउक्कस्स पएसस्स पंच मोहरस्स सत्त ठाणाणि । सेसाणि तणुक्कसाओ वंघइ उक्कोसए जोगे ॥९३॥

टी० 'आउक्कस्स पएसस्स पंच'ति आणुप उत्कृष्टप्रदेशन्यस्य पञ्चस्वामिनः, एवदुक्तं भवति-मिथ्याहृथविरतदेश-
 विरतमप्यामत्तलक्षणाः पञ्चैव जनाः 'संघो उक्कइयोगी'त्यादिगाथायाणि व्यमाणसम्भवदिशेषणविशिष्टा आणुप उत्कृष्टप्रदेश-
 न्यसुपकल्पयन्ति । मिथोऽपूर्वफरणादयथायुर्न वध्नन्ति इति नेह गृहीताः । सास्वादस्तत्त्वार्थयुर्वेदात्वेव स किमिति न गृहीत
 इति चेत् ? उत्पत्ते, तत्रोत्कृष्टप्रदेशनिबन्धनोत्कृष्टयोगाभावात् । तथाहि पूर्वमन्तानुबन्धिनानुत्कृष्टोऽनुत्कृष्टश्च प्रदेशन्यो भि-
 ध्यादृष्टौ साधयव एवोक्तो, यदि तु सास्वादनेऽप्युत्कृष्टयोगो लभ्येत तदा असावप्यनन्तानुबन्धिनो बध्नात्येवातो यथाऽऽवि-

रतादिज्वरदस्यानावरणादिप्रकृतीनामुत्प्लवदेशकमसन्नावतोऽनुत्प्लवदेशकः साद्यादिवतुर्विहृतयोऽभिहितस्तथैवान्ना-
नुयन्यानां मिथ्यात्वपागलाभात् सास्वादने चत्प्लवदेशकमसन्नावतोऽनुत्प्लवः साद्यादिवतुर्विहृतयोऽपि स्यान्न चैवं निर्दिष्टः
तस्याज्ञायते अस्फालभासितेन तथाविधप्रयत्नायादादन्यतो वा कुनन्निदेतोः सास्वादनस्योत्प्लवयोगो नास्ति । किञ्चा-
नन्तरमेवोचरनकृतिस्वामिने प्रतिज्ञानारणादिप्रकृतीनां भूयस्कं स्रस्रसम्परायादिप्लवः प्रदेशकमभिधाय भणितद्वेषप्रकृतीनां
मिथ्यादिप्रोत्प्लवदेशस्यापि निर्देश्यति, न सास्वादनं यद्वयति । 'संसर्गमुक्तमिच्छो'ति अंतोऽपि ज्ञायते नास्त्य-
स्योत्प्लवयोगमभयः । अतो ये सास्वादनमप्याद्युप उत्प्लवदेशकं यथापिनिच्छन्ति, तेषामुपेक्षणोपनिवि स्यति । 'मोहस्त-
सच ठणाणि'ति मोहनीयस्योत्प्लवदेशकस्यागिते सप्तमुपस्थानान्यधिक्रियन्ते, इदमत्र हृदयम्-मोहनीयं तादृनिवृत्ति-
यादरान्ता नव वदन्ति । तत्र सास्वादनमिथौ वर्नयिमा शेयाः सप्तभवा उत्प्लवयोगे वर्नमानाः सप्तविषयनृता मोहस्योत्प्ल-
वदेशकं वृण्वन्ति । अन्ये तु सास्वादनमिश्रावपि सद्गुण "मोहस्त नव उ ठणाणि"ति पठन्ति, तच्च न युक्तियुक्तम्, यतः
सास्वादनस्योत्प्लवयोगो न लभ्यत इत्युक्तमेव, मिथेऽप्युत्प्लवयोगो न लभ्यते, तथाहि-द्वितीयरूपायाणामुत्प्लवदेशकमप्यस्वाभि-
नमविरतमेव निर्देश्यति, यद्वयति 'अनई वीयकसाए'ति । यदि तु मिथेऽप्युत्प्लवयोगो लभ्यते, तदा सोऽपि तस्माभि-
तया निर्दिश्येत न च वक्तव्यम्, मिथादत्यनसकृतिवन्कोऽविरत इत्यमेव गृहीतः । यतोऽविरतोऽपि मूलप्रकृतीनां सप्त-
विषयकस्तत्र गृहीयते. मिथोऽपि सप्तविषयक एव, उत्तरप्रकृतीरपि मोहस्य सप्तद्वयाविरतो वदन्ति, मिथोऽप्येनान-

तीरेव । तस्मादुत्कृष्टयोगाभावं विहाय नापरं तत्परित्यागे कारणं पश्याम इति । मिथोऽऽदुत्कृष्टयोगाभावात्समेव मोहोत्कृष्ट-
 प्रदेयन्यरा इति स्थितम् । भणितशेषाणि हानावरणदर्शनावरणवेदनीयनामगोचान्तरायलक्षणाणि पङ्कमीणि तदुक्तपायाः-
 सूक्ष्मसम्परायाः, उत्कृष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्टप्रदेयान् वध्नाति । सूक्ष्मसम्परायो हि मोहायुषी न वध्नाति अतस्तत्रागोऽधिको
 लभ्यत इति अस्यैव ग्रहणमिति गायार्थः ॥ ९३ ॥ तदेवमुक्तं मूलप्रकृतीनामुत्कृष्टप्रदेयवध्नाभित्वमिदानीं तासांमेव जघ-
 न्यप्रदेयवध्नाभित्वमाह-

भा० तस्यावक्ष्यति गाहाय मूलप्रयदीण सामियबंधे । उक्कोसगमि धक्षति आउक्कम्मस्स पंच जणा ॥ ७३ ॥
 तेय पुणो मिच्छअविरय-देसविरयाइविधिं पंच । पज्जत्ता सज्जुक्कजोगे वंधति उक्कोसं ॥ ७४ ॥ जीवा पणसबंधं मिस्सो तह
 पुब्बत्तरणमाईया । नो पंधती आउं कइयावि हु तेण नो भणिया ॥ ७५ ॥ सासाणो पुण एवं वंधइ नवरं तु अप्पकालसा ।
 पणसवधस्स उ अभावा ॥ ७७ ॥ सासायणो न होई सत उ द्वाणाणिमाणि मोहस्स । मिच्छणमिई अनियद्धिवायेता उ नव-
 द्वाणा ॥ ७८ ॥ तं यज्जा दुइयतइयगुणढाणा मोचुं सैसगा जे उ । सच्छाणा तत्थ वियाओ सत्तवि जणा वंधं ॥ ७९ ॥ उक्कोसं
 पविईती वउत्थक्कम्मस्स तह य सैसाणं । आइमुदुइयछसत्तअट्ठमाणं तु कम्माणं ॥ ८० ॥ पणयुक्कसाओ सुट्ठयो उवक्कस-
 ओगम्मि वट्ठमाणो उ । उक्कोसगंधं संविहेइ सुट्ठयो हि मोहाउं ॥ ८१ ॥ नो वंधइ वो तेस्सि भागो अहिगोत्थ लभई ।

६ भाष्य ९५ वृत्तीयपादः ।

ईं मुद्रुपस कयं गहणे चक्रकोसवंधसाभिचं ॥ ८२ ॥ मूलपयदीण एयं वुतं अह तेसिमेव पभणेइ । जहक्षपएसबंधाण
सायिकचं समासेणं ॥ ८३ ॥

सुहृदमनिगोयापज्जगसस्स पढमे ज्वहन्नए जणे । सत्तण्हं तु जहन्ना आउगबन्धे वि आउस्स ॥ ९४ ॥

टी० सुहृदमनिगोदस्यापयपिक्तस्य भवमयसमये सर्वजन्ययोगे च वर्तमानस्यायुर्वर्जसप्तकर्मणामेक समयं जपन्य-
प्रदेशवन्धो भवति । विशेषणसाफल्यं पूर्ववदान्यम् । 'आउगबन्धे वि आउस्स' अचि अपिच्छन्दो भिक्ककमे, आयुपोऽपि जयन्यः
प्रदेशवन्धोऽयैव भवति । कदेतथाह-आयुर्वन्धकाले, एतदुक्तं भवत्यथमेव सास्यापयपिक्तनिगोदस्सकिजायुपो भागद्वयमतिवाहा-
वदिप्यद्विभागस्याद्यसमये आयुः सहितमप्यविधं बध्नायुषो जयन्यदेदवन्धं करोति । स्वायुषः प्रयथयाद्वये जीवा आयुरेव
न बध्नातीति तद्वर्जनम् । अविशिष्टद्विभागस्यापि द्वितीयादिसमयेवसद्वैत्येयगुणद्वेदेन वीर्येणापयपिक्कास्सर्वेऽपि वर्द्धन्त
इत्याद्यसमयग्रहणमिति माधार्थ्यः ॥९४॥ तदेवं मूलप्रकृतीनामृच्छृष्टकस्य जयन्यस्य च प्रदेशवन्धस्वामिनि उक्ताः । इदानीमुत्तरम-
कृतीनां तस्य तानमिधिरसुराह-

भा० सुहृदभागाद्यै सर्वं सुगमं नवरं तु सुहृदमनिगोथो । अप्यज्जचिज्जो नियआउगरस भागद्वयेव यए ॥ ८४ ॥
संययभागस पढमे समयमि आउसहिमद्विचिहं । वयं वंधतो आउ-गरस जहनं कृणइ वंधं ॥ ८५ ॥ सत्तन्हं पुण पढमे जं
भणियं तं भवस्स पढमम्मि । समय एवकं जहन्नबंधं इणइ जीवो ॥ ८६ ॥ चकिट्टेयज्वहक्षपएसबंधस साभिणो म-
णिया । मूलपयदीणं अह उत्तर-पयदीणं वंधये ॥ ८७ ॥ उविट्टेयमेयाण साभिणो अह कमेण पभणेइ ।

सत्तर सुहृमसरागो पचममनियट्टि संमगो नवगं । अजड् बीयकसाण देसजड् तइयण जयइ ॥ ९५ ॥

सत्तर सुहुमसरागा पचसमानथाह समगा नवगा अण्ड वाचकताह इत्येवम् ।
टी० ज्ञानावरणपञ्चकद्वयनावरणचतुष्टयसमतवेदनीयपञ्चः कीर्त्युच्चैर्गोत्रान्तरायपञ्चकलक्षणानां सप्तदशप्रकृतीनां सूक्ष्मसम्पराय उत्कृष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्टप्रदेशवन्धं करोति । मोहायुपी असौ न बध्नानीत्यत्र तद्भागो लभ्यते । अपरं च दर्शनावरणभागे नापथागश्च सर्वोऽपीह यथासत्सूक्ष्मं दर्शनावरणचतुष्टयस्य यथाः कीर्त्तेश्वरस्या भवतीति सूक्ष्मसम्परायस्यैव ग्रहणम् । 'पचगमनियद्वि'ति गुरुपदेदसञ्ज्वलनचतुष्टयलक्षणप्रकृतिपञ्चकस्य सर्वोत्कृष्टयोगोऽनिवृत्तिवादार उत्कृष्टप्रदेशं वध्नाति । तत्र गुरुपदेदस्य पुवेदसञ्ज्वलनचतुष्टयात्मकं पञ्चविध वध्नतत्तावुत्कृष्टं प्रदेशवन्धं करोति । हास्यरतिपयजुगुप्साभागो लभ्यत इत्यस्यैव ग्रहणम् । सञ्ज्वलनचतुष्टयस्य तु यथा साधादिरूपण्यायां त्रिशत्यकृतिभावनाप्रकमे भावना कृता, तथैव द्रष्टव्या । 'सम्पन्नो नवगो'ति सम्पन्नच्छति क्षानादिशोषणार्थे इति सम्पन्नाः सम्पन्नहृदिस्तुष्टयोगे वर्त्तमानो निद्रादिकहास्यरपरतिशोकभयजुगुप्सातीर्थकरनाशलक्षणं प्रकृतिनवमुखकृष्टप्रदेशं वध्नन्ति । तत्र निद्रादिकभावना यथा त्रिशत्यकृतिमध्ये साधादिप्ररूपण्यायां कृता, तयोऽत्रापि सर्वा कार्या । हास्यादिपरदृक्त्व तु ये ये सम्पन्नहृदयोऽविरताद्यपूर्वकरणान्वानां मये तद्वन्धकास्तै ते उत्कृष्टयोगे वर्त्तमाना उत्कृष्टं प्रदेशवन्धमभिनिवर्त्तयन्ति । मिथ्यातभागो लभ्यत इति सम्पन्नहृदिग्रहणम् । तीर्थकरनामोऽप्यविरताद्यपूर्वकरणान्तः सम्पन्नहृदिमूलप्रकृतिसप्तविधवन्धको, नाम्नास्तु भूयस्करादिविन्वावसरे दर्शितस्वरूपां देवगतिभाग्यां तीर्थकरनापसहितामेकोनत्रिंशत्तयुत्तरप्रकृतीर्वध्नस्तुष्टयोगे वर्त्तमान उत्कृष्टं प्रदेशवन्धं करोति । मिथ्याहृदिग्रहणं वध्नातीति सम्पन्नहृदिग्रहणम् । तीर्थकरनामसहिताद्यत्रयोऽत्रिंशत्त्यादिकाः पूर्वोक्तरूपा नाम्ना उत्तरप्रकृतयो न बध्यन्ते । त्रिश-

देहनिशङ्कन्यो तु पूर्वोक्तनीत्या तीर्थस्नानासहितौ वच्यते, केवलं तत्र भागवानुल्यादुल्लुप्यदेशवन्धो न लभ्यत इति शेषव-
निर्देशेनोक्तनिशङ्कत्वमग्रदणम् । ‘अनं वीरकसाप’ इत्यादि, अयतिः-अधिरतसम्यग्दृष्टिर्द्वितीयानप्रत्याख्यानावरण-
कषायान्, देशयति देशविरहितरीयान् प्रत्याख्यानावरणकषायान्, यतौ अनेकार्थसाध्यास्तुल्यदृष्टिर्देशानिति प्रक्रमादुक्त-
मर्थे । भावार्थस्त्वह सर्वोऽपि यथा सायादिरूपणायां विशालकृतिप्रथ्ये प्रोक्तस्तथा वाच्य इति गायार्थः ॥ ९५ ॥

भा० सत्तरसमाइयाहिं नादाहिं चरहि संसेवा ॥ ८८ ॥ किंच नानावरणे पणनं दंसणचउक सा उड्ड ।
जसकीचि सचरसनं सुहुमो उक्किजोगे य ॥ ८९ ॥ वहुमो उक्कोसं पणसकंधं कोइ मोहाजं । नो वंयइ तो वेसि णं
लम्भइ तह य तेसदस ॥ ९० ॥ अब्वज्झमाणदंसणपणसं, भागो उ दंसणचउके । तेसनायदस भागो जसकिचोए
इय अहिमो ॥ ९१ ॥ इय हेऊमो सुहुपणगहणे पुयेयसंजलचउक । इय पणगसस निपट्टी उक्कजोगो उ उक्कोसं ॥ ९२ ॥
वंधं विरेइ तरय य इय पवणपयदिकंधो वंधं । पुंयेयसुकोरुं वंधं पकरइ तस्य विय ॥ ९३ ॥ हासरइयदुगुछा भागो अहिमो
उ लम्भइ तस्य इविमाणं संजलणं सायाइइरणम्मि ॥ ९४ ॥ जह तीसइपाईणं कइणवसरम्मि भावणा पकपा । वह
इहं पि दु नेपा तह सम्मो पगडिन्नगसस ॥ ९५ ॥ निहदुगं हासाइउकं वित्तयसेव नवंगति । उक्कोसपयसं संनिहइ तदि
निदिनिहदुगसस ॥ ९६ ॥ जह तीसइ पगदीणं झड्डे सायाइइहजसरम्मि । धणिओ भागो वह इह सवो विहु होइ धणि-
यसो ॥ ९७ ॥ हासाइउन्नगसस उ न्वे ते सम्माइनियदिगताणं । यज्झम्मियतवंधं करंति ते वे उ उक्कोसे ॥ ९८ ॥ जोगम्मि
वदपाणा उक्कसकंधं करंति तस्य ठिया । पिच्छविभागो लम्भइ ईसम्मदिहिणो महणं ॥ ९९ ॥ वित्तयसरस उ अवित्तयपभिइ

जीवो अपुङ्गवः । सम्यो मूलप्रपञ्चोऽसमविहर्षमिच्छुतो ॥ ९०० ॥ भूयकाराद्विज्ञा-यसरे नामस्य दरितस्य स-
स्वे । देवगणयोगं नित्यपरमुनामसहिषा ॥ १ ॥ एगुणवीसं उचरणाद्वैश्वमि चट्टमणो उ । उक्कडजोगो उक्कस-
पसवंधे किर विदे ॥ २ ॥ मिच्छदिद्वी एया न वंधे तेण सम्मानियगहणं । तित्यपरनामसहिषा तेवीसहपमिदया पुवं
॥ ३ ॥ जाओ भगिया नाम-सुत्तरपयदीओ चा न वञ्छते । तीसगवीसहंधो पुवं भगियाइ नीइए ॥ ४ ॥ तित्य-
परनामसहिओ धंधती नवरि तस्य भागणं । बाहुल्ला उक्कसपसवंधो न लब्धइ तो ॥ ५ ॥ ईसेसगपरिहारा इह एगुण-
वीसहए गहणीति । एकरं अजओ वीए देसजई तइयए जयइ ॥ ६ ॥ धाळण अणेगस्यचणओ जयइ सि धंधई जीवो । उक्को-
सपएसं इह भाव्यो तीसपयदीणं ॥ ७ ॥ मज्झे सायईणं रुहणावसरे जइव किर भगियो । वंइय इहपि दु वच्चो
तेरस महुप्पएसा सम्मो मिच्छो च कुणइ पयहीओ । आहारमप्पमत्तो सेसपपसुक्कडं मिच्छो ॥ ९०६ ॥

टी० असत्तवेदनीयमुप्यायुर्देवायुर्देवादिक्कवीक्रयद्विकसमचतुरस्रवर्षभनाराचयश्चस्त्वविशयोगातिसुभगसुस्वरावेयलस-
णात्त्रयोदश मृदवीः सम्यग्दृष्टिर्मिथ्यादृष्टिर्वा बहुमदेवाः-उत्कृष्टमदेवाः कुरेति । एषा त्रयास्तं यथा मिथ्यादृष्टिः सप्तविध-
न्यको वधाति, तथा सम्यग्दृष्टिर्पि सप्तविधव्यक्त एवैवद्वधात्वतः मृकृत्तिलावयादिविशेषाभावाद्दुःकृष्टयोगी द्वावयंवदुःकृष्ट-
मदेवग्रन्थं कुरुतः । देवमुप्यायुषोऽप्यष्टविधव्यक्तौ उत्कृष्टयोगे रचमानौ द्वाप्यविशेषेणोत्कृष्टमदेशवन्धे कुरुतः । दोषास्तु
वज्रवर्षभनाराचवज्रा नवनाममकृतयो नाम्नोऽप्यविशविश्वव्यक्तौ एव वन्यमागच्छन्ति, नाथस्तनेषु पूर्वोक्तरेषु त्रयोविशवि-
पञ्चविशतिपद्दुर्विशविश्वेपु । तौ चाप्यविशवि देवगतिप्रायोभ्यां सम्यग्दृष्टिर्मिथ्यादृष्टिश्च ब्रह्मात्येवावत्यो देवगतिप्रायोभ्या-

पदाविशतिवन्धुवर्चिता एता नव प्रकृतौ निर्वचयन्तौ सप्तविधवन्धो द्वावप्युत्पद्योगावविशेषेणोत्पद्यदेशा विधत्तः । अ-
ष्टाविशदशपरितोयेकोनत्रिंशदादिकथ्येव्ययेता नव प्रकृतयो वदन्ते । केवलं तत्र भागवाहुल्यादुत्पद्यदेशवन्धो न सम्भ्यत
इत्यष्टाविशतिसहस्रारित्वेन ग्रहणम् । वज्रपमनाराचस्यापि सम्बन्धिप्रियाद्विर्त्ता समविधवन्धो नाम्नो वज्रपमनाराचस-
हितामेकोनत्रिंशत निर्वचयन्नुत्पद्योगेन उत्पद्यदेशवन्धं करोति । एकोनत्रिंशतोऽथस्वनवन्धेऽपि न वयते । त्रिंशद्वन्धे
तु वध्यते, केवलं भागवाहुल्यात् तत्रोत्पद्यदेशवन्धो न सम्भ्यत इत्येकोनत्रिंशद्वन्धस्यैव ग्रहणमिति सम्यग्दृष्टिमिथ्यादृष्टयोर-
विरोधेन भावितस्त्वयोदशानामपि प्रकृतीनामुत्पद्यः प्रदेशवन्धः । 'आहारमप्यवो भूति अप्रमचग्रहणेनाप्रमचयतिरपूर्वकरणश्च
गृह्यते, द्योतपि प्रमादरहितत्वाविशेषात् । ततश्चैतौ द्वावपि देवद्विपञ्चेन्द्रियजातिवैकृत्यक्रमचतुरत्तपराधातोच्छासप्रश-
स्तविहायोगविनसबादपर्याप्तप्रत्येकस्थिरशुभसुभसुस्वरादेययज्ञः कीर्त्तिरित्येता एकोनविशतिवर्णादिचतुष्कृतैजसकर्मणा-
शुक्लधूपचाविनर्माणमित्येता नाम्नो नव प्रवचन्यन्व आहारकद्विकं चेत्येतदेवगतिप्रायोगं त्रिंशद्वाभोत्तरप्रकृतिकदम्बकं
वदन्तौ उत्पद्योगे स्थितौ आहारकद्विपञ्चकृत्यप्रदेशं वदन्तः । तीर्थहरनामसाक्षिण एकाविंशद्वन्धेऽप्येतद्वध्यते, किन्तु तत्र
भागवाहुल्यात्त गृह्यते । 'सेसपपसुकहं पिच्छो भूति मणितचतुःशब्दाश्रयकृतिभ्यः शेषाणां स्थानादित्रिकमिथ्यात्वानन्तानु-
यन्निचतुपट्यक्षीनपुंसकवेदनारकतिर्यागपुनरकद्विकविर्गद्विक्रमपुप्य द्विकजातिपञ्चकोदारिकद्विकैजसकर्मणादिवर्जसंस्थान-
सहननदशकर्मणादिचतुष्काशुक्लधूपचावपराधातोच्छासावपोद्योतप्रशस्तविहायोगविस्मतिपञ्चसनादपर्याप्तप्रत्येकस्थिरशुभा-
नि दभेगदुस्तरानादयापञ्चकीर्त्तिनिर्माणनीचैर्वापि चेत्येतासां षट्षष्टिप्रकृतीनां कदम्बकं प्रदेशोत्कटमुत्पद्यप्रदेशं

मिथ्याहृष्टिरेव करोति । तथाहि- मनुष्यद्विषयश्चेन्द्रियजात्यादौ गरिहिरतीजसकायैर्गणवर्णार्दिचतुष्कागुल्लूपाद्यतपराधातो-
च्छासनसादरपर्याप्तित्येकस्थिरासि शरथुभाश्रयशब्दाकीर्त्तिनिर्माणलक्षणा पञ्चविंशतिप्रकृतौ भूयत्वा शेषा एकचत्वारिंश-
त्सम्पदद्वयेनैव एव नागच्छन्ति । सावादनरतु कालाश्च द्वाभ्यां, परं तस्योऽहृष्टयोगो न लक्ष्यते । अत एता एकचत्वा-
रिंशत्प्रकृतौ मिथ्याहृष्टिरेवोक्तयोगे वर्चमानो मूलप्रकृतीनां नामोत्तरप्रकृतीनां च यथासम्भवमल्पतरबन्धक उत्कृष्टप्रदेशाः
करोति । अपि चोक्तस्वरूपाः पञ्चविंशतिप्रकृतयः सम्पदद्वयेनैव समागच्छन्ति । तास्वपि मध्ये औदारिकतैजसकामिणव-
र्णान्तरप्रकृतौ लक्षणाः पञ्चविंशतिप्रकृतयः पञ्चदशप्रकृतीनामपर्याप्तिकेन्द्रिययोगो नामन्-
नादिचतुष्कागुल्लूपाद्यतपराधात्समयेकास्थिराश्रयशब्दाकीर्त्तिनिर्माणलक्षणां पञ्चदशप्रकृतीनामपर्याप्तिकेन्द्रिययोगो नामन्-
त्योऽपि शक्तिप्रकृतिरूपकः यः पूर्वं दक्षिणो बन्धतेनैव सह बध्यमानानामुत्कृष्टः प्रदेशबन्धो लभ्यते, नोत्तरैः पञ्चविं-
शत्यादियन्तैर्भाष्याहुरव्यात् । शेषाणां तु मनुष्यद्विषयश्चेन्द्रियजात्यौदारिकादौ पाक्षपराधातोच्छासनसादरपर्याप्तित्येव लक्षणां
दशप्रकृतीनां, यथासम्भवं पर्याप्तिकेन्द्रियापर्याप्तिसंयोगं पञ्चविंशतिकर्मणैव सह बध्यमानानामुत्कृष्टः प्रदेशबन्धो लभ्यते,
नोत्तरैः पञ्चविंशत्यादिवन्तैर्भाष्याहुरव्यादेवं । नाप्यधस्तनेन त्रयोविंशतिकापेन, तत्रैतासां बन्धाभावादेव । तौ च त्रयोविं-
शतिपञ्चविंशतिबन्धौ सम्पदद्वयेनैव भवतो देवपर्याप्तपुण्याभयोम्यकथं कत्वात् तस्येति । अत एतासां अपि पञ्चविंशतिप्रकृतीनां
ययोक्तप्रकारेण त्रयोविंशत्या पञ्चविंशत्या च सह बध्यमानानां सप्तविंशत्येक उत्कृष्टयोगो मिथ्याहृष्टिरेवोक्तः प्रदेशबन्ध-
करोतीति युक्तमुक्तम् । 'सप्तपञ्चमरूढं मिच्छो' चेति गायार्थः ॥ १५ ॥ 'तदेवमुत्तरप्रकृतीनामुत्कृष्टप्रदेशबन्धस्वामित्वमुक्त-
मिदानीं तासांमेव जगन्मयं देशबन्धस्वामित्वं क्रमप्राप्तमप्यनभिधाय विविधत्वात् अन्यकारभणित्वानां कीदृशो जनुल्लूपादप्रदेश-

एते हृतेतीति कीदृशं जगन्व्यमित्येतसामन्यलक्षणं तावद॥९॥

भा० भद्र नेरमर्ह गाहाए ॥ ८ ॥ अस्तायणमुपदेनावदेवदुविउरियजुपलसमचरं । आहमसंयगं सुभग सुभगं
गुमराएअं ॥ ९ ॥ एयांसि पयरोणे सग्गो मिच्छोव दक्कते वंथे । कुण्हे ताव असाये जह मिच्छो सत्तविहवंधो ॥ १० ॥
वंथइ इह तग्गो सि इ एरिमभो वेथ वंथइ एयं । उक्कसन्नोभो गह देणं-भणुयआऊण अट्ठविहो ॥ ११ ॥ अट्ठविहं वंधंभो
वांभो उट्ठमि नोगमि । उट्ठमएएगवंथं पडुण्णवी सम्मिच्छजिया ॥ १२ ॥ सेमा आहमसंयणं-वज्जिया नव उ नाप-
एयरोभो । आगच्छेत्तो के अट्ठवीसवंपराले नि ॥ १३ ॥ नो देट्ठिंमसु निपणछवीसवंपएसु सा य पुणो । अट्ठवी-
सा एउगत्तोणा सग्गो य मिच्छो य ॥ १४ ॥ वंधंभी वो सुगह पाउगदवीसवंपसहचरिया । एया नव पयदीभो फरेइ
उट्ठिउवंथो उ ॥ १५ ॥ तावंपुट्ठमन्नोभो सग्गो मिच्छोय इण्णवीसाइ । वंधेसु नि नवपयदी एया वंधेइ नवरं तु ॥ १६ ॥
भागाण बहुणभो गत्तुहोभो न तज्जए वंधो । ओ अट्ठवीसा सहचारिमाभो एसि गहणे तु ॥ १७ ॥ आहमंयणत्स
वि गग्गो मिच्छो य पुसगुणुभो । नारायसरिपनमंसेणुणवीसाउ पयदीभो ॥ १८ ॥ वंधंभो उओते के पकरेइ इण्ण-
वीसाए । सिद्धगन्तेण एय नो पग्गइ भोगवंथे तु ॥ १९ ॥ वन्धइ नवरं तु तर्हि भागाण बहुवणाउ उओसो । नो वंधइ
छत्तइ इण्णवीसावंपगहगति ॥ २० ॥ भागाणपयसो पत्त्य उ अपवन्नपणभो नित्थो । अपमन्नो विय गहिभो दोल्लि
वि एए उ नामम ॥ २१ ॥ भासाएउपउमरियाभो भीमं पणोभो निर्दिट्ठ । वंधंभा आहारम-दुगत्स उओसये वंधे ॥ २२ ॥
पडुवंथुइमन्नोणा निपएउनुंथि पट्ठीमाए । वंधंवि वन्धइ इव नवरं भागाण बहुवणा ॥ २३ ॥ नो नत्थ भनिय-इवि

तेनपपयुक्तं ति इह तेसा । पुव्वपयक्रियाणं चउपया एत्थ पयदीणं ॥ २४ ॥ उदरिया जा पयडो ताभो पुवं थिणद्धिदिग-
 गच्छे । पंताणुपंधिवउगे धीसंदं निरियनराज्ज ॥ २५ ॥ नरगदुगं तिरियदुगं नरदुगपणजाइउरलुजुलं च । तेययकम्मय
 पिच्छं । अत्ताणुपंधिवउगे धीसंदं निरियनराज्ज ॥ २६ ॥ ववाइचउअरुलुहुउरस्सासुवथायपरधायायं । उज्जोयसुहाविहगइतसबापरपज्ज-
 आसराहिया संडाणसंहणणा ॥ २७ ॥ पिरासुयइयउकं चिय सप्पटिवत्तं तहा य दुभगं च । दुस्सरणएज्जवसकीत्तिनिमिण तह नीयगोयं च
 पोपं ॥ २८ ॥ इय छारही पयडो उओसपएसियाओ पकइ । मिच्छो तथ य मणुदुग-पंचिंदियउरलुहुमेव ॥ २९ ॥ तेगकम्म-
 ॥ २८ ॥ इय छारही पयडो उओसपएसियाओ पकइ । पत्तेयथिरअयिरं ॥ ३० ॥ सुभजुयलअजसनिमिणं एयाओ
 गमभाइचउअरुलुहुनपापरयायं । ऊसासं तसवापर-पज्जं पत्तेयथिरअयिरं ॥ ३१ ॥ मा गच्छंवी वंघे काओ वि सासायणो पुणो वंघे ।
 पंचवीसपयडी । भोत्तं सेसिगवचा पयडीओ समदिद्विस्स ॥ ३२ ॥ इगचत्तालीसाए पयडीणं मिच्छदिद्विओ जीवो । मूलपयडीण नाम
 नवरं वत्तुमेसो जोगो नो लम्भई हेणं ॥ ३३ ॥ इगचत्तालीसाए पयडीणं मिच्छदिद्विओ जीवो । मूलपयडीण नाम
 सुत्तरपयडीण जह जोगं ॥ ३४ ॥ अपपरयंगो उक्कंसि जोगंमि वट्टयाणो उ । उक्कसवंथं एकरइ जाओ भणियस्स
 हगाओ ॥ ३५ ॥ पणवीसइ पगडीओ सम्मादिद्विस्स हुति वंधम्मि । ताणु वि मल्ले उराल-यत्तेयकम्मइगंयडीओ ॥ ३६ ॥ अत्तज्जेनिदि
 रत्ताइचउअरुलुहुउरयायं वायरं च पत्तेयं । अधिसुभाउत्तं पिय निसेणपन्नसपयडीणं ॥ ३७ ॥ वज्जमाणेणं समं पाविज्जइ
 जोगनामस्स तिगीसइह पयडीहि । निफ्फो जो पुर्वि भणिवो वंधो उ तेगेव ॥ ३८ ॥ वाहुलुत्ता नो लम्भई उ तह सेसमाण एयाण । मणु-
 उइसो इह वंधो । उअरिमोसं पणवीसपयधिवंधेसु भागाणं ॥ ३९ ॥ वाहुलुत्ता नो लम्भई उ तह सेसमाण एयाण । मणु-
 दुगपनिदिजाइओरालिअंशुगं च ॥ ४० ॥ परधूसासत्तंसं पि य थिरपज्जं सुभ[जसं] च इयदसगं । जह जोगं पज्जत्तेनिदिदिय-

अपञ्चवत्तसां ॥ ४० ॥ जोगेणं पणवीसइवेणेण सहेव वञ्चमाणेणं । उक्कसवंधो लब्भइ छवीसइयभिवंधेषु ॥ ४१ ॥
 नो लब्भइ भागणे पडरत्ता नविय हेट्ठिमे वंधे । तेवीसइमे तत्थ य एयासि वंधविरहाओ ॥ ४२ ॥ ते विय तेवीसपणवीस-
 इवंधा उ सम्मदिट्ठिस्सं । न भवंति देवपज्जत्त-मणुयपाओगंधयस्स ॥ ४३ ॥ वंधमाणेणं समणं उक्कसजोगो उ सत्तविहवंधो । उक्किट्ठ पक्करोइ मिच्छदिट्ठी
 पयदीण भणियक्कपा तेवीसा पट्ठापीसाए ॥ ४४ ॥ वञ्चमाणेणं समणं उक्कसजोगो उ सत्तविहवंधो । उक्किट्ठ पक्करोइ मिच्छदिट्ठी
 मिओ वंधे ॥ ४५ ॥ इय उच्चरपयदीणं उविरुट्ठपसवंधसामिच्चं । तुत्तं संपइ इयरं पयदीणं वंधसामिच्चं ॥ ४६ ॥ कम्मपंच
 पि य मोत्तुं यइचित्ता ओ गेयक्काराणं । भगिऊणं केरिसिओ जंतु उवक्कसपएसणं ॥ ४७ ॥ वंधं पकरइ तह केरिसो य
 इयराण कुणइ वंधेनि । सामजलकसणं इहय वार दुन्देवि भणेइ ॥ ४८ ॥

सत्तो उक्कजोगी पज्जत्तो पयडिबंधमप्यपरो । कुणइ पणसुक्कोसं जहन्नये द्वाणविवरीयं ॥ ४७ ॥

टी० इह मनो विरुल्लसल्लिगंधेतुच्छो, सा यस्यास्सयसौ संज्ञी, स मदेन्द्रक्यसुल्लुहं करोतीति संदहः उत्कृष्टमदेश-
 पनो हि वीजनेष्टस्य भवति । नेट्या च समस्तजीवराणिमथ्ये संज्ञि एव वीत्रा भवतीत्यस्य ग्रहणम् । ननु संज्ञी किं सर्वोऽपि
 तदुत्तरं करोति ? नेत्याह—‘पज्जत्तो’ पज्जत्तो ’ति ययायोगं समन्वया, अपयग्यात्पयसस्य वीजनेष्टत्वादिति भावः । स चाल्पव्या-
 पारोऽपि भवतीत्याह—‘उक्कजोगि’ ’ति सर्वोत्तमोमे व्यापारे वत्तमान इत्यर्थः । एवंभूतोऽपि यदि बहीनां ज्ञानावर्णादि-
 महतीनां वन्धको भवति, तदा मायबाहुल्यादुत्तमदेन्द्रक्यो न लभ्यत इत्याह—‘पयडिबंधमप्यपरो’ ’ति महतिवन्धमाश्रित्या-
 नंतरतो निवर्तिनमहतिवन्धकेऽप्यल्पमहतिवन्धक इत्यर्थः । एतावद्विशेषणविशिष्ट एव जन्तुल्लुहंमदेशक्यं करोत्यतः पूर्वोक्तो-

रुद्रप्रदेशवन्धनरुजन्तूनामनुक्तान्ययेतानि विशेषणानि द्रष्टव्यानि । ‘जहन्नयं जाण विवरीयचि उक्तविपरीते जन्तो जयन्यकं
 प्रेदुगन्धं ज्ञानीहि । इदं कृतं भवति । असञ्ज्ञो जयन्ययोगो लब्धयपर्याप्तको विवक्षितप्रकृतिवन्धनेषु बहुप्रकृतिवन्धको मूलो-
 नारप्रकृतीनां जयन्य प्रदेदुगन्धं करोति । अतो वक्ष्यमाणजयन्यप्रदेशवन्धनरुजन्तूनामेतानि विशेषणानि द्रष्टव्यानीति गार्थायः

नारप्रकृतीनां जयन्य प्रदेदुगन्धं करोति । जयन्यप्रदेशवन्धनस्वामित्समभिधित्पुराह-
 ॥ ९७ ॥ इदानीं प्रकृतये चरप्रकृतीनां जयन्यप्रदेशवन्धनसामितं घोलागाहाए ॥ ४९ ॥

‘भा० सत्तो गहा सुगमा अह पत्थुय उत्तराण पयदीर्णं । पणइ य जहन्नवंध-सामितं घोलागाहाए ॥ ९८ ॥
 चोलणजोनि असत्तो बंधइ चउ दुद्धि अस्पमतो घ । पंचासंजयसम्मो भवाइसुहुमो भवे’ सेसा ॥ ९८ ॥

चोलणजोनि असत्तो बंधइ चउ दुद्धि अस्पमतो घ । पंचासंजयसम्मो भवाइसुहुमो भवे’ सेसा ॥ ९८ ॥
 टी० नरकवेवायुषो नरकादिकं चैयेताधतत्त्वः प्रकृतीघोलमानयोगः—परावर्त्तमानयोगोऽसञ्ज्ञो बध्नाति । जयन्यप्रदेशा-
 इति प्रक्रमामुच्यते । तथाहि—पृथिव्यादयश्चतुरिन्द्रियास्रसाना देवनास्तेषूपस्यभावादेतत्प्रकृतिचतुष्टयं न बध्नन्तीति नेहाधि-

त्रियन्ते । असञ्ज्ञस्यप्यपर्याप्तस्तथाविधसहस्रलेशविशुद्धयभावादेतद्वन्धात्यतः तत्रै सांभान्योक्तावपि पर्याप्तकोऽसौ द्रष्टव्यः ।
 सोऽपि यन्त्रोस्मिन्नेव वामयोगे काययोगे वा चिरमवनिष्ठावो गृह्येत तदा तीव्रचेष्टा भवेत्, योगाद् योगान्तरं पुनः सङ्क्रामतः
 सभावादल्पा चेष्टा भवतीति परावर्त्तमानयोगस्य ग्रहणम् । ततश्च परावर्त्तमानयोगोऽष्टविधं बध्नन् पर्याप्तोऽसञ्ज्ञो स्वप्रायोग्य-
 सर्वजनपन्यरीयै स्थितः प्रस्तुतप्रकृतिचतुष्टयस्यैकं चतुरो वा समयान् यावज्जयन्यप्रदेशवन्धं करोतीति परमार्थः । पर्याप्तजनयन्य-
 योगस्योत्कृष्टतोऽपि चतुःसमयावसानतश्चादुर्चराप्येव कालनियमो द्रष्टव्यः । ननु पर्याप्तसञ्ज्ञी किमिति, प्रस्तुतप्रकृतिचतुष्टय-
 न वचनानीति चेत् ? उच्यते, प्रभूतयोगताज्जयन्योऽपि हि पर्याप्तसञ्ज्ञयोगः पर्याप्तासञ्ज्ञुत्तुष्टयोगादप्यसहस्रलेशेयगुण इत्यलं

वित्तरेण । 'दुमि अपमत्तो गति' घोलणयोगि श्लेतद्व अवापि सम्बध्यते । ततश्च परावर्तमानयोगोऽष्टविधः युक्तः स्वमा-
 योग्यसर्वत्राप्यवर्गो न्यवस्थितो नाम्ना एकविंशत्यक्षणीरन्ध्रप्रपत्तयविराहास्फटिकं जयन्यप्रदेशं वध्नाति । विंशद्वन्द्वेऽप्येत-
 द्दश्यते, परं तथात्या भागा इत्येकत्रिंशद्वन्द्वग्रहणम् । एतच्च बहुविद्यपन्थन न वध्यत इत्यप्रमत्तयतिग्रहणम् । शेषं पूर्ववत् ।
 'पंचामंजसम्मो भवाद' इति देवद्विक्रयैक्यद्विक्रयैक्यकरणामलसणाः पञ्चमकुनीर्षवाद्यसमये वर्तमानोऽविरतसम्यग्दृष्टिर्जन्य-
 मरेखाः करोति । तया हि-रुधिन्मुन्यः तीर्थकरनाम गृह्ण देवसूत्रः प्रथमसमये एव मनुष्यगतिमायोभ्यां पूर्ववर्जितां नामप्र-
 कृतिवितर्तं वचनतः मूलमकृतिमस्तगिधबन्धकोऽविरतसम्यग्दृष्टिः स्वमायोग्यजन्यवीर्यं स्थितस्तीर्थकरनाम जयन्यप्रदेशं व-
 ध्नाति । नारकोऽपि श्रेणिक्वादिवदेवद्वन्द्वयुक्तः समरति, परमिह देवोऽप्ययोग्यतादनुत्तरवासो दुरो । नारकेषु त्वेवम्भूतो जय-
 न्ययोगो न लभ्यते, अतस्तैर्दूरतो नेह दूरीतः । तिर्यञ्चस्तु तीर्थकरनाम न वन्नीत्युपेक्षिताः । मनुष्यास्तु भवाद्यसमये
 तीर्थकरनामसहितां नाम्ना एकोनविंशत्येव वध्नाति, अतस्त्रात्या भागा भवन्ति । एकविंशद्वन्द्वस्तु तीर्थकरनामसहितः
 सैवतरीय भवति, तत्र च तीर्थपदं न लभ्यते । अन्येषु तु नामवन्धेषु तीर्थकरनामैव न वध्यते, अतः शेषपरिहारेण त्रिशद्व-
 न्यक्तस्य देवस्यैव ग्रहणम् । देवद्विक्रयैक्यद्विक्रयोस्तु वदतीर्थकरनामा देवनारकेभ्यश्च्युता समुत्पन्नो मूलमकृतिमस्तविंश-
 न्यक्तो भूपस्कारादिविन्नाससर्गद्विनस्करां तीर्थकरनामसहितां देवगतिमायोभ्यां नापैकोनविंशति निर्मत्तयत् स्वमायोग्यस-
 र्वजन्यवीर्यं व्यवस्थितो भवाद्यसमये वर्तमानो मनुष्यो जयन्यं प्रदेशवन्धं करोति । देवनारका हि तावद्भवत्यथादेवतस्य-
 छविचतुष्टयं न वचन्तीति नेहाधिकृतः । तिर्यञ्चस्तैक्यभूमिना भग्रादिसमयेऽपि वचन्त्येतत्, केवलं ते देवगतिमायोभ्याम-

व्याप्यतिमेव पूर्वदक्षितस्वरूपं रचयन्ति, नैकोननिश्चदादिवन्धास्तेषां तीर्थंकराहारफलसहितत्वात्तिरश्चां च तदबन्धकतादत्त-
सेषु भागा अस्या लभ्यन्त इति वेऽपीदं नाधिक्रियन्ते । मनुष्यस्याप्यष्टानिश्चितिवन्धकस्य भागा बहवो न लभ्यन्ते । त्रिंश-
देकविंशद्वर्गौ तु देवगतिप्रायोग्यौ संयतस्य भारतस्वन च वीर्यस्यं न लभ्यते । अन्ये तु देवगतिप्रायोग्या नाम्नि कथा एव
न सन्तीत्यागेच्येन्नोनिश्चद्वन्धकस्य मनुष्यास्यैव ग्रहणम् । ननु तिर्येषु पर्याप्तासंज्ञौ देवगतिप्रायोग्यमेतत् प्रकृतिचतुष्टयं
पञ्चानि, स कस्मादिह नास्तीकृतः ? उच्यते, प्रकृतयोगत्वात्, अपर्याप्तासंज्ञिश्रयोगात् हि पर्याप्तासंज्ञिश्रयोगो जगद्योऽप्यमद्भूत्ये-
यगुणः । 'सुद्रुमो भवेत्स गतिः' भागः इत्येतदत्रापि संग्रह्यते । भणितैकादशप्रकृतिस्यः शेषाः नवोत्तरश्चतस्रस्तथाः
प्रकृतीराश्रित्य सर्वमगम्यवीर्यविश्रुक्तो यथासंभवं क्लीः प्रकृतीर्वचनन् भगवत्समये वर्चमानः सूक्ष्मापर्याप्तिनिगोदजीवो
भानि जगन्मयदेववन्धकः इति शेषः । सर्वासाप्रप्यन कन्यसद्भावात्, सर्वजगन्मयीर्यस्य चार्त्र भावादिति गार्थः ॥ २८ ॥
अत्राननूक्तो भवतिः कर्मभेदादानिकियादिभिः द्वारैः स्वरूपतः प्रवेशकथाः । परं कस्माद्धेतोरसु जीवः करोतीति वक्त-

व्यमिति मद्रमागच्छय मद्रदन्तस्य भस्मकृतं दूषापपाणो नष्टाजान्तरिकमुक्तं ॥ ५० ॥
भा० घोलनभोगो परियत्त-माणभोगो असन्निओ जीवो । जहन्नप्यसा वंधइ चउण पया ॥ ५१ ॥ उष्पत्तिभयावाओ इय पयट्टि-
नराहुंगे नरपांड देगाई तह य पुढविआईया । चगरिंदियावसाणा देवेसुं तहय नरएसुं ॥ ५२ ॥ एयं पयट्टिचऊं नो वंधइ तेण उच्चरियनाया ।
चळकर्ये न वंधंति । असच्चिप्पज्जचो तह सेंसेच्चिसुद्धिरहा च ॥ ५३ ॥ सोविय इण जोगट्टिओ उक्कडजोगो भवेज्ज तेणुत्तं । घोळणभोगो अट्टिविह-

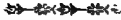
वंशो सगलदुधिरिओ ॥ ५४ ॥ पर्युपपट्टिचउकसोमं चउरो न समया जा । जहन्नपसवंधं पकरेई एस परमयो ॥
 ५५ ॥ पञ्चचउदधजोगो सचुकोसो रि समवचउं जा । एतेन कालनियो उतरमुचे पि दढुवो ॥ ५६ ॥ पञ्चत्तसन्नजोगो
 जहशो वि दु पञ्जअपणजीवस्स । उअसजोगाओ चि दु अंसल्लुणिओ चि किर होइ ॥ ५७ ॥ तो पउरजोगभावा पञ्ज-
 ताससिजो न गंदि । पकयं मुंचे ता किर वंध वंधेव अपमतो ॥ ५८ ॥ योल्लजोगो अट्टविहवंधो चि संपंओगल्लहु-
 धिरिओ । अपमतो वंधंओ नार्मास्सगलीसपयदीओ ॥ ५९ ॥ जहन्नपसं वंधइ आहारदुगं ति तीसवंये वि । एवं वज्झइ
 नरं अया भागा वहिं हंदि ॥ ६० ॥ इय एववीसंयंप-गार्हणं अपमतमंलयावओ । वंधइ आहारदुगं तद पंचांसंजयस-
 म्मो चि ॥ ६१ ॥ अरिरयसम्मो पयदो देवदुगविउट्टिलुयलित्ययं । पंच इमाओ भवपदम-गम्मि समंयम्मि वंढतो ॥ ६२ ॥
 जहन्नपसा पकर मय नरो कोर नित्ययरनामं । वंधिय देवमग्गी उअवओ पदमसंयम्मि ॥ ६३ ॥ मणुयगईपाओगा
 पुण्णुणा नामपयदिओ वीसं । वंधंतो मूलिज्झिगपयदीओ सत्त वंधंतो ॥ ६४ ॥ अविरयसम्मो नियनोगजहअविरिओ
 उ नित्ययरनामं । जहन्नपसं वंधइ परमिइ अइअणविरियत्ता ॥ ६५ ॥ शुत्तवासी वेज्झो तह नेरइओ वि तित्थय-
 नामं । वंधइ नरं तय य जहन्नगो उ एसिओ ॥ ६६ ॥ नो लब्भइ वेण तयो-नरयुणत्तेण नेह अदिगारो । तिरिया
 नो नित्ययरस वंयगा वेण नो गहिवा ॥ ६७ ॥ मणुया उअवाइमए समए तित्थयरनामसहियाओ । नामिणुवीसप-
 यदो वंधंती त्तिउ-वदि अया ॥ ६८ ॥ मागा भवंति तेणि-युणतीसंयो न एत्थ संगहिओ । तित्थयरसहियनामि-
 गीसा वंधे जंणेन ॥ ६९ ॥ वत्थणं पुण विरियं नो लब्भइ सेसपसु नामसस । वंधेअं वित्थयं न अत्थि तेणविरियताया

॥ ७० ॥ श्रीगणेशो देवरा नैरा भगवायमि समर्थम् । चेष्टा नित्ययस्स उ तह सुरयेवविद्यदुगार्ण ॥ ७१ ॥ वदति-
त्यपरानामा नेरइयगुरंदि चरिय उप्पन्नो । सत्तविहरंथो भूय-कारपभिइववत्ताने ॥ ७२ ॥ वान्नयस्स नित्यय-संजुय
मुत्ताइ पाभाणं । नायिगुणतीसपयदीनिबत्तंते सपाओणं ॥ ७३ ॥ अइल्लुजइन्नविरेण ववत्थिओ जग्गभाइसमय-
भ्म । पट्टमाणो मणुओ जरत्तंथं निवत्तेइ ॥ ७४ ॥ पयडिचउक्कं एयं भवपसयओ सुरा य नेरइया । वंथति नेव
भंजिइ नाइगया तइ य तिरियाओ ॥ ७५ ॥ अत्तमभूमिसमुत्ता जग्गाइसमयए निरंथति । एयं नवरं ते सुरगइजोग-
इतोत्तपयरीओ ॥ ७६ ॥ पुत्तुत्तसत्त्वाओ विरंथो न गुणतीसपधिइया । वंथणा जं ते तित्थयराहाइदुगसंहिया
॥ ७७ ॥ वट्ठेने तिरियाण उ नित्ययराहासंभरो नत्थि । वंथं तो किर तेसुं लब्धंते अपभागाओ । ७८ ॥ इय ते वि दु
नाइगया मणुयस्स उ अट्ठतीसंथंमि । वहुभागा लब्धंती सो वि न वेप्पइ तहा तीसा ॥ ७९ ॥ इमतीसा वि य वंधा सुरग-
इजोगा उ संनयस्सेर । हुंनो जहुत्ततीरियभावाओ ते पि नो मेइसा ॥ ८० ॥ सुरगइजोगा नामे अट्ठे वंधा वि संतिनो वेइ । एयं
इयपरिमारिय एग-नीस (गुणतीस) वंथणस्सेव मणुयस्स ॥ ८१ ॥ गरुणं कयंति तिरिओ पज्जअसन्नो उ सुरगइजोगा । एयं
पयडिचउक्कं वंधा नरं तदि विरियं ॥ ८२ ॥ वहुगं वेण न मेज्झो जेणं अप्पज्जसंजिजोगा उ । जोगो पज्जतासंजिस्स उ
सुट्ठोपि अंतंत्तगुणो ॥ ८३ ॥ सुट्ठो भवे सेसा इयस्स ववणस्स उ एम भात्थो । पत्थुयगाहुत्ताणं पयदीण इगारसाणं जा ॥
८४ ॥ सेसा नउत्तरस्सयस्सा पयदीउ आसज्ज । सुट्ठो निगोयनीवो अप्पज्जो अप्पविरेओ य । ८५ ॥ भवपट्टमगसम-
यामी पट्टमाणो उ वंथो होइ । जरत्ताण पएसाणं वंथारा इमो फज्जो ॥ ८६ ॥ पयदीण वंथभावा सव्वासि सव्वअप्प-

विरियस्स । एत्थेव य सन्धावा एसो वंधादमो होइ ॥ ८७ ॥ सत्तस सुदुमणमिदं गाहाचलयं इमं समक्खायं । तन्भणणा-
नो एस एएसान गहणविदीदारं ॥ ८८ ॥ अइ पयहोण विहंणं अनुभामाणं तदा एएसणं । वंधं कुणंति जीवा हेऊहि
वेहि ते यणिमो ॥ ८९ ॥

योगा पयडियएसं ठिइअणुभाणं कसायओ कुणइ । कालभवस्वित्तेवस्सो उदओ सविचाग अविवागो ॥ ९० ॥

टी० योगः पूर्वोक्तश्रुत्याद्यैः शक्तिरूपाहः पराक्रमः वीर्यमिति यावत्, तस्मात् योगात् प्रकरणं प्रकृतिः, कर्मणां ज्ञा-
नवरणादिसंभावः । प्रकृट्टाः सुहृत्तास्त्रिफाषदेयाः प्रदेशाः, धर्मवर्गणान्तःपानिनः कर्मस्वरूपाः । प्रकृत्यस्य प्रदेशाश्च प्रकृतिम-
देयमिति समाहारः । हज्जीवः करोमीति सम्बन्धः । प्रकृतिप्रदेशयोर्वोगो हेतुरित्यर्थः । एतदुक्तं भवति-यद्यपि पूर्वं मित्यात्वाविर-
तिक्रपापयोगाः सामान्येन कर्मणो बन्धहेतव उक्ताः, तथाप्यावकारणत्रयाभावेऽप्युपशान्तमोहादिषु केवलयोगसद्भावे वेदनीयल-
क्षणप्रकृतिस्तत्प्रदेशाश्च बध्यन्ते । अयोग्यवस्थायां तु योगाभावे न बध्यन्त इत्यन्वयनिरुक्ताभ्यां ज्ञायते प्रकृतिप्रदेशबन्धयोर्गो-
एव प्रधानं कारणम् । नन्वयं योगः किं स्वरूपः ? कियान् भवति ? सर्वजोत्राणां च सदृशो विसदृशो वा भवति ? इत्यत्राभिधीयते ।
योगस्तावत् जीवस्य वीर्यमुच्यते इत्यसकृदुक्तम् । तत्र ह्यस्मान्निगोदस्यापि सर्वजन्यवीर्येषुक्तस्य प्रदेशाः केचिदल्पवीर्याः
केचिन् बहुबहुतरवहुतमादिवीर्यपिताः । तत्र सर्वजन्यवीर्येषुक्तस्यापि प्रदेशस्य सम्बन्धिवीर्यं प्रज्ञातेन चिन्तयमानमसङ्ख्ये-
यलो नाकाशप्रदेशप्रमाणान् भागान् प्रपच्छति । तस्यैवोक्तुटवीर्येषुक्ते प्रदेशे यदीर्यं तदेतस्योऽसङ्ख्येयपणान् भागान् प्रय-

चञ्जित । उक्तं च "पञ्चाष्ट छिज्जन्ता असंखलोगाण अत्तिय पएसा । तत्तिय वीरियमाणा जीवपएसम्मि एकैके ॥१॥ सव नहत्ते
 विरिए जीवपएसंभि एत्तिया सत्ता । तत्तो असंखणिवा बहुविरिए नियपएसम्मि ॥ २ ॥" त्ति वात्र जयन्यवीर्यभागेन
 युक्तानां तत्प्रदेशानां समुदायः समानजानीयात्वादका वर्णणा, एकेन वीर्यविभगेनाधिकानां तत्प्रदेशानां समुदायो द्वितीया-
 वर्णणा, वीर्यभागद्वयाधिकानां तत्प्रदेशानां समुदायस्तृतीया वर्णणा, एवमेकस्या आकाशश्रेणेरसङ्ख्येयभागे यावन्तः प्रदेशाः
 वर्णणा, वीर्यभागद्वयाधिकानां तत्प्रदेशानां समुदायस्तृतीया वर्णणा, एवमेकस्या आकाशश्रेणेरसङ्ख्येयभागे यावन्तः प्रदेशाः
 तावत्सः एकोचरष्टादिक्रमेण वर्णणा वाच्याः । ताश्चासरूपनया पदं स्याप्यन्ते । जयन्यवर्णिगप्रदेशाग्रासङ्ख्येयवीर्यभागा-
 निवता अप्यसरूपनया दशभागा निवताः स्याप्यन्ते । ते च प्रदेशा एकैकस्यां वर्णणायामसङ्ख्येयमतस्त्रयप्रदेशमाना अप्यसरूपन-
 नया नयस्त्रयः स्याप्यन्ते । इदमेकं वीर्यसपदंक्रम । इत् ऊर्द्धमेकेन दद्यादिभिर्वीर्यभागैरधिकस्तास्तत्प्रदेशा न ल-
 भ्यन्ते । किं तर्हि ? असङ्ख्येलोकाकाशप्रदेशतुल्यैरेव वीर्यभागैरधिकस्तात्प्रदेशाः प्राप्यन्ते, अतस्तेषामपि
 समानवीर्यभागानां समुदायोः द्वितीयसपदंक्रस्यात्रा वर्णणा, तत् एकेन वीर्यभागेनाधिकानां समुदायो
 द्वितीया वर्णणा, एवमेकोचरष्टादिक्रमेणैता अपि श्रेण्यसङ्ख्येयभागवत्तिप्रदेशाराशिमाना वाच्याः । अस-
 एतासामपि समुदायो द्वितीय वीर्यसपदंक्रम । इत् ऊर्द्ध पुनरप्येकोचरष्टादिर्न लभ्यते, किं तर्हि ? अस-
 ङ्ख्येलोकाकाशप्रदेशतुल्यैरेव वीर्यभागैरधिकस्तात्प्रदेशाः प्राप्यन्ते, अतस्तेनैवक्रमेण तृतीयं सपदंक्रमा-
 रम्यते । पुनस्तेनैव क्रमेण चतुर्थ पुनः पञ्चममित्येवमेतान्यपि वीर्यसपदंक्रानि श्रेण्यसङ्ख्येयभागवत्तिप्र-

१५	१५	१५
१४	१४	१४
१३	१३	१३
१२	१२	१२
११	११	११
१०	१०	१०

देवमानानि वाच्यानि । एतेषां च [एतासां] स्पष्टैकानां समुदाय एकं योगस्थानकमुच्यते । इदं तावदेकस्य सूक्ष्मनिगोदस्य भवाद्यसमये सर्वमध्यधीर्यस्य योगस्थानकमभिहितम् । तदन्यस्य तु किञ्चिदधिकवीर्यस्य जन्तोरेतेनैव क्रमेण द्वितीयं योगस्थानं न संश्लिष्टमिति । तदन्यस्य तु तेनैव क्रमेण तृतीयम् । तदन्यस्य चतुर्थमित्यमुना क्रमेणैवान्यपि योगस्थानानि नाना-
 नीचानां प्राग्भेदेनैकजीवस्य वा श्रेणसत्स्वरूपेयप्राग्वर्तिश्रदेशराशियानानि भवन्ति । ननु जीवानामनन्तत्वाच्चेददात् योग-
 स्थानान्यन्तानि कस्मात् न भवन्ति ? नन्दरेण, यत एकैकस्मिन् सदृशे योगस्थाने अनन्ताः स्याद्वर्जीवा वर्त्तने, त्रसास्त्रे-
 कैकस्मिन् सदृशे योगस्थाने असहस्रानां वर्त्तने, तेषां चैकैकेषु निवक्षितपक्षे विमलद्वानि यथोक्तमानान्येव योगस्थानानि
 भवन्ति । तत्र पर्याप्ताः सर्वेऽपि स्वप्रायोगे संगम्ययोगस्थाने तु अवश्यतः समग्रमुत्पद्यतुरः समग्रान् पावद्व वर्त्तन्ते । ततः
 परमन्ययोगस्थानमुपजायते । स्वप्रायोग्योत्पद्ययोगस्थाने जयन्यतः समग्रमुत्पद्यतु द्वौ सप्तयौ, मध्येभ्यो तु जयन्यतः सम-
 ग्रमुत्पद्यतु कचित्रीन्, कचिचतुरा, कचिचत्वारि, कचिचत् पट्, कचिचत्सप्त, कचिचत् त्रयो सप्तयान्यावद्वर्त्तन्ते । अपर्या-
 प्रादु सर्वेऽप्येकस्मिन् योगस्थाने परस्परं समग्रभवतिवृत्तन्ते । ततः परमसत्स्वरूपेयमुत्पद्यतु प्रतिप्रमयमन्यान्ययोगस्थानेषु
 सङ्गमन्ति । अपरं चैतावानपि योगो यतःप्रभृतिसहस्रकारिणवद्भात् संसिष्य सत्यपनोयोगादियेदभिन्नः पूर्वं पञ्चदशधा
 प्रोक्तस्तदेवमुक्तारूपयोगे जगन्मये नयन्यं मयमे मध्यमप्रकृष्टे तूत्कृष्टं त्रदेगन्धं जीवः करोतीति स्थितम् । 'विद् अनुभावं
 वक्ष्यामि' इति स्थानं स्मरितः कर्मणोऽन्वयं ह्युत्तरीदिसप्ततिसाभरोपमोदोकोटियेन्यतयवस्थानमित्यर्थः । अनु पश्चा-
 दन्वोचाराकृतं भजनभनुभजनं यस्यासावनुभागः, इष्टुपष्टेतिव कर्मणो रस इत्यर्थः । स्वतिथानुभागश्च स्थित्यनुभागमि-

नीरापि समाहाररज्जीयः कषाययद्वात् करोति निर्वर्चयतीत्यर्थः । कषायाः पूर्वोक्तचन्दार्थस्वरूपसहस्र्यास्तज्जनितो जीव-
 म्याध्यवसायविशेषः कषायदानेनेहोच्यते । कषाया सुदीर्घा नानाजीवानां कालभेदेन एकजीवस्य वा सर्वजन्ययाया अपि
 शानारणादिकर्मस्थितेर्विचैकान्यसहस्रस्येलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यन्तर्मुहूर्त्तिकाध्यवसायस्थानानि जनयन्ति । समया-
 धिकृत्जन्यस्थितिकानि तु न एव तेऽभ्यस्तानि विशेषाधिकानि जनयन्ति । द्विसप्तयाधिकतज्जघन्यस्थितिजनकानि पुनस्त-
 एरानन्तरेऽभ्यस्तानि विशेषाधिकानि जनयन्ति । त्रिसप्तयाधिकतज्जघन्यस्थितिजनकानि तु व एवानन्तरेऽभ्यस्तानि विशेषा-
 धिकानि परं समयोत्तरवृद्धतन्त्रन्यस्थितिजनकानि विशेषाधिकानि तावत् वाच्यानि यावत् एव कषायाः समयोनोक्तपृष्ठा-
 नारणादिस्थितिजनकाध्यवसायस्थानेभ्यः सर्वोत्तृष्टरियतिजनकाध्यवसायस्थानानि विशेषाधिकानि निर्वर्चयन्ति, एतानि च
 मर्यापि 'मीम्नि'न्यसहस्रस्येलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्येव भवन्ति । अभीषां च स्वापनादिकिञ्चिद्विशेषस्वरूपं यथा 'लंको-
 तासि'नेतेन ईति अहमविद्येणाती १ति गाथादलविवरणे पूर्वमुक्तं वया द्रष्टव्यम् । तदेवैतैः कषायजनितार्थ्यवसायस्थानैर्न-
 न्यत्वात्कर्मणः स्थितिः कषायप्रत्ययात् सिद्धाः । तेषामेव कषायणां सम्बन्धि यदलिङ्गमुदयप्राप्तं तत्र यदनुभागस्थानकमुदेति,
 तेन जीवस्य योऽध्यवसायो नन्यते, यद्वेगेन वक्ष्यानकर्मणामनुभागो निव्यद्यते । तथा हनुभागस्यैरपरमाशुगतभागादिका
 स्पदंका रसाना प्रकृषणा यथाऽनिरुचिवादराणुषधाने कृता, तथा द्रष्टव्याः । तेषां चानुभागस्पदं कानां सिद्धानन्तयागवर्चि-
 नामभ्यर्च्योऽनन्तगुणानां समुदायः प्रथमपनुभागस्थानकं भाग्येभ्यः त्वधिकरसेषु स्वल्पेषु तेनैव ऋणेन द्वितीयं तावत्प्रमाण-

१ गाथा ६१ उत्तरार्द्धम् ।

नेगनुभागस्यानरुचिष्ठिति । अन्येषु त्वधिकारोषु स्वरूपेषु तेनैव पद्वेग तृतीयपनुभागस्यानरुचिष्ठितोर्येवं सर्वेष्वपि कषाय-
 कर्मस्वरूपेष्वसत्त्वेष्वेयलोकाराशयप्रदेशप्रमाणान्यनुभागस्यानानि भवन्ति । ज्ञानावरणादिसप्तस्तम्भैस्क्रमेणैव ज्ञेयतावन्त्येवामनि
 भवन्ति । परं तादिह कषाया एव कारणत्वेन विचारयितुं प्रकृत्वा । तत्र जयन्यानुभागस्यानानि उत्कृष्टतद्वतः सप्तमान्या-
 वदुदये समागच्छन्ति । मय्यमानि तु कानिचिन्नोक्तपराणि चतुरोऽन्यानि पञ्चान्यानि षडङ्गराणि सप्तान्यानि त्वष्टौ समयान्
 यारदुल्लुप्त उदये समागच्छन्ति । उत्कृष्टानुभागस्यानानि तूत्कृष्टनो द्वौ समयौ यावदुदये समागच्छन्ति । ततः परं सर्वान्य-
 त्पराप्येते । जयन्यतस्तु सर्वाण्यपि समयस्थितान्येव भवन्त्यतस्तज्जान्यो जयन्यप्यथमोत्कृष्टमेदमिन्नोऽध्यवसायोऽप्येतावत्का-
 लस्थितिरू, एव भवति । तेन च जयन्यादिमेदेनाध्यवसायवैचित्र्येण बध्यमानरुम्मानुभागो जयन्यादिमेदविचित्रो
 जन्यते । अतः कषायानुभागजनिताध्यवसायवैचित्र्यनिर्वच्यताम् कर्मणामनुभागः कषायप्रत्ययाः सिद्धः । मिथ्यात्वाविरति-
 कारणद्वयामोरेऽपि हि कषायसञ्चारे प्रमत्तादिषु स्थित्यनुभागवन्त्यौ भवतः, कषायामोरे तु पञ्चान्वयोहाऽपि न भवत इतीहास्य-
 न्यव्यतिरेकाभ्यां ज्ञायते स्थित्यनुभागवन्त्ययोः कषायाः प्रधानं कारणम् । अत्रोक्तमर्थमनवगच्छताह--ननु पूर्वं मिथ्यात्वा-
 रिरति कषाययोगा वन्यदेवदः उक्ताः, अत्र तु मत्स्यादिचतुरूपस्यापि कर्मणो योगकषायत्वं कारणद्वयमेवोक्तमिति कथं न
 पूर्वापरारिरोधः । ननुक्तमत्र यदुतान्यव्यतिरेकानुविधायित्वेन योगाः कषायाश्च प्रधानं कारणम्, तेषां तु योगकषायाणां
 तात्कारिकारणत्वेन व्याप्यमाणत्वात् पिथ्यात्वाविरत्योरन्येषां च ज्ञानावरणादिकर्मभेदज्ञेयत्वाभादीनां कारणत्वमनिवारि-
 तमेवातः पूर्वोक्तमपि निवसत्याऽदृष्टमेतत्वं विस्मरेण । तदेवं व्याख्यातं पूर्वादम्, तदुपस्थाने च पूर्वमेनेकस्यानेकस्यां च

गायामुत्तरन चाल्पमदुल्लिखित्वायामनिययोपयोगित्वात् प्ररूपितानि योगस्यानस्यिविक्रयार्थवसायस्यानानुभागबन्माध्य-
 वसापस्यानानि लेशतः विस्तरार्थिना तु कर्मप्रकृतिरन्वेषणीयेति । साम्प्रतमित्थं चदस्य कर्मण उदयो यथा भवति, तथा
 मेषेपनो दर्शयितुं 'कालभवं' इत्यादि इह तावत् मूलप्रकृतयो ध्रुवोदया उच्यते प्रकृतयोऽपि ज्ञानावरणपञ्चकचक्षुरचक्षुर-
 यधिकेवलदर्शनावरणमित्यास्त्वैतजसकार्मणवर्णादिचतुष्कारुल्लुधिरास्थिराशुभनिर्माणान्तरायपञ्चकलभ्रणाः सप्तविंश-
 तिः ध्रुवोदया एव, सर्वेषां जन्तूनामुदयव्ययच्छेदादवगितवत् प्रकृत्युदयः कालभावादिनिरपेक्षो निरन्तरं भवत्येवेत्यर्थः । शेषाणां
 तु निद्रापञ्चकाक्षुरप्रकृतीनां कालभवंसेनापेक्ष उदयः प्रवर्तते । तथाहि-निद्रावेदादीनां प्रायो रजन्यादिकाले उदयो भवतीति
 कालोपेतम् । नारफसिपद्ममुप्यदेवभैकान्तयोग्यानि च नरकगत्यादीनि तु तं भवं प्राप्योदयमागच्छन्तीति भवापेक्षितम् ।
 आनुपूर्व्यानुदयश्चेनापेक्षः पूर्ववेदेत्यर्थः । नोऽपि निद्रोदयः कालं ग्रीष्मं, भवं पृथिव्यादिकं (क्षेत्रं सजलादिकं) प्राप्यातिशयेन
 मरत्तं इति कालादिनयापेक्षः । एवमन्यत्रापि सविषा भावनीयम् । उपलक्षणं चैतदन्यथा द्रव्यभावाद्यपेक्षोऽपि प्रकृती-
 नादुदयो भवत्येव । तथाहि-स एव निद्रोदयो भवति तादृशोऽपि निद्रोदयोऽपि भावनीयः, तदेव
 स्वास्यादि भावमपेक्ष्य भवन् भावापेक्षः । एवं सत्कृन्तनाहारागारोग्यत्वाद्विद्रव्यभावापेक्षः साताद्युदयोऽपि भावनीयः, तदेव
 संश्लेषोदयः प्रोक्तः । अथवा संश्लेषवत्प्रकारेण द्विविध उदयः, सविषाकोऽविषाकश्च । यत्र स्वस्वभावव्यवस्थिते स्वरूपेणैव
 वर्णादि ह्यस्मात् सविषाकोदयो, यथा मनुष्यस्य मनुष्यगतिश्चेन्नियतात्वादितत्त्वभ्रायोग्यकर्मादयः । यत्र तु प्रायो निरसिकृतं
 मनुष्यस्य परमसद्भ्रान्तं परमकृतिभावेन कर्म वेवर्ते, सोऽविषाकोदयो, यथा तस्यैव मनुष्यस्य मनुष्यगतिभावेन वेदप्रमानां

नृकृतियन्देवगतोनामुदयः । तस्मात् स्वरूपेण परंरूपेण वा येदितमेव कर्म शीघ्रे नान्यथेति भाषार्थः ॥ ९९ ॥ तदेवमत्र यो-
गस्थानानि कारणम्, प्रकृतिप्रदेशश्च तत्कार्यमित्युक्तम् । तत्राः स्थितिव्याध्यवसायस्थानानि कारणम्, स्थितिविशेषश्च
तत्कार्यम् । अनुभागवन्वस्थानानि कारणम्, अनुभागश्च तत्कार्यमित्युक्तम् । एतेषां सप्तानामपि पदार्थानां परस्पर-
मलवबहुवचिन्तयन्नाह—

‘‘मा० जोगागाहा जोगो हंक्र पयडीण तह परसाणं । जं यणियं तहि मिच्छानिरइकसाया वि हेड ति ॥९०॥ जइवि
हु सामेणें भणिया उ तहाति तेसि विरहे वि । उवसंताइगुणें कंलजोगस्स भावे वि ॥ ९१ ॥ येयणियकम्मपणइं तस्स
पसाया य लेण वज्जोने । चवदस्सगुणे जोगाभावे गुण नेव वज्जंति ॥ ९२ ॥ इयं अन्नयवइंगाओ पयडीणं पएसणं । वंचइत
जोग एव हि पणुइं किर कारणे होइ ॥ ९३ ॥ जोगमस्सं च इमं भणति सुहुपस्स किर निगोयस्स । अहं योवविरियलदी-
जुपस्स जे किर नियपएस ॥ ९४ ॥ केइ गिय अप्पविरिया केइ वि बहुबहुतमाइविरियजुया । तहि सव्वअपवीरियजुतस्स
विक्किर पएसस्स ॥ ९५ ॥ जं होइं किरविरियं तं पदाळणेण छिज्जंतं । अस्संखलोगआगासदेसंत्ता उ भागाओ
॥ ९६ ॥ देइं तस्सेवोकिहु-विरियजुचंमि किर पएसम्मि । जं गिरियं तं वेसिं अस्संखणुं जओ उचं ॥ ९७ ॥ पद्माए
छिज्जंवा असंखओगाण जचियपएस ॥ तवियविरियविभागा जीवपएसम्मि एक्के ॥ ९८ ॥ सव्वजहत्तगविरिए जीवप-
सम्मि एणिया संत्ता । ततो असंखगुणिया बहुविरिए नियपएसस्सि ॥ ९९ ॥ वीरियवगणफट्ठगअसंखगुणेण जोगठा-
जेणं । ते अस्संत्ता वेसिं भानत्तो विचिओ नेओ ॥ १००० ॥ पज्जा सव्वंवि हु जहत्तजोगम्मि निययनेगम्मि । जहत्तेजेणं

समयं हुतुतोमं तु चउरसमया ॥ १ ॥ जहघेणं इगसमयं उकोसेणं तु दुलि उकोसे । यजिस्सजोगंमि जहघो उ समये
वदुतोसं ॥ २ ॥ कइया विविचउयंछसगटसयाउ जाव वट्ठे । अपज्जतया उ सउने एगमि जोगठाणमि ॥ ३ ॥
इगसमयेअ अउंति तो असलेज्जणपवुट्ठोए । पइसमयं उकोसग-जोगट्ठोणेहु इति ॥ ४ ॥ विइअणुभागे वयणे विइअणु-
भागाण फिर कसाया उ । वंपस्स हेउणो फिर हयंति वहिं ठिठ्ठाणेण ॥ ५ ॥ किंचि सखं एवं नाणा जीवाण फिर जया
हुंति । उदयमि सम्पराया नागावरणाइकम्माणे ॥ ६ ॥ ठीए निवत्तणगाणि तया संखयाण लोमाण । जे आगासपएसा
असंखया तप्पमाणइ ॥ ७ ॥ अंतोमुहुत्तमे-ज्जवसायट्ठाणगाणि जणयंति । तो समयाहिय जहघट्ठिए जणगाणि उ क-
साया ॥ ८ ॥ तेहिं तो ताणि वितेसअहियाणि तओ उ दुसमयहियाए । ठीए जणगाणि उ वितेसअहियाणि जावंति ॥ ९ ॥
एने तिममयंपभिं अहियदिंए वितेसअहियाणि । भणियवाणिय एवं सखुक्कोसा विई जात्र ॥ १० ॥ ते वि य असंखलोगा-
मासपसत्पयाणया कप्पो । विइयंभजवसायट्ठाणाणि वितेसवुट्ठाणि ॥ ११ ॥ हुंति य वि य ठांवि-ज्जंता फिर वि
मासपसत्पयाणया कप्पो । दारिंती तहि पटम्प-पंतीइ असंखयाणं तु ॥ १२ ॥ चत्तारि तओ वीयाइ पंच तइयाइ छत्र एमाई ।
समवउरसं तेच । दारिंती तहि पटम्प-पंतीइ असंखयाणं तु ॥ १३ ॥ एवं कसायनणिय-ज्जवसायट्ठाणेहि जणियत्ता । कम्मट्ठिइकसायंकार-
जा उकोसा उ विई अट्ठहि चिंदहि निपट्ठा ॥ १४ ॥ एवं कसायनणिय-ज्जवसायट्ठाणेहि जणियत्ता । कम्मट्ठिइकसायंकार-
जिया मिट्ठा वयंति चि ॥ १५ ॥ तेसिपि कसायणं जं दलिंयं उदयपत्तयं अत्थि । तं अणुभागद्वणं उदेइ तेणं जियस्सेव ॥ १६ ॥
लोउगमरसाओ जणयइ तस्स वसेणं तु वज्जमाणेण । कम्माणं अणुभागो निप्फज्जइ तहि परूवणया ॥ १७ ॥ अणुभागणं
जा इग-परमाणं पगइभागपभिइया । फइगपज्जवसाणा सा सवाविचिओ नेया ॥ १८ ॥ अनुभागफइगणं सिट्ठाणमणंतभा-

गवर्चीणं । अर्पयिष्येत्पुणार्णं अनुभागद्वयार्णं पदम् ॥ १८ ॥ होई अहिमसेसुं तेजेव कम्मसेसुं । वीयमणुभागा-
 द्वाणं एवं वइयंयि विज्जेयं ॥ १९ ॥ एवं किर सबेसुं वि कसायसेसुं कम्मसेसुं । असंखयमाणार्णं भवंति अनुभागद्वयार्णार्णं
 ॥ २० ॥ नाणावरणाइसुंयि कम्मसेसुंयि इय यमाणार्णं । हुंति परिमिह कसाया कारणभावेण ववखाया ॥ २१ ॥ तहिं
 जइअणुभाग-वणा जइअण पगसमयं तु । चउसमया उकोसेण हुंति तह ठाणगा जेह्वा ॥ २२ ॥ जइअणं इगसमयं
 उकोसेणं तु दुस्सि समयपाड । मज्झिममाणे उ जइअओ च समयं तहुकोसं ॥ २३ ॥ ऊया विविदिन्न चउरो समया जावहु
 हुंति उकोसं । एय एवं सुवत्यवि आन्नं परिचयए ठाणं ॥ २४ ॥ एवं किर वज्जणिओ जइआइमियभिअओ
 सवो । एवरयकालविअओ अज्झवसाओ य किर होइ ॥ २५ ॥ तेण जइआइमेयज्झवसायविचित्रयाए अनुभागो ।
 वइअकम्मचणओ अपयइ जइआइमेयहिं ॥ २६ ॥ नाणाओ तो किर कसायअणुभागज्झवसायाण । वइचिसेण-
 निविस्सियाण कम्माण अनुभागो ॥ २७ ॥ होई कसायअणु सबेसुं वअियं तहिं वंये । कारणजुयलं भणियं मिच्छत्तं
 अविरई चेव ॥ २८ ॥ एविं सामझेणं भणियं जइवि दुग्धा वि किर तेसिं । विरेहं वि पमचाइसुंमतेसुं किर
 कसायणु ॥ २९ ॥ विअणुभागा हुंवी उवसंताई कसायविरहमिह । विअणुभागा न हुंति इय अभयवइय-
 रेएहिं ॥ ३० ॥ विइए अनुभागाणं हुंति कसाया पहाणकारणं । एवं जोगकसाया वंयस्स चउविइस्सावि ॥ ३१ ॥ हुंहु-
 त्तमकारणं तेसिं सहकारिकारणचेणं । वावसमाण इहं मिच्छाविरइण अत्तेसिं ॥ ३२ ॥ नाणावरणाइंयं तह दइसेत्तका-
 लमाइणं । सहकारिकारणत्तं अनिवारियमेव इह होइ ॥ ३३ ॥ पुव्वदलं ववखायं जोगा एमाइयाइ माहाए । तइवखाणे पुवं

अनेगठाणेसु तद् एत ॥ ३४ ॥ तद् उत्तरत्य ॥ अपयवहुत्तचित्ताइसोवगोगिचा । जोगट्टाणा वा विइवधज्जवसायवा-
 नाओ ॥ ३५ ॥ अणुभागवंधज्जवसायणाया लेसओ उवक्खाया । कम्मयविबुद्धीओ वित्तरथीहि तु नेपा ॥ ३६ ॥
 एवं च वित्तेणे वंधचउक्कस्स हेयवो भणिथा । अह वद्धकम्मउदयो जह होई तद् उ संसेवा ॥ ३७ ॥ पभणई कालभवाई-
 माहाज्जेण तत्त मूलिद्धा । पयदीओ धुवउदया उत्तरपयदी उ पुण एया ॥ ३८ ॥ आवरणाणं दसगं दंसणचउमिच्छतेय-
 कम्मर्गं । बभाइ चउगाएल्लहु-धिरहुगसुभुललनिम्माणं ॥ ३९ ॥ इय सत्तवीसपयदी धुवउदया एव सधजंतूणं । उदयवव-
 छेयआरा कालभवाईण निरेक्खो ॥ ४० ॥ इय पयदीणं उदओ निरंतरं होई सेसयाणं तु । निहाणणाईणं तु कालभयवेत्त-
 सायेक्खो ॥ ४१ ॥ जेणं निव्वेयईयाण पाएण रयणिकालमि । उदओ होई कालायेक्खत्तं तद् य नरएसुं ॥ ४२ ॥ निरि-
 माणुसदेवसुं एगंतणेव तेस जोगाणि । नरगइयाणि मईपभिईणि कम्माणि तमि मये ॥ ४३ ॥ आगच्छंती उदयं भव आ-
 येक्खत्तणं इमं कहियं । अणुपुवीए उदओ सेत्तावेक्खो मुणेयन्वो ॥ ४४ ॥ अइवा निहाउदओ एगोविहुं पण गिम्हकालं
 तु । पुढवाइमवं खेत्तं सजलार्थं च सपप ॥ ४५ ॥ वइइ य वित्तेणं इइफालाहतिगयेक्खत्तं । अन्नत्थवि आजोजं घुहेहि
 उवक्खत्तणं येयं ॥ ४६ ॥ तेण स एव हि निहा उदओ कस्सविय माहिसे दहिण । वाइयणे य असिण तद्दधमयेक्ख जा निदा
 ॥ ४७ ॥ नीरोगमणसमाहि-त्तणेण निदाएं जो भवे उदओ । भावावेक्खो स भवइ एवं अन्नं विव्रेयं ॥ ४८ ॥ सवि-
 वागो अविवागो दुविहो उदओ च तत्तय "सविवागो । नियनियस्वविठं जं कम्मं तेणेव ख्वेणं ॥ ४९ ॥ उदयम्मी
 आगच्छइ सो सविवागो चि जह मणुस्सगई । पंचिदियबाइविय तन्वपयाओगकस्सुदओ ॥ ५० ॥ जत्तय निर थियुगसंकम-

संकेतं अवरपयडिभावेण । वेदज्ज्ञ इ कर्मसो होई अविवागल्दओ चि ॥ ५१ ॥ जह वस्सेव नरस्स उ वेदज्जभाणेण भाणुस-
मइए । स्वेण नारयतिदिवाईणं भवे उद्दओ ॥ ५२ ॥ जोगा पयडिपएसा कसायअणियठिइए य बंधस्स । ठाणाणिय ठिइ-
वित्तेसाणुयागज्जवसायठाणाणि ॥ ५३ ॥ अणुभागपल्लिच्छेया एवं एणाण सत्तठाणाण । कारणकज्जविभागो जह होइ तहा
निसानेइ ॥ ५४ ॥ तस्य किर जोगठाणाणि कारणं पयडिओ पएसा य । तक्कं तह ठिइबंधवसायस्स ठाणाणि ॥ ५५ ॥
हुंनोइ कारणं तह ठिइवित्तेसा उ तस्स कज्जंनि । अणुभागज्जवसायट्ठाणाणि य कारणं हुंति ॥ ५६ ॥ अणुभागो तक्कज्जं इ
सक्ख तु इह पयराने । अओल्लं अप्पबहुचचित्तणत्थं इयं आह ॥ ५७ ॥

सेट्ठिअसंखेज्जइमे जोगट्ठाणाणि हुंति सवाइ । तेसिमसंखेज्जगुणो पयडिणं संगहो सबो ॥ १०० ॥
तासिमसंखेज्जगुणा ठिइवित्तेसा हुवंति नायथा । ठिइबंधवसायणाणि असंखगुणाणि एत्ताओ ॥ १०१ ॥
तेसिमसंखेज्जगुणा अणुभागे हुंति यठठाणाणि । एत्तो अणंतगुणिआ कम्मपएसा सुणेयव्वा ॥ १०२ ॥
अविभागपल्लिच्छेआ अणंतगुणिया हुवंति इत्तो य । सुयपवरदिट्ठिवाए विसिट्ठमइओ परिकहंति ॥ १०३ ॥

दी० एकस्याः समयमसिद्धाकाशश्रेणैरसंदृश्येयमानैः यान्तः प्रदेशास्तत्सदृशानि योगस्थानानि सर्वाण्यपि भवन्ति ।
तानि चोत्तरपक्षारेषया स्वोक्तानीति शेषः, यथा चैवान्येवान्ति भवन्ति, तथाऽनन्तरगायायां सविस्तरश्रुक्तिमिति
नेहोच्यते । तेभ्यश्च योगस्थानेभ्योऽसदृश्येयगुणो ज्ञानावरणादिकृतीनां सर्वोऽपि संग्रहः समुदायो मीलक इत्यर्थः ।

१ सदृश्यातीताः बहव्यवधिज्ञानस्य सर्वाः प्रकृतयः ।

अयमत्र भावार्थः—इदं तावदावश्यकादिष्ववधिज्ञानदर्शनयोः तयोपश्लेषेदादसद्व्येयमेदा उक्ताः “संत्वाइआओ खल्ल
 ओशानाणस्स सबपयहीओ” इत्यादिवचनात् । ततश्चैतदावरणवन्धस्याऽपि एतावन्तो मेदा भवन्त्येव, वदन्त्येव तयोपश-
 लोपपचेरिति । तथाहि—अवधारणं कश्चित् जीवो देशहेतुकालभावमेदादन्त्याहं वदन्नाति कश्चिद्व्यवस्थायां, उदेत्यपि कस्यचि-
 दन्त्या कस्यचिद्व्यवस्थेति । एवं नानाजीविषु मतिज्ञानावरणादीनां शेषाणामप्यावश्यानाय । तथाहि—अन्यासामपि सर्वासां
 मूलोत्तरप्रकृतीनां देशहेतुकालभावमेदेन वन्धवैचित्र्यादुदयवैचित्र्यात् चासद्व्येयमेदा भवन्ति । चतसृषामानुर्वर्षिणां वन्धोदय-
 वैचित्र्येणासद्व्येयमेदा भवन्ति । ते च लोकस्याऽसद्व्येयभागवच्चिन्मदेशराश्वितुल्या इति चूर्णिकारोक्तो विद्वेषः । ननु जीवा-
 नाभनन्तत्वात् तेषां वन्धोदयवैचित्र्येणानन्ता अपि प्रकृतिमेदाः कस्यात्र भवन्ति ? नैतदेवम्, सदृशानां वन्धोदयानामेकत्वेन
 विवक्षितत्वात्, विसदृशास्त्वेतावन्त एव तज्ज्ञेदा भवन्ति । वे च मेदाः प्रकृतिमेदत्वात् प्रकृतय उच्यन्ते । तासामसद्व्येयभा-
 गां प्रकृतिनां सप्रज्ञः समुदायो योगस्थानेभ्योऽसद्व्येयगुणो, यत् एकैकस्मिन् योगस्थाने वर्तमानैर्नानाजीवैः कालमेदा-
 देकजीवेन वा सर्वेऽप्येताः प्रकृतय वध्यत इति ॥ १०० ॥ ताम्यश्च प्रकृतिभ्यः स्थितिर्विद्वेषाः—अन्तर्मूहत्-समयाधिकान्तर्मू-
 हत्तु-द्विसमयाधिकान्तर्मूहत्तुलसणाः, असद्व्येयगुणा भवन्ति ज्ञातव्याः, एकैकस्याः प्रकृतेरसद्व्येयैः स्थितिर्विद्वेषवद्व्य-
 मानत्वात् । एकमेव हि प्रकृतिमेदं कथिजीवोऽप्येन स्थितिर्विद्वेषेण वर्त्तन्ति, अन्यस्त्वन्त्येन, अपरस्त्वन्त्येन इत्येकैकस्याऽपि
 प्रकृतिमेदस्यासद्व्येयताः स्थितिर्विद्वेषा भवन्ति । अतः प्रकृतिमेदभ्यः स्थितिर्विद्वेषा असद्व्येयगुणा इति । ‘विद्वन्त्ये-
 त्यादि स्थितिः कर्मणोऽवस्थानशक्तिः, तस्या वन्धः स्थितिर्वन्धः, अव्यवसानानि—अध्यवसायास्तित्त्व जीवपरिणामविशेषाः ।

निष्ठान्ति जीवा र्गेभ्यति स्थानानि, अध्यवसाया एव स्थानानि अध्यवसायस्थानानि, स्थितिवन्वस्य कारणभूतान्यध्यवसा-
यस्थानानि स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानान्यनन्तरागोक्तस्वरूपाणि, स्थितिविवेपेभ्यस्तान्यसद्व्येयगुणानि, यतः सर्वजन-
न्योऽपि स्थितिविवेपोऽसद्व्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणैरध्यवसायस्थानैर्जन्यते, उच्यते तु स्थितिविवेपास्तेषु यथोत्तरविवेप-
द्वैर्जन्यन्तेऽवसोभ्यस्थान्यसद्व्येयगुणानि सिद्धानि ॥ १०१ ॥ 'वैसिमसंतेजो' इति 'अनुभागे' इत्यत्र एकारोऽ-
लासपिक्तो 'वन्धठाणापीत्यत्रापि अध्यवसायवन्दो ह्यसो ह्युच्यते, 'हन्वी'त्यस्यापि व्यवहितसमन्वयः । ततश्चानु पश्चात्
वन्धोत्तरकांक्षम्, भज्यते तेन्यतऽनुभूयत इत्यनुभागे रसस्वरस्य वन्योऽनुभागवन्वयः, अध्यवसायस्थानानीतिपूर्वगतः । अनुभा-
गवन्वयः कारणभूतान्यः यवसायस्थानान्यनुभागवन्वाध्यवसायस्थानानि । स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानेभ्यस्तान्यसद्व्येय-
यगुणानि भवन्ति । स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानं द्वैर्जन्यन्तेर्देयमुक्तम् । अनुभागवन्वायवसायस्थानं त्वैर्देकं जनयन्तस्मा-
यिकमुल्लुटनस्वयुसाभयिकान्तेवोक्तम् अत्र एकस्मिन्पि नगरकल्पे स्थितिवन्वाध्यवसायस्थाने तदन्तर्गतानि नगरान्तर्गतैर्दे-
नैर्चण्डिकलरानि नानानीमान् कालभेदेनैकजीवं वा यमाश्रित्यासद्व्येयलोकाः तादृशप्रदेशप्रमाणान्यनुभागवन्वाध्यवसायस्थानानि
भवन्ति । तथाहि-अनन्धस्थिविज्वनकानामपि स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानानां मध्ये यदाद्यं सर्वलघुस्थितिवन्वाध्यवसा-
यस्थानं तस्मिन्नपि देशक्षेत्रकालावबोक्तेदानामसद्व्येयलोकाः तादृशप्रदेशप्रमाणान्यनुभागवन्वाध्यवसायस्थानानि प्राप्यन्ते,
द्विष्टीयादिषु तान्यप्यधिकान्यधिकतराणि प्राप्यन्ते इति सर्वेष्वपि स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानेषु तेषु भावना कार्या । अतस्ते-
भ्यस्तान्यसद्व्येयगुणानीति स्थितम् 'एवो जणन्तुणिआ' इत्यादि । एतेभ्योऽनुभागवन्वाध्यवसायस्थानेभ्यः कर्तव्यकन्या

अनन्तगुणा मुणितन्याः, यत एते सिद्धान्तभारेऽथर्वेभ्योऽनन्तगुणाः प्रतिसमं गृह्यन्त इत्युक्तम्, अनुभागाव्याख्यवसाय-
 स्थानानि तु सर्वाण्यप्यसह्येयान्येवोक्तानि, अत एतेभ्यः तेषामनन्तगुणतां सिद्धेति ॥१०२॥ 'अविभागे'त्यादि इह क्षीर-
 निम्बरासाद्यपिथर्णैरिवानुभागव्याख्यवसायस्थानैः तदुल्लेखिव कर्णपुद्गलेषु रसो जन्यते, स वैकस्यापि परमाणोः सम्बन्धो
 केवलप्रज्ञया चिच्छेदपानः सर्वजोवानामनन्तगुणानविभागपल्लिच्छेदान् प्रचरति । यस्मान्नागादतिगूढमयाऽन्यो भागो नोचि-
 शति, सोऽविभागपल्लिच्छेद उच्यते । एवंभूतस्यानुभागस्याविभागाः पल्लिच्छेदाः सर्वकर्मस्वरूपेषु प्रतिपरमाणु सर्वजोवानन्त-
 गुणाः प्राप्यन्ते । तदुक्तम्—'गृहणस्मर्यमि जीवो ज्ञापयद् स गुणे सपचयओ । सर्वाज्याणन्तधुणे कर्मपरसेसु सवेसु ॥१॥
 गुणशब्देनेहविभागपल्लिच्छेदा उच्यन्ते, शेषं मृगमम् । कर्मप्रदेशाः पुनः प्रतिसमं सर्वेऽपि सिद्धानामप्यनन्तभाग एव
 वसन्ते अतस्तेभ्योऽप्यविभागपल्लिच्छेदा अनन्तगुणाः सिद्धाः । नन्वेकदल्पग्रहत्वं किं त्वया स्वत एवोत्प्रेक्षितमथान्येन केनचि-
 त्कथितमित्याह 'सुयपवरो' इत्यादि । हृदीनां समस्तदर्शनानां यादौ विचारो यत्र स दृष्टिवादः, श्रुतं-द्रादशादम्, वन्मध्येऽने
 काविशयसम्पन्नत्वेन प्रवरः—प्रधानः, स चासौ दृष्टिवादश्च श्रुतप्रवरदृष्टिवादः तस्मिन् श्रुतप्रवरदृष्टिवादे, विशिष्टमतयः—वीथिक-
 रगणधराः, परिक्रिययन्त्येतत्, न पुनः मया स्वयमुपेक्षितमिति ॥ १०३ ॥ व्याख्यातं प्रस्तुतगाथाचतुष्टयम् । तद्व्याख्याने
 च समाप्ताः प्रदेशवन्त्यः, तत्समाप्ता च भणितं बन्धविधानद्वारम्, तद्वर्णनैव समाप्तं ग्रन्थारम्भे यत्प्रतिज्ञातं 'ज्योगानोमविहि-
 त-

१ ग्रहणसमये जीव उत्पादयति तु गुणान् स्वप्नयति । सर्वजोवानन्तगुणान् सर्वमदेष्टु सर्वेषु ॥ १ ॥ २ 'णियपति-
 णामेण जणहरसाण्' (निजपरिणामेन जनयति रसाण्) इति सि । ३ 'एव विवक्षि'सि-

इत्यादि द्वाद्याष्टमिति ॥ साम्प्रतं निरुपलब्धत्वापि निरुपलब्धत्वापि अन्यकार उपसंहाराह-

भा० तैत्तिरीयसंहितायां भिद्यद्वाचकंति तासि प्राचिण्या । समयसिद्धिद्विधायागास-सैद्धि असंख्यगुणमि ॥ ५८ ॥
 त्रिषुमेवपुसा नक्षिपयेत्याणि जोगठगणि । ताणि य सर्वाणि उचरपययवत्वाएँ योवाणि ॥ ५९ ॥ तेहि असंख्यगुणो
 एयदीभो भूति लेण एकेने । जोगट्वाणे नाणाभीचेहि वट्वाणेहि ॥ ६० ॥ कालमेणं एणेण वाचि जीवेण कम्पयदीओ ।
 सत्ताओ वट्वाणे इय एयदीर्ण अर्मत्तसे ॥ ६१ ॥ एयदीण असंख्यगुणा विई विसंसात वसस्त्वमिणं । विईवंध तो कोइ अंत-
 वट्वाणे एवरे ॥ ६२ ॥ संपि य समयव्यभिचिं कोइ दुसमयविंय पांयेइ । केचि पुणो बहु इवाइ लक्खणा विइमिसेसात ॥ ६३ ॥
 मय्थि तहि एयदी एकेना वि दु असंख्यगोहि । विइमिसेसाइ वज्जइ लेण एया वि किर एयदी ॥ ६४ ॥ कोइ निओ अत्रे-
 नेर विइमिसेसेण वंयंअओ । अत्रेण विइमिसेसेण एयमाइहि मेवहि ॥ ६५ ॥ एयाइपवि एयदीए विइमिसेसा उ हुंतसेसाजा ।
 एयहि सया नो पां च विइमिसेसा असंख्यगुणा ॥ ६६ ॥ तेहि ओ विइय-उच्चरसाणाऊ असंख्यगुणियाओ । तेसि सख्यं दु
 इमं समायत्रणिया उ नीनस्स ॥ ६७ ॥ वे-परिणामविसेसा तेसि गणाणि जाणि किर हुंति । ताणि य विइवंध-उच्चरसाणाणि
 भणति सवय्य ॥ ६८ ॥ ताणिय कारणभूया विइपंधवत्त क्खत्तस्स । ताणि असंख्यगुणइ विइमिसेसाण भणियाणि ॥ ६९ ॥
 वेण अत्तइओ वि दु विइमिसेसो अमंख्यलोपाण । आगासएमाण ममेहि-उच्चरमागठणेहि ॥ ७० ॥ निण्हाइजाइ तस्सुत्त-
 रत्तरा तेहि पां गणेहि । कयओ विमेम्वेहि विइमिसेसा भणिज्जेति ॥ ७१ ॥ तो वेहिंनो ताणिय असंख्यगुणाणि हुंति
 मिट्ठाणि । तेसि असंख्यगुणवंध-उच्चरमागठणाओ ॥ ७२ ॥ अणुपुच्छावंधोत्तरकालं यज्जति अणुप्रविज्जति ।

जेणं ते अणुभागा रसन्ति जो तेसि किर वंधो ॥ ७३ ॥ सो किर अणुभागबंधो तस्सज्जवसायठाणया ते उ । अणुभागबंध-
 ज्जवसाय-ठाणया फारणभूयाणि ॥ ७४ ॥ कज्जस्स अणुभाग-बंधनामस्स दुसंसल्लगुणा । विद्वंधवज्जवसाणं जेणं पगेगमवि
 पणियं ॥ ७५ ॥ अंतमुदुत्तपमाणं बंधज्जवसायठाणयं तु पुणा । अणुभागानेकेकं जहद्वंधं होइ सामइयं ॥ ७६ ॥ उक्किट्ठयो
 उ अट्ठ-समयमाणं जेण विद्वंधस्स । अवज्जवसायठाणे पगमि वि नगरस्सिस्सिम्मि ॥ ७७ ॥ तमज्जगया अणुभाग-
 वंधज्जवसायठाण्या हुंति । नगरंतोगयबहु उ-द्वनीयआवाससरिसाणि ॥ ७८ ॥ नाणानीये आसज्ज-कालभेएण पगनीवं
 वेयज्जवसायठाण्या हुंति । नगरंतोगयबहु उ-द्वनीयआवाससरिसाणि ॥ ७९ ॥ परिमाणानि अणुभाग-बंधज्जवसायानिय हुंति । तेसि ठवणस्सखं बुहेहि
 वा ॥ आसज्जसंलेजगलोगासप्पसाणं ॥ ८० ॥ जणगाण वि जं पढमं सर्वोसि लहुयरं ठाणं ॥ ८१ ॥
 दुद्वीउ विज्जेयं ॥ ८० ॥ तह विद्वंधज्जवसाय-ठाणमज्जे जरद्दगविद्वेए । जणगाण वि जं पढमं सर्वोसि लहुयरं ठाणं ॥ ८१ ॥
 विद्वंधज्जवसायान संतिपे तमि देससेषाणं । तह कालभावनीवाण येयउ असंखलोघाणं ॥ ८२ ॥ आगासपप्ससमा ठाणा
 अणुभागबंधया हुंति । विद्वंधज्जानेसुं दुरयाइसु अरिगअहिगाणि ॥ ८३ ॥ अणुभागद्वानाणिय लभंति तयो उ तेहि किर.
 ताणि । असंसेज्जगुणइ अणुभागद्वानाणि ई सिद्ध ॥ ८४ ॥ एएसिंतएणिया कम्मपप्सा भवंति जेणेइ । सिद्धाणंतभागे
 अभवेइ अणंतगुणिया उ ॥ ८५ ॥ पप्समयं नीवेइय संगहिज्जंति आगमे भणियं । अणुभागज्जवसाय-द्वानाणि य पुण समया
 वि ॥ ८६ ॥ असंसेया पणिया तेहि तो जेण कम्मदेसाण । अणंतगुणचे सिद्धे एत्तोऽविभागपक्खिच्छेया ॥ ८७ ॥ अणंत-
 गुणिया हवंति इह दिहंतो इमो उ विज्जेयो । जह सरसत्तीरपिण्डुपंदवणयरसथालियासु इव ॥ ८८ ॥ अणुभागबंधज्जवसाय-
 द्वाणेहि तु वंदुलेसु इव । कम्मपरमाणुसु रसो जणयइ पगेगयस्स वि य ॥ ८९ ॥ सो परमाणुस्सरसो केवलपक्वाए छिज्जमाणो

उ । स्वजियणंतणुणि या जस्य अविभागपल्लिच्छेया ॥९०॥ अइसुइसयाइ जाओ धामाओ नेव उट्ठई भणो । अओ सो अविभा-
गपल्लिच्छेओ होइ नायहो ॥९१॥ अणुभागस्स विभागो पल्लिच्छेया एक्खवा एए । परमाणुं परमाणुं एइ सवेसु कम्मबंधंभुं
॥९२॥ सवेसिं जीवाणं यवत्थअवत्थयाणंतणुणा । अविभागपल्लिच्छेया संपत्ता वो जओ भणियं ॥९३॥ गहणसम-
यमि जीओ उपाएइ उ गुणे सपच्चयओ । स्वजियाणंतणुणे कम्मपएसंसु सवेसु ॥९४॥ कस्माण एएसा पुण सिद्धाण
विणंतयमि मागमि । सवे वि हु वट्ठे अओ उ कम्मपएसणं ॥९५॥ अविभागपल्लिच्छेयाणंतणुणा हुंति ईं सिद्धयिणं ।
एतो अप्पबहुत्तं गंये जत्थत्थि तं आह ॥९६॥ सुयपचरदिट्ठिवाए गाहोत्तरदेण तस्य सुयपचरं । उच्चममुत्तं जं किर दिट्ठिवा-
याभिई अंगं ॥९७॥ तस्मि त्रिसिद्धमाया जिज्जणहरयभिइया परिकुहंति । इय सेट्ठिअसंत्वाइ गाहाचरंगेपि ववखायं ॥९८॥
तव सखाये य समत्थिओ उ एसो, एएसबंधो ति । तस्स समत्थीए गयं वंधविहाणाभिहं दारं ॥९९॥ तब्बणणा लवओगा
ओगविहीपभिइदाराहादुगं । गंधारंभावसरे जं भणियं तंपि ववखायं ॥१००॥ एचो तिन्नपइओ एकरणकारो इयस्स
गयस्स । आहुत्तंहरणत्थं एसो वंध इइ गाहाहिं ॥१०१॥

एसो वन्धसमासो पिटुक्खेवेण वज्जिओ कोवि । कम्मप्पवायसुपसागरस्स निस्संदमेत्तो य ॥ १०४ ॥
टी०ए० पूर्वोक्तो वन्धसमासोः- वन्धसंदेण, कोऽपि-क्रियमात्रोऽपि, वर्णितः-भणितः, 'केनेत्याह पिटुक्खेवेण' ति
पिण्डस्य-पिण्डितस्य यथावस्थितस्य, कर्ममकुचित्थुतविदोपादुत्थेण तेन, एतदुक्तं भवति-यथाकर्ममकुतौ वर्णिमः तथैव मयापि,
न समनीपिकया । कथंभूतो वन्धसमास इत्याह-जलघटादीनामिव निष्पन्धयात्रोऽन्यत्प इत्युक्तं भवति । कस्य निष्पन्द-

इत्याह-कर्मणः प्रवादः-प्रकृतं भणनं यत्र तत्र कर्मप्रवादाः, कर्मप्रकृतिलक्षणश्रुतं तदेव महत्त्वात् सागरः कर्मप्रवादाश्रुत-
सागरः तस्मैति । अस्य च वन्यसमासस्यात्यस्य तस्मादुद्धृत्य भणने कारणमादावेवोक्तमिति भावार्थः ॥ १०४ ॥ इदानीमा-
चार्यः एवात्मनो गर्भं परिमिश्रीर्युक्तोऽप्यन्ये निपुणमतयो जिनशासनेऽनेकशः सन्वीति दशैषिणं छद्मस्यस्य बुद्धिः
कदाचिदप्यपि भवतीत्येवमपि कदाचिदपि गुराह-

भा० एतो वंयसमासो वंयःविहाणस्स कोइ संत्वेवो । षडुक्त्वेवणं वन्निओ चि एयस्स एसत्थो ॥ २ ॥ कम्मपयद्दि-
गुयाओ पिट्ठस्स य चिहियस्स वंयस्स । जइवियस्सव्वगस्स य इय एज्जायंतगयस्स ॥ ३ ॥ उक्त्वेवो चट्ठारो पिडुक्त्वेवो चि
तेण संमिज्जिभो । एज्जाओ एसो किर जइवियउट्ठारुणेण ॥ ४ ॥ कम्मपयद्दिमुयाओ इमं कइमेवो य वन्निओ भणिओ । नो
समंए त्तिपि भणिओ एसोत्थ परस्सवो ॥ ५ ॥ कम्मस्स पमास्सिणं वाओ भणणंति जत्थ तं भणिणं । कम्मपदायं कम्मपय-
द्दिमुयं तं पि गल्यत्ता ॥ ६ ॥ सागरमिउ तस्सेमो वंयसमासो निसंत्थेत्तो उ । भणिओ इइ संत्थोअह गवं परिहरिउक्कामो(य) ॥ ७ ॥
पन्थविहाणसमासो रइओ अप्पमुयमन्दमइणा उ । संथन्यमोखनिउणा पूरेज्जणं परिकहिं तु ॥ १०५ ॥

टी० वन्यस्य प्रकृत्यादेः, विधानानि-वेदाः, तेषां समासः-संक्षेपः, उक्तविधिना रचितो ग्रन्थो भवेति गम्य-
ते, कथं (भूतेन मयेत्याह-‘अप्पमुय’चि प्रसिद्ध) शब्दार्थोऽल्पश्रुतेन, तथाभूतोऽपि कथित् बहुया तीक्ष्णो भवतीत्याह-मन्दम-
तिना च ततो-विज्ञापयाम्यइ तं बहुक्तं वन्यसमासं सिद्धान्तयणितात् तद्वैपरीत्यसंभवे उक्तानिक्तिसंभवे च ‘वन्य (यो-
कलनिउण’चि वन्य-उक्तस्वरूपः, बोधः-वन्याभावस्वरूपस्तत्र) निपुणाः जिनवचनान्स्वच्छब्दालाः पूरयित्वा समञ्जसं कृ-

रा, शिष्येभ्यः परिकल्पयन्तु-प्ररूपयन्ति गार्वाक्यः ॥ १०५ ॥ प्रस्तुतग्रन्थाध्ययने श्रोतृजनस्य यत्फलं तद्वैश्विमुपाह—
 भ्रा० पारणरूपा पयणद् वैश्वविद्यालयया गाहा । सा सुगमा नवरं पुत्रं वैश्वविद्यालया लं वैश्वस्य ॥ ८ ॥ मेया
 तेमि समासो नृतेवो अह इमस् गंधस्स । सोयाराणं सुयर्णमि जं फलं तंनिसामेह ॥ ९ ॥

टी० इति पूर्वोक्तं कर्ममकृतिश्रुतप्रगतं-कर्ममकृतिश्रुतान्तर्गतं श्रुतकामिति दोषः । कथम्भूतमित्याह-‘संक्षेपोद्दिष्टम्’ संक्षेपकथितम् । पुनः कथम्भूतमित्याह निश्चितः प्रमाव्यभिचारी महानपरिमितोऽर्थो यत्र तं निश्चितमहार्थम् । अनेन हि प-
रिज्ञानेन दृष्टिवादाद्यन्तर्गतः सर्वोऽपि कर्मविचारो एतदनुसारो ज्ञान्य इत्यस्य संक्षेपोद्दिष्टस्यापि महार्थता । एवमभूतं चाहुं
यो बहुशः ‘उपयोदक्षते’ अध्ययनशुभनभ्रवणचिन्तनधारणव्याख्यानादिद्वारेण पुनः पुनरुपयोगं नेष्यति, स वन्यस्य पूर्वो-
क्तस्वरूपस्य मोक्षस्य च कर्माष्टकप्रभञ्जसलक्षणस्यार्थं ज्ञास्यति । ज्ञात्वा च विशुद्धमानन्तःकरणो वन्यस्य सर्वदुःस्वरूपत्वात्
कारणानां परित्यागे, मोक्षस्य च सर्वोत्तमसुखरूपत्वात् तत्कारणानामुपादाने यत्नं करिष्यति । तं च कृत्वा प्रज्वलितप्रमृष्टा-
वरोधभदीयविपदिमोहान्यकारमिक्करः समुन्मलितालम्बपूर्वदुर्वारवीर्यमसरः शूलध्यानकुटाराधारसम्पातसञ्चूर्णितकर्म्यस्त-
इतिनिगदो विषादिनादिनिबिडरागेष्टपुरुषाटसम्बुद्धो विनिर्दलितविदुष्टसन्निहितकषायमुग्धाभिमानो विनिर्गत्य चिरकृताव-
स्थितिसंसारफणशृङ्गान्तर्गन्तुनिवासयोगं निन्दोपभयविम्लुकं निःसीमसुखसन्दोहास्पदं यावदित्सवं सुविशुद्धं मिन्द्रि-
सौक्यमथास्त इति गायार्थः ॥ १०६ ॥ इति विनयेहिना नाम शतकट्टचिः समाप्ता ॥

भा० इय गाहाए एवं भावत्ये परिकरंति सुचवरा । जह दिट्ठिवायअंने अग्गेणीए- इहयपुत्ते ॥ १० ॥ पणिथिक्कम्मा-
भिहम्मि णंचमवत्थुम्मि कम्मपयटि चि । इय नामेण एसिदंति पाहुदे सुयवित्तेसो चि ॥ ११ ॥ आसि तओ ठाणाओ उदरिओ ।
एय सयमांगो चि । सिवसन्मसुरिणाणेवावायजयल्लदसहेण ॥ १२ ॥ इय कम्मपयटिणयंति कम्मपयदीउ सुयवित्तेसाओ ।
अंतरगयंति सयंगं गंथे इह वक्केसो चि ॥ १३ ॥ संलेयेणुचिदं कदियं तह निच्छियं अवाभिचारि । पट्टयत्थंति महत्थं जो उव-
जुज्जेइ बहुसो चि ॥ १४ ॥ जो उवओगं पुण पुण नेइस्सइ चित्ताइदारेणं । सो नही जाणिस्सइ अत्थं वंधस्स मोववस्स
॥ १५ ॥ अत्थं परमत्थं पुण वंधो कम्माण दुवल्लेइउचि । जीवाणं मोक्खो पुण सासयसिवायोक्खसंजणो ॥ १६ ॥ अत्थं च इमं
नाइ वंधस्स उ कारेण परिचाओ । मोक्खस्स कारेणं गह्णे जत्ते करिस्संति ॥ १७ ॥ तं काज्जे निइदुअट्ठकम्मिधणा

महात्ता । निस्सेसभयविमुक्का अहरा सिद्धिं लहिस्संति ॥ १८ ॥

टी० प्रायोऽन्यथाद्वष्टुः सर्वोऽप्यर्थो मयाऽत्र संरचितः । न पुनः स्वमनोषिकया तथापि यत्किञ्चिद्दिह वित्तयत् ॥ १ ॥
सूत्रमवलोक्य लिखितं, वच्छेद्यं मय्यनुग्रहं कृत्वा । परकीयोपाणयो-स्त्यागोपादानविधिकुशलः ॥ २ ॥ छत्रस्यस्य-
रि युद्धिः स्वलति न कस्यैह कर्मवशमस्य ! । सद्बुद्धिर्विरहितानां विशेषतो-मद्विधासुमताम् ॥ ३ ॥ कृत्वा यदृसिभिर्मां पुण्यं-
समुपार्जितं मया तेन । मुक्तिमचिरेण लभतां क्षपितत्रयाः सर्वमन्यजनः ॥ ४ ॥

श्रीमद्वाराहकुलभुनिपिमस्तुतः, सोणीतलप्रयितकीचिस्तीर्णशास्त्रः । विष्णुसाधितविकल्पितवस्तुत्वे-च्छायाश्रितमचुर-
निवृतमन्यजन्तुः ॥ १ ॥ शानादिकुमुमनिविता फलितः श्रीमन्मुनीदफलद्वन्द्वैः । कल्याण इव गच्छः श्रीहर्षपुरीयनामास्ति ॥ २ ॥

एतस्मिन् गुणरत्नरोहणिगिरिगर्भायपाथोनिधि-सुद्वलप्रकृतिप्रमाणरपतिः सोम्यत्वतारारपतिः । सम्यग्ज्ञानविशुद्धसंयमतपः-
स्वाचारचर्यानिधिः, ज्ञानः श्रीजयसिंहशूरिरभरवश्रिभ्रमचूडामणिः ॥ ३ ॥ रत्नाकरादिवैतस्मा-च्छिष्यरत्नं बभूव तत् ।
स बायीशोऽपि नो मन्दे, यद्गुणग्रहणे प्रभुः ॥ ४ ॥ श्रीवीरेवविनुषैः, समन्त्रायविशयप्रचूरतोयैः । द्रुम इव यः संसिक्तः
कस्तद्गुणकीर्त्तने विद्युवः ॥ ५ ॥ तथाहि—आज्ञा यस्य नरेश्वरपि शिरस्यारोप्यते सादरं, यं दृष्ट्वापि मुदं ब्रजन्ति परमां
प्रायोऽतिदुष्टा अपि । यद्वक्त्राम्बुधिनिर्यदुज्ज्वलवचापीयूषपानोद्योगैर्वर्जितश्च दुग्धसिन्धुययने वृत्तिर्न लेभे जनैः ॥ ६ ॥
कृत्वा येन तपः सुदुष्करतरं विश्वं प्रबोध्य भयोर्तीर्थं सर्वविदः प्रमात्रितमिदं तैस्तेः स्वकीयैर्गुणैः । शृङ्गोर्द्वन्द्वदोषविश्वद्वारं
भव्यैर्निबद्धस्पृहं, यस्याशास्त्वनिवारितं विचरति भेतांगुगौरं यशः ॥ ७ ॥ यमुनाप्रवाहविषल-श्रीमन्मुनिवन्द्रमूरिसम्पर्कतः ।
अमरसर्गादेव सकलं, पर्वपितं केन ह्रुवनतलम् ॥ ८ ॥ विस्फूर्जत्कलिलालादुत्तरतमःसन्तानलुप्तस्थितिः, सूर्येणैव चित्रेऽधूर-
शिरस्यासाद्य येनोदयम् । सम्यग्ज्ञानकरैश्चिरन्तनमुनिगुणैः समुद्योतितो, मार्गः सोऽभयदेवशूरिरभवेत्तस्य । प्रसिद्धो भुवि
॥ ९ ॥ तच्छिष्यलवप्रायै-रगीर्ताथैरपि शिष्टजनतुष्टयै । श्रीद्वेषवन्द्रशूरिभि-रियमनुरचिता श्रवकवृत्तिः ॥ १० ॥

न्मा० सिरिचन्द्रमाणगणहर-सीसेहि विहास्येहि सुहोदं ॥ एवं सिरिचक्रेश्वर-सूरीर्हिं सयगगुरुभासं ॥ ११ ॥
गुणहरगुणधरनामगनिययन्निषेयस्त वयणञ्चो रयं । सुषणे सुणंदु जाणंदु ब्रह्मणा तद् विसोऽहं ॥ २० ॥ सचनवदह-
मियच्छरामि विदमनिवाड वदते । कृत्तियवतयासद्दिगे गोड्राविसयविसेसणे नयरे ॥ २१ ॥ दहिवदंभी सिरिसिद्धारायभव-
पसायगेहस्त । अज्जलदेवनिवर्णो मुहरज्जे चट्टमाणमि ॥ २२ ॥ निष्फच्छिष्यवयमिणं वा नंदव जाव सिद्धिसुहृद्वले । तिय-

लोक्मायदजसो निणवरपम्भो जए जयइ ॥ २३ ॥ एवं आदित्ताया श्लोकमनेन १४१३ श्रीसंविमविहारिश्रीवर्देमानसूरि-
पादपद्मोपजीविश्रीचक्रेश्वरसूरिविरचितं शतकद्वयं समाप्तमिति ।

॥ अथ श्री लघुशतकभाष्यम् ॥

गमिऊण जिणं बुच्छामि वन्यसयोगे चण्ह वन्याणं । दाराणि नहा संखामिचिनिविद्धा उ पयदीओ ॥ १ ॥ पढ्य-
ए पयइए (पयइवन्ने) साइआई ? सुयमारयाइ २ सामितं । साईआई ? सुइअमुहपचयं २ मामिणो ३ वीए ॥ २ ॥
तइ साइआइ ? पवय २ सुहासुहं ३ सामि ४ थाइय अयाई ५ । भन्नंति ठाण ६ पवय ७ विवागमेया ८ य रसवन्ने ॥ ३ ॥
कम्मएसगइणविदि १ भाग तइ साइआइ २ सामितं ४ । भवइ एएमवन्ने डिइयन्ऽट्टारस इमाओ ॥ ४ ॥ संजलण ४
नाण ५ दंसणचउक्क ४ कियाणि ५ पंवरस एया । नरतिरिनरयाउ ३ विगल ३ सुहुयतिग ३ विउविउक्काणि ६ ॥ ५ ॥ छेवडं
उज्जोयं तिरि २ कोरालिय २ दुगाणि छप्पयही । तिंभि पयही उ जायवयावरएग्गिदिजाईओ ॥ ६ ॥ छप्पयही उ विउविउक्क
इत्तोऽणुभागवंधंमि । अमुखलहु कम्मतेयममुवन्न चउ निक्किण अट्ट इमा ॥ ७ ॥ पिच्छ कसाय १ ६ दुगुंजा भय दंसण ९ नाण
५ विय ५ उवधाया । असुभा चउ वत्ताई तेयालीसा इमा होइ ॥ ८ ॥ सायतिरिमणुसुटाउग ३ नरदुग २ सुइदुगरपणिदि तणु-
पक-

१ स्थितिवन्ने, २ 'बद्धारसपयदीणं'ति पञ्चपञ्चाशतमगायामुक्ता कष्टदश प्रकृतयः, ३ ४-५ 'पवरसण्हं'ति पक्-
पष्ठितमगायोक्ताः प्रकृतयः, ६ 'छण्हमसत्तो'ति चतुःषष्टितमगायोक्ताः, ७-८ 'अट्टण्ह'ति सप्तषष्टितमगायोक्ताः,

पणम् । ५ । (समचरं स आगुरुल्लुप्तलगाइ परयायवज्जोयं ॥ ९ ॥ तित्यगरोस्सापवनिम्मिणुंगणि-तह आइसंयणं । सुप-
सत्तपइश्रवज्जसइसोच्चिगोयंति वांयाल ॥ १० ॥ [समचउगुरुल्लुप्तलगाइतसाइदसं इयांवांयालीस सुहपयडी ॥ ९-॥]
नरयाउ नरयतिरिदुग (इग) विगल्लाइअमुहलगाइऽसाया । उवयायायारदसगणपदमसंठाणसंयणा ॥ १० ॥ नीय तह
सम्मानोसरहिययाईणि तहडणिद्वज्जाई । इय अमुभा-वांसीई पणिदिउस्सास देवदुगा ॥ ११ ॥ तणुअंमुवंगओरालियरेहि
तसदससापसमचरं । निमिणुच्च तित्यपरयायआगुरुवरलगइवज्जचऊ ॥ १२ ॥ इय वंजीसोरोरस नरविनिरयाउविगल्ल-
सुहपतिगा । नरपदुग वंजी आइसंयणमणुयदु दुउराले ॥ १३ ॥ आयवइगिदियावरतिन्न उ छेयदु तिरिदुगा तिन्नि ।
वंजदस चउ दंसण नाणविग्यपण पुरिससंजलणा ॥ १४ ॥ इकोरस निददुगे कुवन्नचउहासरइअयदुगंछा । तह उवयायं 'सोलस
मिच्छइमनारसकसाया ॥ १५ ॥ तह यीणतिगं 'सोउस विउविछकं (अट्टा) उ सुहुमविगलतिगा । सुरजास्याण (नरवि-
रियाऊ) उज्जोप उरल्लुगतिन्निं मेविरिसा (सुरनिरया) ॥ १६ ॥ तिरियदुगनीयतिन्निं उ मन्दरसाओ कुणन्नि तमतमगा ।
उसवहु (चउ) सुवन्नचउ तेयकम्भपंचिदि परयाया ॥ १७ ॥ आगुरुल्लु निमिणसासा पणरस नणुमिच्छदुन्निं जससाया ।

विरमुपसेय ॥ ३८ ॥ आइज्ज सुभगसुत्तसेयसत्तज्जस्य ॥ ३९ ॥ केमसाय
 नड (विच्छेते) एणुयुच्छिन्ना ॥ १९ ॥ सात्तणअविशयुच्छिन्नवर्णनीस तहय सरीराई । केमसो सणु संहाणंयुवंगसंघयण-
 वलाई ॥ २० ॥ धीणतिगवज्जदंसण ६ अणहियकसाय १२ यय दुयुंछा य । नाणंतराय तीसं पएसवन्धंमि पुणनेया ॥ २१ ॥ निवहुगे
 'धुदुट्ठियाज्ज मोहे धिगेति ऐण तेग न पीससासाणा । सुहुमवद जोगसतरस एण पुंसंजळण नेव तित्यं ॥ २२ ॥ निवहुगे
 हासणो तेसिं समववरवज्जरिसहाणि । सुसरदुभयाइज्जा विजविहुरदुगसुरनराज्ज ॥ २३ ॥ सुलगइअसाय-वैडहा सुसाउनर-
 याउनारपदुगाणि । 'दुन्नि य आहारदुगं पेधे सुरविचविदुगवित्यं ॥ २४ ॥
 इतिलयुशतकभाण्यं समासम् ॥

२४-२५ 'सम्मरिद्धी ति एकोबाणीतितमगायोकाः, २६ २७-२८ 'चउयंवर्य'ति चतुरशीतितमगायोकाः, २९ 'पंसय'ति
 पञ्चाशीतितमगायोक्तसङ्ख्यावाक्यावर्गक्रम, ३० 'तीसण्ह'ति त्रिनवतितमगायोकाः, ३१-३२ 'आउकस्स'ति चतुर्नवतित-
 मगायोक्तानि गुणस्यानाति, ३३-३४-३५ 'सत्तर'सुहुमरणो'ति एणवतितमगायोकाः, ३६ 'तेरस'ति सत्तनवतित-
 मगायोकाः, ३७-३८-३९ 'दोउणजोगि'ति नवनवतितमगायोकाः.

॥ इति श्री शतकप्रकरणं समाप्तम् ॥